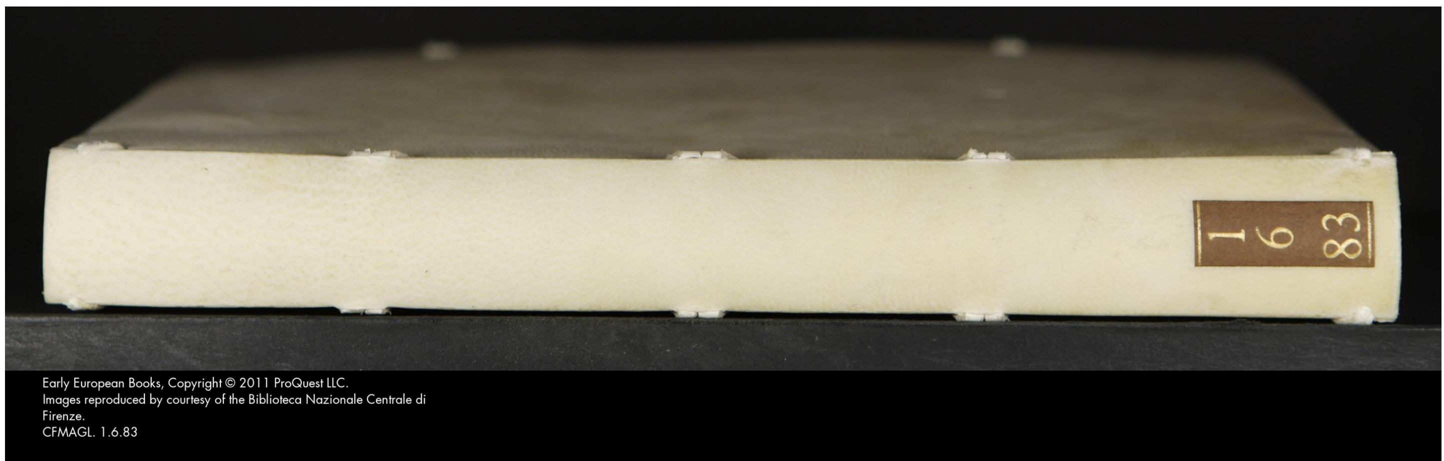
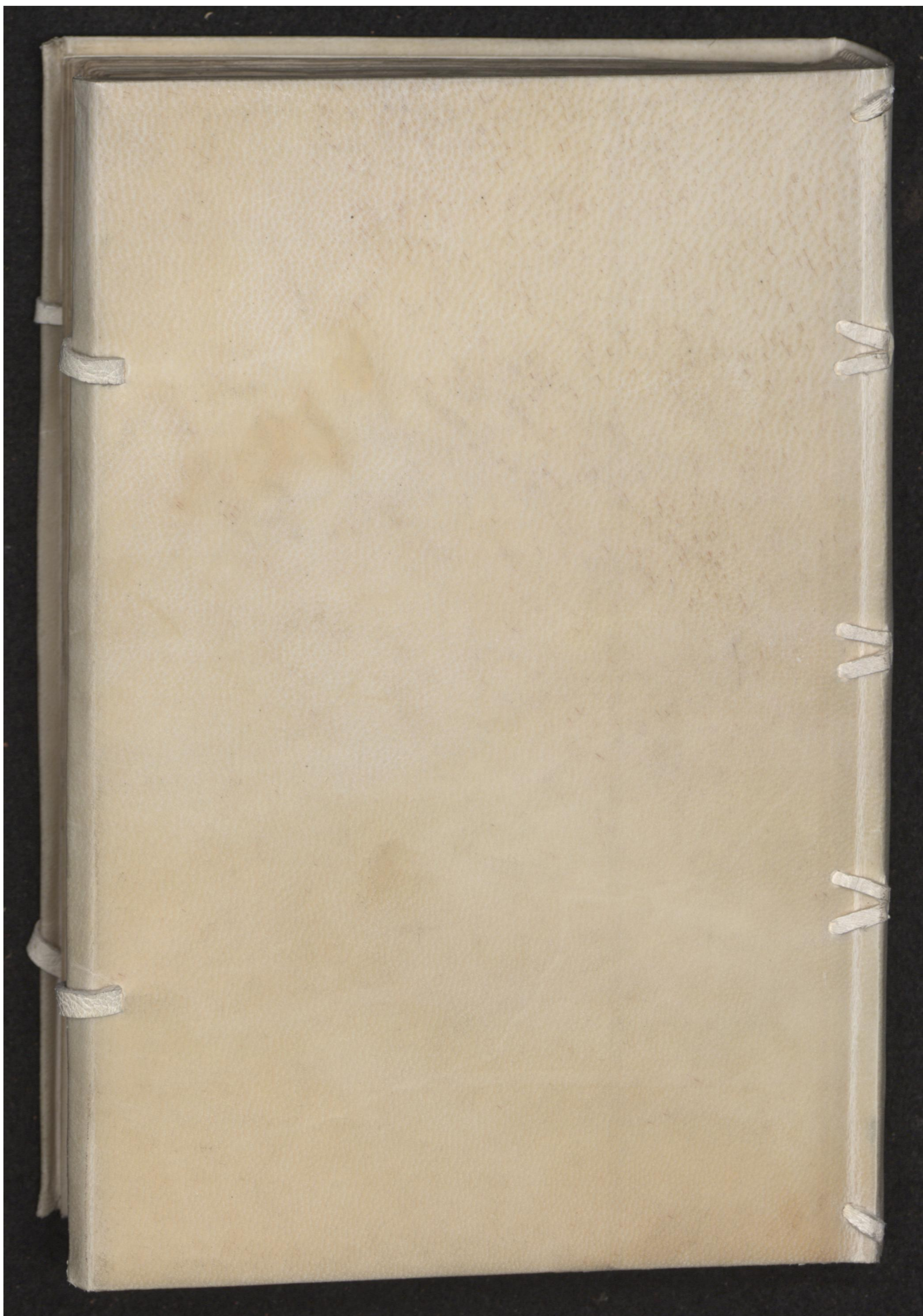

1
6
83

VII

VAR. Buol.
Script. c. n.
TIT.

M. AVRELII OLYMPII NEMESIANI CARTHAGINIENSIS.

T. CALPHVRNII SICVLI Bucolica.

Nuper à situ, & squallore vindicata,
Nouisq; Commentarijs exposita
Opera, ac studio

ROBERTI TITII BVRGENSIS.

AD
LVCAM TVRRIGIANIVM
PATRITIVM FLORENTINVM.

FLORENTIÆ,
Apud Philippum Iunctam. MDXC.
Cum Licentia Superiorum.

Dominici Mellinij, Guidonis F. eius Titius dono dedit.

II

OPTIMO AC STVDIOSISS.
ADOLESCENTI
Lucæ Turrigianio

ROBERTVS TITIVS. S. P. D.

ECISTI tu quidem benignè, ac perhumaniter, adolescēs optime, qui nullo meo merito ductus, sed ipsa duntaxat naturę tuę bonitate persuasus eam istius egregiæ tuæ erga me voluntatis significationem prębuisti, qua ego maiorem vix fieri posse arbitror; nam licet munus ipsum, quo me non ita diù affecisti, per se ingens, ac perhonorificum videri debeat, suauissimus certè ille sermo, quo te, resq; tuas omnes meis commodis paratas, atq; expositas esse mihi significasti, omnem prorsus humanitatem longè superat, quocirca isthoc insigni facinore adeò me tibi deuinxisti, vt, quia grati animi testificationem aliquam tibi modò præbere nequeo, vitam mihi insuauem, ac penè acerbam putem, ita enim sum à natura comparatus, vt vnus omnium, aut certè vnus ex pluribus molestissimè feram, si quando officijs, aut benèficijs à quoquam superer: verumtamen ea potissimum ratione me interdum consolor, quam à prudentissimis, ac sapientissimis viris accepi affirmātibus magni animi esse officij alterius obliuisci, meminisse sui; ac sanè, si te probè noui, ha-

ud magnoperè ſollicitus eſſe debeo de referenda tibi gratia; id quod tua nimirum ſingularis efficit humanitas; quamquam nulla prorſus ratione id conſequi poſſem, cùm laudem hanc ſemper quæras, ſpem omnem vt adimas grati animi declarandi ei, in quem beneficium collocaris: atq; hæc cùm ita ſe habeant, non iccircò partes meas obliuiſci potuī; hoc eſt numquam non cogitare deſtiti, quonam tandem pacto ingrati animi notam penes alios effugere poſſem: itaq; mihi me, meamq; omnem ſuppellectilem diligenter, ac ſedulò excutienti, nil omninò aptius, atq; appoſitius, quod nunc tibi mitterem, ſeſe obtulit, quàm Commentarius in duos politiſsimos Poetas ſuperioribus diebus non indiligenter, vt puto, à me confectus: huiuſmodi autem ferè ſunt munera, quæ potentes amici à noſtri ordinis hominibus expectare poſſunt, ac verò debent; verba enim pro factis rependere conſueuimus, quæ tamen verba ſunt qui auro, ac gemmis precioſiora deputent, quorum in numero tu meritò collocandus es, Luca Turrigiani, ſiquidem cùm diuitijs vndiq; affluas, idq; ætatis ſis natus, vt abs te voluptatum illecebras perquiri, quàm virtutem ipſam diligeuter, ac ſtudiosè coli ex aliorum, licet praua, conſuetudine haud omninò dedeceret; ea tamen eſt naturæ tuæ bonitas, vt illis inutilibus, ac pernicioſis auocamentis prætermiſsis ad literarum ſtudia animum appuleris, inq; eis adeò profeceris, vt æquales tuos nobiles adoleſcentes longo iam ſuperes interuallo, nam quod alij tempus ludo, ganeis, aut etiam ſcortationibus impendunt, tu id totum bonis artibus, & ingenuo adoleſcente dignis impartiris; vnde prudentiorum, doctorumq; hominum, ac ſpectatę virtutis amorem, ac beneuolentiam tibi comparaſti, quorum ſtudio, ac pręceptionibus informatus

in eum

in eum adolescentem euasisti, qui æquales paucissimos, superiorem certè habeas neminem, vt de te nihil non magnum, atque excellens posthac sperare liceat; quocirca, vt aliæ causæ abessent, non fuit mihi diutius quærendum, cui nam potissimum hos meos labores nuncuparem; nisi si in eo fortasse alicui reprehensioni affinis esse iudicabor, quòd nimis tenuem rem, atque exilem tibi offerre non sim veritus: sed sic habe: huiusmodi leuia in serias res nos perducere, atq; ad illa, quę maximi sunt momenti, viam facillimam, & compendiariam sternere consueuisse; præterquam quod tempori ipsi volui inseruire, nam cùm iam autumnus appetat, ac tu pulcherrimum tuum suburbanum, aut alias etiam villas à maioribus tuis magnificentissimè constructas idētidem petere soleas, haud omninò alienum videri debet, si tibi modò rusticanti Nemesiani, & Calphurnij Eclogas legendas præbeo, quas insuper, vt aliquod meæ erga te obseruantiæ certius, atque expressius testimonium extaret, nostrorum Commentariorum accessione libuit exornare: hos tu Poetas cùm propè fontem aliquem sub amœnimissimis arboribus in molli gramine consederis, quasi ludens interdum lectitabis, vt sic à piscandi, siue aucupandi, aut etiam venandi labore cessans haud inutili tamen otio te recrees: ego verò eos tibi auctores commendare non debeo, qui satis superq; suo ipsi merito doctorum hominum beneuolentiam, & amorem iamdiù collegerunt; quamquam hactenus mala omninò gratia eis relata videri possit, cùm in tenebris, ac situ tamdiù iacuerint negligentia nimirum dumtaxat typographorum, qui pulchrum à turpi, vtile ab inutili, rectum à curuo dignoscere nequeunt: de mea porrò industria, quam in his Commentarijs adhibui, nihil præterea di-

cere

cere habeo, totum enim iudicio tuo permitto, cui si meum hunc laborem non omninò displicuisse intellexero, posthac operam dabo, vt longè maiora, ac præstantiora à me accipias, nàm tempus illud, quod à Iurisprudentiæ studiis & negociis familiaribus vacuum mihi relinquitur, libenter in his mitioribus disciplinis consumere soleo: interim habebis munus ab homine tui studiosissimo concinnatum, quod si tuis in eum meritis dignum non videbitur, at erit certè, quale ipse hoc tempore prestare potest, id quod penes te perinde valiturum spero, ac si cunctis esset numeris absolutum. Vale. Florentia. Kal. Octobr.

CIↃ IↃXC.

IV

Quædam addenda, & emendanda in Commentariorum finem reiecimus.

NEMESIANI VITA EX PETRO CRINITO DE POETIS LATINIS.

AVrelius Olympius Nemesianus, Afer genere, patria Carthaginiensis fuit, quod antiquiores codices testantur. Per ea tempora in Vrbe floruit, quibus Cæs. Numerianus, & Diocletianus imperarunt. Quantum præstiterit in condendis poëmatis, copiose relatum est à Flauio Vopisco, qui hũc ipsum Nemesianum nobilissimum fuisse poëtam refert, omnibusq; colonijs, atq; vrbibus magnopere illustratum. Calphurnius Siculus (de quo supra scripsimus) arctissima beneuolentia prosecutus est Nemesianũ: eiq; dicauit suum carmen bucolicum, veluti monumentum propriæ diligentiæ, atq; optimæ voluntatis. Leguntur adhuc eiusdem Nemesiani Eclogæ; quibus manifesto apparet, eum merito commendari inter præcipuos atq; optimos poëtas sui temporis. Quocirca verisimile est à Numeriano Imperatore in maximo pretio habitum, qui & eloquentia, & absoluendis poëmatis excelluit. Idem Nemesianus alia plura composuit: nam Cynegetica, Nautica; & Alieutica scripsit. Ioannes Boccacius vir, vt illa tempora tulerunt, haud omnino indoctus, citat Nemesiani poëtæ versiculos. Hæc sunt quæ legimus apud veteres autores de Nemesiano.

CALPHVRNII VITA EX EODEM.

TItus Calphurnius natione Siculus fuit, vt inscriptiones veterum codicum probant. Inter eos poëtas relatus est, qui scripserunt Bucolicum carmen: in hoc enim, iudicio eruditorum, magnopere excelluit, cùm gratia carminis, tum elegantia & proprietate. Per eadem tempora floruit, quibus Diocletianus Cæs. & Constantij principes Romanum Imperium moderati sunt. quæ res manifesto indicatur ex Commentarijs Flauij Vopisci, qui Olympium Nemesianum celebrat: ad quem poëta Calphurnius suum opus misit, vt in vetustis exemplaribus legitur. Quocirca in magno errore versantur, qui existimant eum fuisse ætate Cæs. Augusti. Modicis facultatibus vixit: quod ex ipso autore satis possumus colligere. Neq; desunt, qui putent, de Diocletiano Imperatore intelligi oportere, cùm scribit sub persona Orniti.

Aurea secura cum pace renascitur ætas,
Et redit ad terras tandem squallore, situque
Alma Themis posito iuuenemque beata sequuntur
Secula, maternis causam, qui lusit in ulnis.

Alij hoc ad Numerianum referunt, qui & scribendis carminibus, & eloquentia præcipuè excelluit. Sunt qui malint scribere Calpurnum sublata aspiratione, quòd à Calpo deducatur nomen Calpurnij: sed hoc vt friuolum est, ita liberum relinquimus nostris grammaticis.

M. AVRELII OLYMPII NEMESIANI,

POETAE CHARTAGINIENSIS, ECLOGA PRIMA.

Interlocutores

TIMETAS, ET TITYRVS.

TIM. *DVM fiscella tibi fluuiali Tityre iunco*
Texitur, & raucis resonāt tua rura cicadis:
Incipe, si qđ habes gracili sub arūdine carmē
Compositum; nam te calamos inflare labello
Pan docuit: versusq; bonus tibi fauit Apollo:
Incipe, dum salices hœdi, dum gramina vaccæ
Detondent: viridiq; gregem permittere campo
Et ros, & primi suadet clementia solis.
TIT. *Hos annos, canamq; meam mihi care senectam*
Tu iuuenis, carusq; deis in carmina cogis?
Viximus, & calamis versus cantauimus olim,
Dum secura hilares ætas ludebat amores.
Nunc album caput; & veneres tepuere sub annis.
Iam mea ruricolæ dependet fistula Fauno.
Te nunc rura sonant; nuper nam carmine victor
Risisti calamos, & dissona flamina Mopsi
Iudice me. Mecum senior Melibœus vtrunq;
Audierat, laudesq; tuas sublime ferebat;
Quem nunc emeritæ permensum tempora vitæ
Secreti pars orbis habet, mundusq; piorum.
Quare age si qua tibi Melibœi gratia viuit,
Dicat honoratos prædulcis tibia maneis.
TIM. *Et parere decet iussis; & grata iubentur.*

Nanq; fuit dignus senior, quem carmine Phœbus,
Pan calamis, fidibusq́; Linus, modulatibus Orpheus
Concinerent: atq; acta viri, laudesq́; sonarent.
Sed quia tu nostræ musam deposcis auenæ,
Accipe, quæ super hæc cerasus, quam cernis ad amnem,
Continet, inciso seruans mea carmina libro.

TIT. *Dic age. sed, nobis ne vento garrula pinus*
Obstrepat, has vlmos potius, fagó sue petamus.

TIM. *Hîc cantare libet, virideis nam suggerit herbas*
Mollis ager, latèq́; tacet nemus omne. quieti,
Aspice, vt ecce procul decerpant gramina tauri.
Omniparens æther, & rerum causa liquores,
Corporis & genitrix tellus, vitalis & aër,
Accipite hos calamos, atque hæc nostro Melibœo
Mittite: si sentire datur post fata quietis.
Nam si sublimes animæ cœlestia templa,
Sydereasq́; colunt sedes, mundoq́; fruuntur:
Tu nostros aduerte modos, quos ipse benigno
Pectore fouisti, quos tu Melibœe probasti.
Longa tibi, cunctisq́; diu spectata senectus,
Fœlicesq́; anni, nostriq́; nouissimus æui
Circulus, innocuæ clauserunt tempora vitæ.
Nec minus hinc nobis gemitus, lacrimæq́; fuere,
Quàm si florenteis mors inuida pelleret annos.
Hæc tenuit tales communis causa querelas.
Heu Melibœe iaces letali frigore segnis
Lege hominum, cœlo dignus, canente senecta,
Concilioq́; deûm: plenum tibi ponderis æqui
Pectus erat; tu ruricolûm discernere liteis
Assueras, varias patiens mulcendo querelas.
Sub te ruris amor, sub te reuerentia iusti
Floruit: ambiguos signauit terminus agros.
Blanda tibi vultus grauitas, & mite serenæ
Fronte supercilium, sed pectus mitius ore.
Tu calamos aptare labris, coniungere cara

Oratus, duras docuiſti fallere curas,
Nec ſegnem paſſus nobis marcere iuuentam,
Sæpe dabas meritæ non vilia præmia muſæ.
Sæpe etiam ſenior, ne nos cantare pigeret,
Lætus Phœbæa dixiſti carmen auena.
Felix ò Melibœe vale, tibi frondis odoræ
Munera dat lauros carpens ruralis Apollo.
Dant Fauni quod quiſque valet, de vite racemos,
De campo culmos, omniq́ ex arbore fruges.
Dat grandæua Pales ſpumantia cymbia lacte;
Mella ferunt nymphæ; pictas dat Flora coronas.
Manibus hic ſupremus honos; dant carmina Muſæ:
Carmina dant Muſæ; nos te modulamur auena.
Syluestris nunc te platanus Melibœe ſuſurrat;
Te pinus reboat; te quicquid carminis Echo
Reſpondent ſyluæ; te noſtra armenta ſequuntur.
Nanq; prius ſiccis phocæ naſcentur in aruis:
Veſtitusq́ freto viuet leo: dulcia mella
Sudabunt taxi: confuſis legibus anni,
Meſſem triſtis Hyems, Aeſtas tractabit oliuas;
Ante dabit flores Autumnus: Ver dabit vuas:
Quàm taceat Melibœe tuas mea fiſtula laudes.
TIT. *Perge puer: cœptum tibi iam ne deſere carmen.*
Nam ſic dulce ſonas, vt te placatus Apollo
Prouehat, & fœlix dominam perducat ad vrbem
Nanq; hic in ſyluis præſens tibi fama benignum
Strauit iter, rumpens liuoris nubila plena,
Sed iam ſol demittit equos de culmine mundi,
Flumineos ſuadens gregibus præbere liquores.

ROBERTI TITII COMMENTARIVS IN PRIMAM ECLOGAM NEMESIANI.

EVICIT tandem eruditiſſimorum virorum ſententia exiſtimantium has quatuor proximè ſequentes Eclogas M. Aureſium Nemeſianũ auctorem agnoſcere, non C. Calphurnium, veluti quidam falsò crediderũt, itaq; tamquam de re tranſacta, ſilentium agam, nec de ea cum quoquam ampliùs concertabo. Codices Florentiæ impreſſi apud Philippum Iunctam, anno partæ ſalutis 1504. huius Eclogæ titulum præſeferunt *Epiphunus* ab argumento nimirum poëmatij, in quo Meliboei defuncti laudes à Timeta commemorantur, quæ tamen inſcriptio abeſt à nonnullis exemplaribus, quæ inſpexi: Theocriti quoque Idyllia duplici titulo interdum inſcribuntur, vt ἐπιτάφιος Βίωνος, καὶ Ἀδώνιδος, atque hanc epigraphim appinxit etiam Themiſtius ſecundæ Orationi, in qua patris ſui demortui laudes recenſet, ipſiq; encomium facit; ſimilis inſcriptio citatur Varronis libri, quæ tamen alicubi mendosè legebatur *Epiſationibus*, cùm ſcribi debeat περὶ ἐπιταφίων: Platonis quoque Dialogi vel omnes, vel certè plurimi duplicem titulum præſeferunt; ſic & ſermones Dionis Pruſienſis: ſed & aliquot Virgilij Eclogas hac ratione inſcriptas eſſe licet obſeruare. Cæterùm exorditur Timetas à temporis opportunitate, cui & illud inſuper accedit, quòd inceptum opus non propterea interrumpi affirmat, ait enim, Interim, dum tu canis, incohatam fiſcellam pertexere poteris; ſic apud Maronem; *Hæc ſat erit, Diuæ, veſtrum ceciniſſe poetam, Dum ſedet, & gracili fiſcellam texit hibiſco*. eſt autem *fiſcella* vas, vbi ruſtici caſeos exprimunt, ita enim exponitur hæc vox ab Ono-

maſtico

mastico Latino; Græci vocant κρεμάθραν, ταῤῥὸν, καὶ ταρσόν. Iulius Pollux inquit, ἕτερον γὰρ ἡ ῥίψις, ἀλλὰ καὶ σπυρίδωνας, καὶ φορμίδας, καὶ φορμίσκια, καὶ φορμίσκους, καὶ ταλάρους, καὶ καλαθίσκους, καὶ ταρσούς: ἔστι δὲ καλάμινον πλέγμα, ἐφ' οὗ τοὺς ὑγροὺς ἐξήραινον τυρούς, rursus capite, quod hoc statim consequitur. τάλαρος, τυροκομεῖα. οὕτω δ' ἂν καλοῖς τὸν τάλαρον, ᾧ ὁ χλωρὸς τυρὸς ἐμπήγνυται. Calphurnius. *Sed mihi nec gracili sine te fiscella salicto Texitur, & nulla tremuere coagula lacte.* Tibullus quoque ait. *Dum fiscella leui detexta est vimine iunci, Raraq; per nexus est via facta sero.* Diuus Hieronymus ad Rusticanum Monachum. *Cur tu in vsus tuos successura non præparas? vel fiscellam texe iunco; vel canistrum lentis plecte viminibus.* hanc alibi hic noster appellat *calathum; Ipse ego nec molli iunco, nec vimine lento Perfeci calathos cogendi lactis in vsus.* tale quippiam significauit Maro, cùm dixit. *Quin tu aliquid saltem potius, quorum indiget vsus Viminibus, mollique paras detexere iunco?*

Raucis resonant. t. r. c.] Summum diei calorem notat, quo nimirùm cicadæ maximè obstrepere consueuerunt, ob frigidam.n.corporis constitutioné ipsas non canere scribit Theophrastus, quoad sol iam procedente die incaluerit: sic Virgilius Bucolicis. *At mecum raucis, tua dum vestigia lustro Sole sub ardenti resonant tua rura cicadis.* rursus in Georgicis. *Inde, ubi quarta sitim cœli collegerit hora, Et cantu querulæ rumpunt arbusta cicadæ.* iterum in poematio vocato Copa. *Nunc cantu crebro rumpunt arbusta cicadæ.* Lucanus in Panegyrico. *Sic & Aëdonia superantur uoce cicadæ, Stridula cùm rapido faciunt conuicia soli.* sic etiam Theocritus Idyllio ζ. Οἱ δὲ ποτὶ σκιεραῖς ὀροδαμνίσιν αἰθαλίωνες Τέττιγες λαλαγεῦντες ἔχον πόνον. rursus Idyllio ιζ. ὡς ἴκα τέττιξ Ποιμέσιν ἐν δένδρος πεφυλαγμένος, ἐν δ' ὄθι δένδρων Ἀχεῖ ἐν ἀκρεμόνεσσιν. Hesiodus quoque hac periphrasi vtitur ἐν ἔργοις, & ἐν ἀσπίδι, cùm meridiem significare vellet.

Incipe, si quid habes] Haud aliter Maro. *Incipe, si quid habes, & me fecere poëtam Pierides.*

Gracili sub arundine] Eodem pacto Virgilius. *Ille ego, qui quondam gracili modulatus auena Carmen:* & reliqua. sic etiam Petronius Arbiter. *Et uiridi iunco gracilis pendebat arundo:* alicubi Virgilius *tenuem* appellauit. *Syluestrem tenui Musam meditaris auena:* & *Leues calamos* Ecl. 5. *Tu calamos inflare leues,*

leues, ego dicere uersus. Tibullus *arentem* vocat libro secundo. *Et satur arenti primùm est modulatus auena Carmen.* significat autem Nemesianus τὰς βουκολικὰς, & pastoritios versus.

Nam te calamos] Occupatio ad excusationem imperitiæ: Pan autem fistula canere primus instituit, vt ipsum artis eius peritissimum fuisse liceat existimare. Virgil. Ecl. 2. *Pan primus calamos cera coniungere plures Instituit* rursus 8. *Panaque, qui primus calamos non passus inertes.* hic noster paulò inferius. *Namque fuit dignus senior, quem carmine Phœbus, Pan calamis, fidibusque Linus, modulatibus Orpheus Concineret.*

Versuq; bonus] Doctus, peritus; sic Græci vsurpant voces ἀγαθός, ἐσθλός. Sophocles dixit Οὐκ ἂν σὺ ταῦτ' ἄριστος εὑρίσκειν ἔφυς. Virgil. *boni quoniam consedimus ambo; Tu calamos inflare leues, ego dicere versus.* Valerius Flaccus. *Tu medios gladio bonus ire per hostes Euryte.* probè autem dictus est Apollo canendi peritus, namque ipse artis Musicę inuentor creditus est, vnde Tibullus *carminis auctorem* ipsum appellat. *Nec prosunt elegi, nec carminis auctor Apollo.*

Dum salices hœdi] Virgil. *non me pascente capellæ Florentem cythisum, & salices carpetis amaras.* Calphurn. *Me teneras salices iuuat, aut oleastra putare, Et gregibus portare.*

Detondent] Decerpunt, pascuntur. Virgil. Aen. *equos ingramine vidi Tondentes campum late candore niuali:* & in Culice. *Tondentur tenero viridantia gramina morsu.* non multò post locutionem hanc ita variabit: *decerpunt gramina tauri.*

Et ros, & primi] Vocat primum solem, cùm primùm exoriri incipit, sicut primam æstatem Virgilius. *uix prima inceperat æstas.* Horatius *primam noctem* appellat, cùm primùm obtenebrascere incipit. *Prima nocte domum claude:* Martialis quoq; pari ratione *prima flumina* vocauit, vnde ea primùm fluere incipiunt, quod *caput* aliàs appellamus; ita *supremum solem* ex aduerso dixit Horatius. *Supremo te sole domi Torquate manebo.* & *supremam diem. Suprema citius soluet amor die.* Porrò greges benè mane pastum mittere oportere docet etiam Calphurnius Ecl. 5. *tunc campos ouibus, dumeta capellis Orto sole dabis, simul hunc accedere montem Cœperit, & primæ spatium tepefecerit horæ:* cuius quidem præceptionis non longè inferius rationem subijcit hanc: *humida*

mida dulces Efficit aura cibos, quoties fugentibus Euris Frigida nocturno tanguntur paſcua rore. Sed & Virgilius quoque huius rei paſtores admonuerat, cùm dixit Georgicorum tertio. *At verò Zephyris cùm læta vocantibus æſtas, In ſaltus vtrumque gregem, atque in paſcua mittes, Luciferi primo cùm ſydere frigida rura Carpamus, dum mane nouum dum gramina canent, Et ros in tenera pecori gratiſſimus herba.* quem locum reſpexit Palladius in Nouembri, cùm de eadem re loqueretur.

Hos annos] Excuſationem affert Tityrus ab ætate ingraueſcēte, cùm nullus alius ſe excuſandi locus ſibi relictus eſſet; opponit autem τὸ πρέπον; neque enim ſenes cantus, & luſus decent, vnde Chlorim anum inſectatur Horatius dicens. *Te lanæ propè nobilem Tonſæ Luceriam, non cytharæ decent, Nec flos purpureus roſæ, Nec poti uetulam fece tenus cadi.* vocat autem *ſenectutem canam* ab effectu.

Mihi care] Blanditio ſenum propria, interdum & aliorū. Virgil. *Teſtor cara Deum, & te germana, tuumque Dulce caput.* Horatius. *quid agis dulciſſime rerum.* Muſæus in poëmatio de Herone, & Leandro. Ἀλλὰ φίλη πε φυλάξεο φύλαξεο βαρυπνείοντας ἀήτας. Μή μιν ἀποσβέσσωσι. Homerus. Τυδείδη Διόμηδες, ἐμῷ κεχαρισμένε θυμῷ. Franciſcus Petrarca. *Coſi queſta mia cara à morte venne,* ideſt φίλη.

Tu iuuenis] Excuſat ſe Tityrus, eademque opera conatur in Timetam canendi onus transferre; ſuadet autem ab ætate, & quòd canendi peritus ſit, ne, quò confugeret, haberet Timetas. Homerus. Ἄρχε· σὺ γὰρ γενεῆφι νεώτερος: quem locum & laudat, & interpretatur Syneſius Epiſtola quapiam ad Herculianum dicens. τὸ γὰρ ἐκ τῆς ποιήσεως, ἄρχε, σὺ γὰρ γενεῆφι νεώτερος. πολέμου μὲν καὶ στάσεως ἄρχεσθαι δίκαιοι τὸν νέον, φιλοφροσύνης δὲ τὸν πρεσβύτερον. *carus* autem *Deis*, hoc eſt Muſis, Apollini, & Baccho Dijs Poëtarum. Horat. *Muſis amicus triſtitiam, & metum Tradam proteruis in mare Creticum Portare ventis.* Virg. *& me Phœbus amat.*

Viximus] Nota figura. Virg. *Vixi, & quem dederat curſum fortuna, peregi.* tale eſt illud eiuſdem poëtæ. *fuimus Troes, fuit Ilium, & ingens Gloria Teucrorum.* necnon illud alterum Tibulli. *Siue erimus, ſeu nos fata fuiſſe velint.* neque enim libenter dixiſſent veteres *Interierunt*, aut *mortui ſunt*, vt notat Seruius. ſic etiam Torquatus Taſſius maiori ſuo poëmate.

Viſsi,

Viſsi, e regnai: non viuo più, ne regno; Ben ſi può dir; Noi fummo; à tutti è giunto L'vltimo dì, l'ineuitabil punto. hinc σοφιςικῶς concludere eſt ſolitus Stilpon. τὸ λάχανον οὐκ ἐςὶ τὸ δεικνύμενον, λάχανον γὰρ ἦν πρὸ μυρίων ἐτῶν, οὐκ ἄρα ἐςὶ τοῦτο λάχανον. refert Heſychius Mileſius, qui & Illuſtrius nuncupatur. Excurrit autem Tityrus ſenum more in proprias laudes Entelli Maroniani exemplo; Quòd in quibuſdam libris ſcribitur *diximus*, non recipio.

Dum ſecura] Aetas ſine cura grauiorum rerum, qualis iuuenum eſſe conſueuit, vt rectè oſtendit Ariſtoteles Ρητορ. β. & Horatius in Epiſtola ad Piſones.

Ludebat amores] Quæ leuia carminibus produnt poëtæ, ea *luſus* Latini, παίγνια Græci appellare conſueuerunt, & ipſi *ludere* dicuntur. Virgilius. *Ludere quæ vellem calamo permiſit agreſti.* ſic etiam alibi. *Prima Siracuſio dignata eſt ludere verſu Noſtra nec erubuit ſyluas habitare Thalia.* Calphurn. *Leuibus quem ſæpè cicutis Ludere conantem vetuiſti voce paterna.*

Veneres tepuere ſub annis] Lepores abſceſſere paulatim naturali calore decedente, ſenes enim (vt inquit Ariſtoteles) κατεψυγμένοι εἰσι, οἱ δὲ νέοι θερμοί. Virgil. *Frigidus in Venerem ſenior.* loquitur autem de equis: de ſeipſo Horatius. *deſine dulcium Mater ſæua Cupidinũ Circa luſtra decem flectere mollibus Iam durum imperijs:* generatim verò ſic. *fugit retrò Leuis iuuentas, & decor arida Pellente laſciuos amores Canitie, facilemque ſomnum.* Euripides. Ἀλλ' ἡ τὸ γῆρας τὴν κύπριν χαίρειν ἐᾷ, Ἥ τ' ἀφροδίτη τοῖς γέρουσιν ἄχθεται.

Iam mea ruricolæ] Cùm artem aliquam deſinere volebant veteres, & ab exercitio aliquo in poſterum ſe abſtinere, eius exercitij inſtrumenta cuipiam Deo, qui arti illi præeſſet, affigere conſueuerunt; ſic Herculi arma gladiatores, & milites, Veneri ſpeculum meretriculæ, pupas virgines grandiores, Laribus bullas pueri, qui ex ephœbis exceſſiſſent, ſuſpendebant. Horat. *Nunc arma, defunctumque bello Barbyton hic paries habebit.* Virgilius. *Hic arguta ſacra pendebit fiſtula pinu.* Tibullus. *Pendebatque vagi paſtoris in arbore votum Garrula ſiluestri fiſtula ſacra Deo.* Sic Timon diues repente factus apud Lucianum Pani ligonem, & ſagum ſuſpendit.

Te nunc rura ſonant] Vel de te paſſim omnes loquuntur,

vel

vel nulli, nisi tui cantus in his syluis audiuntur, vnde statim subijcit. *nuper nam carmina victor*: & cætera: sic infra Ecl. 4. *me sonat omnis Sylua.*

Et dissona flamina Mopsi] Infra Eclo. 3. *Sed pro carminibus male dissona sibila reddit*. neque aliter Menalcas apud Virgilium Musam Damonis irridet. *Cantando tu illum? aut vmquam tibi fistula cera Iuncta fuit? non tu in triuijs indocte solebas Stridenti miserum stipula disperdere carmen?* qui locus expressus videtur è Theocriti Idyllio.

Mecum senior Melibœus] Ad suspicionem à se remouendam testem aduocat, cui tribuit grauitatem, & iudicij sinceritatem, dum eum senem appellat; rectè verò Melibœi mentionem infert, vt tamquam materiam, & argumentum proponat Timetæ, quod is deinde versibus prosequatur.

Laudesque tuas s. f.] Virgil. *Cantantes sublime ferent ad sydera cycni.*

Secreti pars orbis h.] Vel dissiti, & à nostro orbe longè semoti, velut de Britannia dixit Virgilius. *Et penitus toto diuisos orbe Britannos.* vel nobis incogniti, & viuis impenetrabilis. Virgil. *regna inuia viuis.* vel secreti ob silentium, quod ibi seruatur, verius enim manes obmurmurare, quàm loqui dicuntur. Virg. *Dij, quibus imperium est animarum, vmbræque silentes.*

Mundusque piorum] Campi nimirum Elysij, quò pij dumtaxat, & qui vitam puriter egerunt, post mortem commigrant. Horat. *Tu pias lætis animas reponis Sedibus.* Manilius quoque hac notione vsus est voce *mundus* libro primo. *Secumque habitantia cœlum Aethereos viuunt annos, mundoque fruuntur?* de campis Elysijs plena sunt omnium fermè poëtarum, & veterum scriptorum monumenta. consule inter cæteros Tibullum Elegia ad Messalam; *Ibitis Aegæas.* & Virgilium Aen. 6.

Dicat honoratos] Honor de inferijs potissimùm effertur; hinc *manes honoratos* appellamus, quos solemnibus ceremonijs prosequuti sumus. Lucilius. *Nullo honore displetus, nullo funere.* Horat. *Sepulchri mitte superuacuos honores.* Virgilius. *Ergo agite, & cuncti lætum celebremus honorem.* & paulò antè. *Namque dies, ni fallor, adest, quem semper acerbum, Semper honoratum, sic Dij voluistis, habebo.* cæterùm animaduertendum est summo consilio poëtam hoc lo-

co *tibiæ* meminiſſe, vtpote quæ in funeribus adhiberi conſueuit tamquam luctui accomodata. Virgil. *Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.* Propert. *Tibia Mygdonijs luget eburna ſonis.* Ouid. Triſt. lib. 3. *Interea noſtri quid agant, niſi triſte libelli, Tibia funeribus conuenit iſta meis.* & Faſt. 3. *Cantabat mœstis tibia funeribus.* hæ tubæ cæteris erant longiores, ac latiores, quò grauior ſonus emitteretur: qui eas inflabant *ſiticines* dicebantur, auctore Gellio.

Et parere decet iuſsis] *Decet*, quia grandior natu adoleſcenti iubet, *grata iubentur*, quia Melibœi memoria mihi quoque iucunda accidit. Virg. *Tu maior, tibi me eſt æquum parere Menalca.* Neſtor apud Homerum. Α'λλὰ πίθεσθε. ἄμφω δὲ νεώτερω ἐστὸν ἐμεῖο.

Fidibuſque Linus] Præſtantiſſimus quiſque, canendiq; peritiſſimus. Virg. *Non me carminibus vincet, nec Thracius Orpheus, Nec Linus, huic mater quamuis, atq; huic pater eſſet Orphei Calliopea, Lino formoſus Apollo. Pan etiam Arcadia mecum ſi iudice certet, Pan etiam Arcadia dicat ſe iudice victum.* Propert. *Tunc ego ſim Inachio notior arte Lino.*

Muſam depoſcis auenæ] Cantum, vel ſonum noſtræ fiſtulæ. Virg. *Syluestrem tenui muſam meditaris auena.* idem, *Agreſtem tenui meditabor arundine Muſam.* rurſus. *Damonis Muſam dicemus, & Alpheſibœi.* Lucret. *Fiſtula ſyluestrem non ceſſat fundere Muſam.*

Quam cernis ad amnem] Rectè *ad amnem*, cùm ceraſus ex numero illarum arborum ſit, quæ locis aquoſis gaudent, auctore Plinio.

Seruans mea carmina libro] Mos fuit paſtoribus in arborum corticibus carmina deſcribere, id autem præcipuè amantes facere conſueuerunt. Virgil. *teneriſque meos incidere amores Arboribus, creſcent illæ, creſcetis amores.* Propert. *Ah quoties teneras reſonant mea verba ſub vmbras, Scribitur & veſtris Cynthia corticibus.* Ouid. *Inciſæ ſeruant à te mea nomina fagi, Et legor Oenone falce notata tua.* ſic etiam Idas apud Calphurnium. *Dic age, nam ceraſi tua falce verba notabo, Et deciſa feram rutilanti carmina libro.* Theocritus. Γράμματα δ' ἐν φλοιῷ γεγράψεται ὡς παριώντις Α'γνοίη Δωριστὶ. σέβου μ' Ε'λένας φυτὸν εἰμὶ. Hìc autem mihi nequeo temperare, quominus diuini poëtæ Torquati Taſſij verſus aliquot adſcribam, qui in admirabili illo ſuo Maiori poëmate leguntur, id quod eò etiam libentius

facio,

facio, quia eo ipso auctore in primis te, adolescens optime, delectari audio, atque ego quidem plurimum te hortor, vt quotiescunque nostratibus poëtis manum tibi admouere libet, ad nullum omninò alium te conuertas, pręter hunc vnũ, de quo loquor, huius verò mei de eo iudicij causas omnibus in promptu esse arbitror, atq; ego aliàs fortasse pluribus verbis easdem prosequar, nunc ad institutum reuertor: inquit igitur ille de Erminia loquens. *Souente all'hor, che sù gli estiui ardori Giacean le pecorelle a l'ombra aßise, Ne le scorze de' fagi, e de gli allori Segnò l'amato nome in mille guise, E de' suoi strani, & infelici amori Gli aspri successi in mille piante incise, E in rileggendo poi le proprie note, Rigò di belle lacrime le gote.* factus est autem hic Nemesiani locus ad imitationem illius Maronis. *Imò hæc in viridi nuper quæ cortice fagi Carmina descripsi, & modulans alterna notaui Experiar.*

Garrula pinus] Vel canora propter auium concentum, vel stridula, propter susurrum foliorum agitatorum. Catullus. *nam Cythorio in iugo Loquente sæpe sibilum edidit coma.* Virg. *Fortè sub arguta consederat ilice Daphnis.* rursus alibi. *Menalus, argutumque nemus, pinusque loquentes Semper habet.* Septimius Seuerus in Ruralibus. *Pinea brachia cùm trepidant, Audio canticulum Zephyri.* Cornelius Seuerus. *Pinea frondosi coma murmurat Apennini.* Ausonius. *Est & arundineis modulatio musica riuis, Atque arguta suis loquitur coma pinea ventis, Incubuit folijs quoties lenis Eurus acutis.* vis & eundem Tassium, de quo supra locutus sum, in hanc rem testem adducam? faciam non inuitus, nam dignus profectò est, si quis alius, cuius auctoritas in quibusuis grauissimis rebus, nedum in his lusibus, aduocetur; ait igitur. *Mormora l'aura, e fà le foglie, e l'onde Garrir, che variamente ella percuote:* & reliqua: sic etiam Anibal Carus poëta venustissimus Ecloga quapiam. *Odi la'l fonte, e quel fronzuto pino, Mentre mormora l'vno, e l'altro fischia, Come insieme si fan quilio, e bordone.* consule hac de re Annæum Senecam Natur. quæst. lib. 2. cap. 28. vbi de tonitru disputat.

Fagosve petamus] Libenter sub fagi vmbra considere solent pastores. Virgil. *Tityre tu patulæ recubans sub tegmine fagi Syluestrem tenui Musam meditaris auena.* rursus alibi. *Tantùm inter densas vmbrosa cacumina fagos Aßiduè veniebat:*

qua de re consulendus est Iulius Camillus Delminius: sed nec cæteras quoque arbores ijdem contemnunt. Calphurnius. *Ad gelidos fontes, & easdem fortè sub vlmos Conueniunt.* Virgil. *Fortè sub arguta consederat ilice Daphnis.* Theocritus. τὺ δ' ὑπὸ δρυσὶν, ἢ ὑπὸ πεύκαις Ἁδὺ μελισδόμενοι κατακέκλισο, θεῖε Κομᾶτα. atque alibi sæpè. generatim hic noster Ecloga. 3. *Nyctilos, atq; Mycon, nec non & pulcher Amyntas Torrentem patula vitabant arbore solem:* est autem hic locus tantùm non sumptus de Theocrito, ibi. ἅδιον ᾀσῇ Τᾷδ' ὑπὸ τὰν κότινον. & reliqua; adi caput prim. libri 10. nostrorũ Locor. controuers.

Virides nam suggerit herbas] Vbi videlicet molliter quiescamus. Virg. *Dicite, quãdoquidem in molli consedimus herba.* Theocritus loco superius indicato, hoc est Idyllio 5. cui titulus Ὁδοιπόροι.

Decerpunt gramina tauri] Sic malo, quàm quomodo præseferebat vnus manu exaratus codex. *deflectant flamina Cauri.* quamquam dictum esset vt illud Tibulli. *Et freta discordes tenuerunt flamina venti.* itemq; vt illud Calphurnij. *Desistunt tremulis incurrere frondibus Euri.* Sed illud alterum concinit cũ hoc Virgilij. *Incipe, pascentes seruabit Tityrus hædos:* vide Theocritum initio Idyllij. 6.

Omniparens æther] Tangit latenter quorũdam philosophorum opiniones de principijs rerum; ætherem autem omniparentem iccircò fortasse vocat, quia ad rerum generationem semen quoddam cœlo delapsum stellarum elemento proportione respondens coire existimauerit Nemesianus, qua de re plura sunt à nobis adnotata in Commentarijs ad Senecam de Beneficijs: enumerat porrò quatuor elementa per ætherem ignem intelligens.

Et rerum causa liquores] De Thaletis opinione pronunciatum, is enim aquam omnium rerum principium statuebat; videtur autem hæc opinio, sicut & aliæ multę, ab ingeniorum fonte Homero primùm fluxisse, cuius illud est. Ὠκεανός θ' ὅσπερ γένεσις πάντεσσι τέτυκται. rursus. Ὠκεανόν τε θεῶν γένεσιν καὶ μητέρα Τηθύν. vnde Virgilius cecinit. *simul ipsa precatur, Oceanumque patrem rerum, Nymphasque sorores.* Hesiodus tamen Theogonia mare infrugiferum appellat: consule Plutarchum in Commentario De Homero.

Corporis & genetrix tellus] Zenonis opinionem subindicat.

Vitalis & aër.] Ob respirationem, quæ ad vitam omninò est ne-

eſt neceſſaria, quocirca dictum eſt à Marone aliquem *ueſci aura ætherea* pro viuere: Foca Grammaticus de vita Virgilij. *Conſule Pompeio vitalibus editus auris.* cæterùm de Anaximenis opinione pronũciatum hoc videri poteſt, qui ex aëre cuncta oriri, & in eundem rurſus interire affirmabat. οἷον ἡ ψυχὴ (inquit ille) ἡ ἡμετέρα, ἀὴρ οὖσα, συγκρατεῖ ἡμᾶς, καὶ ὅλον τὸν κόσμον πνεῦμα καὶ ἀὴρ περιέχει. λέγεται δὲ συνωνύμως, ἀὴρ καὶ πνεῦμα. refert Stobæus Eclo. phyſic. lib. 1. vide Laertium.

Accipite hos calamos] Loquitur cum re inanima phantaſia quadam; ſic Valerius Cato in Diris. *Vndæ, quæ veſtris pulſatis litora lymphis, Litora, quæ dulces auras diffunditis agris, Accipite has voces.*

Si ſentire datur] Affirmat hoc loco dictio, quæ alioquin conditionem facit, quomodo apud Calphurniũ. *Nunc age, ſi quicquam miſeris ſuccurris, Iola.* Seneca Troade. *Pauca maternæ tamen Perfer querelæ verba, ſi manes habent Curas priores, nec perit flammis amor.* idem Octauia. *Nate exaudi, ſi quis remanet Senſus in vmbris.* porrò animas hominum corpori ſupereſſe verior ſententia eſt, quicquid Epicurus, eiuſq; aſſeclæ deblaterẽt. Ariſtoteles quoq; ex aliorum tamen (vt puto) ſententia ἠθικ. α. diſertè ſcriptum reliquit poſterorum ſecundas, aduerſaſq; res ad maiores defunctos nonnihil pertinere: adi (ſi libet) Marcum Antonium Maioragium Epiſtolic. quæſt. lib. 1. Epiſt. 13. ad Gaſparem Barchinium: de animæ verò immortalitate longa extat diſceptatio apud Platonem in Phœdone; longa item apud Lucretium in contrariam ſententiam, & omninò vidẽdus eſt Aonius Palearius in illo ſuo erudito poëmate, vbi hoc argumentum copioſè, atq; eleganter proſequitur; ſed poëtæ ſuæ cauſæ inſeruire malũt, quàm quod ſentiunt, verè, & ex animo pronunciare, vnde à Virgilio dictum eſt Aen. 4. *Id cinerem, aut manes credis curare ſepultos?* πρέπον autem in primis cuſtodire ſolent. Iſocrates initio Euagoræ. ἡγησάμην (pendet ſententia ex præcedentibus) Εὐαγόρᾳ, εἴ τις ἐστὶν αἴσθησις τοῖς τετελευτηκόσι, περὶ τῶν ἐνθάδε γιγνομένων.

Cęleſtia templa] Africanus apud M. Tullium de Somnio Scipionis inquit; *Omnibus, qui patriam conſeruauerint, adiuuerint, auxerint, certum eſſe in cęlo, ac definitum locum, vbi beati æuo ſempiterno fruantur:* ad quem locum videndus eſt Macrobius capite præſertim octauo: ſic etiam Horatius. *Hac arte Pollux,*

& vagus,

& vagus Hercules Innixus arces attigit igneas. dixit autem *cœleſtia templa* poëticè pro cœlo ipſo. ſic Ennius. *Contremuit templum magnum Iouis altitonantis.* Lucretius *altaque cœli Denſebant procul à terris fulgentia templa.* rurſus ibidem. *Et ignes Paſſim per cœli voluunt ſe inania templa.* & lib.6. *Fumida cùm cęliſcintillare omnia templa Cernentes.*

Melibœe probaſti] Verè igitur dixerat Tityrus. *mecum ſenior Melibęus vtrunque Audierat, laudeſque tuas ſublime ferebat.*

Longa tibi] Non minimã fęlicitatis partem deſignat, quòd diù vixerit, & quòd vitam puriter egerit, quæ duæ conditiones præter cæteras ad beatitatem requiruntur.

Nouiſsimus æui Circulus] Aut annum octuageſimumprimũ intelligit, aut potius centeſimum, aut quamdiù homo viuere naturaliter ſolet; conſule Plinium alicubi libro 11. de annis climatericis longum eſſet omnia recenſere, pete rem totam ex Galeno, & Fracaſtorio: alludit autem poeta ad etymologiam anni: ſic Virgilius. *redit agricolis labor actus in orbem, Atq; in ſe ſua per veſtigia voluitur annus.*

Nec minus hinc nobis] Etſi affecta ætate mortuus es, nihilominus tñ huiuſmodi tui deſideriũ, o Melibęe, nobis reliquiſti, vt perinde tuus obitus nos affecerit, ac ſi iuuenis, & adhuc ſub ipſo flore iuuentæ nobis ereptus fuiſſes; oſtẽdit ergo hic mirifi cum erga Melibœum amorem, nam ſenes alioquin odio iuuenibus eſſe conſueuerunt: Cæcilius. *Tùm etiam in ſenecta hoc deputo miſerrimum Sentire ea ætate eſſe odioſum ſe alteri.*

Communis cauſa] Aequa omnibus propoſita conditio moriendi. Horat. *Pallida mors æquo pulſat pede pauperum tabernas, Regumque turres.* rurſus alibi. *æqua tellus Pauperi recluditur, Regumque pueris.* item. *æqua lege neceſsitas Sortitur inſignes, & imos.* Propert. *Sed tamen hùc omnes, hùc primus, & vltimus ordo; Eſt mala, ſed cunctis iſta terẽda via eſt.* Pithagoras in Eclogis Stobæi. Α᾽λλὰ γνῶθι μὲν ὡς θανεῖν πέπρωται ἅπασιν. eſt autem hic communis conſolandi locus alicuius obitum impatienter ferentes, de quo plura extant apud Plutarchum de conſolatione ad Apollonium, & ad vxorem ſuam; neque non item apud Senecam de Conſolatione fratris ad Polybum, ad Albinam, & ad Martiam: Ser. Sulpitius Epiſt. ad Ciceronem inter eas, quæ inſcribuntur Familiares, lib.4. *quæ* (Tullia) *ſi hoc tempore non ſuum diem obiiſſet, paucis poſt annis tamen ei moriendum fuit, quoniam homo nata fuerat.*

vel

vel *communis causa* dicitur propterea quod iactura publica fuit in Meliboeo.

Lætali frigore segnis] Poëtica mortis descriptio ab effectu; hinc *mors frigida.* Virg. *Et cùm frigida mors anima secluserit artus.* Horatius *gelidam* appellauit, quod tantundem pollet. *gelidaque Diuos Morte carentes.* sic etiam dixit Lucretius. *& discedit in auras, Et gelidos artus in læti frigore liquit.* idem. *namque iaceret Aeterno corpus perfusum frigore læti.* Virgil. *Voluitur ille vomens calidum de pectore flumen Frigidus.* idem in Diris. *Et calor infuso decedit frigore mortis.* rectè autem subijcit hic noster *segnis*, est enim sine igne, *quandoquidem* (vt scribit Varro de Lingua Latina) *ignis à nascendo deriuatur, quòd hic nascitur, & omne quod nascitur, igne fit, ideo calet, vt quod denascitur, ignem eum amittit, ac frigescit.*

Lege hominum,] Ob necessitatem moriendi cunctis propositam, vt ostendimus supra.

Canente senecta] Non *dignus canente senecta*, nã paulò antè dixerat; *Longa tibi, cunctisque diù spectata senectus.* sed *tu segnis lætali frigore*, quique præ senectute totus canes, *iaces dignus cęlo, concilioque Deorum*, cui nimirum intersunt, quicumque vitam puriter egerunt. Horatius *Serus in cœlum redeas:* & cætera. *canam senectutem* vocat etiam Tibullus, ibi. *Cùm uetus infecit cana senecta caput.*

Ponderis æqui] Idest curarum, quæ iustitiã, & æquitatem respiciunt; sic etiam vsurpasse videtur Horatius hanc vocem *pondus* Epistola ad Numicium. *Cogat trans pondera dextram Porrigere.* id est à grauitate, & decoro discedere.

Tu ruricolum discernere lites] Ad te pastorum querelæ deferebantur omnes, ipsas tu ex bono, & æquo dirimebas. Virg. *Non nostrum est vestras componere lites.*

Ruris amor] Agricolarum mutuus amor, & beneuolentia, vel desiderium, ac studium agriculturæ.

Mite serena] Cõfert autem hoc plurimum ad aliorum gratiam, beneuolentiamque sibi comparandam, quo bono cùm se destitutum esse intelligeret Cyclops ille apud Theocritum, meritò conqueritur dicens. Γινώσκω χαρίεσσα κόρα τίνος οὕνεκα φεύγεις. Οὕνεκα μοὶ λασία μὲν ὀφρὺς ἐπὶ παντὶ μετώπῳ Ἐξ ὠτὸς τέταται ποτὶ θ' ὤτερον ὡς μία μακρά. hinc *Frontem exporrigere*, & *explicare* dicimus, cùm animi tranquillitatem significare volumus, qđ Horatius poëticè admodũ variauit nõ vno in loco.

Coniun-

Coniungere cera] Et sic fistulam concinnare, ipsaq; deinde canere docuisti. Virgil. *Pan primus calamos cera coniungere plures Instituit.* Tibull. *Fistula, cui semper decrescit arundinis ordo; Nam calamus cera iungitur vsq; minor.*

Fallere curas] Horatius barbiton suam ita alloquitur. *O decus Phœbi, & dapibus supremi Grata testudo Iouis, ò laborum Dulce lenimen, mihi cumque salue Ritè vocanti.* Virgil. *Solamenq; mali de collo fistula pendet*: quem tamen versum nonnulli subdititium esse putant. Statius. *Elicit extremo chelyn, & solantia curas Fila mouet.* videndus est Alexander in Problematis.

Nec segnem passus] Haud aliter fermè Virgilius. *Nec torpere graui passus sua regna veterno.*

Sæpè etiam senior] Nonnũquam tuo exemplo nos ad canendum excitasti.

Lætus Phœbea] Apolline digna. illud *dixisti* alicubi scriptum erat *duxisti*; sed *dixisti* valet cecinisti, vt apud Maronem.

O Melibœe vale] Ex veterum consuetudine dictum, sicut apud Maronem in Georg. *en iterum crudelia retrò Fata vocant, conditque natantia lumina somnus. Iamque vale.* rursus Aeneide. *salue æternùm mihi maxime Pallas, Aeternũq; vale.*

Munera dat lauros] Non aliter Chalphurnius. *& modò te Bacchis Musa corymbis Munerat, & lauro modò pulcher obumbrat Apollo.* Virgil. *Phœbo sua semper apud me Munera sunt lauri, & suaue rubens hyacinthus.*

Ruralis Apollo] Expressit Græcum epithetum ἀγύιος: Ecloga insequenti *Pastoralis* appellatur.

Omnique ex arbore fruges] Iurisconsulti, qui verborum proprietati maximè student, negant *fruges* dici de arboribus, neq; enim poma *fruges* appellari voluit Iulianus; at in foro, non in Parnasso ipsius leges valent. Columella. *aut aliena stirpe grauata Mitis adoptatis curuetur frugibus arbos.*

Grandæua Pales] Dignitatis epithetum, siquidem non tàm ad ætatem, quàm ad illius Deæ venerationem, maiestatemq; refertur. sic Virgilius. *hunc & Nymphæ venerantur, & ipse Grandæuus Nereus.* iam quod statim sequitur. *spumantia cymbia lacte*; eundem Virgilium auctorem agnoscit, cùm ait. *Inferimus tepido spumantia cymbia lacte.* sed & Aen. 5. ita legas. *Pocula bina nouo spumantia lacte quot annis, Craterasq; duos statuam*

tuam tibi pinguis oliui ; Et multò in primis hilarans conuiuia Baccho. vide Macrobium Saturn. lib. 5. cap. 21. Palæ autem lac offerebant veteres ; ergo & ipsa lac feret, quo scilicet plurimùm delectatur. Tibullus. *Et placidam niueo spargere lacte Palem.* Ouidius. *& tepido lacte precare Palem.* sic Nymphæ mel offerunt, tamquam ipsarum inuentum, & Flora flores, quorũ Dea fingitur ab antiquis teste Lactantio Firmiano.

Manibus hic supremus honos] Sic Aeneas patris tumulum purpureis floribus conspergit Aen. 5. ad quam consuetudinem alludit etiam idem Virgilius lib. 6. in funere Marcelli ; sed & in Copa ita inquit. *Quid cineri ingrato seruas malè olentia serta, An ne coronato vis lapide ista tegi?* Tibullus quoque ait. *Annua constructo serta dabit tumulo* ; intelligunt enim serta omnis florum generis. Varro lib. 6. de Lingua Latina. *Infulas dictas apparet, quod velamenta hostijs è lana, quæ adduntur, dicuntur infulæ, intra hostiarum cornua velamenta erant; itaque nunc, cùm ad sepulchrum ferunt frondes, & flores, addunt lanas.* expressius tamen Sophochles in Electra. Καὶ δὴ λέγω σοὶ πᾶν, ὅσον κατειδόμην. Ἐπὶ γὰρ ἦλθον πατρὸς ἀρχαῖον τάφον, Ὁρῶ κολώνης ἐξ ἄκρας νεοῤῥύτους Πηγὰς γάλακτος, καὶ περιστεφῆ κύκλῳ. Πάντων ὅς' ἐστὶν ἀνθέων θήκην πατρός.

Carmina dant Musæ] ἀναδίπλωσις. Terent. *Negat Fannium esse hanc sibi cognatam Demipho? Hanc Demipho negat esse cognatam?*

Syluestris nunc te platanus] Vel sterilis, vt Virgilius. *Et steriles platani malos gessere valentes.* vel quales in his montibus reperiuntur ad differentiam earum, quæ in hortis magna cura à delicatulis viris nutriũtur, de quibus consule Plinium. est autem hic locus aliquo pacto non dissimilis Virgiliano illi. *te nostræ, Vare, myricæ, Te nemus omne canit.*

Te quicquid carminis Echo] Horat. *cuius recinit iocosa Nomen imago. Aut in vmbrosis Heliconis oris, Aut super Pindo, gelidove in Hæmo.* rursus alibi. *vt paterni Fluminis ripæ, simul & iocosa Redderet laudes tibi Vaticani Montis imago* : describitur enim Echo recinens auditas voces : est autem ordo verborum, quicquid carminis respondet, Echo respondet, & quicquid syluæ respondent, te respondent. Virg. *Formosam resonare doces Amaryllida syluas.*

Te nostra armenta sequuntur] Nobis in dolore sunt pares : tuum interitum nobiscum lamentantur. Virgil. Ecl. 5.

Non ulli pastos illis egere diebus. Frigida Daphni boues ad flumina, nulla neque amnem Libauit quadrupes, nec graminis attigit herbam, Daphni tuum Pœnos etiam ingemuisse Leones Interitum, montesque, feræ, syluæque loquuntur. & 10. *Illum etiam lauri, etiam fleuere myricæ, Pinifer illum etiam sola sub rupe iacentem Mænalus, & gelidi fleuerunt saxa Lycæi.* similes loci plures reperiuntur apud Theocritum, velut Idillio α. Τῆνον μὰν θῶες, τῆνον λύκοι ὠρύσαντο. Τῆνον χ' ὡ καὶ δρυμοῖο λέων ἀνέκλαυσε θανόντα. & Πολλαί οἱ πὰρ ποσσὶ βόες, πολλοὶ δέ τε ταῦροι, Πολλαὶ δ' αὖ δαμάλαι καὶ πόρτιες ὠδύραντο. nec non Idillio ιθ. Ὤρεα δ' ἐστὶν ἄφωνα, καὶ αἱ βόες αἱ ποτὶ ταύροις Πλαζόμεναι γοάοντι, καὶ οὐκ ἐθέλοντι νέμεσθαι. & reliqua.

Namque prius siccis] Argumentum ἀπὸ τοῦ ἀδυνάτου, cuiusmodi Virgilianum illud ex prima Ecloga. *Ante leues ergo pascentur in æthere cerui, Et freta destituent nudos in litore pisces.* Valerius Cato in Diris. *Dulcia amara prius fient, & mollia dura, Candida nigra oculi cernent, & dextera læua.* sic ex aduerso votum perpetuitatis concepit Ecl. 5. *Dum iuga montis aper, fluuios dum piscis amabit.* appellat autem *vestitum Leonem*, quia sit pilis obsitus, & coopertus, quomodo Seneca in Hercule Oetæo. *Nondum teneras vestite genas.* hoc est barbate, vnde *inuestis*: alicubi tamen legebatur, *hirsutus* in hoc nostro.

Dulcia mella,] Quod hic de taxo ait Nemesianus, & quidé rectè, cùm ea sit arbor presentissimi veneni, vnde toxicum deriuatum creditur, Virgilius de quercu enunciauit. *Et duræ quercus sudabunt roscida mella.* quod & penes Tibullum inuenias ibi. *Ipsæ mella dabant quercus, vltroq; ferebant Obuia securis vbera lactis oues.* nec multò secus ab Ouidio dictum fuit; *Flauaq; de viridi stillabant cortice mella.* rursus. *& in quercu mella reperta caua.* eiusdem generis est illud alterum Maronis. *Mella fluant illi, ferat & ruber asper amomum.* quod fermè ex Theocrito Latinè redditum est, sic enim Græcus auctor. Ἱμέρα ἀνθ' ὕδατος ῥείτω γάλα, καὶ τὺ δὲ Κρᾶθι Οἴνῳ πορφύροις. τὰ δέ τοι σία καρπὸν ἐνείκαι. rursus alibi. Νῦν ἴα μὲν φορέοιτε βάτοι, φορέοιτε δ' ἄκανθαι. Ἁ δὲ καλὰ νάρκισσος ἐπ' ἀρκεύθοισι κομάσαι. rectè autem hic noster dixit fore, vt taxi dulcia mella ferant; nam taxus venenata arbor est, & apibus inimicissima, vnde Lycidas apud Maronem ait. *Sic tua Cyrnæas fugiant examina taxos.*

Messem tristis hyems] Cùm alioquin messis in æstiuum tempus in-

pus incidat, vnde illud Maronis. *Ante focum, si frigus erit, si meßis, in vmbra*. de messe, & oliuitate videndi sunt Rei rusticæ scriptores, Cato, Varro, Columella, cæteri: nec prætereũdus est Cælius Rhodiginus lib.6.c.6. De anni partibus in vniuersùm plura inuenies apud Ouidium in Metamor.

Ante dabit] Nam sic Virgilius. *Primus Vere rosam, atque Autumno carpere poma*. ergo cuncta versa vice procedent, atque ideò confundentur.

Perge puer] Timetas enim iam canere desierat.

Placatus Apollo] Minimè iratus, q; eum cantando æques.

Dominam perducat ad vrbem] Sic infra Ecl.2. *dominam peruenit ad vrbem*. Calphurn. *Tityron è syluis dominam deduxit in vrbem*. Horat. Od. 14. lib. 4. *ò tutela presens Italiæ, dominæque Romæ*. idem Ode 3. eiusdem libri Romam *principem vrbium* appellauerat: potest autem hoc dictum accipi de ipsomet Nemesiano, cuius nomen in carminibus pangendis adeò iam innotesceret, vt Imperatorem adeundi, inque eius gratiam se insinuandi spem iam concipere posset.

Presens tibi fama] Potens, fautrix, nam cui presentes adsumus, eum omninò iuuare studemus, & qui fauent, presentes adesse consueuerunt. Virgil. *Nec tàm presentes alibi cognoscere diuos*. & in Georgic. *Et vos agrestum, presentia numina, Fauni*. rursus. *Non tamen vlla magis presens fortuna laborum est*. & in Aeneid. *Tu Dea, tu presens nostro succurre labori*.

Rumpens liuoris nubila plena] Nam qui alios magno interuallo antecedunt, inuidiam superasse dicuntur; hinc Sallustianum illud. *Gloria inuidiam vicisti*. Horat. *inuidiaque maior Vrbes relinquam*. rursus alibi. *Et iam dente minus mordeor inuido*: neq; hinc abludit illud eiusdem. *Inuidiam placare paro virtute relicta*. insignis locus extat apud Plutarchum Commentario περὶ φθόνου καὶ μίσους ad hanc rem intelligendam valdè accomodatus, quem illic inspici volo: *rumpens* autem dixit noster poëta significanter: sic Propertius. *Hìc exit, hìc iurata manet, rumpantur iniqui*. Ouid. *Rumpere liuor edax*.

Sed iam sol] Hunc locum ita variauit Ecl.2. *Frigidus è syluis donec descendere suasit Hesperus, & stabulis pastos inducere tauros*. Virgilius autem dixit in eandem sententiam. *Et iam summa procul villarum culmina fumant; Maioresque cadunt altis de montibus vmbræ*. cæterùm quod hic Nemesianus *mundi culmen* vocat, idem Maro *verticem* appellasse videtur in Ge-

orgic. *Præsertim si tempestas à vertice syluis Incubuit:* quamquam non ignoro carmen hoc aliter à Victorio contra Seruij grammatici sententiam exponi. idem Aeneid. I. *Ipsum ante oculos ingens à vertice pontus In puppim ferit.* ac multis interiectis *sic vertice cęli. Constitit.* consule ad hanc rem alicubi Synesium in Epistolis; & Arrianum in descriptione Maris Euxini.

Flumineos suadens] Non dubium, quin ita legi debeat, non *fulmineos*: præceptum verò Columellæ quoque testimonio comprobatur.

ECLOGA II.

Interlocutores

ASTACVS, ET ALCON.

ORMOSAM Donacen puer Astacus, & puer Alcon
Ardebant: rudibusq́; annis incensus vterq;
In Donaces Venerem furiata mente ruebant.
Hanc, cùm vicini flores in vallibus horti
Carperet, & molli gremium compleret acantho,
Inuasere simul: Venerisq; immitis vterq;
Tum primum dulci carpebant gaudia furto.
Hinc amor, & pueris iam non puerilia vota.
Queis anni ter quinq; hyemes, & cura iuuentæ.
Sed postquàm Donacen duri clausere parentes,
Et non tam tenui filo de voce sonarent,
Sollicitumq́; foret linguis onus, improba ceruix,
Suffususq́; rubor crebrò, venæq́; tumentes:
Tum vero ardentes flammati pectoris æstus
Carminibus, dulciq́; parant releuare querela.
Ambo æuo, cantuq́; pares, nec dispare forma:
Ambo genis leues, intonsis crinibus ambo.
Atq́; sub hac platano mœsti solatia casus

Alter-

Alternant : Idas calamis, & versibus Alcon.
Quæ colitis syluas Dryades, quæq; antra Napææ,
Et quæ marmoreo pede Naiades vda secatis
Littora, purpureosq; alitis per gramina flores,
Dicite quo prato Donacen, qua fortè sub vmbra
Inueniam, roseis stringentem lilia palmis?
Nam mihi iam trini perierunt ordine soles,
Ex quo consueto Donacen expecto sub antro.
Interea, tanquam nostri solamen amoris
Hoc foret, aut posset rabidos medicare furores,
Nulla meæ trinis tetigerunt gramina vaccæ
Luciferis, nulloq; biberunt amne liquores:
Siccaq; fœtarum lambentes vbera matrum,
Stant vituli, & teneris mugitibus aëra complent.
Ipse ego nec molli iunco, nec vimine lento
Perfeci calathos cogendi lactis in vsus.
Quid tibi, quæ nostri, referam? scis mille iuuencas
Esse mihi; nosti nunquàm mea mulctra vacare?
Idas ille ego sum Donace, cui sæpe dedisti
Oscula, nec medios dubitasti rumpere cantus,
Atq; inter calamos errantia labra petisti.
Ehu nulla meæ te tangit cura salutis.
Pallidior buxo, violæq; simillimus erro.
Omneis ecce cibos, & nostri pocula bacchi
Horreo: nec placido memini concedere somno:
Te sine ve misero mihi lilia nigra videntur,
Pallentesq; rosæ, nec dulce rubens hyacinthus,
Nullos nec myrtus, nec laurus spirat odores.
At tu si venias, & candida lilia fient,
Purpureæq; rosæ, tum dulce rubens hyacinthus.
Tum mihi cum myrto laurus spirabit odores.
Nam dum Pallas amet turgenteis sanguine baccas,
Dum Bacchus viteis, deus & sata poma Priapus,
Pascua læta Pales: Idas te diliget vnam.
Hæc Idas calamis, tu, quæ responderit Alcon,
Versu Phœbe refer: sunt aurea carmina Phœbo.

O mon-

ALC. *O montana Pales, ò pastoralis Apollo,*
Et nemorum Syluane potens, & nostra Dione,
Quæ iuga celsa tenes Ericis; cui cura iugaleis
Concubitus hominum totis connectere seclis:
Quid merui? cur me Donace formosa reliquit?
Munera namq; dedi, noster quæ non dedit Idas:
Vocalem longos quæ ducit Aëdona cantus;
Quæ, licet interdum contexto vimine, clausa
Cùm paruæ patuere fores, ceu libera ferri
Nouit, & agresteis inter volitare volucres:
Scit rursus remeare domum, tectumq; subire
Viminis, & caueam totis præponere syluis.
Præterea tenerum leporem, geminasq; palumbes
Nuper, quæ potui syluarum premia misi.
Et post hæc Donace nostros contemnis amores?
Forsitan indignum ducis, quòd rusticus Alcon
Te cupiam, qui mane boues in pascua ducam:
Dij, pecorum pauere greges, formosus Apollo,
Pan doctus, Fauni vates, & pulcher Adonis.
Quin etiam fontis speculo me mane notaui,
Nondum purpureos Pœbus cùm tolleret orbeis,
Nec tremulum liquidis splenderet lumen in vndis.
Quod vidi, nulla tegimur lanugine malas,
Pascimus & crinem. Nostro formosior Ida
Dicor: & hoc ipsum mihi tu narrare solebas,
Purpureas laudando genas, & lactea colla,
Atq; hilares oculos, & formam puberis æui.
Nec sumus indocti calamis: cantamus auena,
Qua diui cecinere prius: qua dulce locutus
Tityrus è syluis dominam peruenit ad urbem.
Nos quoq; te propter Donace, cantabimus vrbi:
Si modò coniferas inter viburna cupressos,
Atq; inter pinos corylum frondescere fas est.
Sic pueri Donacen tosto sub sole canebant:
Frigidus è syluis donec descendere suasit
Hesperus, & stabulis pastos inducere tauros.

COM-

COMMENTARIVS
In Eclogam Secundam.

ORMOSAM Donacen] Calphurnius sic. *Intactam Crocalen puer Astacus, & puer Idas, Idas lanigeri dominus gregis, Astacus horti, Dilexere diu.* vtrumq; tamen ad illius Maronis imaginem factum est. *Formosum pastor Corydon ardebat Alexim:* Quamquam de nominum impositione haud ita curiosus esse consueui in huiuscemodi præsertim arguméto, quod in manibus habemus, dicam tamen Donaci nomen inditum videri à calamo, de quo Plinius lib. 16. cap. 36. Astaco verò à pisce, cuius meminit Athenæus lib. 3. at Donace nomen indidit vniuersæ Eclogæ in codicibus Florentiæ excussis.

Rudibusq; annis] Puerili ætate, vel tunc primùm Amoris faces experti. Ouid. *Hinc Amor amborum tetigit rude pectus.* auctor Elegiarum, quæ Cornelij Galli nomine circunferuntur. *Nondum quid sit Amor, vel quid Venus ignea noram; Torquebar potius rusticitate mea.*

Furiata mente ruebant] Abundantiam amoris denotat, quæ sæpè in furorem conuerti solet; vnde amor *furor* à poëtis nuncupatur. Virg. *Vritur infœlix Dido, totaq; vagatur Vrbe furens.* idem quoq; *furiatam mentem* dixit: *furiata mente Corœbus.* & Claudianus *furiatum pectus* de Raptu Proserpinæ.

Hanc cùm vicini] Puellarum studium indicat, quæ in floribus legendis, ipsisq; in serta nectendis plurimùm occupantur. Horatius de Europa loquens. *Nuper in pratis studiosa florum, & Debitæ Nymphis opifex coronæ.* & reliqua. Virgil. *Pallentes violas, & summa papauera carpens.*

Molli gremium] Virgil. *Et molli circum est ansas complexus acantho.* quod ex Theocrito sumptum est Idyllio α. rursus idem Maro in Georgicis. *Ille comam mollis tantùm tondebat acanthi.* herbam hanc nos vulgò *brancam vrsinam*, vel *hircinam* appellamus.

Venerisq; imbutus] Spectabatur in vno codice *immitis*, quod

& in

& in pluribus alijs deinde reperi: significat aute m hoc loco poëta Astacum, & Idam Veneris muneribus obe undis minimè, vel vix iam fuisse pares, vnde statim subijcit. *& pueris iam non puerilia vota.* vel *immitis* valet impatientem, & quasi efferatum ob amoris impotentiam: vel est epithetum Veneris Horatiano illi respondens. *desine dulcium Mater sæua Cupidinum.* vel *immitis*, quòd talis deinde futura esset, qua ratione persæpè epitheta vsurpare poëtæ consueuerunt: Virg. *Vritur infœlix Dido:* sed *imbutus Veneri*, valet initiatus; vel dictum est, quomodo à Cicerone. *Pleriq; autem parentum præceptis imbuti ad eorum consuetudinem, moresq; deducimur.*

Dulci carpebant gaudia furto] Sic plerumq; amatorum suauitates nuncupantur, eò quòd secretas eas esse cupiunt, nam (vt inquit ille) *celari vult sera furta Venus*. Maro. *Martisq; dolos, & dulcia furta.* Catullus ad Lesbiam. *Aut quàm sydera multa, cùm tacet nox Furtiuos hominum vident amores.* Tibull. *Veneris per dulcia furta.* Valerius Cato in poëmatio, cui nomen Diræ. *Dulcia cùm Veneris furatus gaudia primus Dicerer.* Ouidius. *Nos Venerem tutam, concessaq; furta canemus.*

Iam non puerilia vota] Iuuenum, ætateq; confirmatorum, non puerorum opus est Veneris exercitium, itaq; rectè Ouidius *iuuenile opus* appellauit. *Ergo vbi concubitus, & opus iuuenile petetur.* quamquam inquit Horatius. *Et centum puer artium Latè signa feret militiæ tuæ.*

Queis anni ter quinque hyemes] Ita plerumq; annos dinumerabant veteres. Virg. *Post aliquot mea regna videns mirabor aristas.* per *aristas* enim messes, per messes annos ipsos intelligit duplici figura, metonymia scilicet, & synecdoc he. Catull. *Smyrna mei Cinnæ nonam post deniq; meßem, Quàm cœpta, nonamq; edita post hyemem.* Iuuenal. *Sic multas hyemes, atq; octogesima vidit Solstitia.* Seneca iunior in Oedipo. *decima iam metitur seges.* idē in Thebaida. *bruma ter posuit niues, Et tertia iam falce decubuit Ceres.* idē Troade. *decies niuibus Canuit Ide, Ide nostris Nudata rogis, & Sigeis Trepidus campis: decies secuit Meßor aristas:* & alibi non semel. Petronius Arbiter. *Iam decima mœstos inter ancipites metus Phryas obsidebat mesis.* apud Sophoclem ἄροτος annum denotat. cur autem hæc dinumerandi ratio apud illos inualuerit, docet Suidas. Οἱ μὲν γὰρ μετὰ ταῦτα ἐξημερώσαντες, καὶ ὑποπλεῖς τὰς χώρας ποιήσαντες, ἀπὸ τῆς αὐξήσεως τῶν καρπῶν τοὺς χρόνους διέκριναν καὶ ἐνιαυτοὺς κυρίως ἐκάλεσαν:

atq;

atq; hæc quidem, quo ad verba pertinet; quò verò ad mentem poëtæ attinet, ſic ait Ariſtoteles de Hiſtoria animalium. φέρειν δὲ σπέρμα πρότερον ἄρχεται τὸ ἄῤῥεν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἐν τοῖς ἔτεσι δὶς ἑπτά, πληρουμένοις. ἅμα δὲ καὶ τρίχωσις τῆς ἥβης ἄρχεται, καθάπερ καὶ τὰ φυτὰ τὰ μέλλοντα φέρειν τὸ σπέρμα, ἀνθεῖ φησι πρῶτον Ἀλκμαίων ὁ Κροτωνιάτης. & reliqua.

Duri clauſere parẽtes] Ideò *duri*, quia clauſere: ſic Horatius. *Donarem pateras, grataq; commodus Cenſorine meis æra ſodalibus*. de quo loquendi genere plura olim adnotauerã in meis libris Locor. controuerſ. in quos cùm petulanter admodum inuectus eſſet Burdo quidam Galloitalus, coactus fui dignitatis meæ tuendæ cauſa, atq; adeò ipſius veritatis amore pares vices ei rependere, quod feci inuitus, ſed neceſſario, vt puto, conſilio; in ea porrò defenſione plura de hac phraſi obſeruaui, quam fungus ille non capiebat, licet neminem parem ſibi in eruditione eſſe iactitet: ſed redeo ad rem noſtram: puellam claudẽtem *durum hominem* appellauit etiam Ouidius, hoc eſt aſperum, moleſtum. *Dure vir impoſito teneræ cuſtode puellæ Nil agis*. nec aliter Horatius. *vt piger annus Pupillis, quos dura premit cuſtodia matrum*. ſolent autem parentes virgines iam nubiles diligentius cuſtodire, nec paſſim, vt antea, cum pueris verſari permittere; fuit verò tempus, quo timor huiuſmodi procul aberat, id adeò vt redeat ſummis votis expetit Tibullus dicens. *Nullus erat cuſtos, nulla excluſura dolentes Ianua; ſi fas eſt, mos precor ille redi*. ſed certè virgines id ætatis cuſtodire debere docet Ariſtoteles de Hiſtoria anim. his verbis. μάλιστα δὲ καὶ φυλακῆς δέονται περὶ τὸν χρόνον τοῦτον. μάλιστα γὰρ ὁρμῶσι πρὸς τὴν τῶν ἀφροδισίων χρῆσιν ἀρχομένων αὐτῶν. & reliqua. auctor Elegiarum, quæ Cornelio Gallo tribuuntur. *Pedagogus adit me, illam triſtiſsima mater Seruabat*.

Et non tàm tenui filo] Aſperam arteriam accipe, per quàm vox emittitur; ac de voce quidem, quæ ad hunc locum intelligendum neceſſaria eſſe iudicaui, hæc ſunt Ariſtotelis verba in Problematis; quærebat autem illic philoſophus, cur vocem emittant acutam, qui expertes ſeminis ſunt, vt pueri, mulieres, decrepiti, ſpadones; grauem autem viri, qui firma ſunt ætate, ac exitum quæſtionis expedit, vt dicat. ἢ καθάπερ ἡ γραμμὴ καὶ τὰ ἄλλα λεπτὰ, ἐν διάστημα ἔχει, τὰ δὲ παχέα πλείω, ὥστε καὶ ἡ λεπτὴ φωνὴ, ἐν ἢ πλείω. ἐχόντων οὖν τῶν προειρημένων πνεῦμα ἀσθενὲς, κινεῖ χώρῳ ἀέρα ὀλίγον. & reliqua, quæ ibi ſequuntur; ex quibus

verbis facilè etiam cognoscitur, cur poëta dixerit *tenui filo*, nam tralatitiò sumptum est à re propria, de qua Gratius de Venatione inquit. *Prima iubent tenui nascentem iungere filo Limbum.* ac rursus. *Circum labra sequi, tenuique includere filo.* sed & idem Aristoteles quippiam tradit loco superius indicato, quod ad hanc rem intelligendam plurimùm confert, id adeò apud ipsum inspici poterit, nam ego breuitatis causa non omnia hûc congero.

Sollicitumq; foret] Ob vocis mutationem, quæ circa decimumquartum ætatis annum contingere solet, cuius rei causam pluribus verbis prosequitur Alexander Aphrodisiensis, siue mauis Trallianus problemate illo, quo quærit διὰ τί τὰ ἡβάσκοντα παιδία τραχὺ φωνεῖ ιδ´ ἔτος. eam quoq; illic inspici velim, ne sim longior. poterit tamen idem fortasse referri ad amantinm hæsitationem, sicut & alia quæ sequuntur amoris indicia, de quibus uenustissimum extat Sapphonis carmen, quod Catullus penè ad verbum expressit: Flaccus quoq; non vno in loco huiusmodi indicia suauissimis carminibus prosequitur: sed omnium venustissimum est Valerij Aeditui epigramma, quod alicubi citat Gellius: vide etiam Heliodorum in Historia Aetiopica.

Improba ceruix] Audax, elata: Virgil. *Improbus ille puer.* Propertius. *Donec me docuit castas odisse puellas Improbus.* Calphurn. *Improbe te Lycida.* Græcè idem valet vox κακός.

Suffusus; rubor] Amoris indicium. Horat. *Tunc nec mens mihi, nec color Certa sede manet.* Tibull. *Sed nimius luteo corpora tingit amor.* adi Heliodorum, & Achillem Statium.

Carminibus, dulciq; parant] Est enim curarum non leue solatium ipsa doloris conquestio: hinc dicet Ecl. 4. *Cantet, amat quod quisq; ; leuant & carmina curas.* Virg. *Ipsa caua solans ægrũ testudine amorem.* Theocritus in Cyclope. Οὐδὲν ποτὶ τὸν ἔρωτα πεφύκει φάρμακον ἄλλο Νικία, οὔτ᾽ ἔγχριστον ἐμοὶ δοκεῖ, οὐδ᾽ ἐπίπαστον. summus noster Lyricen. *Che cantando il dolor si disacerba.* consule auctorem Problematum, quæ Alexandro Aphrodisiensi vulgò tribuuntur.

Ambo æuo] Ex Virgilio, sicut & alia multa; est.n.apud ipsum hunc in modum. *Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo, Et cantare pares, & respondere parati:* porrò Virgilius à Theocrito sumpsit, cuius hæc sunt Idyllio quopiã. Ἄμφω τώγ᾽ ἤτην πυρροτρίχω, ἄμφω ἀνάβω, Ἄμφω συρίσδεν δεδαημένω, ἄμφω ἀείδεν.

Atq;

Atq; sub hac platano] Calphurn. *Quidue sub hac platano, quà garrulus astrepit humor Infesta statione sedes?*

Marmoreo pede] Hesiodus in Theogonia appellauit Thetidem ἀργυρόπεζαν, id est candidis pedibus insignem à candore illius metalli, Tibullus sic. *Vinclaq; de niueo detrahet ipse pede*. idem intelligit Nemesianus hoc loco, nam marmoreum valet candidum apud Latinos eadem figura. Næuius Cypria Iliade referéte Charisio. *Collum marmoreum torquis gemmata coronat.* sic etiam Virgilius. *Tùm quoq; marmorea caput à ceruice reuulsum Gurgite cùm medio portans Oegrarius Ebrus Volueret*. Lucret. *cærula quæ sint Nunquam in marmoreum possunt migrare colorem*. Ouid. in Fastis. *Aurea marmoreo redimicula demite collo*. & Metamor. *Quas vbi marmoreo detersit pollice virgo*. De Nymphis cōsule preter alios Lilium Gregorium Gyraldū.

Stringentem lilia palmis] Carpentem: Virgil. Bucol. *Hîc vbi densas Agricolæ stringunt frondes*. & in Georgic. *nunc stringe comas, nunc brachia tonde*. rursus. *Sed tamen & quernas glandes nunc stringere tempus, Et lauri bacchas*. *roseis* autem *palmis*, id est pulchris. Virgil. *Dixit, & auertens rosea ceruice refulsit*. in quam etiam significationem vsurpatū quandoq; scimus *purpureum* à coloris iucunditate. Hesiodus in Theogon. καὶ Εὐνείκη ῥοδόπηχυς. &. καὶ Ἱππονόη ῥοδόπηχυς. & in Opere Rustico. Ἀκτὲρονεδ᾽ ἐσίδῃ ῥοδοδάκτυλος ἠώς.

Trini perierunt ordine soles] μετωνυμία, pro eo, quod est, iam tres dies elapsi sunt. Virgil. *sæpè ego longos Cantando puerum memini me condere soles*. & in Maiori poëmate. *Tres adeò incertos cęca caligine soles Erramus pelago*. sic etiam Græci ἥλιον vsurpant: cæterùm ex amantium affectu dictum est, quibus vel minima mora longissima videri solet: Phœdria apud Terentium Eunucho. *Tandem ego non illa caream, si sit opus, vel totum triduum?* Par. *Hui vniuersum triduum? vide quid agas*. in nostro verò τὸ *ordine* hunc affectum exprimit.

Nulla meæ trinis] Virgil. *Non ulli pastos illis egere diebus Frigida Daphni boues ad flumina; nulla neq; amnem Libauit quadrupes, nec graminis attigit herbam*. quod ex Theocrito sumptū constat: καὶ αἱ βόες αὐτοὶ ταῦ οἱς Γλαζόμεναι γήκοντι καὶ ἐκ ἰθέλοντι νέμεσθαι.

Mugitibus aëra complent] De equis ita inquit Virgilius Georg. 3. *& altum Pelion hinnitu fugiens impleuit acuto*. & Eclo. 6. *Prætides implerunt falsis mugitibus agros*.

Molli iunco] Sic etiam vocat Maro. *Quin tu aliquid saltem potius, quorum indiget vsus, Viminibus, molliq; paras detexere iunco?* Propertius *leuem* ipsum appellauit. *& iunco brassica vincta leui*.

Vimine lento] Flexibili. Virg. *Lentũ conuellere vimen*: quod pertinet ad sententiam, haud longè distat illud Theocriti ex Cyclope. Αἴκ' ἐν σὺν ταλάρως τε πλέκοις καὶ θαλλὸν ἀμάσαι Ταῖς ἄρνεσσι φέροις, τάχα κεν πολὺ μᾶλλον ἔχοις νῶν.

Calathos cogendi lactis in vsus] Tale quippiam significauit Maro dicens. *Quin tu aliquid saltem potius, quorum indiget vsus, Viminibus, molliq; paras detexere iũco?* vide Columellã lib. 7. c. 8.

Scis mille iuuencas] Mutuò sumptum à Virgilio, qui porrò à Theocrito vtendum accepit. Latinus poëta inquit. *Quàm diues pecoris, niuei quàm lactis abundans; Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ: Lac mihi non æstate nouum, non frigore desit*. Græci autem verba sunt hæc. Ἀλλ' οὗτος τοιοῦτος ἐὼν, βοτὰ χίλια βόσκω. Κἠκ τούτων τὸ κράτιστον ἀμελγόμενος γάλα πίνω. Τυρὸς δ' οὐ λείπει μ' οὔτ' ἐν θέρει, οὔτ' ἐν ὀπώρῃ, Οὐ χειμῶνος ἄκρῳ. ταρσοὶ δ' ὑπεραχθέες αἰεί. quos locos imitatus etiam fuit Ouidius Metam. 13. sed & apud Horatium ita reperias. *Te greges centum, Siculæq; circum Mugiunt vaccæ*. vide tamen quæ adnotauimus ad Calphurnij Eclogam secundam.

Idas ego ille sum] ἐμφατικῶς. Hæc eadem sententia apud Calphurnium totidem ferè verbis expressa reperitur; ipsius versus in propinquo statuam, vt conferri possint: ait igitur. *Ille ego sum Lycidas, quo tu cantante solebas Dicere fœlicem, cui dulcia sæpè dedisti Oscula, nec medios dubitasti rumpere cantus, Atq; inter calamos errantia labra petisti*.

Errantia labra petisti] Ouid. epistola Sapphus ad Phaonem. *Cantabam, memini, meminerunt omnia amantes; Oscula cantanti tu mihi rapta dabas*. & Amorum lib. 2. *Hæc quia dulce canit, flectitq; facillima vocem, Oscula cantanti rapta dedisse velim*: *errantia* autem modò hunc, modò illum calamum percurrentia.

Te tangit cura salutis] Breuius Maro. *Nil nostri miserere*: quod ex Theocrito expressum est. ὁ δὲ μὲν λόγον οὐδένα ποιεῖ. & in Cyclope. τὶν δ' οὐ μέλει οὐ μὰ Δί' οὐδέν.

Pallidior buxo] Ab insigni eius ligni pallore impotenter amantis habitum exprimit, vultum, inquam, horridum, exanguem, macieq; confectum. Ouid. *Pallidior buxo vultus amantis erat*. & Metam. 4. *oraque buxo Pallidiora gerens*. rursus

lib. 11.

lib. I I. *buxoq; ſimillimus ora Pallor obit*. auctor carminis in Priapũ. *Vuis aridior puella paſſis, Buxo pallidior, nouaq; cera*. Martial. *Et non recenti pallidus magis buxo Irus tuorum temporum ſequebaris*. hinc Apuleius, *at ille* (inquit) *modicum commoratus, refert ſeſe, buxantiq; pallore trepidus mira ſuper conſeruo ſuo renunciat*. Catullus dixit. *Quantò ſæpè magis fulgore expalluit auri*. &. *Hoſpes inaurata pallidior ſtatua*. Tibullus. *Parce precor tenero: non illi ſontica cauſa eſt: Sed nimius luteo corpora tingit amor:* Ouidius ſic. *Concidimus macie, color eſt ſine ſanguine, qualem In pomo refero mente fuiſſe meo*. & reliqua. loquitur Cidippe de ſeipſa: violæ etiam color in amantium vultu impreſſus viſitur. Hor. *O quamuis neq; te munera, nec preces, Nec tinctus viola pallor amantium*. vt autem violarum plura ſint genera, hîc tamen de pallidis intelligit Nemeſianus. Virgilius ſic. *tibi candida Nais Pallentes violas, & ſumma papauera carpens*. Columella. *Tunc quæ pallet humi, quam frondens purpurat auro Ponatur viola*. Theocritus certum quoddam genus florum nominauit. Καὶ μὲν χρὼς μὲν ὁμοῖος ἐγίνετο πολλάκι θάψῳ. Propertius ſimpliciter. *Perditus in quadam tardis palleſcere curis*.

Pocula Bacchi] Vini, nota figura; Terent. *Sine Cerere, & Baccho friget Venus*. Virgil. *Implentur veteris Bacchi, pinguiſque ferinæ*.

Concedere ſomno] Eodem epitheto quietem ornauit Virgilius Aen. I. *At Venus Aſcanio placidam per membra quietem Irrigat*. intelligit autem ſomnum ipſum; ſic Aeneid. 5. *placida laxarant membra quiete Sub remis fuſi per dura ſedilia nautæ*. ſed & ſoporem quoq; Aen. 4. *& placidum carpebant membra ſoporem Corpora per terras*. & lib. 8. *placidumq; petiuit Coniugis infuſus gremio per membra ſoporem*. eſt autem hoc non leue ex multis, magniſq; amãtium incommodis, vt ſomnum oculis videre nequeant, quod in Didone expreſſit Virg. *hærent infixi pectore vultus, Verbaq;, nec placidam membris dat cura quietem*. Ouid. *Nec ſomni faciles, & nox erat annua nobis, Et gemitus nullo læta dolore dabam*. Calphurn. *Dum flet, & excuſſo diſpergit lumina ſomno*. de ἀγρυπνία vide quæ adnotauimus in noſtris Locis controuerſis, ac deinceps in Aſſertione pro eiſdem aduerſus maleuolum illum obtrectatorem, qui ſe Gallum finxit, cùm re vera ſit vilis quiſpiam Burdo in agro Patauino ortus ex infima fęce hominum.

Te ſine]

Te sine] Totum est Calphurnij, qui & illud statim subijcit. *Nec sapiunt fontes, & acescunt vina bibenti; At si tu uenias, iam candida lilia fient, Et sapient fontes, & dulcia vina bibentur.* non absimilis locus est in Theocriti Βωκολιασαις. rosas autem pallentes sibi videri ait, cùm alioqui suapte natura, aut candidæ, aut purpureæ esse soleant. Horat. *Nunc & qui color est puniceæ flore prior rosæ.* Virgil. *cùm primùm crastina cœlo Puniceis inuecta rosis aurora rubebit.* idem in Copa. *Sertaq; purpurea lutea mista rosa.* Martial. *Pęstanis rubeant æmula labra rosis.*

Dulce rubens hyacinthus] Virgil. *Munera sunt lauri, & suaue rubens hyacinthus.* alibi *mollem*, *ferrugineum* alibi nominauit.

Candida lilia fient] Ita, vt reuera sunt, mihi esse apparebũt. Calphurn. *At, si tu venias, iam candida lilia fient.* sic propemodum Theocritus In Βωκολιασαις. Παντᾷ ἔαρ, παντᾷ δὲ νομοί, παντᾷ δὲ γάλακτος Οὔθατα πλήθουσιν, καὶ τὰ νέα τρέφεται: Ἔνθ' ἁ καλὰ παῖς ὠδ' ἐπινίσσεται· αἰ δ' αἰ ἀφέρπῃ, χ' ὠ τὰς βῶς βόσκων, χ' αἱ βόες αὐότεραι. lilia peculiari epitheto *candida* nuncupantur à natiuo ipsorum colore. Propert. *Et circum irriguo surgebant lilia prato Candida purpureis mista papaueribus.* &c. *Lilia non domina sint magis alba mea.* &c. *Sæpè tulit blandis argentea lilia Nymphis.* idem fusius obseruaui ad locum Calphurnij. *Candida qui medius.*

Cum myrto] Qui quidem ex duabus illis plantis vna positis, atq; coniunctis suauissimus excitari consueuit dicente Virgilio. *Et vos, ò lauri, carpam, & te proxima myrte, Sic positæ quoniam suaues miscetis odores.* quod ex quarto Theocriti Idyllio sumptum videtur.

Nam dum Pallas] Dum quisq; Deus propriam, sibiq; dicatam arborem amabit, quam videlicet semper amabit. Pallas autem oleam in delicijs habere fingitur, vtpote arborem à se primo inuentam ex notissima fabula. Virgil. *oleæque Minerua Inuentrix.* Bacchus vitem. idem. *Populus Alcidæ gratissima, vitis Iaccho.* Priapus hortorum custos creditus est, vnde ipsius curæ poma demandata fuerunt ab antiquis. Virgil. *Sinum lactis, & hæc te liba Priape quotannis Expectare sat est, custos es pauperis horti.* Tibull. *Pomosisq; ruber custos ponatur in hortis, Terreat vt sæuas falce Priapus aues.* extant plures lusus in hũc Deum, qui impressi circumferuntur. de Pale sic ait Virgil. *Ipsa Pales agros, atq; ipse reliquit Apollo.* eumdem animi conceptum his versibus expressit idem poëta. *Hæc tibi semper erunt, & cùm solemnia vota Reddemus Nymphis, & cùm lustrabimus*

bimus

bimus agros: Dum iuga montis aper, fluuium dum piscis amabit, Dumq; thymo pascentur apes, dum rore cicadæ, Semper honos, nomenq; tuum, laudesq; manebunt. sed & alibi ita eumdem variauit. *In freta dum fluuij current, dum montibus vmbræ Lustrabũt, conuexa polus dum sydera pascet*. vocat autem Nemesianus *baccas turgentes sanguine*, quomodo quidam vetus poëta arborum sanguinem dixit: succus enim in pomis, & arboribus proportione quadam sanguini respondet in animantibus; vnde in sacris Biblijs sanguinem vuæ pro vino ipso reperias.

Hæc Idas calamis] Dixerat enim superius. *Idas calamis, & versibus Alcon*; idest Idas ad sonum calamorum hæc concinebat: est autem imitatio Virgiliana. *hæc Damon, vos quæ responderit Alphesibæus. Dicite Pierides*.

Aurea carmina Phœbo] Pulchra instar auri, vel preciosa, ἄριστον μὲν (inquit Pindarus) ὕδωρ, ὁ δὲ Χρυσός, αἰθόμενον πῦρ ἅτε διαπρέπει νυ Κτί, μεγάνορος ἔξοχα πλούτου. hinc mala aurea Hesperidum dicti sunt pecudũ greges, quos exquisita pulchritudine puellæ Hesperides alerent, quæ ob decorem à poëtis aureę dictæ sunt, quemadmodũ & Venerem ob egregiam formam auream appellant, auctore Diodoro lib. 4. Callimachus simpliciter sic. Φοῖβος χρῦ καὶ τύλον ἐπιτρέπεται καὶ ἀοιδή.

O pastoralis Apollo] Ab eo, quòd Admeti gregem olim pauisse creditus est; hinc Virgilius *pastorem ab Amphryso* eundem appellat, quamuis aliter de hoc cognomine sentiat Macrobius; ad poëticum certè figmentum allusit. Tibullus inquiens; *Pauit & Admeti tauros formosus Apollo*: & de seipso loquens Apollo apud eundem poëtam. *Me quondam Admeti niueas pauisse iuuencas. Non est in vanum fabula ficta iocum*. Ouid. *Ipse repertor opis vaccas pauisse Pheræas Fertur, & in parua delituisse casa*. Seneca in Hypolito. *Thessali Phœbus pecoris magister. Egit armentum, positoq; plectro Impari tauros calamo vocauit*. meminit etiam huius fabulæ Horatius in Odis. Græci modò ποιμνίον, modò νόμιον, modò ἀγραῖον, modò ἐπιμηλίον, modò ἀρνοκόμην modò ναπαῖον vocant, quæ cognomina à pastorum officijs ducta sunt. Calphurn. *Aut fæcunda Pales, aut pastoralis Apollo*: ex Græcis sic ait Callimachus. Φοῖβον, καὶ Νόμιον κικλήσκομεν, ἐξ ἔτι κείνου Ἐξότ' ἐπ' Ἀμφρυσσῷ ζευγήτιδας ἔτρεφεν ἵππους, Ἠϊθέου ὑπ' ἔρωτι κεκαυμένος Ἀδμήτοιο: Orpheus in Argonauticis. Ἄδμητος δ' ἀφίκανε Φεραιόθεν, ᾧ ποτὲ Φοῖβος Θητεύων ὑπόεικε. Διὸς δ' ἠλεύατο μῆνιν, Οὕνεκα τοὶ Κύκλωπας ἀμαυμαχ

ἀμαιμακέτοισιν ὀϊστοῖς Ἐν φθιτοῖσιν ἔτευξ', Ἀσκληπιοῖο ἕνεκα λώβης. meminerunt etiam huius fabulæ Homerus, Pausanias, alij, quos hîc referre non est opus.

Et nemorum Syluane potens] Qui nemoribus præes. Horat. *Sic te Diua potens Cypri, Sic fratres Helenæ, lucida sydera, Ventorumq; regat pater:* rursus alibi. *suspendisse potenti Vestimenta maris Deo*. nec nō alibi. *Phœbe, syluarumq; potens Diana.* Virgil. *Nimborumq; facis, tempestatumq; potentem:* &c. *Dij maris, & terræ, tempestatumq; potentes*, valet enim vbiq; ἐγκρατῆ, ὁ κύριον; alij κατὰ τὴν συγκοπὴν dici volunt pro eo, quod est *potiens*. porrò de Syluano sic ait Virgilius. *Syluano fama est veteres sacrasse Pelasgos Aruorum, pecoriq; Deo, lucumq; diemq;.*

Quæ iuga celsa tenes Erycis] Eryx mons est Siciliæ, in cuius cacumine templum Veneri dicatum extabat fama toto orbe notissimum, auctore Polybio: de eo sic ait Virgilius. *Tùm vicina astris Erycino in vertice sedes Fundatur Veneri Idaliæ.* inde Venus *Erycina*. Catull. *Spinosas Erycina ferens in pectore curas.* Horat. *Siue tu mauis Erycina ridens;* & reliqua.

Iugales concubitus] Non quòd matrimonijs præsit, nam hoc munus Iunoni tributum fuit, quæ iccircò *pronuba* nuncupatur, & à parientibus inuocari consueuit, sed quia (vt inquit Lucretius) *per hanc genus omne animantum Concipitur, visitq; exortum lumina solis:* & paulò post de eadem loquens. *Efficis, vt cupidè generatim secla propagent, Quæ quoniam rerum naturam sola gubernas, Nec sine te quicquam dias in luminis oras Exoritur, neq; fit lætū, nec amabile quicquā, Te sociā.* & reliqua.

Vocalem longos] Benè *longos*, nam luscinia noctu, diùq; penè indefatigabilis est in canendo, vt pluribus verbis docet Plinius lib. 10. necnon Aelianus de Animalibus lib. 3. hinc Plauti illud ex Bacchidibus. *Ego quoq; Pol metuo ne lusciniolæ defuerit cantio.* Homerus quoque, quod hûc aliquo modo facit, sic inquit. Ὡς δ' ὅτε Πανδαρέου κούρη χλωρηῒς ἀηδὼν Καλὸν ἀείδῃσιν ἔαρος νέον ἱσταμένοιο Δενδρέων ἐν πετάλοισι καθεζομένη πυκινοῖσιν, Ἥ τε θαμὰ τρωπῶσα χέει πολυηχέα φωνήν, Παῖδ' ὀλοφυρομένη Ἴτυλον φίλον. sed & Theocritus in Aita. ἔασον ἀηδὼν Συμπάντων λιγύφωνος ἀοιδοτάτη πετεηνῶν. de hac verò aue quæ fabulosè tradita sunt, reperias apud Antoninum Liberalem in Congerie transmutationum cap. 11. est autem commendatio muneris non tàm à natura illius auiculæ, de qua ijdem Plinius, & Aelianus in primis consulendi sunt libris nuper indicatis, quàm ab Alco-

nis opera,

nis opera, & diligentia, ſiquidem aiebat Scopelianus Sophiſta τὴν ἀηδόνα ἐν οἰκίσκῳ μὴ ᾄδειν.

Contexto vimine] Periphraſis caueæ, quam tamen ſtatim proprio vocabulo nuncupat. *& caueam totis præponere ſyluis*.

Scit rurſus remeare domum] Tale quippiam de ceruo Amatæ narrat Virgilius Aen. 7. *Ille manum patiens, menſæq; aſſuetus herili Errabat ſyluis, rurſuſq; ad limina nota Ipſe domum ſera, quamuis ſe nocte ferebat*.

Geminaſq; palumbes] Neq; hic locus imitatione caret, factus eſt enim ad exemplum illius Maronis. *Parta meæ Veneri ſunt munera, namque notaui Ipſe locum aëreæ quò congeßere palumbes. Quod potui, puero ſylueſtri ex arbore lecta Aurea mala decem miſi, cras altera mittam*. ſed & Theocritus hanc ſententiam prior expreſſerat in Ὀδοιπόροις. Κἠγὼ μὲν δωσῶ τᾷ παρθένῳ αὐτίκα φάσσαν, Ἐκ τᾶς ἀρκεύθω καθελών, τηνεὶ γὰρ ἐφίσδει. cæterùm τὸ *Quod potui*, iccircò additur, quoniam de ſe prædicauerat Idas. *ſcis mille iuuencas Eſſe mihi, noſti nunquam mea mulctra vacare*: cui cùm paria obijcere non poſſet Alcon, ingenuè tenuitatem ſuam fatetur, interim tamen addit puellæ ſe tribuiſſe quicquid in ſua facultate ſitum eſſet; eſt ergo non leuis commendatio muneris; pro lepore autem, quem hîc poſuit Nemeſianus, Virgilius capreolos dixit. *Præterea duo, non tuta mihi valle reperti Capreoli ſparſis etiam nunc pellibus albo, Bina die ſiccant ouis ubera, quos tibi ſeruo*. at Calphurnius & leporis, & palumbi meminit in illis. *His tamen, his inquam manibus tibi ſæpè palumbes, Sæpè etiam leporem decepta matre pauentem Miſimus in gremio*.

Et poſt hæc] Epiphonema. Virg. *Et dubitant homines ſerere, atque impendere curam*.

Dij pecorum pauere greges] Tuetur ſe Deorum exemplo; & eſt argumentum à minori. ſic Virgilius. *Quem fugis, ah demens, habitarunt Dij quoq; ſyluas, Dardaniuſq; Paris*. Theocritus. λὲγε μίλων, Ὥς πρωτεὺς φώκας καὶ θεὸς ὢν ἐνεμε. eodem argumento factū ſuū excuſat Cherea apud Terentiū Eunucho.

Pulcher Adonis] Virgil. *Et formoſus oues ad flumina pauit Adonis*. ſic etiam Theocritus, καλὸν καὶ ὡραῖον eundē vocat.

Fontis ſpeculo] Videtur voluiſſe Criticorum cenſuram vitare, qui Virgilio notam inurunt dicenti. *Nec ſum adeò informis, nuper me in litore vidi, Cùm placidum ventis ſtaret mare*. tametſi ex Theocrito id ſumptum cōſtat; cautè igitur Neme-

sianus, quod ab eis de mare dicitur, ad fontem transtulit quibusdam insuper adiectis circumstantijs, quæ visum minus falli permittunt: sic etiam Calphurnius; *Fontibus in liquidis quoties me conspicor ipse, Admiror toties; etenim sic flore iuuentæ Induimus vultus, vt in arbore sæpè notaui Cerea sub tenui lucere cydonia lana.* simile quippiam reperias apud Callimachum εἰς λουτρὰ τῆς Παλλάδος, ibi. Οὐδ' ἐς ὀρείχαλκον μεγάλα θεός, οὐδὲ Σιμοῦντος ἔβλεψεν δίναν ἐς διαφαινομέναν. cur verò in speculis, & in perspicuis aquis nos ipsos videamus, docet Alexander problemate quopiam.

Nec tremulum liquidis] Varietas scripturæ, quam hîc offendi, nulla ex parte officit sensui; quocirca minimo in discrimine pono, an legamus *tremulùm*, vt sit aduerbialiter dictum, quomodo persæpè loquuntur poëtæ, an verò tamquam adiectiuum ad *lumen* referatur, vt sit *tremulum lumen*, an etiam in sextum casum cõuertatur, vt sit *tremulo lumine*, nam omnibus his modis hunc versum notatum reperi; cæterùm hæc dictio de imagine rei ipsius expressa est, vt docet Macrobius Saturn. 6. vbi hoc Ennij carmen citat. *Lumine sit tremulo terra, & caua cærula cãdent*: sic etiam dixit Lucretius. *Præterea solis radijs iactatur aquai Humor, & in lumen tremulo rarescit ab æstu.* nec non Virgilius. *nec candida cursum Luna negat: splendet tremulo sub lumine pontus.* rursus alibi. *Sicut aquæ tremulum labris vbi lumen ahenis Sole repercussum, aut radiantis imagine lunæ Omnia peruolitat latè loca.* neq; absimile est, quod ait Propertius. *Armorum radijs picta tremebat aqua.*

Nulla tegimur lanugine malas] Interpretatus est illud Theocriti. Καὶ καλὰ μὲν τὰ γένεια. quomodo illud alterũ, Ὡς παρ' ἐμὶν κέκρηται illo, *Quod vidi.* sed Lucretius dixit. *Tùm demum pueris æuo florente iuuentas Occipit, & molli vestit lanugine malas.*

Pascimus & crinem] Qui mos fuit puerorum apud antiquos, præsertim impudicorum, vnde natum prouerbium οὐδεὶς κομήτης, ὅστις οὐ ψωλίζεται. Agesilaus tamen suum in alenda coma studium, quod alioqui ingenuo homine indignum existimabatur, acuto dicto nulli reprehensioni affine esse demonstrauit, interrogatus enim cur id faceret, ὅτι (inquit) τοῦ κόσμου ἀδαπανώτατός ἐστι. Horatius de Gyge. *Quem si puellarum insereres choro Mirè sagaces falleret hospites, Discrimen obscurum solutis Crinibus, ambiguoq; vultu.* ac alibi. *Aut teretis pueri longam renodantis comam.* hanc deinde ex ephœbis egressi præcidẽtes ali-

cui

cui Deo consecrare moris fuit. M. Varro de Liberis educandis apud Nonium. *Itaq; Ambraciæ primum capillum puerilem demptum; item cirros ad Apollinem ponere solent.* Martial. *Hos tibi Phœbe vouens totos à vertice crines Eucolpus domini Centurionis amor.* Homerus. Στὰς ἀπάνευθε πυρῆς ξανθὴν ἀπεκείρατο χαίτην, Τήν ῥα Σπερχειῷ ποταμῷ τρέφε τηλεθόωσαν. quem locum explicat Papinius Syluar. lib. 3. ibi. *Et quam Sperchio tumidus seruabat Achilles.* meminit huius consuetudinis Pausanias in Arcadicis, neq; non item Athenæus ex Diphilo comico.

Mihi tu narrare solebas] Circumspectè admodum se gerit Alcon, qui de sua pulchritudine iudicium non sibi, sed Donaci tribuit; non ita fecit Dametas apud Theocritum Idyllio 6. vnde hic locus fermè expressus est: at Calphurnius cum nostro contendit. *Formosior illo Dicor, & hoc ipsum mihi tu narrare solebas.* alibi tamen hanc cautionem seruauit Græcus poëta dicens; Κἀμ' ἐκ τῶ ἄντρω σύνοφρυς κόρα ἄχθεις ἰδοῖσα Τὰς δαμάλ' παρελῶντα, καλ' καλ' ἦμες ἔφασκεν.

Et lactea colla] Candida instar lactis. Virg. *tùm lactea colla Auro innectuntur.* & . *fusos ceruix cui lactea crines Accipit.* *purpureas* verò *genas*, id est rubore sparsas. Hesiodus Theogonia Agauem καλλιπάρῃον vocat, & Gratias eodem epitheto exornauit.

Puberis æui] Sic etiam locutus est Maro. *Et nunc æquali tecum pubesceret æuo.* Hesiodus dixit in Theogonia. Τὸν ῥα νέον τέρεν ἄνθος ἔχοντ' ἐρικυδέος ἥβης.

Tityrus] Hæc non obscurè de Virgilio dicuntur, cuius personam sustinet Tityrus quidam ipsius prima Ecloga: respicit autem adhuc signantius locum illum. *Postquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit: Namque, fatebor enim, dum me Galatea tenebat:* & reliqua: geminus huic est ille alter Calphurnij locus. *Tityrus hanc habuit, cecinit qui primus in istis Montibus hyblæa modulabile carmen auena.* rursus in fine. *Tùm mihi talis eris, qualis qui dulce sonantem Tityron è syluis dominam deduxit in vrbem, Ostenditq; Deos.*

Si modò coniferas] Comparatio Virgiliana. *Verùm hæc tantum alias inter caput extulit vrbes, Quantum lenta solent inter viburna cupressi.* hæc eadem sententia nudis tamen verbis, & absq; vllo poëtico apparatu ita alibi exprimitur ab eodẽ Marone. *Non aliter, si parua licet componere magnis;* & reliqua. sic etiam M. Tullius de Optimo genere oratorum. *Parua enim*

magnis sæpè rectißimè comparantur. & in Oeconomico apud Lactantium. *Vt magna paruis conferamus*. porrò cupressum eodem epitheto insigniuit etiam Maro dicens. *Aëreæ quercus, aut conifera cyparißi*.

Toto sub sole] Si tota die, hæc atq; alia multa in eãdem sententiam cecinisse Astacum, & Alconem intelligemus; vel est legendum *tosto*, quod reperi in vno codice manuscripto; indico, non affirmo; ad hunc sensum dixisset Catullus. *Sole sub ardenti flauentia demetit arua*. id quod etiam reperias apud Maronem: hoc autem dico, quoniam *tosto* actiuè sumi deberet, ni fallor.

Frigidus è syluis] Hac sæpè occasione vtuntur poëtæ bucolici, cùm sermoni finem imponere volunt, sic Virgilius Ecloga prima, sexta, & decima: Nemesianus ea, quæ hanc proximè consequitur; Calphurnius quinta, quos locos conferre poterunt studiosi adolescentes ad hunc, quem in manibus habemus, magis adhuc intelligendum; nam ego citato cursu ad reliqua propero pluribus de industria prætermissis, quæ hûc congeri possent, si mihi propositum esset verbosos Commentarios adornare, sed quoniam breuitati studeo, satis habui ad fontem digitum intendisse; & licet nihilominus, si libet, consulere caput primum libri 10. meorum Locor. controuers. super illo carmine Virgiliano. *Surgamus, solet esse grauis cantantibus vmbra*; quod ego legendum esse admonui *cunctantibus*; de quo deinde corium defricui fictitio illi Villiomaro, qui Iosepho Scaligero in mimo peragendo personam commodauit.

ECLOGA III.

PAN.

YCTILOS, atq; Mycon, necnon, & pulcher Amintas
Torrentem patula vitabant ilice solem:
Cùm Pan venatu fessus recubare sub vlmo
Cæperat, & somno lassatus sumere vires:
Quem super & tereti pendebat fistula ramo.
Hanc pueri (tanquàm prædam pro carmine possent

Sumere

Sumere: fasq́; esset calamos tractare deorum)
Inuadunt furto. sed nec resonare canorum
Fistula, quem fuerat; nec vult contexere carmen;
Sed pro carminibus malè sibila dissona reddit.
Tum Pan excussus sonitu stridentis auenæ,
Iamq́; videns, Pueri si carmina poscitis, inquit,
Ipse canam. Nulli fas est inflare cicutas,
Quas ego Mænalijs cera coniungo sub antris.
Iamq́; ego Bacche tuos ortus, & semina vitis
Ordine detexam. debemus carmina Baccho.
Hæc fatus, cœpit calamis sic montiuagus Pan.
Te cano, qui grauidis hederata fronte corymbis
Vitea serta plicas: qui quando palmite tygres
Ducis, odorato perfusus colla capillo:
Vera Iouis proles. Iam tunc post sydera cæli
Sola Iouem Semele vidit Iouis ora professum.
Hunc pater omnipotens, venturi prouidus æui,
Protulit, & iusto produxit tempore partus.
Vos etiam & Nysæ viridi nutristis in antro
Hunc Nymphæ, Fauniq́; senes, Satyriq́; procaces.
Quin & Sylenus paruum veneratus alumnum
Aut gremio fouet, aut resupinis sustinet vlnis:
Et vocat ad risum digito, motuq́; quietem
Allicit: aut tremulis quassat crepitacula palmis,
Cui deus arridens, horrenteis pectore setas
Vellicat: aut digitis aures astringit acutas,
Applauditve manu mutilum caput, aut leue mentum
Et summas tenero collidit pollice nareis.
Intera pueri florescit pube iuuenta;
Flauaq́; maturo tumuerunt tempora cornu.
Tum primum lenes ostendit pampinus vuas.
Mirantur Satyri frondes, & dona Lyæi.
Tum deus, ò Satyri maturos carpite fructus,
Dixit: & ignotos pueri calcate racemos.
Vix hæc ediderat: decerpunt vitibus vuas,
Et portant calathis: celeriq́; illudere planta

Vix.

Concaua saxa super properant. Vindemia feruet
Collibus in summis: crebro pede rumpitur vua;
Nudaq́ purpureo sparguntur pectora musto.
Tum Satyri, lasciua cohors, sibi pocula quisq́
Obuia corripuit, quod fors dedit, hoc capita vsus,
Cantharon hic retinet: cornu bibit alter adunco:
Concauat ille manus, palmasq́ in pocula vertit:
Pronus at ille lacu bibit, & crepitantibus haurit
Musta labris: alius vocalia cymbia mergit:
Atq́ alius latices pressis resupinus ab vuis
Excipit, at potis saliens liquor ore resultat
Spumeus, inq́ humeros, & pectora diffluit humor.
Omnia ludus habet cantusq́ chorosq́ licenteis,
Et Venerem iam vina mouent. Raptantur amantes
Concubitu Satyri fugienteis iungere Nymphas:
Iam iamq́ elapsas hic crine, hic veste retentat.
Tum primus roseo Silenus cymbia musto
Plena senex auidè non æquis viribus hausit.
Ex illo venas inflatus nectare dulci
Hesternosq́ grauis semper ridetur hyacco.
Quin etiam deus ille, deus Ioue natus ab ipso,
Et plantis vuas premit, & de vitibus hastas
Ingerit, & lynci præbet cratera bibenti.
Hæc Pan Mænalia pueros in valle docebat:
Sparsas donec oueis campo conducere in vnum
Nox iubet, vberibus suadens siccare fluorem
Lactis, & in niueas astrictum cogere glebas.

COM-

COMMENTARIVS
In Eclogam Tertiam.

ACCHVS inſcribitur hæc Ecloga ab argumento.

Nyctilos, atq; Mycon] Non diſſimile habet exordium altera, quæ hanc conſequitur, Ecloga; eſt auté imitatio ex Virgilij Sileno.

Torrentem patula] *Torridam æſtatem* appellauit Maro. *iam venit æſtas Torrida;* & *patulam fagum*, ibi. *Tityre tu patulæ recubans ſub tegmine fagi Syluestrem tenui Muſam meditaris auena*. ſic Papinius in Hercule Surrentino. *patula defendimus arbore ſolem*. ſed *torrens ſol* eſt, quem *aſſum* vocauit Cicero; Plato σκθιρὸν, ni fallor: ſic *torridum aërem* appellat Propertius, & *torrentiſſimum axem* Papinius.

Cùm Pan] Sic etiam Theocritus. Οὐθέμις ὦ ποιμὰν τὸ μεσαμβρινὸν, οὐθέμις ἄμμιν Συρίσδεν. τὸν Πᾶνα δεδοίκαμες ἦ γὰρ ἀπ' ἄγρας Τανίκα κεκμακὼς ἀμπαύεται, ἔντι γε πικρός. vnde Virgilius ſumpſit, quod eſt in Sileno. *Chromis, & Mnaſylus in antro Sylenum pueri ſomno videre iacentem;* & reliqua: velim etiam inſpici principium fabulæ Ariſtæi cõmemoratæ à Virgil. 4. Georg.

Pendebat fiſtula ramo] *Teretem oliuam* reperi apud Maronë. *Incumbens tereti Damon ſic cepit oliuæ:* ſed alibi ad mentem huius noſtri inquit. *Hîc arguta ſacra pendebit fiſtula pinu:* ad verba ſic. *Solamenq; mali de collo fiſtula pendet.*

Tanquam predam] Sumunt fiſtulam loco pignoris, quam pro pignore habeant, & ita Pana ad canendum adigant; cui ſenſui conueniret *predem*; ſed nihil determino contra omnium codicum, quos viderim, conſenſum.

Sed nec reſonare canorum] Tale quippiam obſeruaui apud Anacreontem Oda prima. in quibuſdam libris legebatur *canorem*, & *ſuerat* pro *fuerat*, quod ſanè rectum arbitror: illam dictionem vſurpauit quoq; Lucretius. *Paruus vt eſt cycni melior canor, ille gruum quàm Clamor in æthereis diſperſus nubibus auſtri.* ſed & Maro dicens. *namq; morantes Martius ille eris*

rauci

rauci canor increpat. habet autem analogiã a verbo *cano* exemplo illorum, *sudor*, *clamor*, *error*, *marcor*, *candor*, *algor*, *sonor*, *stridor*, *ardor*, atq; huius generis aliorum.

Malè sibila dissona] Supra Eclog. I. *nuper nam carmine victor Risisti calamos, & dissona flamina Mopsi.*

Excussus] Plenè Virgilius. *Excutior somno.*

Stridentis auenæ] *Stridentem stipulam* appellat Maro, quod idem valet. *non tu in triuijs indocte solebas Stridenti miserum stipula disperdere carmen*. Calphurn. *carmen inops, & acerbæ stridor auenæ.*

Iamq; videns] Somno excussus. Virg. *iamq; videnti Sanguineis frontem moris, & tempora pingit.*

Ipse canam] Virgil. *Carmina quæ vultis cognoscite.*

Quas ego Mænalijs] Sub antris Mœnali montis Arcadiæ, qui Pani dicatus est. Virg. *Pan ouium custos, tua si tibi Mœnala curæ.* quod autem ait *cicutas se cera coniungere*, antiquum Panis inuentum respicit, de quo Virgilius. *Pan primus calamos cera coniungere plures Instituit; Pan curat oues, ouiumq; magistros.* consule Achillem Statium libr. 8. De amore Clitophontis, & Leucippes, vbi modus, & occasio inueniendæ fistulæ traditur.

Ordine detexam] Nõ persistit in metaphora semel suscepta, persisteret autem, si diceret. *Iamque ego Bacche tuos ortus, & stamina uitis*; quamquam *orsa* dicendum esset: excusabimus tamen licentiam aliorum poëtarum exemplo, qui eam crebrò vsurparunt, veluti alicubi ostendimus in Assertione pro nostris libris Locor. controuers.

Debemus carmina Baccho] Ex Marone, qui dixerit. *debentur carmina Phœbo.*

Montiuagus Pan] Οὐρεσίφοιτος. Lucret. *Namq; canes vt montiuagæ persæpè ferai Naribus inueniunt intectas fronde quietes.* &c. *pabula læta Montiuago generi possit præbere ferarum.* Catullus *nemoriuagum* vsurpauit in Galliambo. *Vbi cerua syluicultrix, vbi aper nemoriuagus?* de Pane vide Luciani Dialogum, qui ab hoc Deo inscribitur, vbi ipse & Mercurius loqui introducuntur.

Hederata fronte] Hedera coronatus; est enim hæc planta Baccho dicata, vel quia, vt canit Ouidius, *Nysiades Nymphæ puerum quærente nouerca, Hanc frondem cunis circumposuisse ferantur*. vel quia contra ebrietatem facere putatur; vel quia Cyssus puer vnus ex Bacchi comitibus cum Satyro quopiam

saltans,

ſaltans, humi lætaliter afflictus eſt, & à Deo in hederam tranſformatus, quæ & κισσός Græcè nuncupatur, vnde & Baccho cognomen inditũ. Homerus in altero ad Dionyſium hymno. Κισσοκόμην Διόνυσον ἐρίβρομον ἄρχομ' ἀείδειν. Tibull. *Sed varij flores, & frons redimita corymbis.* Propert. *Cãdida laxatis onerato colla corymbis*: vterq; de Baccho loquitur: ſic etiam reperias apud Herodianum. Ἀντίγονος δὲ, Διόνυσον πάντα μιμούμενος, καὶ κισσὸν μὲν περιτιθεὶς τῇ κεφαλῇ ἀντὶ καυσίας καὶ διαδήματος Μακεδονικοῦ, θύρσον δὲ ἀντὶ σκήπτρου φέρων. ſed & βοτρυοχαίτην, & ἰοπλόκον cognominatum ſcimus: *corymbi* autem ſunt hederæ racemi. Virg. *Diffuſos hedera veſtit pallente corymbos*. de Baccho vide plura penes Macrobium Saturn. lib. 1. cap. 18.

Vitea ſerta plicas] Nam & vitis quoq; eiuſdem inuentum eſſe creditur, vnde *vitis conſitor*, & *vitiſator* nũcupatur. Ouid. *genialis conſitor vuæ*. Accius. *O Dionyſe pater optime vitiſator Semele genitus Euie*. plura ſunt huius Dei à vino ducta cognomina, quæ penes Orpheum, & Homerum in Hymnis reperias: Aelianus de Varia hiſtoria ſic inquit. Ὅτι τὸ πολυκαρπεῖν οἱ ἀρχαῖοι ὠνόμαζον φλύειν. ὅθεν τὸν Διόνυσον Φλέωνα ἐκάλουν, καὶ προτρύγην, καὶ σταφυλίτην, καὶ ὀμφακίτην, καὶ ἑτέρως πως ἀλλοίως. ex noſtris videndus eſt Ouidius initio quarto Metamor. ex Græcis Diodorus libro 3. ſed & Gyraldum conſulere præſtiterit.

Palmite tigres] Hoc enim animal Baccho ſacrauit antiquitas, itaq; ipſius Dei currus à tigribus duci fingitur, quoniam, vt ſcribit Fulgentius, omnis vinolentia feritati ſemper inſiſtat; ſed & panthera Baccho tribuitur, quæ & ipſa tigris eſt ſpecies, propterea quod animal ſit calidiſſimum, & vt Bacchę ſaliant, lynces quoq;, & pardi huic Deo ſacrati ſunt. Horat. *Hac te merentem, Bacche pater, tuæ Vexere tigres indocili iugum Collo trahentes*. Ouid. *Inq; capiſtratis tigribus alta ſedet*. Seneca in Hyppolito. *Tigres pampinea cuſpide territans*. Propert. *Lyncibus in cœlum vecta Ariadna tuis*. Ouid. *tu biiugam pictis inſignia frenis Colla premis lyncum*. vide tamen Philoſtratum in Iconibus: *ducis* autem *palmite*, id eſt vitea virga moderaris, vel uitis liquore mulces; tigris enim vinum maximè appetere dicitur.

Odorato perfuſus colla capillo] Heſiodus eundem χρυσοκόμην appellauit in Theogonia; ſed hic noſter expreſſius illius Dei mollitiem notat; molles enim & delicati comam vnguentis delibutam gerebant. Horat. *Cum quo morantem ſæpè diem mero*

fregi coronatus nitentes Malobathro Syrio capillos. talem autem pingi consueuisse Bacchum satis constat.

Vera Iouis proles] Quoniam Semele fulmine tacta Bacchus superuixerit, vt hoc non leui indicio Iouis filium se esse probauerit, præterquam quod in ipsius femore iustum dierum ad nascendum numerum est consequutus. notum est omnibus poëtarum figmentum.

Post sidera cœli] Præter sydera, quæ assiduè Iouē intuentur.

Sola Iouem Semele] Nam reliquę mulieres, quæ à Ioue compressæ dicuntur, verum Iouis vultum nequaquam aspexerūt, Europa, inquam, Leda, Danae, Alcmena, & si quæ sunt aliæ, vni Semeli concessum fuit videre Iouem Iouis ora professum: fabula extat apud Ouidium Metam. 3. Higinum, Diodorum lib. 3. & 4. Apollodorum; alios: vide etiam Philostratum in Imaginibus.

Iusto produxit tempore] Cùm videlicet Semele abortum fecisset. Ouid. *Impfectus adhuc infans genitricis ab aluo Eripitur, patrioq; tener, si credere dignum est, Insuitur femori, maternaq; tempora complet*. Theocritus λλώαις. Καῖροι μὲν Διόνυσος, ὅν ἐν Δρακάνῳ νιφόεντι, Ζεὺς ὕπατος μεγάλαν ἀθιγουνίδα θήκατο λύσας: hinc εἰραφιώτην ipsum vocatum scimus. quid verò sub huius fabulæ inuolucro texerint veteres, docet Diodorus libro 2. vbi de India loquitur.

Vos etiam Nysæ] Has Nymphas à Nysa Citheronis vertice dictas quidam volunt: Diodorus à Nysa fœlicis Arabiæ vrbe deriuat: earum nomina feruntur hæc, Cisseis, Nysa, Erato, Eriphia, Bromie, Polyhymno, vel ex aliorum sententia hæc, Arsine, Ambrosie, Bromie, Cisseis, Coronis: alij aliter scribunt; veluti Pherecides, & Hesiodus: Homerus altero in Bacchum hymno. Ο'ν, loquitur de ipso Baccho, τρέφον ἠύκομοι νύμφαι παρὰ πατρὸς ἄνακτος Δεξάμεναι κόλποισι, καὶ ἐν δυκέως ἀτίταλλον Νύσης ἐν γυάλοις. Propert. *Indica Nysæis arma fugata choris*. dictus est autem Bacchus à Nymphis nutritus, quoniam aqua infusa vinum augeat, teste Athenæo lib. 11. Ouid. *Nysiades Nymphæ puerum quærente nouerca Hanc frondem cunis circumposuisse feruntur*.

Satyriq; procaces] In Venerem propensi, salaces, libidinosi, quod ipsum nomen arguit, dicuntur enim, vt quibusdam placet, ἀπὸ τῆς σάθης idest ab inflammata rei Venereæ cupiditate, vel à membro virili, vnde salax ille caprarius apud Theocritum

ocritum dicitur à Satyris, vel Panibus genus ducere. Εὖγ' ὦ ἄνθρωπε φιλόσοφε, τὸ τοὶ γένος ἢ Σατυρίσκοις ἐγγύθεν, ἢ Πάνεσσι κακοχνάμοισιν ἐρίσδει. Bacchi comites numerantur à Strabone Σειληνοί τε, καὶ Σάτυροι, καὶ Βάκχαι, Λῆναι τε, καὶ Θυῖαι, καὶ Μιμαλλόνες, καὶ Ναΐδες, καὶ Νύμφαι, καὶ Τίτυροι προσαγορευόμεναι. Sed & Aeliani verba operæprecium fuerit adſcribere, vt res tota melius cognoſcatur, ait igitur ille Variæ Hiſtoriæ lib. 3. Ὅτι οἱ συγχορευταὶ Διονύσου σάτυροι ἦσαν οἱ ὑπὸ ἐνίων τίτυροι ὀνομαζόμενοι. ἔσχον δὲ τὸ ὄνομα ἐκ τῶν τερετισμάτων, οἷς χαίρουσι σάτυροι. σάτυροι δὲ ἀπὸ τοῦ σεσηρέναι. σιληνοὶ δὲ ἀπὸ τοῦ σιλλαίνειν. τὸν δὲ σιλλὸν ψόγον λέγουσι μετὰ παιδιᾶς ἀχαρίστου. & reliqua. Ouid. Metam. *tu bijugum pictis inſignia frenis Colla premis lyncum: Bacchæ, Satyriq; ſequuntur, Quiq; ſenex ferula titubantes ebrius artus Suſtinet, & pando non fortiter hæret aſello.* vide vniuerſam Propertij Elegiam ad Bacchum libro. 3. & Philoſtratũ de Vita Apollonij lib. 6. cap. 14.

Suſtinet vlnis] Fuit enim Sylenus alumnus, ſiue nutricius Bacchi, huius autem moris meminit Terentius. *Quem ego modò puerum tantillum in manibus geſtaui meis?* Catullus ad Coloniam. *nec ſapit pueri inſtar Bimuli tremula patris dormientis in vlna*. Herodianus in Oratione Commodi de ſe, & Marco patre loquentis. φέρων τέ με πολλάκις νήπιον ὄντα, ταῖς ὑμετέραις ἐνεχείρισε πίστεσι.

Motuq; quietem] Somnum inuitat cunæ, ſiue brachiorum crebra motatione, cuius quidem effectus cauſam reddit Alexander problematum auctor dicens iccircò id euenire, quia humores ita fuſi cerebrum moueant; ipſius verba viſum eſt adſcribere. διὰ τί τὰ βρέφη αἱ τροφοὶ πρὸς ὕπνον τρέπουσι κινοῦσαι αὐτά. πρὸς τὸ τοὺς χυμοὺς ὑπὸ τῆς κινήσεως χεομένους κινεῖν τὸν ἐγκέφαλον: τέλειοι μὲν τοῦτο πάσχειν οὐκ ἀνέχονται. eſt autem pulchra αἰτιπτώσεως in verbis Nemeſiani, quamuis dictio *quietem* valeat hîc ſomnum ipſum, vt apud Virgilium. *At Venus Aſcanio placidam per membra quietem Irrigat.* rurſus. *Placida laxarant membra quiete.*

Tremulis quaſſat crepitacula palmis] Martialis vocauit *ſiſtra*. *Si quis plorator collo tibi vernula pendet, Hæc quatiat tenera garrula ſiſtra manu.* Haud hinc abludunt, quæ leguntur apud Alexandrum problemate quopiam, dum quærit, cur infantes nutricis canticum audientes vagitum ſiſtant, mox verò etiam dormiant; verba ipſa qui volet, habet vnde petere poſsit.

Aures aſtringit acutas] Faſtigiatas, in acumen collectas; tales enim fuiſſe Satyrorum aures auctor eſt Lucianus in Deo-

rum Concilio appellans ipſas ὀξείας: quomodo accipiendum arbitror Horatianum illud. *& aures Capripedum Satyrorum acutas*. Lucianus ait. οἱ δὲ σάτυροι ὀξεῖς τὰ ὦτα, καὶ αὐτοὶ φαλακροί. quod posterius declarat illud alterum in noſtro, *mutilum caput*, eſt enim *mutilum*, pilis carens: nam Sylenus quoq; φάλαντος καὶ σιλπνος pingebatur: vel *mutilum* parte aliqua cornuum detruncata, comminutaq;. Varro de Lingua Latina. *Similiter vt ſi quis viderit mutilum bouem, aut luſcum hominem, claudicantem equum, negat in cornibus bouum, hominum, & equorum naturam ſimilitudinis proportione conſtare*. Columella. *& idipſum aliter curatur mutilum, & raripilum, aliter cornutum, & ſetoſum, quale eſt in Cilicia*. Horat. *O tua cornu Ni foret execto frons (inquit) quid faceres, cùm Sic mutilus minitaris*. Ouid. *Turpe pecus mutilum*. *leue* autem *mentum* vocat ob pilorum raritatem. Porrò ad vniuerſum hunc locum intelligendum mirificè conducunt Callimachi verſus ex hymno in Dianam, quocirca eos hîc appingere libitum eſt. Κῶρα, σὺ δὲ προτέρω παῖς, ἔτι τριέτηρος ἐοῦσα, εὖτ' ἴμολεν Λητὼ σε μετ' ἀγκαλίδεσσι φέρουσα, Ἡφαίστου καλέοντος ὅπως ὀπτήρια δοίη, Βρόντεω σε στιβαροῖσιν ἐφεσσαμένου γονάτεσσι, Στήθεος ἐκ μεγάλου λασίης ἐδράξαο χαίτης, Ὤλοψας δὲ βίηφι.

Et ſummas tenero] Talitrum exprimit, quod Pollux deſcribit his verbis. τὸ δὲ σκανδαρίζειν ἐστὶ, τῷ μέσῳ τῆς χειρὸς δακτύλῳ ὑπὸ τοῦ μείζονος ἀφεθέντι, τὴν ῥῖνα παίειν. eius ludi meminit Suetonius in Tiberio: haud quaquā mihi diſpliceret ſi reponeretur *ſimas* ἀντὶ τοῦ *ſummas*: etenim hanc narium formam tribuit Syleno Lucianus eodem Dialogo. ὅδε (inquit) φαλακρὸς γέρων, σιμὸς τὴν ῥῖνα, ἐπὶ ὄνου τὰ πολλὰ ὀχούμενος. veterem tamen ſcripturam non damno.

Tumuerunt tempora cornu] E cuius fronte cornua iam ſe promere incipiebāt. ſic Horatius. *Cras donaberis hædo, Cui frons turgida cornibus, Primis, & Venerem, & prælia deſtinat*. Gratius de Venatione. *teneraq; extrudens cornua fronte*. Claudianus de Raptu Proſerpinæ. *& paruo ſignantur tempora cornu*. Plures autem rationes à ſcriptoribus afferuntur, cur Baccho cornua ſint tributa, nam vel eo corporis habitu Deum illum fingi volunt, quia Ammonis filius crederetur, cui nimirum cornua tribuerit antiquitas, aut quia primus boues iugo copulauerit, vt ſit idem, qui Oſyris; aut cornua audaciam denotant, quoniam quidem audaces efficiuntur, qui liberalius biberint: aut ad cornu referri debet, quo pro poculo vſos fu-

iſſe veteres conſtat : aut aratri inuentionem denotat. videndi ſunt Diodorus, Phornutus, Porphyrius, Athenæus, Nicandri Scholiaſtes, Philoſtratus, Euſtachius, alij ; ex noſtris Gyraldus, & Natalis de Comitibus:hinc factum eſt, vt Bacchus modò ταυρόμορφος, modò κεραῶος, modò βουγενὴς, modò ταυροκέφαλος, modò ταυρῶπος, modò ταυρόκερος, modò βουκέρος, modò δικέρος vocatus fuerit. Horatius de Baccho loqués. *Te vidit inſons Cerberus aureo Cornu decorum*. Tibull. *Bacche veni, dulciſq; tuis è cornibus vua Pendeat.* Propert. *Quod supereſt vitæ per te, & tua cornua viuam, Virtutiſq; tuæ Bacche poëta ferar*. Ouid. *Accedant capiti cornua, Bacchus erit*. Seneca in Hyppolito. *Ac mitra cohibens cornigerum caput*.

Tum primùm lenes] Aliqui malunt *lætas*; ſed ego nihil muto, nam paulò poſt ſequitur. *ò Satyri maturos carpite fructus*. & eſt verſus ad imitationem illius Virgiliani conformatus. *Heu malè tùm mites defendit pampinus uuas*.

Et dona Lyæi] Et hîc malo *dona*, quomodo ſcriptum reperi in cunctìs, quæ viderim, exemplaribus, quàm *poma*; ita enim loquitur Maro, ad cuius normam totum ſe fingit hic noſter. *Tuis hîc omnia plena Muneribus*. Loquitur autem de Baccho. rurſus. *atqui non Maſsica Bacchi Munera, non illis epulæ nocuere repertæ*. ſic Aen. 8. *onerantq; caniſtris Dona laboratæ Cereris*. de cognomine Lenæi videndus eſt Diodorus libro 3.

Ignotos pueri] Sic etiam Tibullus. *Illi iucundos primùm matura ſapores Expreſſa incultis uua dedit pedibus*.

Et portant calathis] Tale eſt Virgilianum illud. *Sub lucem exportant calathis*.

Concaua ſaxa ſuper] Periphraſis lacus vinarij, cuius meminit non longè hinc. *Prorſus at ille lacu bibit*. Tibull. *Oblitus & muſto feriet pede ruſticus uuas, Dolia dum, magni deficiuntq; lacus*. iam quod ſequitur. *uindemia feruet*. ſumptum eſt ex Virgilio. *ſpumat plenis uindemia labris*.

Collibus in ſummis] Vbi nimirum vites melius prouenire ſolent. Virg. *deniq; apertos Bacchus amat colles*. & . *Liber pampineas inuidit collibus uuas*. rurſus. *& quo Duceret apricis in collibus vua colorem*.

Rumpitur uua] Calph. *Vt nudus ruptas ſaliat calcatur in uuas*.

Purpureo ſpargantur p. m.] Gaudent enim qui vuas calcāt, ſe mutuò pro luere, ſed & ſimpliciter ab eo, quod eſt neceſſe, dixit Tibullus. *Oblitus & muſto feriet pede ruſticus uuas*. Propert.

pert. *Dummodo purpureo spument mihi dolia musto; Et noua pressantes inquinet vua pedes*. vide etiam Aloisium Alamannum poëtam Florẽtinum de Cultu agrorum. hinc Baccho factum cognomen Monychi παρὰ τὸ μόρυξαι. *mustum* autem *purpureum* vocat non absq; ratione. Athenæus. Κλίαρχος φίσει τὸ μὲν ὕδωρ ὥσπερ καὶ τὸ γάλα λευκὸν λέγεσθαι, οἶνον δὲ καθάπερ καὶ τὸ νέκταρ ἐρυθρὸν. hinc etiam Propertius; *Dummodo purpureo spument mihi dolia musto, Et noua pressantes inquinet vua pedes*. contra Tibullus. *Pressaq; veloci candida musta pede*.

Lasciua chohors] Per appositionẽ; & est allusio ad ethymon; vnde Satyros etiam veluti Sathunos, quòd sint in libidinem proni, appellatos opinantur, inquit Macrobius. vide superius.

Cantharon hic retinet] Canthato Bacchum fuisse vsum tradit Plinius de Mario loquens. Virg. *Et grauis attrita pendebat cantharus ansa*.

Cornu bibit alter adunco] Dixi paulò superius veteres loco poculorum cornibus quandoque vsos fuisse, quod testatur Athenæus libro. 11. hinc verbum κεράσαι, quod est vinum aquæ permiscere, & κρατῆρα ἀπὸ τοῦ κέρατος; quasi κερατῆρα, dici voluit. Ambrosius libro de Elia, & ieiunio. *Per cornu etiam fluentia in fauces hominum vina decurrunt, & si quis respirauerit, commissum flagitium, soluta acies, loco motus habetur*. hîc tamen apud Nemesianum *cornu* significare potest buccinam, propterea quod statim præcesserit, *quod sors dedit, hoc capit vsus*.

Concauat ille manus] Quod expeditissimum est poculi genus, itaq; Diogenes ille Cynicus omnis ociosæ, superuacaneæq; suppellectilis valdè abhorrens viso puero, qui è fonte cauis manibus aquam ad bibendum hauriebat, ligneum poculum, quod in pera gestabat, tãquã instrumentum minime necessariũ abiecit: nescio an hûc respexerit Lucretius eo versu. *Et sedare sitim prius est, quàm pocula natum*. Propertius certè non aliò mentem direxit, cùm cecinit. *Et caua suscepto flumine palma sat est*. Ouidius itẽ. *Nectar erat manibus hausta duabus aqua*. quid sit autem τὸ *concauat ille manus*, docet id, quod statim sequitur, *palmasq; in pocula uertit*: est enim declaratio prioris sententiæ: hunc locum imitatus est Politianus in Rustico dicens. *Ille manu panda pronus bibit, alter ab ipso Sugit musta lacu crepitantibus hausta labellis: Hic sua suspensum resupinus in ora racemum Exprimit, hic socij patulos irrorat hiatus, Irriguumq; mero*

mero sordet mentumq; , sinusq; .

Crepitantibus haurit] Ostendit poëta hoc sermone nimiam Satyrorum in bibendo auiditatem ; tale quippiam innuit Iuuenalis illo carmine , de quo multus circumfertur sermo . *Si trulla inuerso crepitum dedit aurea fundo* .

Vocalia cymbia mergit] Non cõsentiunt codices in scriptura huius loci, nam sunt qui *vocalia cymbia* legant , alij *venalia* , nonnulli *vocalia cymbala* præsegerunt , quod rectum puto ob id, quod paulò antè præcessit . *sibi pocula quisq; Obuia corripuit , quod fors dedit , hoc capit vsus* . facit ad hunc locum quod scribit Clemens Alexandrinus Adhortatione ad Gentes , ibi. ἐκ τυμπάνου ἔφαγον : ἐκ κυμβάλου ἔπιον : ἐκιρνοφόρησα : ὑπὸ τὸν παςὸν ὑπέδυον . ταῦτα οὐχ ὕβρις τὰ σύμβολα : οὐ χλεύη τὰ μυςήρια ; τί δ᾽ εἰ καὶ τὰ ἐπίλοιπα προσθείω . Propertius *cymbala rauca* appellauit ab incondito ipsorum strepitu . *Fundet ad Idæos cymbala rauca choros* . Cornelius Gallus , si modò is est Cornelius Gallus , ait . *Hîc ego per totum vidi splendentia corpus Cymbala multiplices edere pulsa sonos* . Catullus gentis huius instruméta refert hæc. *Plangebant alij proceris tympana palmis , Aut tereti tenues tinnitus ære ciebant , Multaq; raucisonos efflabant cornua bombos , Barbaraq; horribili stridebat tibia cantu* .

Omnia ludus habet] Vini largior potus hæc omnia parit ; Virgilius dixit. *hilarans conuiuia Baccho* : notissimi sunt Ouidij versus in hanc sententiam .

Et Venerem iam vina mouent] Euripides ait. Οἴνου δὲ μὴ παρόντας οὐκ ἔστιν κύπρις . apud Athenæum δειπνοσοφ . lib. 6. hoc spectatur epigramma. Ἐν τῇ κενῇ γὰρ γαςρὶ τῶν καλῶν ἔρως Οὐκ ἔστι, πεινῶσιν γὰρ ἡ κύπρις πικρα . mox versus hic citatur . Ἐν πλησμονῶντι κύπρις, ἐν πεινῶντι δ᾽ οὔ : sed & epigramma hoc adscripsisse non fuerit inutile . Ἐν πλησμονῇ γὰρ κύπρος , ἐν δὲ τοῖς κακῶς Πράττουσιν οὐκ ἔνεστιν ἀφροδίτη βροτοῖς : in Græcorũ collectaneis hoc legitur carmen. Νεκρὸν ἀφροδίτη διωνύσου δίχα καὶ δήμητρος . vnde hausit Terentius sententiam à se in Eunucho positam. *Verbum hercle, hoc verum est , sine Cerere , & Baccho friget Venus* . Aristophanes citante Athenæo vinum ἀφροδίτης γάλα nominat, quod eo libido alatur .

Fugientes iungere Nymphas] Eas enim assiduè persequi finguntur, quod Diana conqueritur apud Papinium : de Fauno dictum est ab Horatio . *Faune Nympharum fugientium amator* . & reliqua .

Iam iamque elapsas] Elabi cupientes : sic dixit Propertius

subri-

subripuisse ꝓ subripere voluisse. *Cognitus Iphicli subripuisse boues.*

Roseo Sylenus cymbia musto] Superius appellauit *purpureũ*. de Sylenis quippiam reperias apud Senecam Oedipo: sed & Diodorum adire potes libro 3.

Non æquis viribus] Vel impar ad poculum sustollendum: vel non ferente stomacho tantam vini copiam: eamdem locutionem reperias apud Maronem. *nec viribus æquis Nube caua eripui.* rursus alibi. *vt propius cernunt non viribus æquis.* at lib. 10. dixit. *si qua fors adiuuat ausum Viribus imparibus.* contra eod. libro. *magno discors æthere ventis Prælia cùm tollunt animis, & viribus æquis.* rursus ibidem. *Agmina concurrunt ducibusq;, & viribus æquis.*

Nectare dulci] Sic appellat modò vinum preciosum.

Hesternoq; grauis] Manifestò de Virgilio sumptum dicente. *Inflatum hesterno venas, vt semper, Iaccho.* talis autem fingit Sylenus ab Euripide in Cyclope: vide Pausaniã in Atticis.

Deus ille, Deus] Repetitio hæc emphasim auget: tale est Lucretianum illud. *deus ille fuit, deus inclite Memmi.* necnon illud Maronis. *Deus, ecce Deus.* Bacchus inuocatur ab eodem poëta Georg. 2. vt nudatis cruribus lacum vinarium ipse quoq; ingrediatur, vnàq; vuas calcet; non ergo turpe fuit huic Deo huiusmodi studio vacare: Virgilij versus apposui. *Hûc puer ò Lenæe veni, nudataq; musto Tinge nouo mecum direptis crura cothurnis.*

De vitibus hastas] Thyrsi περίπεχτις, qua Virgilius quoque vsus fuit dicens. *Pampineasq; gerunt incinctæ pellibus hastas.* neq; aliter Statius. *Pampineamq; quatit ventosis ictibus hastas.* sic etiam propemodum Catullus. *Horum pars tecta quatiebat cuspide thyrsos.* Propert. *Et medius tecta cuspide Bacchus erit.* alibi ait. *Hæc hederas legit in thyrsos.* fuit autem *thyrsus* Bacchi telum. Horat. *Euoe parce liber, Parce graui metuendæ thyrso.* vide epigramma quoddam inter lusus Priapi: nec etiam Macrobium omiseris Saturn. lib. 1. cap. 19. Sed & Phornutũ consulere poteris, item Diodorum libro 3. in quibusdam Nemesiani codicibus erat legere *haustus* pro *hastas*: verumtamen Papinius ita loquitur. *& sæuas miserantibus ingerit hastas.*

Et Lynci] Quod est alterum animal Baccho consecratum, nam superius tigris meminit poëta: sic Virgilius. *Quid lynces Bacchi variæ?* hoc animal vinum appetere dicitur.

Sparsas donec oues] Palantes: huic affine est, quod legitur apud

apud Maronem. *Legere donec oues stabulis, numerumq; referre Iussit, & inuito processit vesper Olympo.*

Vberibus suadens] Bis die pecus mulgere solét pastores per æstatem; quare munus suum verbis adornare volens caprarius ille apud Theocritum inquit. Αἶγα δέ τοι δωσῶ διδυματόκον ἐς τρὶς ἀμέλξαι, ἃ δύ᾽ ἔχοισ᾽ ἐρίφως ποταμέλγεται ἐς δύο πέλλας. quem locum Virgilius ad vitulam transtulit: tempus verò pecoris ad mulctram admouendi erat paulò post ortum, paulòq; post occasum; nam eo medium cœli spatium obtinente id facere non erat cautio. Virg. *Cogite oues pueri; si lac præceperit æstus, Vt nuper, frustrà pressabimus vbera palmis.* vtriusq; commodi temporis meminit idem poëta. *Quod surgente die mulsere, horisque diurnis, Nocte premunt, quod iam tenebris, & sole cadente Sub lucem exportant calathis.* necnon Calphurnius. *At, si fortè vaces, dum matutina relaxet Frigora, sol tumidis spumet tibi mulctra papillis.* cetera sunt in promptu: de tempore, & hora mulgendi pecoris extat etiam nonnihil apud Varronem, Columellam, reliquos.

Cogere glebas] Caseos conformare: astringere est lac coagulo densare, quod lacteus fici humor præter cætera præstare solet, auctore Plinio, apud quem multa etiam ad hanc rem legere potes: nec pauciora reperias apud Columellam. lib. 7. cap. 8. vbi casei faciendi rationem pluribus docet, quod præstat etiam Varro lib. 2. Rei rustice cap. 18. hîc autem & de coagulo intelligit poëta, & de ratione casei astringendi, manuq; comprimendi, densatur enim manibus, vt sit diuturnior, faciliusq; ætatem ferat, qua ratione verbum *premere*, & ab eo deriuatum *pressum* persæpè vsurpari comperi. Virgil. *Pinguis, & ingratæ premeretur caseus vrbi.* rursus. *sunt nobis mitia poma, Castaneæ molles, & pressi copia lactis.* idem. *horisq; diurnis, Nocte premunt.* sic de melle. *& spumantia cogere pressis Mella fauis.* quod tamen *exprimere* valere crediderim. Calphurn. *rursusq; premetur Mane, quod occiduæ mulsura redegerit horæ.* quos duos locos iterum modò produxi.

ECLOGA IIII.

Interlocutores.

MOPSVS, ET LYCIDAS.

OPVLEA Lycidas, nec non & Mopsus in vmbra
Pastores, calamis, ac versu doctus vterque,
Nec triuiale sonans proprios cantabat amores.
Nam Mopso Meroë; Lycidæ crinitus Iolas
Ignis erat: parilisq; furor de dispare sexu
Cogebat trepidos totis discurrere syluis:
Inq; vicem dulces cantu dixere querelas.
Hos puer, ac Meroë multum lusere furenteis:
Dum modò condictas vitant in vallibus vlmos,
Nunc fagos placitas fugiunt, promissaq; fallunt
Antra, nec est animus solitos alludere fonteis.
Tum tandem fessi, quos lusus ederat ignis,
Sic sua desertis nudarunt vulnera syluis,
Inq; vicem dulces cantu dixere querelas.

MOP. Immitis Meroë, rapidisq; fugacior Euris,
Cur nostros calamos, & pastoralia vitas
Carmina? quemve fugis? quæ me tibi gloria victo?
Quid vultu mētem premis: ac spem fronte serenans,
Tandem dura negas? Non possum nolle negantem.
Cantet, amat quod quisq;, leuant & carmina curas.

LYC. Respice me tandem puer ò crudelis Iola.
Non hoc semper eris. perdunt & gramina flores:
Perdit spina rosas: nec semper lilia candent:
Nec longùm tenet vua comas, nec populus vmbras:
Donum forma breue est, nec se tibi commodat annis.
Cantet, amat quod quisq; leuant & carmina curas.

MOP. Cerua marem sequitur, taurum formosa iuuenca:
E Venerem sensere lupæ, sensere leenæ,

Et, genus

Et, genus aereum, volucres, & squammea turba,
Et montes, syluæq́; suos habet arbor amores:
Tu tamen vna fugis: miserum tu perdis amantem.
Cantet, amat quod quisq́; leuant & carmina curas.
LYC. Omnia tempus alit, tempus rapit: vsus in arcto est.
Ver erat: & vitulos vidi sub matribus istos;
Qui nunc pro niuea coiere in cornua vacca.
Et tibi iam tumidæ nares, iam fortia colla:
Iam tibi bis denis numerantur messibus anni.
Cantet, amat quod quisq́; leuant & carmina curas.
MOP. Hûc Meroe formosa veni. vocat æstus in vmbram.
Iam pecudes subiere nemus: non vlla canoro
Gutture cantat auis: torto non squammea tractu
Signat humū serpens: solus cano. me sonat omnis
Sylua: nec æstiuis cantu concedo cicadis.
Cantet, amat quod quisq́; leuant & carmina curas.
LYC. Tu quoq́; sæue puer niueum ne perde colorem
Sole sub hoc: solet hic lucentes vrere malas.
Hic age pampinea mecum requiesce sub vmbra;
Hic tibi lene fluens fons murmurat. hic & ab vlmis
Purpureæ fœtis dependent vitibus vuæ.
Cantet, amat quod quisq́; leuant & carmina curas.
MOP. Qui tulerit Meroes fastidia longa superbæ:
Sithonias feret ille niues, Libycosq́; calores:
Nerines potabit aquas: taxiq́; nocentis
Non metuet succos: Sardorum gramina vincet:
Et sua Marmaricos coget iuga ferre leones.
Cantet, amat quod quisq́; leuant & carmina curas.
LYC. Quisquis amat pueros, ferro præcordia duret:
Nil properet, discatq́; diu patienter amare,
Prudentesq́; animos teneris non spernat in annis.
Perferat & fastus: sic olim gaudia sumet:
Si modò sollicitos aliquis deus audit amantes.
Cantet, amat quod quisq́; leuant & carmina curas.
MOP. Quid prodest, quòd me pagani mater Amintæ
Ter vittis, ter fronde sacra, ter thure vaporo

Lustrauit, cineresq́ auersa effudit in amnem,
Incendens viuo crepitantes sulfure lauros,
Cùm sic in Meroen totis miser ignibus arsi.
Cantet, amat quod quisq́ leuant & carmina cur.
LYC. *Hæc eadem, nobis quæ versicoloria fila,*
Et mille ignotas Mychale circumtulit artes,
Cantauit, quod luna timet, quo rumpitur anguis;
Quo currunt scopuli: migrant sata: vellitur arbos.
Plus tamen ecce meus, plus est formosus Iolas.
Cantat, amat quod quisq́: leuant & carmina curas.

COMMENTARIVS
In Eclogam Quartam.

EROS hoc est Amatorius, siue Amor titulus est huic Eclogę in illis ipsis exemplaribus, de quibus superius memini.

Populea Lycidas] Non aliter Maro. *Qualis populea mœrens Philomela sub vmbra*. vide quæ supra adnotauimus ad Eclogam primã.

Calamis] Sic est apud Theocritum. Ἄμφω συρίσδεν δεδαημένω ἄμφω ἀείδεν.

Nec triuiale sonans] Nec ita canens, vt indocti quidam, & rudes in triuijs apud ignobilem plebeculam facere consueuerunt. Virg. *non tu in triuijs indocte solebas Stridenti miserum stipula disperdere carmen*. est enim *triuiale*, quod ad triuia pertinet, sumiturq; pro re vili, nulliusq; precij. Iuuenal. *Communi feriat carmen triuiale moneta*. Calphurn. *non hoc triuiali more viator, Sed Deus ipse canit*. Suetonius in Augusto. *triuiales ex circo ludios interponebat*. hoc est rudes, & imperitos. Aristides in sermone περὶ τοῦ παραφθέγματος. ἢ τοῖς ἐκ τῶν τριόδων παραλλησίας ἔχειν δοκεῖ σοι ταῦτα.

Ignis erat] Amatores quos amant ignes suos appellare interdum consueuerunt: poëtæ certè ita loquuntur. Virgil. *At*

mihi ſeſe offert vltrò meus ignis Amintas. amor enim ipſe ignis, & igneus nuncupatur. τὸ πῦρ (inquit Xenophon) τοὺς ἁπτομένους καίει μόνον. οἱ δὲ καλοὶ καὶ τοὺς μακρὰν ἑστῶτας ὑφάπτουσιν. ἡ γὰρ ὅτις λάβῃ τοῦ παιδὸς ἐστί. ſcire autem oportet, non fuiſſe turpe apud antiquos puerorum amoribus indulgere, hinc Alcæi, Anacreontis, Horatij, Catulli, Virgilij, multorumq; inſuper aliorũ amores celebrantur. Propert. *Hoſtis ſi quis erit nobis, amet ipſe puellas, Gaudeat in puero, ſi quis amicus erit*. ſuauiſſimum extat Catulli epigramma de Cælio, & Quintio, vbi Cœlij amori præcipuè fauet poëta, qui Auphilenum puerum deperibat. videndus autem eſt ad hanc rem Plutarchi Amatorius, & Luciani Diſputatio ſub Callicratidis perſona ingenioſè magis, quàm verè cum Charicla habita; ſed & Plato quoque nonnihil attigit de hac re.

Inq; vicem] Hunc verſum tamquam ſuppoſititium, & ex proximo perperàm inculcatum deleri iubeo.

Luſere furentes] Decepere, & promiſſorũ vanitate duxere.

Dum modò condictas] Ecce quomodo amantibus illuſerint. Ouid. *adoptaq; vultu Peruenit ad tumulũ, dictaq; ſub arbore ſedit*.

Nunc fagos placitas] Sic malo, quàm *placidas*, vt erat in quibuſdam libris, ſignificat enim fagos, ſub quibus ex condicto conuenire debebant, & ſic placuerat, vt ſub illis conueniretur. Virg. *placitone etiam pugnabis amori?*

Alludere fontes] Pro ludere ad fontes notiſſima figura.

Quos luſus ederat ignis] Fortè reponẽdum eſt *adederat*, id eſt ignis deceptos corroſerat, & iam fermè conſumpſerat.

Deſertis nudarunt vulnera ſyluis] Conſolatio eſt impotenter amantium querelas ſuas montibus, & ſyluis exponere, quod Virgilius *inane ſtudium* vocat. *Tantùm inter denſas vmbroſa cacumina ſyluas Aſſiduè veniebat; ibi hæc incondita ſolus Montibus, & ſyluis ſtudio iactabat inani*. Athenæus ex Theognete poëta comico hos verſus citat. Πεφιλοσόφηκας γῇ τε κἀρανῷ λαλῶν. Οἷς οὐδέν ἐστιν ἐπιμελὲς τῶν σῶν λόγων. vide Propertij Elegiam, cuius initium. *Hæc certè deſerta loca*. & Heliodorum in Aethiopicis: ſed inſigne teſtimonium reperias apud Plautum Mercatore in Charini adoleſcentis ore poſitum ibi; *Non ego idem facio, vt alios in Comœdijs Amantes vidi facere: qui aut noctì, aut die, Aut Soli, aut Lunæ miſerias narrant ſuas, Quas pol ego credo humanis querimonijs Non tanti facere, quid velint, aut quid non velint*. Cicero quæſt. 3. Tuſculana hos ex Euripide verſus profert à ſe

Latinos

latinos factos. *Cupido cepit miseram nunc me proloqui Cœlo, atque terræ Medeæ miserias*; plura etiam exempla extant apud nostros poëtas, Petrarcam, inquam, Tassium, Areostú, alios, quos poteris consulere: sed interim hæc sufficiant.

Inque vicem] Vicissim, vel alternatim. Horat. *Nos cantabimus inuicem Neptunum, & virides Nereidum comas.* ad sensum inquit Maro. *Alternis dicetis, amant alterna camœnæ.* alicubi scriptum fuit *Inque vices*, vt dicitur *per vices*. res leuis, non insisto.

Rapidisq; fugacior Euris] Mirificam celeritatem significat. Virg. *fugit ilicet ocior Euro.* iterum. *fugit ocior Euro.*

Quæ me tibi gloria victo?] Interrogatio, quæ resoluitur in negationem.

Quid vultu mentem premis] Recta scriptura, & est similis sententia Maronis. *Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.* quidam sinistri correctores fecerũt *veniens ex mente* nulla sententia, atq; omninò perperàm, meo iudicio.

Tandem dura negas] Postquàm multùm, diùq; tergiuersata es; in hoc autem *dura*, quia negas. diximus supra. *duri clausere parentes.* cæterùm subest reconditus sensus verbo *negare*. Tibull. *Sed ne te capiant primò, si fortè negabit, Tædia.* Martial. *non dat non tamen illa negat.* Ausonius. *Patri negaui iam tuo.* non expedit huius verbi notionem pudicis adolescẽtibus planius explicare.

Cantet, amet quod quisq;] Cantum ad tædium minuendum, quod ex amore percipitur plurimùm valere docet Plutarchus in Quæstion. Conuiu. vnde rectè dictũ est à Theocrito. Οὐδὲν ποτὸν ἔρωτα πεφύκει φάρμακον ἄλλο Νικία, ἔτ' ἔγχρισον, ἐμοὶ δοκεῖ, οὔτ' ἐπίπασον Ἢ ταὶ Πιερίδες. hic noster Eclo. 2. *Tùm verò ardentes flammati pectoris æstus Carminibus dulcique parant releuare querela.* Horat. *minuuntur atræ Carmine curæ.* Hetruscus lyricen. *Perche cantando il duol si disacerba.* neq; hinc abludit, quod est apud Maronẽ. *Interea longũ cantu solata laborem*: neq; nõ illud. *Ipse caua solans ægrum testudine amorem.* vtriusq; enim rei eadem est ratio, quam penes Alexandrum in Problematis notatam reperias. hoc argumentum fusius prosequitur Hesiodus in Theogonia, quem consulere poteris: est autem hic versus intercalaris, qui aliquot alijs interiectis identidem repetitur. Græci vocant πρόκτοιμα καὶ ἐπιμελῳδυμα, quemadmodum testatur Scholiastes Theocriti; talis est Virgilianus ille. *Ducite ab vrbe*

domum

domum mea carmina, ducite Daphnim. plures etiam huius generis reperias apud Theocritum non vno in loco.

Perdunt, & gramina flores] Hic locus totus est ex Theocrito. Καὶ τὸ ῥόδον καλόν ἐστι, καὶ ὁ χρόνος αὐτὸ μαραίνει. Καὶ τὸ ἴον καλὸν ἐστὶν ἐν ἔαρι: καὶ ταχὺ γηρᾷ. Λευκὸν τὸ κρίνον ἐστὶ, μαραίνεται αἴκα πίπτει. Ἁ δὲ χιὼν λευκὰ καὶ τάκεται αἴκα παχθῇ. Καὶ κάλλος καλόν ἐστι τὸ παιδικὸν ἀλλ' ὀλίγον ζῇ. multa extant veterum poëtarum testimonia in hanc sententiam, quæ non est libitum hîc adscribere satietatis vitandæ gratia, cùm Theocriti carminibus res abundè percipi posſit.

Nec longùm tenet vuua comas] *Vuam* dixit, cùm vitem intelligat; vitis ergò non diù folijs ornata permanet, hæc enim arborum comæ appellantur. Horat. *Diffugere niues, redeunt iam gramina campis, Arboribusq; comæ*. Calphurn. *graciles vbi pinea densat Sylua comas*.

Donum forma breue est] Posuit hanc sententiam Isocrates quoque in Parenesi ad Demonicum his verbis. κάλλος μὲν γὰρ ἢ χρόνος ἀνήλωσεν, ἢ νόσος ἐμάρανε. sed & Iuncus de Senectute referente Stobæo. Ouidius sic. *Forma bonum fragile est, quantunq; accedit ad annos, Fit minor, & spatio carpitur illa suo*. Propert. *Nec forma æternùm, aut cuiq; est fortuna perennis*. appellauit autem *formam donum* Horatij exemplo, cuius illud est. *O crudelis adhuc, & Veneris muneribus potens*.

Cerua marem sequitur] Argumentum ab inductione, vt vocant; hoc simili vtitur etiam Ouidius in re gemina. *Cerua marem sequitur, serpens serpẽte tenetur: Hæret adulterio cum cane nexa canis*. & in Fastis. *Cum pare quoq; suo coeunt volucresq; feræq; Atq; aliquam, de qua procreet anguis, habet*.

Et genus aëreum] Luculentum extat hac ipsa de re Lucretij testimonium, dum ait. *Aëreæ primùm volucres te, Dea, tuumque Significãt initũ percusſæ corda tua vi: Inde feræ pecudes persultãt pabula læta*: & reliqua. Aristotel. de Historia anim. lib. 6. scribit animalia ferè cuncta propensiora esse ad coitũ verno tẽpore.

Squammea turba] Pisces; Lucret. *Cedere squamigeris latices nitentibus*. aut etiam serpentes. Virgil. *Est etiam ille malus Calabris in saltibus anguis Squammea conuoluens sublato pectore terga*. hic noster non multo infra. *torto non squammea tractu Signat humum serpens*. sed modò pisces intelligemus, cùm statim sequatur. *Et montes, syluæq;*. quibus verbis angues significari nihil prohibet.

Suos habet arbor amores] Videnda in primis sunt, quæ de palmis scripta reliquit Plinius lib. 13. capit. 4. qui de aliarum etiam arborum inter se amicitia, mutuoq; affectu passim è renata plura commemorat: Ioannembaptistam Portam etiã adire præstiterit in libris, quibus titulum fecit Phytiognomonia.

Omnia tempus alit] Sic fermè Virgilius. *Omnia fert ætas, animum quoq;*. Plato quodam disticho. Αἰὼν πάντα φέρει· δολιχὸς χρόνος οἶδεν ἀμείβειν οὔνομα, καὶ μορφήν, καὶ φύσιν, ἠδὲ τύχην.

Vsus in arcto est.] Præceps est occasio, & quæ semel elapsa, nunquam reuertitur: notum est Ausonij epigrãma in hanc sententiam: vel exiguum temporis spatium relinquitur ad res vtendas. Ouid. *Vtendum est ætate, cito pede labitur ætas; Nec bona, tàm sequitur; quàm bona prima fuit.*

Qui nunc pro niuea] Hìc portentosa est eruditi hominis interpretatio, inquit enim, *coire in cornua, idest tauri facti sunt cornibus coactis, quod signum est ætatis virilis, dicuntur enim coire cornua in tauro, quoniam in se reflectuntur.* mihi sententia planissima videtur, si accipiatur ea mente, qua dictum fuit à Marone. *nec nemorum patitur meminisse, nec herbæ, Dulcibus illa quidem illecebris, & sæpè superbos Cornibus inter se subigit decernere amantes, Pascitur in magna sylua formosa iuuenca: Illi alternantes multa vi prælia miscent Vulneribus crebris, lauit ater cornua sanguis; Versaq; in obnixos vrgentur cornua vasto Cum gemitu. &. pinguesq; in gramine læto Inter se aduersis luctãtur cornibus hœdi.* quod ferè sumptum videri potest ab Aristotele libro 6. de Historia animalium; cuius hæc sunt verba. ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ ταῦροι καὶ οἱ κριοὶ καὶ οἱ τράγοι. πρότερον γὰρ ὄντες σύννομοι ἕκαστοι, περὶ τοὺς καιροὺς τῆς ὀχείας μάχονται διιστάμενοι πρὸς ἀλλήλους. vidẽda autem sunt quæ paulò antè hæc verba illic leguntur.

Tam fortiora colla] Translationem puellæ accomodat Horatius. *Nondum subacta ferre iugum valet Ceruice; nondum munia comparis Aequare, nec tauri ruentis In Venerem tolerare pondus.* collum robustum notauit Catullus dicens. *Hesterno collum poterit circundare filo:* quem ego tamen locum aliter, quàm cæteri hactenus fecerint, soleo interpretari.

Numerantur messibus anni] Diximus supra.

Vocat æstus in vmbra] Aestiuo tempore commodissimũ est sub alicuius arboris vmbra ad solis ardorem depellendũ quiescere. Virg. *Ante focum, si frigus erit; si messis in vmbra.*

Pecudes subiere nemus] Persius sic. *patula pecus oẽ sub ulmo est.*

Non

Non vlla canoro] Cicadæ, non aues medio diei æstu canere solent.

Torto non squammea tractu] Non dubium, quin ex Virgilio sumptum sit, ille enim sic ait. *Nunc etiam pecudes vmbras, & frigora captant; Nunc virides etiam occultant spineta lacertos.* Theocr. Α'νίκα δὴ καὶ σαῦρος ἐφ' αἱμασιαῖσι καθεύδει. *tortum* verò *tractum* dixit, quomodo Horatius. *Rumpat & serpens iter institutum, Si per obliquum similis sagittæ Terruit mannos.*

Me sonat omnis Sylua] Sic Ecl. 1. *Te nunc rura sonant*. cæterùm quod de cicadis subijcit, quamquam ad canendi diuturnitaté referri potest, de suauitate tamen accipere malo, namque & hinc quoq; cicadæ laus non mediocris accessit dicente Theocrito. Ὅπως νικασεῖν τὸν πλατίον, ὡς τὸ πεποίθεις, Σφὰξ βομβεῦν τέττιγος ἐναντίον. rursus. τέττιγος ἐπεὶ τύγε φέρτερος ἄδεις. Homerus. ἀλλ' ἀγορηταὶ Ἐσθλοί, τεττίγεσσιν ἐοικότες, οἵτε καθ' ὕλην Δενδρέῳ ἐφεζόμενοι ὄπα λειριόεσσαν ἱεῖσι. sed de Platone illustri philosopho hoc Timonis carmen refertur à Laertio, & Hesychio cognomento Illustrio. Τῶν πάντων δ' ἡγεῖτο πλατίστακος, ἀλλ' ἀγορητὴς Ἡδυεπὴς τέττιξιν ἰσογράφος οἵθ' Ἑκαδήμου. Δένδρεα ἐφιζόμενοι ὄπα λειριόεσσαν ἱεῖσι. consule præterea Anacreontem pulcherrima illa Oda, cuius initium. Μακαρίζομέν σε τέττιξ. necnõ Philostratum de vita Appollonij lib. 7. cap. 5. notissima est fabula de Eunomo cytharedo, cuius meminit, præter cæteros, Clemens Alexandrinus in principio Orationis ad Græcos; & Strabo lib. 6. Cassandra penes Lycophronem τὴν φοιβόληπτον χελιδόνα se uocat.

Niueum ne perde colorem] Hunc sensum ita expressit Virg. *Quamuis ille niger, quamuis tu candidus esses: O formose puer nimium ne crede colori: Alba liguustra cadunt, vacinia nigra leguntur*. hac de re vide Alexandrum in Problematis.

Lucentes urere malas] Nitidas; ita fermè Horatius. *Tibi telas, operosaq; Mineruæ Studium auffert Neobule, Liparei nitor Hebri. &c. Me Glyceræ nitor urit.*

Hic & ab ulmis] Quibus nimirum vites maritari solent. Virg. *Quid faciat lætas segetes, quo sidere terram Vertere Mecœnas, ulmisq; adiungere uites Conueniat. &c. Semiputata tibi formosa uitis in ulmo est*. quomodo & populis. Horat. *Ergo aut adulta uitium propagine Altas maritat populos. &. Pomisne, an pratis, an amicta uitibus ulmo*. Catull. *At si fortè eadem* (vitis) *est ulmo coniuncta marito*. hinc *uiduæ* tùm arbores, tùm vites dicuntur, quæ nullo adminiculo sustinentur, quæq; vitibus

carent. Horat. *Et uitem uiduas ducit ad arbores*. item. *platanusq; cœlebs Euincet ulmos*. Catull. *Vt uidua in nudo uitis, quæ nascitur aruo, Numquam se extollit, numquam mitem educat uuam*.

Meroe fastidia] Fastum, superbiam, arrogantiam, & contemptum. Virgil. *Atq; superba pati fastidia*. Tibull. *Oderunt Pholoes (moneo) fastidia diui*.

Sithonias feret ille niues] A negatione eius, quod consequitur, quasi dicat χθινκτον esse Thraciæ frigora, & Libiæ æstus perferre. Horat. *Memphim carentem Sythonia niuæ*. item. *& niue candidam Tracem*. rursus. *carens Sythonia niue*. sed idem percommodè vtramq; plagam describit. *Pone me pigris vbi nulla campis Arbor æstiua recreatur aura; Quod latus mundi nebulæ, malusq; Iupiter vrget. Pone sub currum nimium propinqui Solis, in terra domibus negata:* quem locum fuit imitatus Franciscus Petrarca quadam Ode: Catullus alicubi *Lybiam tostam* vocat.

Nerines potabit aquas] Filiæ Nerei, hoc est Galatheæ, per quam mare ipsum intelligit, cuius aqua potui amarissima est. Virg. *Nerine Galathæa thymo mihi dulcior Hyblæ*.

Taxiq; nocentes] De hac arbore supra nonnihil attigimus; plura insuper dici possent, quæ cõsultò à me prætermittũtur.

Sardorum gramina vincet] Sardoæ herbæ malignitatem superabit, nec quodlibet presentissimum venenum haurire dubitabit: de herba Sardoa meminit Virgilius. *Imò ego Sardois videar tibi amarior herbis*.

Et sua Marmaricos] Marcum Antonium illum triumuirum currui leones iunxisse traditum est, quod insolens factum Cicero vehementer insectatur: ad epithetum profero Senecæ testimonium hoc in Hercule in Oëta. *Iuxtaq; impauidum pecus Sedit Marmaricus leo*. rursus Agamemnone. *Marmaricus leo Morsus cruentos passus audacis leæ*. ab Africæ regione leonum feracissima; sic etiam Getulũ leonem dixit Plautus Menæchmis. *Vt ego hunc proteram leonem Getulum olentem, edentulum*. Philostratus de vita Apollonij.

Ferro præcordia durent] Ad tolerantiam se comparent. Hesiod. ἀλλ' ἀδάμαντος ἔχον κρατερόφρονα θυμόν. Tibull. *Flebis, non tua sunt duro præcordia ferro Vincta, nec in tenero stat tibi corde silex*.

Discatq; diù patienter amare] Sæuitiam amasij diù perferre assuescat. Tibull. *Sed ne te capiant primò, si forte negabit, Tædia, paulatim sub iuga colla dabit*.

Perferet

Perferet, & fastus] Qui formosorum proprius est, vnde ait Catullus. *Dum tibi me purgo, nec possum fletibus vllis Tantillum vestræ demere sæuitiæ*. facit hùc autem Maronianùm illud. *Nonne fuit satius tristes Amaryllidis iras, Atq; superba pati fastidia? nonne Menalcam?*

Si modò sollicitos] Appellat amantes sollicitos, quoniam dixerit Ouidius. *Res est solliciti plena timoris amor*. quam eãdem sententiam posuit Heliodorus in libris Aethiopicorum: idem sibi voluit Maro, cùm cecinit. *Omnia tuta timens*. Loquebatur autem de Didone Aeneæ amore insaniente; quem tamen locum perperam quidam interpretati sunt.

Ter vittis] Virgil. *Effer aquam, & molli cinge hæc altaria vitta*. de numero ternario plura scribit Macrobius ad somniũ Scipionis. Virgilius sic. *Terna tibi hæc primùm triplici diuersa colore Licia circundo, terq; hæc altaria circum Effigiem duco, numero Deus impare gaudet*. & in Ciri. *Terq; nouena ligat triplici diuersa colore Fila; ter in gremium mecum, inquit, despue virgo, Despue ter virgo, numero Deus impare gaudet*. Tibull. *Ter cane, ter dictis expue carminibus*. Theocrit. Ἐς τρὶς ἀποσπένδω, καὶ τρὶς τάδε πότνια φωνῶ. consule Aristotelem libro 1. de Cœlo.

Fronde sacra] Verbena scilicet. Virg. *Verbenasq; adole pingues, & mascula thura*. vel ramo alicuius alterius arboris hisce sacrificijs adhiberi solitæ. Theocrit. ἔπειτα δ' ἅλεσσι μεμιγμένον ὡς νενόμισται Θαλλῷ ὠθιρρέξαινεν ἐστεμμένον ἀβλαβὲς.

Cineresq; auersa] Et hoc quoq; ex Marone sumptum apparet, qui dicat: *Fer cineres Amarylli foras, riuoq; fluenti, Transq; caput iace, ne respexeris*. is porrò ex Theocrito vtendum accepit. Ἦρι δὲ συλλέξασα κόνιον πυρὸς ἀμφιπόλων τις Ῥιψάτω εὖ μάλα πᾶσαν ὑπὲρ ποταμοῖο φέρουσα, Ῥωγάδας ἐς πέτρας ὑπὲρ οὔριον, ἂψ δὲ νεέσθω, Ἄστρεπτος, καθαρῷ δὲ πυρώσατε δῶμα θεείῳ Πρᾶτον, ἔπειτα δὲ ἅλεσσι μεμιγμένον ὡς νενόμισται Θαλλῷ ὠθιρρέξαινεν ἐστεμμένον ἀβλαβὲς ὕδωρ. fuit enim ritus antiquorum purgamenta, & februa abijcere, nec respicere, veluti docet Aeschylus: ad quem ritum allusisse creditur Euripides Andromacha dicens. εἴθε δ' ὑπὲρ κεφαλᾶς ἔβαλεν κακὸν, ἅ τις τίκτεν ποτὲ πάριν.

Crepitantes vrere lauros] A natura foliorum lauri epithetũ sumpsit, hæc enim igni imposita crepitum edere solent, à quo veteres omina sumebant Tibull. *Vt succensa sacris crepitet benè laurea flammis: Omine quo fœlix, & sacer annus eat*. Lucret. *Nec res vlla magis, quàm Phœbi Delphica laurus Terribili sonitu*

flamma crepitante crematur. hinc *fragilem* ipsam appellauit Virgilius: *fragiles incende bitumine lauros*. quomodo Lucretius *fragilem sonitum chartarum* dixit: *Et fragiles sonitus chartarum commeditatur*. Propertius de herba Sabina dixit. *Et crepat ad veteres herba Sabina focos* cæterùm de lauro sacris adhibita meminit Theocritus. Δέλφις ἔμ' ἀνίασεν. ἐγὼ δ' ἐπὶ Δέλφιδι δάφναν αἴθω. χ' ὡς αὕτα λακεῖ μέγα καππυρίσασα, Κἠξαπίνας ἅφθη, κοὐδὲ σποδὸν εἴδομες αὐτᾶς, Οὕτω τοι καὶ Δέλφις ἐνὶ φλογὶ σάρκ' ἀμαθύνοι. hinc Virgilius dixit. *Daphnis me malus vrit, ego hanc in Daphnide laurum*.

Versicoloria fila] Vel θρὶνξ, si eæ sunt vestes pictæ Cypriorũ lingua, vt quidam cẽsent: vel dictum est imitatione Virgilij. *Terna tibi hæc primùm triplici diuersa colore Licia circundo*. & in Ciri. *Terq; nouena ligat triplici diuersa colore Fila*.

Circumtulit artes] Quidam legunt *herbas*, & *ignotas*, vel Lycidæ, vel quòd paucis cognoscantur, exponunt.

Quod luna timet] Ea carmina murmurauit, quæ lunam cœlo deducere posse credita sunt. Virgil. *Carmina vel cælo possunt deducere lunam*. Horat. *Per atq; libros carminum potentium Refixa cælo deuocare sidera*. rursus in fine illius Ode. *An quæ mouere cereas imagines, Vt ipse nosti curiosus, & polo Deripere lunam vocibus possum meis*. Tibull. *Cantus & è curru lunam deducere tentat*. Propert. *At vos deductæ quibus est fallacia lunæ*. rursus. *Et iam luna negat toties descendere cælo*. Ouid. *Carmina sanguineæ deducunt cornua lunæ*. Aristophanes in Nebulis. Γυναῖκα φαρμακίδ' εἰ πριάμενος Θετταλὴν Καθέλοιμι νύκτωρ τὴν σελήνην. cur autem creditum sit veneficarum incantationibus lunam cœlo deripi, causam affert uetus quidam poëta, quem nonnulli Varronem Atacinum esse autumant; cuius versus citat Adrianus Turnebus Aduers. lib. 19. cap. 3.

Quo rumpitur anguis] Virg. *Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis*. Ouid. *Vipereas rumpo verbis, & carmine fauces*. Lucillius in Satyris. *Iam disrumpetur medius, idm vt Marsu coluber Disrumpit cantu uenas, cùm extenderit omnes*. Tibullus verò dixit. *Cantus & iratæ detinet anguis iter*.

Migrant sata] Vniuersa propemodum hæc aliquot carminum complexio è Virgilio sumpta est, vt vidimus, neq; etiam hic locus inde non est petitus. *Atq; satas* (inquit ille) *aliò uidi traducere messes*. inualuit autem apud antiquos opinio hæc, vt fruges ex vno agro in alium carminibus quibusdam, magicisque incantationibus transferri posse crederent, cui incommodo no-

do nomothetæ occurrentes legem promulgarunt in hæc verba. *Qui malum carmen incantaßit, frugesve excantassit, coercetor.* extat nobile Furij Cresini exemplum, cui à Sp. Albio dies dicta fuit, propterea quod fruges alienas in suum agrum migrare incantationibus quibusdam adegerit; vide Plinium libro 18. cap. 6. Tibullus ait. *Cantus uicinis fruges traducit ab agris.*

Vellitur arbos] Ouidius de Medea dixit. *conuulsaque robora terra, Et syluas moueo.* fabulam Orphæi sunt qui hûc referant, nam feras, & arbores ad se trahere creditus est magicis incantationibus, quas sub dulcedine cantus, lyræque intelligi volunt.

Plus tamen] Vt ars magica plura inusitata, atq; admirabilia facere possit; longè tamen adhuc præstat Idæ pulchritudo, maioremq; vim habet; ea namq; adeò in intimas medullas mihi penetrauit, vt nullis carminibus inde eximi potuerit, in quam sententiam dixisse videtur Tibullus. *Non facit hoc uerbis, facie, tenerisq; lacertis Deuouet, & flauis nostra puella comis.* consule etiam Heliodorum in Aethiopicis. De incredibili amoris, ac pulchritudinis vi plura extant apud Græcos, Latinosq; scriptores testimonia, quibus recensendis consultò supersedeo, ne à meo breuitatis, quantum potest, ac res patitur, retinendæ instituto sciens, volensq; recedam: illud erit instar omnium, quod legitur apud Anacreontem Ode quapiam. Φύσις κέρατα ταύροις, Ο῾πλὰς δ' ἔδωκεν ἵπποις, Ποδωκίην λαγωοῖς, Λέουσι χάσμ' ὀδόντων, Τοῖς ἰχθύσι τὸ νηκτὸν, Τοῖς ὀρνίσις πέτασθαι, Τοῖς ἀνδράσι φρόνημα. Γυναιξὶν οὐκ ἔτ' εἶχε. Τί οὖν δίδωσι; κάλλος Ἀντ' ἀσπίδων ἁπασῶν, Ἀντ' ἐγχέων ἁπάντων. Νικᾷ δὲ καὶ σίδηρον Καὶ πῦρ καλή τις οὖσα. Atque hæc ad Nemesiani Eclogas dicta sint; nunc operam nostram ad Calphurnium transferamus.

T. CALPHVRNII
SICVLI BVCOLICVM CARMEN.
AD NEMESIANVM CARTHAGINIENSEM.
ECLOGA PRIMA.
Interlocutores.
ORNITVS, ET CORIDON.

OR. *NONDVM solis equos decliuis mitigat æstas,*
Quamuis & madidis incumbant præla racemis,
Et spument rauco feruentia musta susurro.
CO. *Cernis vt ecce pater quas tradidit Ornite vaccæ*
Molle sub hirsuta latus explicuere genista?
Nos quoq; vicinis cur non succedimus vmbris?
Torrida cur solo defendimus ora galero?
OR. *Hoc potius frater Corydon nemus, ista petamus*
Antra patris Fauni: gracileis vbi pinea densat
Sylua comas, rapidoq; caput leuat obuia Soli:
Bullantes vbi fagus aquas radice sub ipsa
Protegit, & ramis errantibus implicat vmbras.
CO. *Quo me cunq; vocas, sequor Ornite nam mea Leuce*
Dum negat amplexus, nocturnaq; gaudia nobis,
Peruia cornigeri fecit sacraria Fauni.
OR. *Prome igitur calamos, & si qua recondita seruas.*
Nec tibi defuerit mea fistula: quam mihi nuper
Matura docilis compegit harundine Lygdon.
Et iam captatæ pariter successimus vmbræ:
Sed quænam sacra descripta est pagina fago?

Quam

Quam modo nescio quis properanti falce notauit.
Co. Aspicis, vt virides etiam nunc littera rimas
Seruet? & arenti nondum se laxet hiatu?
Ornite fer proprius tua lumina. tu potes alto
Cortice descriptos citius percurrere versus,
Nam tibi longa satis pater internodia largus,
Procerumq; dedit mater non inuida corpus.
Or. Non pastor, non hoc triuiali more viator,
Sed deus ipse canit. nihil armentale resultat.
Non montana sacros distinguunt iubila versus.
Co. Mira refers. sed rumpe moras, oculoq; sequaci
Quam primum nobis diuinum perlege carmen
Or. Qui iuga, qui syluas tueor satus æthere Faunus
Hæc populis ventura cano. iuuat arbore sacra
Læta patefactis incidere carmina fagis.
Vos ò præcipuè nemornm gaudete coloni.
Vos populi gaudete mei. licet omne vagetur
Securo custode pecus, nocturnaq; pastor
Claudere fraxinea nolit præsepia crate:
Non tamen insidias prædator ouilibus vllas
Afferet, aut laxis abiget iumenta capistris:
Aurea secura cum pace renascitur ætas:
Et redit ad terras tandem squallore, situq;
Alma Themis posito: iuuenemq; beata sequuntur
Secula: maternis causam qui lusit Iulis,
Dum populos deus ipse reget: dabit impia iunctas
Post tergum Bellona manus, spoliataq; telis
In sua vesanos torquebit viscera morsus:
Et, modò quæ toto ciuilia distulit orbe,
Secum bella geret. nullos iam Roma Philippos
Deflebit, nullos ducet captiua triumphos.
Omnia tartareo snbigentur carcere bella;
Immergentq; caput tenebris, lucemq; timebunt.
Candida pax aderit, nec solum candida vultu,
Qualis sæpe fuit, quæ libera Marte profuso,
Quæ domito procul hoste: tamen grassantibus armis
Publica diffudit tacito discordia ferro.

Omne

Omne procul vitium simulatæ cedere pacis
Iussit: & insanos clementia condidit enses.
Nulla catenati feralis pompa senatus
Carnificum lassabit opus: nec carcere pleno
Infœlix raros numerabit curia patres.
Plena quies aderit quæ stricti nescia ferri
Altera Saturni reuocet Latialia regna,
Altera regna Numæ qui primus ouantia cæde
Agmina Romuleis, & adhuc ardentia castris
Pacis opus docuit, iussitq; silentibus armis
Inter sacra tubas, non inter bella sonare.
Iam nec adumbrati faciem mercatus honoris,
Nec vacuos tacitus fasces & inane tribunal
Accipiet Consul: sed legibus omne reductis
Ius aderit, moremq; fori vultumq; priorem
Reddet: & afflictum melior deus auferet æuum.
Exultet quæcunq; nothum gens ima iacentem,
E rectumq; colit boream, quæcunq; vel ortu
Vel patet occasu, mediòve sub æthere seruit.
Cernitis vt puro nox iam vigesima cœlo
Fulgeat? vt placidum radianti luce cometem
Proferat? vt liquidum nutet sine vulnere sydus?
Nunquid vtrunq; polum sicut solet igne cruento
Spargit? & ardenti scintillat sanguine lampas?
At quondam non talis erat, cùm Cæsare rapto
Indixit miseris fatalia ciuibus arma:
Scilicet ipse deus Romanæ pondera molis
Fortibus excipiet sic inconcussa lacertis,
Vt neq; translati sonitu fragor intonet orbis,
Nec prius ex meritis defunctos Roma penates
Censeat, occasus nisi cùm respexerit ortus,
Co. *Ornite, iamdudum velut ipso numine plenus*
Me quatit, & mixtus subit inter gaudia terror:
Sed bona fœcundi veneremur numina Fauni.
Or. *Carmina quæ nobis deus obtulit ipse canenda*
Dicamus, teretiq; sonum modulemur auena.
Forsitan augustas feret hæc Melibœus ad aures.

ROBERTI TITII COMMENTARIVS IN PRIMAM ECLOGAM CALPHVRNII.

HVIC Eclogæ titulus est *Delos* in impressis à Philippo Iuncta codicibus anno partæ salutis. 1504.

Solis equos] Eorum nomina prodit hęc Ouidius. *Interea volucres Pyrois, Eous, & Aethon Solis equi, quartusq; Phlegon hinnitibus auras Flammiferis implent.* sensus autem est. Nondum æstatis calor se remisit, licet ad autumnum vergere incipiat, quo tempore vindemia facta vinum in lacubus exprimi consueuit.

Et spument rauco] Non aliter ferè Virgilius. *Spumet plenis vindemia labris.* Nemesianus sic. *vindemia feruet Collibus in summis.* dicuntur vina spumare, cùm post vindemiam in dolijs conduntur. Lucan. *Indomitum Meroe cogens spumare falernum.* Iuuenal. *Stertimus indomitum, quod despumare falernum Sufficiat.* Propert. *Dummodo purpureo spument mihi dolia musto.*

Latus explicuere genista] Hæc pastoribus vmbram præbet, apud Virgiliũ *salices, humilesq; genistæ, Aut illæ pecori frondem, aut pastoribus vmbram Sufficiunt.*

Cur non succedimus vmbrę?] Sic etiam loquitur Virgilius. *Aut tecto assuetus coluber succedere, & vmbræ.* nec longè inferius. *Quàm procul aut molli succedere sæpius vmbræ.* aliqui legunt *vlmis*, sicut Ecloga, quæ hanc consequitur. *& easdem fortè sub vlmos Conueniunt.*

Defendimus ora galero] Pileo, quo vtimur ad solis calorem propulsandum. Statius. *Obnubitq; comas, & temperat astra galero.* hunc Græci πιλίδιον, siue πῖλον vocant, hoc est, καυμελαύκιον, siue σκιάδιον. Dion. καὶ σφίσι πίλους τὸν θετταλικὸν τρόπον ὡς τὰ θέα-

τρα φορεῖν, ἵνα μὴ τῇ ἡλιάσει ταλαιπωρῶνται, ἐπιτρέπει. ſic etiam Callimachus. Ἀμφὶ δ᾽ οἱ κεφαλῇ νέον αἱμονίηθεν Μεμιβλωκὸς πίλημα πέτρυ ἄλκαρ ἔκειτο.

Frater Corydon] Tale eſt, quod alibi dicet. *Si placet antra magis, vicinaq; ſaxa petamus; Saxa quibus virides ſtillanti vellere muſcus Dependet*, & reliqua. ſic Nemeſianus. *has vlmos potius, fagoſue petamus.* appellat autem *fratrem* ob amoris abũdantiam: vnde Horatius *indigni fraternum rumpere fœdus* dixit, cùm firmiſſimum, ac ſanctiſſimum intelligere vellet.

Patris Fauni] Vocat Faunum *patrem*, quia paſtoribus, & agreſtibus præſit. Virg. *Et vos agreſtum præſentia numina Fauni.* Ouid. *ſic quatiens cornua Faunus ait: Dij ſumus agreſtes, qui cùm dominemur in altis Montibus, arbitrium eſt in ſua tecta Ioui.* Calphurn. *Vos ò præcipuè nemorum gaudete coloni, Vos populi gaudete mei.* vel communi omnium Deorum epitheto vſus fuit, *pater* enim diuinitatis nomen cenſetur, vnde Maro. *Hùc pater ò Lenææ ueni*, &. *Da deinde auxilium pater.* &. *Fortia corpora volues Tybri pater.* &. *Da nunc Tybri pater ferro, quod miſſile libro.* &. *Da pater hoc noſtris aboleri dedecus armis.* Calphurnius de Fauno ipſo. *Faunuſq; pater, Satyriq; bicornes.* aliquando videtur nomen eſſe dignitatis, vt cùm inquit idē Maro. *Cùm pater in ripa, gelidoq; ſub ætheris axe Aeneas triſti turbatus pectora bello Procubuit.* rurſus ibidem. *Tùm pater Aeneas puppi ſic fatur ab alta.* qua verò ratione *pater* de viris dictum eſt, eadem *mater* de fœminis vſurpari animaduerti. Virg. *caſtæ ducebant ſacra per vrbem Pilentis matres in mollibus*: hinc *Luna mater, mater Matuta.*

Rapidoq; caput] Aduerſus ſolem caput extollit: cæterùm pueriliter admodum explicat hunc locum doctus alioqui vir, dum *leuat caput* interpretatur *intercludit omnem viam Phœbo, & aditum.* ſubditq;. *caput accipitur pro aditu, quo occluſo nullus eſt locus Phœbæis radijs.* ineptiſsima explicatio: ego accipio eo ſenſu, quo dixit Virgilius. *Verùm hæc tantùm aliàs inter caput extulit vrbes, Quantùm lenta ſolent inter viburna cupreßi.*

Bullantes vbi fagus aquas] Bullas excitantes; ſic etiam loquuntur Plinius, & Celſus: Apuleius ait. *De ſummo vertice affluens bullis ingentibus ſcaturibat.*

Quò mecumq; vocas] Τμῆσις: talè fermè eſt Virgilianũ illud. *veniam quòcumque vocaris.*

Peruia cornigeri] Significat Corydon ſe a Venere abſtinuiſſe, atq;

se, atq; iccircò nulla religione prohiberi, quominus Fauni sacris interesse possit, impuri enim, quiq; recenter cum muliere concubuissent, à sacris arcebantur. Tibull. *Quidue piè, dum sacra colis, purèque lauari Te memini, & puro secubuisse toro.* item alibi. *Vos quoq; abesse procul iubeo; discedat ab aris, Cui tulit externa gaudia nocte Venus.* Ouid. *Annua venerunt Cerialis tempora sacri; Secubat in vacuo sola puella toro.* &c. *Sic epulis functi, sic dãt sua corpora somno, Et positis iuxta secubuere toris; Causa repertori vitis, quia sacra parabant, Quæ faceret purè, cùm foret orta dies.* Porphyrius περὶ ἀποχῆς ἀπὸ τῶν ἐμψύχων. ὅταν δὲ τὸ σῶμα μετὰ τῆς ἐσθῆτος τινὲς λαμπρυνάμενοι μὴ καθαρὰν κακῶν τὴν ψυχὴν ἔχοντες ἴωσι πρὸς τὰς θυσίας, οὐδὲν διαφέρειν νομίζουσιν, ὥσπερ οὐ θεοτάτῳ τε τῶν ἐν ἡμῖν χαίροντα μάλιστα τὸν θεὸν διακειμένῳ καθαρῶς ἅτε συγγενῆ πεφυκότι. ἐν γοῦν ἐπιδαύρῳ προεγέγραπτο, Ἁγνὸν χρὴ ναοῖο θυώδεος ἐντὸς ἰόντα ἔμφαμεν ἁγνεία δ' ἐστὶ φρονεῖν ὅσια. hoc dicebatur *purè habere*, vt aliquot superius citatis exemplis clarè perspicitur, sed omnium optimè declarat Plautus Asinaria. *Si fortè purè velle habere dixerit, Tot reddat spurcas, quot puras habuerit.* Priapi sacra duntaxat hac religione soluta fuisse docet ille ipse deus Endecasyllabo quopiam qui inter lusus eius templo affixos olim spectabatur.

Matura docilis] Neque enim calamos ex quibus fistula conformari debebat, nullo temporis discrimine, nullaq; obseruatione passim cedere oportebat, sed certis quibusdam temporibus, vt docet Plinius lib. 16. cap. 36. quod hîc *maturum* est, apud Virgilium dicitur *tempestiuum*. *Aut tempestiuam syluis euertere pinum.*

Et iam captatæ] Virg. *Nunc etiam pecudes vmbras, & frigora captant.*

Descripta est pagina fago] Theocr. Γράμματα δ' ἐν φλοιῷ γεγράψεται, ὡς παριόντις Τοῦτ' ἤδη δωρίσι.

Properanti falce] Ipse properans falce descripsit; sic dicimus *properanti calamo*.

Nondum se laxet hiatu] Rei naturam aptissimè expressit, calor enim exhausto humore laxat, quæ humor coegit, & quodam quasi glutino copulauit, hinc terra *hiulca* dicitur, quæ radijs solis percussa rimas contraxit.

Nam tibi longa] αἰτιολογία, cur possit Ornitus carmina in fago descripta commodius legere: per *internodia* verò tibias ipsas, cruraq; intelligit à talo ad genu porrecta; Hesiodus in

Scuto πανυσφύρον vocasse videtur, qui hoc corporis habitu pręditus est.

Sed Deus ipse canit] Faunus videlicet, cuius lucum subierāt: paulò post. *Qui iuga, qui syluas tueor satus æthere Faunus Hæc populis ventura cano.*

Distinguunt iubila] Rusticas cantiones accipe, est enim *iubilare*, vt Festus notat, rustica voce inclamare, vndè *iubilum*: respexit autem canentium morem, ad quem pertinet etiam Horatianum illud. *Imbelli cythara carmina diuides.*

Rumpe moras] Virg. *Eia age, rumpe moras.*

Satus æthere Faunus] Aethere genitum Faunum esse dicit, quoniam ex Aethere cūcta oriri creditum est; hinc Nemesianus *omniparentem* ipsum appellauit: rectè autem huic Deo vaticinium tribuit Calphurnius, quoniam à fando, id est vaticinando nomen ei factum esse volunt, vel ἀπὸ τῆς φωνῆς, quod voce, non signis futura ostenderet; auctore Seruio Grāmatico.

Patefactis incidere c. f.] Cortice fagorum signato, falceque notato.

Vos populi gaudete mei] Agrestes, quibus Faunus præest, vt alibi diximus.

Claudere fraxinea] Ad luporum, furumq; rapinas arcendas. Virgil. *trans flumina lata, Aut intus clausos satura ad præsepia seruat.* Apuleius. *Insurgit speluncæ, qua margines montanæ desint, turris arduo caulæ firma, solidis cratibus, ouili stabulatione commoda porrectis vndiq; lateribus:* omitto Iacobi Sanazarij testimonium ex opere, quod Arcadia inscripsit.

Prædator ouilibus] Vel est περίφρασις lupi, qui assiduè gregi insidiatur, vnde Virgilius. *Non lupus insidias explorat ouilia circum, Nec gregibus nocturnus obambulat:* Horatius idem de vrso dixit. *Nec vespertinus circum gemit vrsus ouile.* vel quemlibet furem intelligit: rectè autem paulò post vtitur verbo *abigere*, quod propriè significat armenta ex pascuis subtrahere; de cuius notione ita scriptum reliquit Vulpianus Iurisconsultus. *Abigei propriè ij habentur, qui pecora ex pascuis, vel armentis subtrahunt, & quodammodo depredantur, & abigendi studium, quasi artem exercent, equos de armentis, oues de gregibus abducentes.*

Et redit ad terras] Tale est Maronianum illud. *Magnus ab integro seclorum nascitur ordo; Iam redit & Virgo, redeunt Saturnia regna; Iam noua progenies cœlo demittitur alto.* per Themim autem Iustitiam intelligit, quæ ex Themide, & Ioue

nata

nata fingitur: vel Dea est, quæ efficit, vt pacta conuenta inter nos custodiantur, seruenturq;: videndus est Aratus in φαινομένοις ab illo versu. Εἰ τ᾽ οὖν ἀρχαίας κείνη γένος. & reliqua; nam huic Calphurnij loco illustrando mirificè confert.

Causam qui lusit Iulis] Sunt, qui ad Germanicum referant, cui dicauit Ouidius libros Fastorum, quos cum causis inscripsit, putantq; allusnm ad ipsius stirpem maternam, eius enim mater fuit Antonia Octauiæ Augusti sororis ex Antonio filia, & ex Iulij Cæsaris prosapia: hæc illi: sed mihi non displicet legi in *vlnis* pro *Iulis*; vt sit sensus; qui causas orauit, cùm adhuc inter matris vlnas versaretur; pertinet hoc ad Nemesiani laudes amplificandas, vt is dicatur tunc temporis adeò ingenio valuisse, vt iam causas orare meditaretur: de Germanici eloquentia extat Ouidij testimonium hoc. *Quæ sit enim culti facundia sensimus oris, Ciuica pro trepidis cùm tulit arma reis. Scimus, & ad nostras cùm se tulit impetus aures, Ingenij currant flumina quanta tui.*

Deus ipse reges] Ita Reges, atq; Imperatores vocabant veteres, vt est auctor Ioannes Tzetzes: hinc ait Horatius. *Cælo tonantem credidimus Iouem Regnare, presens diuus habebitur Augustus.* Virg. *Ille mihi semper Deus.*

Dabit impia iūctis] Vel etiam *vinctas* nullo sensus discrimine. Virg. *Ecce manus iuuenem interea post terga reuinctum.* rursus. & *centum vinctus ahenis Post tergum nodis fremet horridus ore cruento.* hic noster. *tu prior illi Vinctas tende manus*, exprimit autem captiuorum habitum: mirum tamen videri possit, quòd Dea belli seruitutem seruitura sit; Virgilius de Furore id extulit Aeneid. 1. quem locum, quia hûc plurimùm facit, consulas velim.

In sua vesanos] Simile est carmen Lucani. *In sua victricem conuersum vulnera dextram.*

Nullos iam Roma Philippos] Philippi vrbs fuit Thessaliæ, à qua campi Philippei Pompei primùm, deinde Bruti, & Cassij exercituum clade percelebres. Horat. *Tecum Philippos, & celerem fugam Sensi relicta non bene parmula.* rursus. *Vestris amicum fontibus, & choris, Non me Philippis versa acies retrò, Deuota non extinxit arbor.* &. *Vnde simul primùm me demisere Philippi Decisis humilem pennis.* Virg. *Ergò inter sese paribus concurrere telis Romanas acies iterum videre Philippi.* consule Dionem lib. 47.

Captiua triumphos] Tartarus enim tenebrarum plenus fingitur, velut etiam Catullus docet Endecasyllabo quopiam, vnde Virgilius *nigrum* ipsum appellauit, quasi dicat tenebricosum. *bis nigra videre Tartara.* est autem carcer inferorum, vt ait hic noster, & confirmat Tertullianus in Apologetico: vide Apollodorum in Bibliotheca.

Candida pax aderit] Vera, non fucata, qualis fuit aliquando inter Cæsarem, & Pompeium: fingebatur autem Pax alba veste amicta. Petron. Arbiter. *Pax prima ante alias niueos pulsata lacertos Abscondit galea victum caput.* idem de fide dixerat Horatius. *Te spes, & albo rara fides colit Velata panno.* quamquam *candidum* absolutè pro *læto*, & *iucũdo* persæpè accipitur. Horat. *Quid fles Asterie, quem tibi candidi Primo restituent vere Fauonij.* Tibullus. *& sint candida fata tua.* sic *niueum* pro eodem. *O niueam quæ te poterit mihi reddere lucem.* &c. *fulserit hic niueis Delius alitibus.* Cornelius Gallus Elegia nuper ab Aldo iuniori formis representata. *O niueas luces, ò tẽpora dulcia.* extãt sexcẽta alia exẽpla de hac re, quę nihil opus est hũc aduocare.

Quo domito procul hoste] Etenim cùm hostes omnes debellassent Romani, tunc demum in seipsos arma conuerterunt; itaq; ait Horatius. *Sed vt secundum vota Parthorum, sua Vrbs hæc periret dextera: Altera iam teritur bellis ciuilibus ætas, Suis & ipsa Roma viribus ruit.* vidit autem hoc Onomademus ille in Chio factionis princeps, qui victoria potitus diuersarum partium viros haudquaquam exigendos censuit, quòd vereri se diceret, ne sui inimicis omninò liberati cum amicis dissentire inciperent.

Tacito discordia ferro] Occultis conspirationibus, & consilijs de seditione excitanda: vel ideo *tacito*, quia bella ritè non indicebantur, vtpotè iniusta, & nefaria.

Clementia condidit enses] Sũt, qui hìc legant *dementia* ex antiquis codicibus.

Nulla cathenati] Cathenis vincti, & per hoc captiui. Horat. *Seruit Hispanæ vetus hostis oræ Cantaber sera domitus cathena.*

Infœlix raros] Vel *raros patres* ob amissos filios. Horat. *Audiet pugnas vitio parentum Rara iuuentus.* vel raros senatores ob eorum numerum imminutum in bellis ciuilibus.

Altera Saturni] De aureo seculo videnda sunt, quæ scribit Hesiodus, & Ouidius: *redeunt Saturnia regna* inquit Virgil.

Altera regna Numæ] De Numa videnda sunt, quæ prodit Liuius.

Liuius libro primo, Dionysius Halicarnassæus, & Plutarchus in eius principis vita.

Inter sacra tubas] Tubarum vsus ante Regem Nummam in castris tantummodo cognitus erat: Numa Pompilius sacrificia plurima, eorumq; ritus instituit, in his tuba canere ceptũ: de tuba in sacrificijs adhibita sic ait Virgilius. *Et tuba commissos medio canit aggere ludos*; illic enim sacra manibus Anchisæ celebrabantur. Varro in Armilustrium. *Armilustrium festum erat apud Romanos, quo res diuina armati faciebant, ac, dum sacrificabant, tubis canebant*, magnos honores tubicinibus à Numa fuisse habitos docet Plutarchus in Quæstionib. Romanis; *ita duo reges alius alia via, ille bello, hic pace ciuitatem auxere* inquit Liuius. de tubæ in prælijs vsu, res est notissima. Ennius. *At tuba terribili tonitru taratantara trusit*. quod carmen sic fuit imitatus Virgilius. *At tuba terribilem sonitum procul ære canoro Increpuit.* rursus: *Exoritur clamorq; virum, clangorq; tubarum.* Horatius. *& lituo tubæ Permistus sonitus*. consule Vegetium de Re militari.

Faciem mercatus honoris] Ambitum notat, & inanem Magistratus speciem, cùm omnis ipsius auctoritas penes facinorosos ciues resideret: ceterùm per *honorem* vel quemlibet Magistratum simpliciter intelligit, vel particulatim κατ᾽ ἐξοχὴν Præturam ipsam, quæ proprio quodam iure *honor* dicta fuit; hinc *ius honorarium*, inquit Iustinianus, *solemus appellare, quod qui honores gerunt, id est magistratus auctoritatem huic iuri (* Prætorio *) dederunt*; &c. *Prætor honoratus* vocatur ab Ouidio. *Verbaq; honoratus libera prætor habet*.

Nec vacuos tacitus fasces] Vanum, atq; inanem Consulatum, & absq; vlla iurisdictione, & auctoritate, fasces enim insigne Consulatus fuerunt, per quos honores ipsos significat. Lucret. *Qui petere à populo fasces, sæuasq; secures Imbibit.* rursus. *pulchros fasces, sæuasq; secures Proculcare.* Virg. *Illum non populi fasces, non purpura Regum Flexit.* rursus alibi. *Vis & Tarquinios reges, animãq; superbi Vltoris Bruti, fascesq; videre receptos?* Horat. *Cuilibet hic fasces dabit, eripietq; curule Cui volet importunus ebur.* at rursus. *vt si Detulerit fasces indigno, detrahat idem*. est autem figura μετωνυμία: eodem modo dictum est ab Horatio. *Nec ponit, aut sumit secures Arbitrio popularis auræ*. & à Propertio. *Cùm tibi Romano dominas in honore secures.*

Vultumq; priorem] Hoc ideo, quia statim dixerat. *Iam nec*

adumbrati

adumbrati faciem mercatus honoris. & nihilominus vultus à facie differt. Sallustius. *Prorsus in facie, uultuq; uerecundia inerat.* consule Nonium.

Melior Deus] Numerianus Carini filius: ità loquitur Virgilius. *O Melibœe Deus nobis hæc ocia fecit*, cùm Augustum intelligat; antiqui distinctionem habebāt inter Deos, vt vnus alio melior esset; hinc etiam maiorum, minorumq; gētium Deos reperias, patellarios, atq; huius generis notæ, ac deterioris etiam plurimos ex falsæ illius religionis persuasione.

Erectumq; colit Boream] Ex Pythagoreorum sententia locutus est, illi enim supernam cœli partem polum nostrum statuebant, infernam verò antarticum, id est νέατον, vt vocat Plato, vnde fortasse Noti appellatio deriuata est. Aristoteles tamen Pythagoricis se aduersarium præbet, curq; ab ipsis dissentiat, rationem affert lib. 2. de Cœlo. Virgilius sic. *Mundus ut ad Scythiam, Riphæasq; arduus arces Consurgit, premitur Lybiæ deuexus in Austros; Hic uertex nobis semper sublimis, at illum Sub pedibus Styx atra uidet; manesq; profundi*. qui locus ad Arati normam expressus est.

Medioue sub æthere seruit] Fortasse *feruet*: zonam torridam intelligit, quæ falsò inhabitabilis à veteribus credita est: de quinq; zonis videnda sunt Tibulli carmina in poëmatio ad Messalam ab illo versu. *Nam circumfuso consistit in æthere tellus*, & cætera, notissimus item est Virgilij locus ex primo Georgic. *Quinq; tenent cœlum zonæ*. & reliqua. sic etiam Varro citante Isidoro. *At quinq; æthereis zonis accingitur orbis, Ac uastant imas hyemes, mediamq; calores: Sic terræ extremas inter, mediamq; coluntur, Quam solis ualido numquam uis auferat igne*. Lucretius. *Inde duas porrò propè partes feruidus ardor, Assiduusq; geli casus mortalibus aufert*. consule præterea Ouidium Metam. lib. 1. & ex Græcis Dionysium Afrum.

Radianti luce cometem] Alij legunt *radiatum luce*, quod non respuo. sic dixit Seneca Hyppolito. *tuq; sidereum caput Radiate Titan*. porrò hîc cometem intelligit ex Iouis, ac Veneris planetis coagmentatum, qui lætorum successuum prænūcius esse consueuit, vt admonet Seruius ad illud Maronis. *Non secus ac liquida si quando in nocte cometæ Sanguinei lugubræ rubent*. non esse autem cometem infortuniorum semper indicem videtur indicare Plinius lib. 2. cap. 25. his verbis. *Cometes in uno totius orbis loco colitur in templo Romæ admodum faustus Diuo Augusto*

gusto iudicatus ab ipso. idem confirmat Seneca Quæst. natur. lib. 7. sed nullum omninò cometam fœlicia, aut secus portendere certum est, idq; nuper longis disputationibus ostenderũt eruditissimi viri Squarcialupus, Erastus, Dudithius, Grynæus, & alij, qui fatuam, & anilem vulgi opinionem solidissimis rationibus ab ipsis fundamentis conuulserunt, & nos in nostris libris de Vniuerso diuinationis genere haud inanibus argumentis, vt puto, labefactauimus: verumtamen consulas licet Cornelium Gemmam de Diuinis Characterismis: quòd si *radianti* legere malumus apud hunc nostrum, conueniet cum Marco Tullio, cuius illud est. *Vidit & claro tremulos ardore cometas:* scintillant enim hæc sidera, & lucem quodammodo vibrant, quod hîc noster vocat deinde *nutare*, ac mox *scintillare.*

Sine uulnere sidus] Quòd nullam cædem, seu bellum portendat præter eius sideris communem, vt putant, naturam; solent enim cometæ atrocia, & tristia significare. Virgil. *nec diri tristes arsere cometæ.* Tibull. *Hæc fore dixerunt belli mala signa cometæ.* Lucan. *crinemq; timendi Sideris, & terris mutantem regna cometæ.* Aristoteles cùm de his ignibus diligẽter disputet lib. 1. μετεώρ. de huiuscemodi prædictionibus ne verbũ quidem. Ptolemæus is fuit, & reliqui astrologi, qui hæc prognostica inuexerunt.

Numquid utrumq; polum] Testantur docti viri scribendum hîc esse ex integro codice. *non per utrumq; polum.* cæterũ *ignem cruentum* vocat poëta, sicut Virgilius *sanguineos cometas*: persimilis locus reperitur apud Lucanum, ibi. *Nunc iaculum longo, nunc sparso lumine lampas Emicuit cœlo.*

At quondam non talis erat] De prodigijs, quæ mortem Cæsaris consecuta sunt, multa Virgilius Georgic. 1. & Horatius Carm. lib. 1. Od. 2. vide etiam Plutarchum, & Suetonium.

Indixit] Bellum publicè, & palàm denunciauit; *arma* etenim pro bello hîc sumitur. Virg. *Arma, uirumq; cano*: de belli indicendi ritu consule T. Liuium; & nos quippiam adnotauimus in nostris libris Locor. controu.

Romanæ pondera molis] Negocia Romani Imperij, sic enim appellat Horat. *Cùm tot sustineas, & tanta negocia solus Res Italas ornes.* *molis* igitur hoc est magnitudinis. Virgil. *Tantæ molis erat Romanam condere gentem.*

Sic inconcussa lacertis] Alludit per transcursum ad fabulam Herculis, qui Atlanti successit in cœlo humeris sustinendo, porrò

porrò per *translatum orbem* nequaquam Romam euersam intelligit, vt quidam somniant, sed Imperij administratio nem à Carino ad Numerianum translatam.

Occasus nisi cùm respexerit ortus] Quod nimirum numquam eueniet ob terræ globum interiectum, & sic argumentum est ἀπὸ τοῦ ἀδυνάτου. Manilius *medioq; tumore Eripiunt terræ cœlũ, uisusq; coercent.* deinde. *Sic stellis glomerata manent*. & reliqua. item. *Sed quia per teretem deducta est terra tumorem, His modò post illis apparet Delia terris*. mũdi duæ sunt partes, vna quæ nobis perspicua est, altera quæ aspectui nostro subtrahitur, contrariamque mundi oram incolentium oculis subijcitur. Proculus περὶ ὁρίζοντος loquens ait. ὁρίζων δέ ἐστι κύκλος ὁ διορίζων ἡμῖν τό, τε φανερὸν καὶ τὸ ἀφανὲς μέρος τοῦ κόσμου. καὶ διχοτομῶν τὴν ὅλην σφαῖραν τοῦ κόσμου, ὥστε ἡμισφαίριον μὲν ὑπὲρ γῆν ἀπὸ λαμβάνεσθαι. ἡμισφαίριον δὲ ὑπὸ γῆν. hanc rem tetigerunt etiã Plinius, & Macrobius.

Me quatit] Talem ferè describit Sybillam Virgilius lib. 6. Horatius ait. *Non Dindymene, non adytis quatit Mentem sacerdotum incola Pythius*. Lucanus verò sic. *quippe stimulo, fluctuq; furoris Compages humana labat, pulsuque deorum Concutiunt fragiles animas*. videndi sunt Cicero de Diuinatione, & Plutarchus in Commẽtario, vbi quærit, Cur Pythia versibus respondere desierit.

Inter gaudia terror] Non metus, qui spei opponitur, tametsi spes metui coniuncta esse potest, sed veneratio, quæ terrorem incutere solet: sic Virgilius *horrendam* Sybillam vocat, id est venerandum, & *tectum horrendum* eadem ratione.

Fœcundi ueneremur numina Fauni] Vel quia multa in pectore clausa gerit, vt apud Maronem. *Fœcundum cõcute pectus*. vel quia pecoris fœcunditatem, vberemque frugum prouentum pollicetur: *bona* verò *numina* dixit, hoc est amica, propitia, vt, *sis bonus, fœlixq; tuis*.

Forsitan augustas] Ad aures Cæsaris: falluntur autem, qui hoc loco per Augustum Octauianum ipsum accipiunt, cùm de Diocletiano, aut Numeriano intelligendum sit. Melibœus personam sustinet alicuius potentioris amici Calphurnij, qui apud Imperatorẽ gratia polleret, cuius amici opera sperat fore poëta, vt se in Cæsaris familiaritatem quandoq; insinuet, tale quiddam Virgilio euenisse memorant, sed & de seipso quippiam simile narrat alicubi Horatius.

ECLOGA II.

Interlocutores.

ASTHACVS, ET IDAS.

NTACTAM Crocalen puer Asthacus, & puer Idas,
Idas lanigeri dominus gregis, Asthacus horti,
Dilexere diu. formosus vterq;, sed impar
Voce sonans. terras, hi, cùm grauis vreret æstas,
Ad gelidos fontes, & easdem fortè sub vlmos
Conueniunt: dulciq; simul contendere cantu,
Pignoribusq; parant. Placet, hic vt vellera septem,
Ille sui victus ne messem vendicet horti.
Et magnum certamen erat sub iudice Thyrsi.
Affuit omne genus pecudum, genus omne ferarum,
Et quæcunq; vagis alitum ferit aera pennis.
Conuenit vmbrosa quicunq; sub ilice lentas
Pascit oues, Faunusq; pater, Satyriq; bicornes.
Affuerunt sicco Dryades pede, Naiades vdo,
Et tenuere suos properantia flumina cursus.
Desistunt tremulis incurrere frondibus Euri:
Altaq; per totos fecere silentia montes,
Omnia cessabant: neglectaq; pascua tauri
Calcabant: illis etiam certantibus ausa est
Dædala nectareos apis intermittere flores.
Iamq; sub vmbrosa medius consederat vlmo
Thyrsis, &, O pueri me iudice pignora, dixit,
Irrita sint, moneo: satis hoc mercedis habeto,
Si laudem victor, si fert opprobria victus.
Et nunc, alternos magis vt distinguere cantus
Possitis: ter quisq; manus iactate micantes.
Nec mora: discreuit digitus: prior incipit Idas.
ID. *Me Syluanus amat: dociles mihi donat auenas.*

Et mea

Et mea frondenti circundat tempora teda.
Ille etiam paruo hoc dixit mihi non leue carmen:
Iam leuis obliqua crescit tibi fistula canna.
As. *Et mihi Flora comas parienti gramine spargit:*
Et matura mihi Pomona sub arbore ludit.
Accipe, dixerunt Nymphæ, puer: accipe fontem.
Nam potes irriguis mutare canalibus hortos.
Id. *Me docet ipsa Pales cultum gregis: vt niger albæ*
Terga maritus ouis nascenti mutet in agna;
Quæ neq; diuersi speciem seruare parentis
Possit, & ambiguo testetur vtrunq; colore.
As. *Non minus arte mea mutabilis induit arbos*
Ignotas frondes, & non gentilia poma.
Ars mea nunc malo pira temperat, & modo cogit
Insita præcoquibus subrepere persica prunis.
Id. *Me teneras salices iuuat, aut oleastra putare,*
Et gregibus portare, nouas vt carpere frondes
Condiscant, primoq; recidere gramina morsu:
Ne depulsa vagos quærat fœtura parentes.
As. *Et mihi cum fuluis radicibus arida tellus*
Panditur: irriguo perfunditur area fonte.
Et satiatur aqua, succos ne fortè priores
Languida mutata quærant plantaria terra.
Id. *O si quis Crocalen Deus afferat: hunc ego terris,*
Hunc ego sideribus solum regnare fatebor.
Dicam nanq; nemus: dicamq; sub arbore numen
Hoc erit. Ite procul: sacer est locus: ite prophani.
As. *Vrimur in Crocalen si quis mea vota deorum*
Audiat: huic similis, virides quà gemmeus vndas
Fons agit, & tremulo percurrit lilia riuo,
Inter pampineas ponetur faginus vlmos.
Id. *Ne contemne casas, & pastoralia tecta.*
Rusticus est (fateor) sed non est barbarus Idas.
Sæpe vaporato mihi cespite palpitat agnus:
Sæpe cadit festis deuota Palilibus agna.
As. *Nos quoq; pomiferi Laribus consueuimus horti*

Mittere

Mittere primitias, & figere liba Priapo
Rorantes fagos damus, & liquentia mella:
Nec fore grata minus, quàm si caper imbuat aras.
ID. *Mille sub vberibus balantes pascimus agnas:*
Totq́ Tarentinæ præstent mihi vellera matres:
Per totum niueus premitur mihi caseus annum.
Si venies Crocale, totus mihi seruiet annus.
As. *Qui numerare velit, quàm multa sub arbore nostra*
Poma legam: citius tenues numerabit aristas.
Semper olus metimus: nec bruma, nec impedit æstas.
Si venies Crocale, totus tibi seruiet hortus.
ID. *Quanuis siccus ager languentes excoquat herbas:*
Sumo tamen calatæos nutanti lacte coactos.
Vellera tunc dabimus, cùm primùm tempus apricum
Surget, & à tepidis fiet tonsura Calendis.
As. *Et nos quos etiam prætorrida munerat æstas*
Mille renitenti dabimus tibi cortice Chias,
Castaneasq́ nuces totidem. cùm sole Nouembri
Maturis nucibus virides rumpentur echini.
ID. *Num precor informis videor tibi? num grauis annum?*
Decipiorq́ miser, quotiens mollissima tango
Ora manu? primiq́ sequor vestigia floris
Nescius? & gracili digitos lanugine fallo?
As. *Fontibus in liquidis quotiens me conspicor esse,*
Admiror totiens. etenim sic flore iuuentæ
Induimus uultus, vt in arbore sæpè notaui
Cærea sub tenui lucere cydonia lana.
ID. *Carmina poscit amor: nec fistula cedit amori:*
Sed fugit ecce dies: reuocatq́ crepuscula vesper.
Hinc tu Daphni greges, illinc agat Alphesibœus.
As. *Iam resonant frondes: iam cantibus obstrepit arbos.*
I proculò Dorida, primumq́ reclude canalem:
Et sine, iamdudum sitientes irriget hortos.
Vix ea finierant: senior cùm talia Thyrsis:
Este pares, & ob hoc concordes viuite: nam vos
Et decor, & cantus, & amor sociauit, & ætas.

COM-

COMMENTARIVS

In Eclogam Secundam.

NTACTAM *Crocalem*] Integram, vt loquitur Horatius, & Catullus, non imminutæ pudicitiæ, sic etiam vtitur hac dictione idem Catullus. *Sic virgo dum intacta manet, dum cara suis est*. Virgil. *Cui pater intactam dederat*. Horat. *Sunt quibus unum opus est intactæ Palladis vrbem Carmine perpetuo celebrare*. ab hac Crocale nomen est inditum Eclogæ in exemplaribus Florentiæ excussis.

Idas Lanigeri] παλιλογία, siue ἀναδίπλωσις, veluti apud Virgilium. *vos hæc facietis maxima Gallo, Gallo cuius amor*, & cætera. rursus. *sequitur pulcherrimus Astur, Astur equo fidens*.

Sed impar voce sonans] Formosi quidem, sed non eius pulchritudini par vox respondet, vt sit æquè formosa, hoc est bona: de canendi peritia sic in fine dicet. *Este pares, & ob hoc concordes viuite, nam vos Et decor, & cantus, & amor sociauit, & ætas*. Nemesianus dixit. *Et non tàm tenui filo de voce sonarent*.

Ad eglidos fontes] Virg. *Hic gelidi fontes, hic mollia prata Lycori*. considera num hic locus imaginem prę segerat illius Theocriti. ὧν κράναι δὲ τὶν ἄμφω Εἰσδόμενοι ϑορέοις μέσω ἄματι, ποιὰ δ' ἀεῖδον.

Pignoribusq; parant] De pastorum consuetudine, qui sæpè inter se pignore deposito certare introducūtur, velut exempli gratia, apud Maronem. *tu dic mecum quo pignore certes*. hîc autem superfluere videtur enclitica, neq; enim parant contendere cantu, id est alter alterum cantu superare, & pignoribus, sed contendentes cantu superare pignoribus positis.

Vellera septem] Oues; dixerat enim superius. *Idas Lanigeri dominus gregis*.

Et magnum certamen erat] Tantùm non ex Virgilio ad verbum hûc translatum. *Et certamen erat Corydon cum Thyrside magnum*.

Affuit omne genus pecudum] Hæc monstra rerū de Orpheo

canente commemorari solent: res notior est, quàm vt de ea pluribus agere oporteat. Propert. *Orphea te tenuisse feras, & concita dicunt Flumina Threicia detinuisse lyra.* Virgil. *Mulcentem tigres, & agentem carmine quercus*: consule Ouidium Metamor. 10.

Alitum ferit aëra pennis] *Quæcumq; alitum* valet quotquot alites: sunt tamen, qui legant *altum*, vt ad aëra referatur.

Lentas pascit oues] Vel placidas à natura eius animantis. Ouid. *Quid bos, quid placidæ commeruistis oues*. vel quia lentè pasci debent, sicut de capellis tradit Columella lib. 7. cap. 6. vel reponendum est *lætas* ex vetere exemplari: sic *læta armenta* vocauit Maro. *tenent oleæq;, armentaq; læta*. ac rursus. *Læta boum paßim campis armenta videmus*. id est pinguia.

Satyriq; bicornes] Faunos bicornes appellat Ouidius. *Aut quas semideæ Dryades, Fauniq; bicornes*.

Affuerunt sicco Dryades] Duo Nympharum genera præcipuè commemorat, cùm de alijs quoq; omnibus in vniuersum intelligat, sunt.n. & Oreades, & Napeæ, & Naiades, & Limnades, & Potamides, itemq; aliæ. porrò Dryades arboribus præesse creditæ sunt, Naiades fontibus: dicuntur autem Dryades, quæ & Amadryades ἀπὸ τῆς δρυὸς, vnde & Querquetulanæ Latinis: Naiades verò παρὰ τὸ νάω, & sunt fontium Nymphæ, quæ & πηγαῖαι, & κρηναῖαι nuncupantur. Nemesian. *Quæ colitis syluas Dryades, quæq; antra Napeæ: Et quæ marmoreo pede Naiades vda secatis Litora*.

Et tenuere suos] Expressum ex Virgilio *Et mutata suos requierunt sidera cursus*. ad quem locum Fuluius Vrsinus Alcæi, atque Ennij versus citat. Propertius quoq; ita locutus est. *Orphea te tenuisse feras, & concita dicunt Flumina Threicia detinuisse lyra*.

Neglectaq; pascua] Hæc verba quidam non agnoscunt, quę tamen è Virgilio propemodum expressa videntur. *Immemor herbarum, quos & mirata iuuenca*.

Dædala nectareos] Laboriosa, vel varia, quòd discolores flores libet, indeq; mel conficiat. Lucret. *Tibi suaues Dædala tellus Summittit flores*. iterum. *Phœbæaq; Dædala chordis Carmina consimili ratione expressa silerent*. item. *Mobilis articulat verborum Dædala lingua*. &. *naturaq; Dædala rerum*. Virgilius. *patri quos Dædala Circe Supposita de matre nothos furata creauit*. vel *Dædala apis* dicitur à varietate artificij, quod propemodum

indicat

indicat Maro dicens. *Non aliter (si parua licet cōponere magnis) Cecropias innatus apes amor vrget habendi Munere quamq; suo, grandæuis oppida curis, Et munire fauos, & Dædala fingere tecta.* à verbo δαιδάλλειν, vnde Dædalus architectus, & λογοδαίδαλοι, verborum opifices, quiq; ornandæ orationis artificio instructi sunt.

Medius] Inter Asthacum, & Idam, vel arbiter ad litem ipsorum dirimendam.

Irrita sint moneo] Vt res magis amicè procedat, vetat Thyrsis pignora ipsos deponere, sed laude victorem, conuitio victum contentum esse vult, sic cùm pignora deposita sunt, suũ vnicuiq; concedi solet à prudente iudice. Virg. *Non nostrũ inter vos tantas componere lites, Et vitula tu dignus, & hic, & quisquis amores Aut metuit dulces, aut experitur amaros.*

Si laudem victor] Virtutis enim satis amplum censetur premium ipsa laus: Hippodamus Pythagoreus in libro de Rep. virtutem tribus ex causis promoueri scribit, metu, cupiditate, pudore: eius verba reperias apud Stobæum sermone de Rep.

Ter quisq; manus] Digitis micare lusus genus fuit, quod adhuc apud nos durat, vt repentè porrectis digitis, certantium vterq; numerum diuinaret. Marcus Varro, *Micandum* est (inquit) *cum Græco, vtrum ego illius numerum, an ille meum sequatur.* oportebat autem digitorum numerum ter diuinare, velut ex D. Augustino libro de Trinitate colligitur, cùm inquit. *Nam id vbi volumus, facilè habemus; vt alia omittam, vel micando digitis tribus;* id est, vt nunc vulgò loquimur, *alle trè dita.*

Discernit digitus] Sunt, qui legant, *discernunt digitis*, id est sortiuntur, quis primus incipere debeat: ego nihil habeo, cur magis hanc, quàm illam scripturam retinendã censeam; nam illud *Nec mora*, valet, nulla est interposita mora, hoc est, confestim digitis micarunt, itaq; idem sensus omninò resultat.

Me Syluanus amat] Imitatur Virgilium, qui dixerit. *Et me Phœbus amat, Phœbo sua semper apud me Munera sunt lauri, & suaue rubens hyacinthus.* Theocritus etiam quippiam cecinit ab hac re non ita abhorrens. Ταὶ μῶσαι με φιλεῦντι πολὺ πλέον ἢ τὸν ἀοιδὸν Δάφνιν. porrò Syluanus Deus est pastorum. Virgil. *Syluano fama est veteres sacrasse Pelasgos, Aruorum, pecoriq; Deo lucumq;, diemq;.*

Circumdat tempora tæda] Cypresso, quæ arbor Syluano dicata est. Virg. *Et teneram ab radice ferens Syluane cupressum.* qua

explicatione responsum velim Iulio Cæsari Scaligero, cuius non æquum de hoc loco iudicium extat in Hypercritico; sed errat, vt in alijs multis.

Ille etiam paruo mihi] Respexit hunc locum Maronis. *Et dixit moriens te nunc habet ista secundum*.

Et mihi Flora comas] Par pari obijcit, quo facit ét Menalcas apud Maroné, siquidem cùm Damon dixisset. *Ille* (Iupiter) *colit terras, illi mea carmina curæ*. statim Menalcas subijcit. *Et me Phœbus amat*. sic Theocritus. Καὶ γὰρ ἐμ' ὡπόλλων φιλέει μέγα.

Parienti gramine spargit] Sic Virgilius de arbore dixit. *Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbor*. suauius tamen ad meas aures accideret, si *fundit*, non *spargit* legeretur. Flora autem, & Pomona hortis præsunt; iccircò earum hic meminit Asthacus: nec mihi probatur iudicium Scaligeri de epitheto *matura*, quod ego referendum censeo ad pomorum maturitatem, vel *matura annis*, hoc est grandæua, vt alibi nuncupatur, quomodo Virgilius dixit *æui maturus Aletes*. & Ouidius *Remulus maturior annis Fulmineo perijt imitator fulminis ictu*. rursus alibi. *Quid numeras annos? vixi maturior annis*: sic Ausonius. *Maturus æui nec rudis diudicem*. & senes inde *maturi* núcupantur, vt *maturusq; senex* apud Horatium, &. *Quem noua maturi subeuntē exorsa parentis Aeternùm sibi Roma cupit* apud Statiú Græcorum ferè exemplo, qui πεπείρας pro anu dixerunt. Aristophanes. Οὐ γὰρ ἐν νέαις τὸ σοφὸν ἔνεστιν, ἀλλ' ἐν πεπείροις.. sic per contrarium dixit Maro. *Iam senior, sed cruda Deo, viridisq; senectus*. vel *maturus* id est bonus, vnde *Mater Matuta*. consule Festum in *Manare*.

Nam potes irriguis] Canalibus, per quos aqua ducitur ad hortos irrigandos. Colum. *Vicini quoq; sint amnes, quos incola clurus Attrahat auxilio semper sitientibus hortis, Aut fons illa chrymet putei non sede profunda, Ne grauis haustutis rendentibus illia vellat*. Horat. *irriguo nihil est elutius horto*. Tibull. *Tunc bibit irriguas fertilis hortus aquas*. Propert. *Et circum irriguo surgebant lilia prato Candida*. Ouidius sic. *Ipse potes riguis plantam defigere in hortis, Ipse potes riuos ducere lenis aquæ*. facit ad hunc locum, quod scriptum reliquit Aristoteles de Partib. animal. lib. 3. ibi. ἔοικε δ' ὥσπερ ἐν τοῖς κήποις αἱ ὑδραγωγίαι κατασκευάζονται ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς καὶ πηγῆς, εἰς πολλοὺς ὀχετοὺς καὶ ἄλλους ἀεὶ πρὸς τὸ πάντη μεταδιδόναι. alicubi *fontes* pro *fontem* exaratum reperi, & *nutrire* pro *mutare*, quod fermè rectum puto; sed & *ortus* pro *hortis*

non

non respuerim hac mente: si quidem potes hortum irrigando olerum ortũ accelerare, vt quæ sua vi, ac natura serotina sunt, præcocia fiant, denique vt nunquam olera non sufficiant, sic dicet inferius. *Semper olus metimus, nec bruma, nec impedit æstas:*

Cultum gregis] Virg. *quæ cura boum, quis cultus habendo Sit pecori*. quod est argumentum tertij libri, itaq; eius initio Palem inuocat. *Te quoq; magna Pales, & te memorande canemus Pastor ab Amphryso:* est enim Pales Dea pabuli.

Vt niger albæ] Videndus est ad hanc rem, præter cæteros, Columella lib. 7. cap. 2. & eo, quod hoc proximè consequitur. Virgilius ait. *Illum autem quamuis aries sit candidus ipse, Nigra subest vdo tantùm cui lingua palato, Reijce, ne maculis infuscet vellera pullis Nascentum*: vidit hoc etiam Aristoteles περὶ ζώων ἱστορίας, cùm dixit. λευκὰ δὲ τὰ ἔκγονα γίνεται καὶ μέλανα ἐὰν ὑπὸ τῇ τοῦ κριοῦ γλώττῃ λευκαὶ φλέβες ὦσιν, ἢ μέλαιναι. λευκὰ μὲν, ἐὰν λευκαί. μέλανα δὲ, ἐὰν μέλαιναι. ἐὰν δὲ ἀμφότεραι, ἀμφότερα, πυῤῥὰ δὲ, ἐὰν πυῤῥαι. idem quoq; sic alibi scriptum reliquit. μεταβάλλουσι δ' ἔνια τῶν ζώων τὰς χρόας τῶν τριχῶν κατὰ τὰς τῶν ὑδάτων μεταβολάς. ἔνθα μὲν γὰρ λευκὰ γίνεται, ἔνθα δὲ μέλανα. & reliqua: consule etiam Plinium lib. 37. cap. 2. & alicubi Varronem. legimus historiam in sacris Biblijs de variatis virgis Iacob.

Mutabilis induit arbos] Loquitur de insitione, de qua plura reperias apud rei rusticæ scriptores: porrò cautè additum fuit verbum *mutabilis*, vt intelligamus videlicet non posse omne genus surculorum omni arbori inseri, sed necesse esse, vt surculus arbori, cui inseritur, cortice similis sit, quamquam Columella lib. 5. hanc veterum opinionem falsam esse demõstret: mirum quippiam narrat Plinius de arbore tilia à se olim visa iuxta Tiburtes: consule etiam Iulianum Parabatem epistola quapiam; necnon Clementem Alexandrinum Stromatũ lib. 6. qui quatuor insitionis genera enumerat: de eadem sic est apud Virgilium. *Inseritur verò ex fœtu nucis arboris horrida, Et steriles platani malos gessere valentes; Castaneæ fagos, ornusq; incanduit albo Flore piri, glandemq; sues fregere sub vlmis*. Ouidius ait. *Venerit insitio, fac ramũ ramus adoptet, Stetq; peregrinis arbor operta comis*. insignis locus extat apud Ouidium Metam. 14. ab illo versu. *Rege sub hoc Pomona fuit*: & cætera, quem omninò consulas velim.

Et non gentilia poma] Factus est hic versus ad imaginem illius Virgilij. *Miraturq; nouas frondes, & non sua poma*. sic etiam

dixit Columela. *aut aliena stirpe grauata Mitis adoptatis curuetur frugibus arbos*. alicubi legebatur *genitalia*, quod probant docti viri.

Malo pira temperat] Quod κοινῶς pronunciauerat, nunc posito exemplo particulatim declarat: sic Virgilius. *Et sæpè alterius ramos impunè videmus Vertere in alterius, mutatamq; insita mala Ferre pirum, & prunis lapidosa rubescere corna:* quomodo fortasse intelligendus est ille alter locus. *Insere nunc Melibœe piros, pone ordine vites*. Propertius ait. *Insitor hic soluit pomosa vota corona, Cùm pirus inuito stipite, mala tulit.* Ouidius Elegia de Medicamine faciei. *Cultus, & in pomis succos emendat acerbos, Fissaq; adoptiuas accipit arbor opes*. Manilius, *Atq; arbusta uagis essent quod adultera pomis*. vide Palladium.

Præcoquibus subrepere Persica prunis] Præcocia poma dicũtur immatura, vel quæ antè iustum, ac legitimum aliorum eiusdem generis tempus maturescunt: de persicis inquit Plinius: *post autumnum maturescunt, æstate præcocia intra triginta annos reperta*: idem scribit in prunis syluestribus insitiones fieri persicorum: est autem *subrepere* tacitè insurgere, vt ferè non sentiatur: quod verò hic verbum *inserere* vsurpatum videmus, quomodo & apud Propertium loco superius indicato, Columella de eadem re loquens usus est verbo *adoptare*, Ouidius vtrumque sumpsit dicens. *Venerit insitio; fac ramum ramus adoptet; Stetq; peregrinis arbor operta comis. Cultus & in primis surcos emendat acerbos. Fissaq; adoptiuas accipit arbor opes*.

Me teneras salices] Meminit salicis, quia ea ouibus gratissima est. Virg. *non me pascente capellæ Florentem cythisum, & salices carpetis amaras*. rursus. *Dulce satis humor, depulsis arbutus hœdis*. *Lenta salix fœto pecori*. Nemesian. *dum salices hœdi, dum gramina vaccæ Detondent*. de alendis autem ouibus recens natis hæc tradit Columella. *Agni cùm firmi eße ceperint, pascendi sunt intra stabulum cythiso, vel medica, tùm etiam furfuribus, aut, si permittit annona, farina hordei, vel erui*: idem fermè ad verbum scribit Palladius.

Ne depulsa vagos] Depellere est ablactare. Virg. *Dulce satis humor, de pulsis arbutus hœdis*.

Panditur] Est, qui legat *pangitur*, quod non probo: inquit Astacus, se, cùm terra nimio calore fissuras ducit, ita vt arborum, herbarumq; radices nudas ostendat, hortum irrigare solere, plantariaq; eo pacto recreare, ne areant.

Irriguo

Irriguo perfunditur area fonte] Supra vocauit canales *irriguos*, de qua re videnda sunt, quæ scribit Laurentius Valla Dialogi lib. 1. in Pogium ab illo loco. Pog. *Habes hortum egregium, in quo est fons irriguus*. Guar. *Ah Pogi, fontem irriguum dicis, quid appellares hortum?* & reliqua: Cato ait de Re rustica. *secundo loco hortus irriguus*.

Succos ne fortè priores] Ijs, qui arbores in alium solum trāsferunt, præter cætera hoc potissimum curandum est, vt quantum fieri potest, solum, in quo planta traducitur, solo, ex quo traducta est, simile reddant irrigatione, stercoratione, omni denique cultura, artisque remedijs, vt docent rei rusticæ scriptores.

Hunc ego terris] Hunc ego verè Deum esse profitebor, cœloq;, & terris ipsum dominari prædicabo, dicūtur enim Dei *terrarum domini*. Horat. *Terrarum dominos euehit ad Deos*.

Dicam namq; nemus] Qui ad consecrationis ritum verba hęc referunt, dupliciter peccant: nam & coniugationis, quam vocant Grammatici, ordinem peruertunt, cùm *dicabo* dicendum fuisset, & syllabæ modulum negligunt, qui in *dicare* breuis est, cùm in *dicere* protendatur.

Ite procul] Verba in sacris vsurpari consueta, cùm βέβηλοι, καὶ ἀμύητοι præconis voce à sacris arcebantur, & (vt ita dicam) è templo eliminabantur. Virgil. *procul ò procul este profani, Conclamat vates, totoq; absistite luco*. Horat. *Odi profanum vulgus, & arceo*. Plato in Theetheto. ἄθρει δὴ περισκοπῶν μὴ τις τῶν ἀμυήτων ἐπακούῃ. verùm hac de re plura notata reperias in ijs libris, quos de Ritibus sacrorum ethnicorum confecimus.

Huic similis] Non video, quid causæ sit, cur vocem *similis* in vocem *soli* conuertamus: itaq; nihil mutandum statuo: est autem sensus. Si quis deus voti me compotem fecerit, huic ego similem alterum ex fago dolatum dicabo: vel proferūtur hæc verba ab Asthaco respiciēte Fauni signū in luco positum, quod ab aliquo nobili artifice elaboratum esset, cui alterum æquè absolutum se Deo illi consecraturum pollicetur.

Gemmeus vndas] Διάφανος, pellucidus gemmæ instar, particulatim smaragdi, quare additum est *virides vndas*. Tibullus. *O pereat quicunq; legit viridesq; smaragdos*. Ouidius vndas appellauit *vitreas* ab eadem perspicuitate, & vitream pruinam epistola Ariadnæ ad Theseum: sic etiam Horatius. *O fons Blandusiæ splendidior vitro*.

Tremulo

Tremulo percurrit lilia riuo] Hanc fluentis aquæ ὑποτύπωσιν ita expressit Horatius. *quà obliquo laborat Lympha fugax trepdare riuo.* rursus alibi. *vnde loquaces Lymphæ desiliunt tuæ.* & Epod. *montibus altis Leuis crepante Lympha desilit pede.* & in Epist. *Quàm quæ per pronum trepidat cum murmure riuum.*

Inter pampineas] Inter vlmos vitibus maritatas. Catullus. *At si fortè eadem est vlmo coniuncta marito*, loquitur de vite. Horat. *Pomisne, an pratis, an amicta vitibus vlmo.* Virg. *Semiputata tibi frondosa vitis in vlmo est.* item alibi. *Quid faciat lætas segetes, quo sidere terram Vertere Mecœnas, vlmisq; adiungere vites Conueniat.*

Ne contemne casas] Mutuò sumptum ex Marone, neque.n. dubium est, quin ad illud carmen allusum sit. *O tantùm libeat mecum tibi sordida rura, Atq; humiles habitare casas.*

Palpitat agnus] Tale fermè est Virgilianũ illud. *pecudumq; reclusis Pectoribus inhians spirantia consulit exta.* porrò quod hîc ait Calphurnius *vaporato cespite*, intelligo de vapore thuris, uon de flamma, quæ aram circumdederit, vt quidam interpretantur, notum est enim thus in sacrificijs adhiberi consueuisse, vnde *thuricremæ aræ* apud Maronem: sic etiam dixit Horatius. *Hîc viuum mihi cespitem, hîc Verbenas pueri ponite, thuraq;* . &. *vocantis Thure te multo Glyceræ decoram Transfer in ædem.* rursus. *Et thure, & fidibus iuuat Placare, & vituli sanguine debito Custodes Numidæ Deos.* cæterùm verbo *vaporare* vsus est quoq; Statius ibi. *vaporatis lucent altaribus ignes.* sed & Lucretius, & Horatius idem alicubi vsurparunt; & ex nostris Petrus Bembus in illo. *Vaporan più d'vn tempio, e fan lor voti.* hinc Nemesianus *thus vaporum* vsurpauit ibi. *ter thure vaporo Lustrauit.*

Festis deuota Palilibus agna] *Palilia*, vel *Parilia* dicebantur festa in honorem Palis, quæ XII. Kal. Maij celebrabantur vno die, antequam Roma condita esset; Plutarchus in Romulo: de ipsis ita est apud Propertium. *Vrbi festus erat, dixere Palilia patres: Hic primus cepit mœnibus esse dies.* consule etiam Tibullum elegia 5. lib. 2.

Nos quoq; pomiferi] Sic etiam Tibullus. *Et quodcumq; mihi pomum nouus educat annus Libatum agricolæ ponitur ante Deum.* Tibullus appellauit hortum *pomosum* eodem sensu. *Pomosisq; ruber custos ponatur in hortis.*

Et figere liba Priapo] Erat *fingere* in vno manu descripto codice,

dice, in altero legebatur *fundere;* sed vt de mero probè *fundere* dicatur, de libo fortasse non ita. Virgilius inquit. *Sinum lactis, & hæc te liba Priape quotannis Expectare sat est.*

Rorantes fagos] Vel aëreo melle madentes, vel etiam melle ipso conspersas, cui posteriori sententiæ conuenit Maronianum illud de apibus. *Sæpè etiam effoßis (si vera est fama) latebris Sub terra fodere lares, penitusq; repertæ, Pumicibusq; cauis, exesæq; arboris antro:* ac, vt in varijs arboribus fauos construere soleant apes, fagus tamen, nescio quo pacto, ab ipsis magis appeti ad eam rem videtur, quocirca sic ait Claudianus *credas examina fundi Hyblæum raptura thymum, cùm cerea reges Castra mouent, fagiq; cauo demissus ab aluo Mellis, & electis exercitus obstrepit herbis.*

Liquentia mella] Defecata, & pura. Virgil. *aut cùm liquentia mella Stipant, & dulci distendunt nectare cellas.* etenim non Seruius modò, sed ipsemet Virgilius hanc vocem ita declarare videtur. *aliæ purissima mella Stipant, & liquido distendunt nectare cellas.*

Caper imbuat aras] Phrasis Virgilij, sic enim ille. *illius aram Sæpè tener nostris ab ouilibus imbuet agnus.* hic noster. *tepidos tūc omnia cultros Imbuat.* Catullus verò dixit. *Sanguine hanc etiam mihi (sed tacebitis) aram Barbatus linit hircus, cornipesque capella.* Theocritus simpliciter. Βωμὸν δ' αἱμάξει κεραὸς τράγος.

Mille sub vberibus] Numerus finitus pro infinito vulgata figura. Virg. *Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ.* Nemesian. *Scis mille iuuencas Esse mihi* Theocrit. Ἀλλ' αὐτὸς τοιοῦτος ἐὼν, βοτὰ χίλια βόσκω: consule Ouidium Metam. lib. 13. vbi Polyphemus de Galatea conqueritur. vel *mille* dixit, vt maiorem gregem, qui simul stabulari possit, significaret; nam Columella lib. 7. hac de re ita inquit. *Sed numerum generis huius maiorem, quàm centum capitum sub uno clauso non expedit habere, cùm lanigeræ mille commodè stabulentur;* quod autem in hoc nostro legitur *balantes,* alicubi spectabatur *palantes.*

Totq; Tarentinæ] Tarentini pecoris vellus omnium mollissimum erat, quod in causa fuit, vt eius hîc particulatim meminerit Calphurnius: de ipso ita reperias apud Columellam. *Generis eximij Milesias, Calabras, Appulasq; nostri existimant, earumque optimas Tarentinas.* rursus eodem libro. *Græcum pecus, quod pleriq; Tarentinum vocant, nisi cùm domini presentia est, vix expedit haberi, siquidem & curam, & cibum maiorem desiderat,*

nam

nam cùm sit vniuersum genus lanigerum cæteris pecudibus mollius, tùm ex omnibus Tarentinum est mollißimum, quod nullam domini, aut magistrorum inertiam sustinet, multòque minus auaritiam, nec æstus, nec frigoris patiens.

Per totum niueus] Dixi in Commentarijs ad Nemesianum huius poëticæ φαντασίας auctoré fuisse Theocritum, cùm ait. Τυρὸς δ' οὐ λείπει μ' οὔτ' ἐν θέρει, οὔτ' ἐν ὀπώρῃ, Οὐ χειμῶνος ἄκρῳ. quem locum sic reddidit Maro. *Lac mihi non æstate nouum, non frigore desit.* Ouidius sic. *Lac mihi semper adest nouum, pars inde bibenda Seruatur, partem liquefacta coagula durant.* sed tamen Homerus ita cecinit in Odyssæa. Ἀλλ' αἰεὶ παρέχουσιν ἐπηετανὸν γάλα θῆσθαι. appellauit autem caseum *niueum* ex eius natiuo colore: sic Virg. *Quàm diues pecoris, niuei quàm lactis abundans.* nisi sit *pecoris niuei*, non *lactis niuei*. Marcus Varro in Satyra Andabata. *Candidum lacte papilla cùm fluit, signum putant partuis.* Tibull. *Et niuei lactis pocula mista mero.* &. *Mox etiam niueo fundere lacte parant.* Athenæus. Κλέαρχος φησὶ τὸ μὲν ὕδωρ ὥσπερ καὶ τὸ γάλα λευκὸν λέγεσθαι, οἶνον δὲ, καθάπερ καὶ τὸ νέκταρ, ἐρυθρόν. sed in lacte perpetuum est epithetum, in caseo temporarium. porrò hîc prætereundum non fuit in quibusdam codicibus legi *hornus* pro *annus*, quæ tamen vox illi alteri notione respondet, significat enim presentis anni, quod & hornotinum dixit Cicero Verrina de anteactis. Horat. *Si thure placaris, & horna Fruge lares, auidaq; porca.* rursus Epod. *Et horna dulci vina promens dolio.* Propert. *Illa dies hornis cedem denunciat agnis.* mihi tamen vulgata scriptura magis arridet, quoniam uideam uocabulum *hornus* non nisi adiectiuè (ut aiunt) usurpari, quomodo igitur dixerit Calphuruius. *totus mihi seruiet hornus?*

Citius tenues numerabit aristas] Quod tamquam ἀδύνατον intelligi uult, facit hûc illud Catulli. *Non si densior aridis aristis Sit nostræ seges osculationis.* Ouidius ait. *Cyniphiæ segetis citius numerabis aristas, Altaq; quàm multis floreat Hybla thymis.* neq; hîc tamen consentiunt exemplaria; in quibusdam enim legebatur *arenas*, quod ferri potest, earum namq; numerus infinitus propemodum est. Horat. *te maris & terræ numeroq; carentis arenæ Mensorem cohibent, Archyta.* Catull. *Ille pulueris Erithræi, Siderumq; micantium Subducat numerum prius.* malo tamen *aristas*, quoniam res agitur inter pastores.

Nec bruma] Opponit ei, quod statim dixerat Idas. *Per totum niueus premitur mihi caseus annum.*

Totus

Totus tibi seruiet hortus] Ouid. *omnis tibi seruiet arbos*.

Sumo tamen calathos] Non hoc ex nihilo dictum accipere oportet, nimius enim æstus ouiũ vbera exhaurit. Virg. *Cogite oues pueri, si lac præceperit æstus, Vt nuper, frustrà pressabimus vbera palmis*.

Nutanti lacte] Supra vocauit *tremulum* eadem mente.

Fiet tonsura calendis] Intelligo Calendas Martij, tunc enim ver ad æstatem inclinare incipit, quo tempore tonderi pecus commodissimum est, auctore Columella, cuius hæc sunt verba. *Tonsuræ certum tempus anni per omnes regiones seruari non potest, quoniam nec vbiq; tardè, nec celeriter æstas ingruit, & est modus optimus considerare tempestates, quibus ouis neq; frigus, si lanam detraxeris, neq; æstum, si nondum detraxeris, sentiat.* Varro sic ait. *Tonsuræ tempus inter æquinoctium vernum, & solstitium, cùm sudare inceperunt oues, à quo sudore recens lana tonsa succida appellata est; oues irtas tondent circiter ordeaceam messem, in alijs locis antè fænisicia, quidam has in anno bis tondent, vt in Hispania citeriore, ac semestres faciunt tonsuras*.

Mille renitenti] Ficorum genus gratissimũ; de quibus Martialis. *Infanti melimela dato, fatuasq; mariscas, Nam mihi quæ sueuit pungere, Chia sapit.* illius saporem idem poëta expressit in Xenijs. *Chia seni similis Baccho, quam Setia misit, Ipsa merum secum portat, & ipsa salem.* non desunt, qui legant *renidenti cortice*, quod mihi tamen non persuadent.

Castaneasq; nuces] Quæ simpliciter absq; adiuncto *castaneæ* quoq; nuncupantur. Virg. *Castaneasq; nuces, mea quas Amaryllis amabat*. hac de re adeundus est Macrob. Satur. lib. 3. c. 18.

Rumpentur echini] Quod argumentum est maturitatis castanearum: echinus dicitur spinosus ille calix, quo castanea circumdatur.

Num precor informis] Verbum *precor* ἐνέργειαν quandã sermoni addit; sic Terentius Eunucho. *hem; Obsecro, an is est?* Cicero ad Atticum. *Si tibi res, si locus, si institutum placet, lege quæso legem, mihiq; eam mitte.* Locus autem videri potest expressus ex Virgilio dicente. *Non sum adeò informis, nuper me in litore vidi, Cùm placidum ventis staret mare.* ita verò interrogat Idas, vt negare velit.

Num grauis] Annis, senior.

Primiq; sequor uestigia floris] Primam lanuginem. Virg. & *primæuo flore iuuentæ Exercentur equis*. rursus. *Tùm mihi*

prima genas vestibat flore iuuenta. Lucret. *Tum demum pueris, æuo florente iuuentas Occipit, & molli uestit lanugine malas.* Tibull. *At tu dum primi floret tibi temporis ætas.* Cornelius Gallus. *Nec me adeò primis spoliauit floribus ætas.* Hesiodus Theogonia τὸν ῥα νεώτερον ἄνθος ἔχοντ' ἐρικυδέος ἥβης. meus Tassius de Lesbino loquens. *A cui non anco la stagion nouella Il bel mento spargea de' primi fiori.*

Fontibus in liquidis] Cur dictum sit *in fontibus*, sciri potest ex eis, quę ad illud Nemesiani adnotauimus. *Quin etiam fontis speculo me mane notaui.* porrò *liquidis* valet puris, ac pellucętibus. Virgilius. *At liquidi fontes, & stagna virentia musco Adsint.*

Induimus vultus] Nemesian. *Quod vidi, nulla tegimur lanugine malas.* transit autem illicò ad simile rei explanandæ gratia: sic Martialis. *Celantur simili ventura cydonia lana, Pollice virgineo quæ spoliata nitent.* porrò cydonia mala, quæ & cotonea nuncupantur, *cerea* appellauit à colore, quem referunt, quocirca Palladius eadem *fulua* nominauit in epigrammate: sed *lucere* additum est ob colorem splendicantem, auroq; persimilem, quem referunt cotonea, hinc dixit Virgilius. *Aurea mala decem misi, cras altera mittam:* nisi si de citrijs intellexit: certè cotonea auri colorem præseferre constat.

Carmina poscit amor] Cantu gaudet amor, vnde natum adagium. μουσικὴν ἔρως διδάσκει, κἂν τις ἄμουσος ᾖ τὸ πρὶν. Nemesianus inquit. *Cantet, amet quod quisq;, leuant & carmina curas.* sed verius ille apud Maronem. *Nec lachrymis crudelis amor, nec gramina riuis; Nec cythiso saturantur apes, nec fronde capellæ.* Propert. *Nonnihil aspersis gaudet Amor lachrymis.* vnde suauissimus noster Lyricen. *Io mi pasco di lachrime, e tu'l sai.*

Sed fugit ecce dies] Ita fermè Catullus. *Sed moraris, abit dies, Prodeas noua nupta:* vide ad hanc locutionem quæ scripta reliquit Seneca epist. 109. lib. 19. sumitur hinc autem honesta digressus occasio; quomodo apud Virgilium. *Maioresq; cadunt altis de montibus vmbræ.* Nemesianus sic. *Sed iam sol demittit equos de culmine mundi, Flumineos suadens gregibus præbere liquores.* rursus alibi. *Sic pueri Donacem toto sub sole canebant, Frigidus è syluis donec descendere suasit. Hesperus, & stabulis pastos inducere tauros.* diximus in nostris libris Locor. controuers.

Hinc tu, Daphni, greges] Ingentem pecudum numerum significat hoc versu.

Iam cantibus obstrepit arbos] Noctis aduentantis descriptio, tunc enim aues canere incipiunt, cùm medio diei æstu intra

frondes

frondes tacitæ latitare ſoleant. Virgil. *cùm frigidus aëra veſper Temperat, & ſaltus reficit iam roſcida luna, Litoraq; Alcyonem reſonant, & acanthyda dumi:* ſic matutinum tempus deſcripſit Ouidius Epiſt. Ariadnæ ad Theſeum. *Tempus erat, vitrea quo primùm terra pruina Spargitur, & tectæ fronde queruntur aues.*

Primùmq; reclude canalem] Contrà Maro, tametſi figuratè id dici videatur. *Claudite iam riuos pueri, ſat prata biberunt.* ſed hic noſter de canali intelligit ad hortum irrigandum; loquitur enim Aſthacus, atq; ait. *Et ſine iamdudum ſitientes irriget hortos;* neq; verò meridie horti irrigari conſueuerunt, ſed aut mane, aut etiam noctu, ne ſolis videlicet feruor humorem abſumat, aut quoniam, cùm aqua ſit calida, necaret, quæ irrigarentur; hæc autem ipſiſſima ſunt Ariſtotelis verba in Problematis, vbi, cùm quæſiuiſſet, Cur non meridie, ſed mane, noctuue irrigare conſueuerint, ſubdit. πότερον ἵνα μὴ ὁ ἥλιος ἀναλώσῃ ἢ ὅτι ἐὰν ᾖ θερμὸν τὸ ὕδωρ διαφθείρει τὰ ἀρδόμενα.

Eſte pares] Non aliter ferè Palæmon apud Virgilium. *Et vitula tu dignus, & hic, & quiſquis amores Aut metuet dulces, aut experietur amaros.* Ouid. *Dicta triplex cauſa eſt; at vos ignoſcite diuæ: Res eſt arbitrio non dirimenda meo: Ite pares à me.* Homer. Μηκέτι παῖδε φίλω πολεμίζετε, μηδὲ μάχεσθον, Ἀμφοτέρω γὰρ σφῶϊ φιλεῖ νεφεληγερέτα Ζεύς Ἀμφω δ' αἰχμητά.

Concordes viuite] Ob æqualitatem, ac ſimilitudinem, quæ inter vos intercedit, ea etenim amicitiam conciliare ſolet, vt multis in locis docet Ariſtoteles: Plutarchus in Commentario, cui titulus, Quomodo amicum ab adulatore dignoſcere valeamus, hos affert ſenarios ex poëta neſcio quo. Γέρων γέροντι γλῶτταν ἡδίστην ἔχει, Παῖς παιδί, γυναικὶ πρόσφορον γυνή, Νοσῶν τ' ἀνὴρ νοσοῦντι καὶ δυσπραξίᾳ Ληφθεὶς ἐπῳδός ἐστι τῷ πειρωμένῳ. ſed & Theognis inquit. Πάντες μὲν τιμῶσιν ὁμοίως, ἴσοι, οἵτε κατ' αὐτὸν Οἴκουσιν χώρης, οἵτε παλαιότεροι. Ouid. *Par ætas, par forma fuit, primaſq; magiſtris Accepere artes, elementa ætatis ab ijſdem: Hinc amor amborum tetigit rude pectus.* Cornelius Gallus, niſi mentitur titulus. *Sum grandæuus ego, nec tu minus alba capillis, Par ætas animos conciliare ſolet.* plura nos de hac re contraximus in Commentarijs ad Senecam de Beneficijs, quos prope diem in lucem dabimus; quatuor autem colligit Thyrſis, quorum omnium ſuperius meminerat poëta: *Et decor*, inquit, ad pulchritudinem ipſam referens, de qua ſuperius, *Formoſus vterq;: & cantus*, quod peritiam canendi tantùm reſpicit, nam de

voce dixerat. *sed impar Voce sonans*. *& amor*; vterq; enim Crocalem deperibat: *& ætas*, quoniam vterque puer, inquit enim. *Intactam Crocalem puer Asthacus, & puer Idas, Idas lanigeri dominus gregis, Asthacus horti Dilexerc diù*.

ECLOGA III.

Interlocutores.

Iolas, Et Lycidas.

Io. *VNQVID in hac Lycida vidisti fortè iuuencam*
Valle meam? solet illa tuis occurrere tauris:
Et iam penè duas, dum quæritur, eximit horas:
Nec tamen apparet. duris ego perdita ruscis
Iam dudum, & nullis dubitaui crura rubetis
Scindere: nec quicquam post tantum sanguinis egi.

Ly. *Non satis attendi (neq; enim vacat) vror Iola:*
Vror, & immodicè. Lycidan ingrata reliquit
Phyllis, amatq; nouum post tot mea munera Mopsum,

Io. *Mobilior ventis ò fœmina. sic tua Phyllis?*
Quæ sibi (nam memini) si quando solus abesses,
Mella etiam sine te iurabat amara videri?

Ly. *Altius ista querar, siquando vacabis Iola.*
Has pete nunc salices, & læuas flecte sub vlmos.
Nam cùm prata calent, illic requiescere noster
Taurus amat, gelidaq; iacet spaciatus in vmbra,
Et matutinas reuocat palearibus herbas.

Io. *Non equidem Lycida quamuis contemptus abibo.*
Tityre quas dixit salices, pete solus, & illinc
Si tamen inuenies, deprensam verbere multo
Huc age; Sed fractum referas hastile memento.
Nunc age dic Lycida, quæ vos tam magna tulere
Iurgia? quis vestro deus interuenit amori?

Phyllide

LY. *Phyllide contentus (tu solus testis Iola es)*
Calyricen spreui, quamuis cum dote rogaret.
En sibi cum Mopso calamos intexere cera
Incipit: & puero comitata sub ilice cantat.
Hoc ego cùm vidi (fateor) sic intimus arsi,
Vt nihil vlterius tulerim; nam protinus ambas
Deduxi tunicas, & pectora nuda rescidi.
Alcipen irata petit, dixitq́; : relicto
Improbe te Lycida Mopsum tua Phyllis amabit.
Nunc penes Alcipen manet. ac ne forte vagetur
Ah vereor. Nec tam nobis ego Phyllida reddi
Exopto, quàm quòd Mopso iurgetur hanelo.
IO. *A te cœperunt tua iurgia. tu prior illi*
Vinctas tende manus, decet indulgere puellæ,
Vel cùm prima nocet. si quid mandare iuuabit,
Sedulus iratæ contingam nuntius aures.
LY. *Iandudum meditor, quo Phyllida carmine placem.*
Forsitan audito poterit mitescere cantu:
Et solet illa meas ad sydera ferre camœnas.
IO. *Dic age; nam cerasi tua cortice verba notabo:*
Et decisa feram rutilanti carmina libro.
LY. *Has tibi Phylli preces iam pallidus, hos tibi cantus*
Dat Lycidas, quos nocte miser modulatur acerba,
Dum flet, & excusso dispergit lumina somno.
Non sic destructa macrescit turdus oliua,
Non lepus, extremas legulus cùm sustulit vuas:
Vt Lycidas domina sine Phyllide turbidus erro.
Te sine ve misero mihi lilia nigra videntur,
Nec sapiunt fontes, & acescunt vina bibenti.
At si tu venias, iam candida lilia fient,
Et sapient fontes, & dulcia vina bibentur.
Ille ego sum Lycidas, quo tu cantante solebas
Dicere felicem: cui dulcia sæpe dedisti
Oscula: nec medios dubitasti rumpere cantus:
Atq́; inter calamos errantia labra petisti,
Ah dolor: & post hoc placuit tibi torrida Mopsi

Vox, &

Vox, & carmen inops, & acerbæ stridor auenæ.
Quem sequeris? quem Phylli fugis? formosior illo
Dicor: & hoc ipsum mihi tu narrare solebas.
Sum quoq́; diuitior: certauerit ille tot hædos
Pascere, quot nostri numerantur vespere tauri?
Quid tibi, (quæ nosti) referam? scis optima Phylli,
Quàm numerosa meis siccetur buccula mulctris;
Et quàm multa suos suspendat ad vbera natos.
Sed mihi nec gracili sine te fiscella salicto
Texitur: & nulla tremuere coagula lactis.
Quód si dura times etiam nunc verbera Phylli,
Tradimus ecce manus. licet illæ vimine torto
Scilicet, & lenta post tergum vite domentur,
Vt mala nocturni religauit brachia Mopsi
Tityrus: & medio furem suspendit ouili.
Accipe; ne dubita; meruit manus vtraq́; pœnas.
His tamen, his inquam manibus tibi sæpe palumbes,
Sæpe etiam leporem decepta matre pauentem
Misimus in gremio; per me tibi lilia prima
Contigerant, primæq́; rosæ. vix dum benè florem
Degustabat apis; tu cingebare coronis:
Aurea sed forsan mendax tibi munera iactat,
Qui metere occidua ferales nocte lupinos
Dicitur, & cocto pinsare legumine panem:
Qui sibi tùm felix, tum fortunatus habetur,
Vilia cùm subigit manualibus ordea saxis,
Quòd si turpis amor precibus (quòd abominor) istis
Obstiterit, laqueum miseri nectemus ab illa
Ilice, quæ primum nostros violauit amores.
Hi tamen ante mala figentur in arbore versus.
Credere pastores leuibus nolite puellis.
Phyllida Mopsus amat. Lycidas habet vltima rerum:
Nunc age, si quicquàm miseris succurris, Iola
Perfer, & exora modulato Phyllida cantu.
Ipse procul stabo vel acuta carice tectus,
Vel propius latitans vicina sepe sub ara.

Ibimus:

Ibimus: & veniet, nisi me præsagia fallunt;
Nam bonus à dextra fecit mihi Tityrus omen?
Qui redit inuenta non irritus ecce iuuenca.

COMMENTARIVS
In Eclogam Tertiam.

ONTINET hæc Ecloga exorationem, siue potius promissionem exorandi puellam amatam, quocirca eius epigraphe in libris Florentiæ impressis est *Exoratio*.

Tuis occurrere tauris] Virgilius eodem sensu dixit. *Occursare capro, cornu ferit ille, caueto.*

Duris ego perdita ruscis] Ruscus frutex est acuminatorum foliorum, & durorum, vnde à Græcis ὀξυμυρσίνη dictus est. Virgilius *horridum* appellasse videtur per subauditum intellectum eo versu. *Horridior rusco, proiecta vilior alga.* Battus apud Theocritum vitulam quærens in spinam incidit, quæ ipsius calcaneo hæsit. Θᾶσαι μ' ὦ Κορύδων ποτὶ τῶ Διός. ἁ γὰρ ἄκανθα Ἁρμοῖ μ' ὧδ' ἐπάταξ' ὑπὸ τὸ σφυρόν. & reliqua: cui respondet Corydon. Εἰς ὄρος ὄγχ' ἕρπῃς, μὴ ἀνάλιπος ἔρχεο Βάττε, Ἐν γὰρ ὄρει ῥάμνοι τε καὶ ἀσπάλαθοι κομόωντι. Propertius. *Rettulit hirsutis brachia secta rubis.*

Crura rubetis] Rubetum dicitur locus rubis consitus, à rubo, sicut qnercetum, lauretum, myrtetum, atq; his similia à suis quæq; arboribus; *dubitaui* autem *rumpere* pro rupi, sicut infra: *nec medios dubitasti rumpere cantus*; id est rupisti.

Neq; enim vacat] Rectè causam subiungit Lycidas, ne amici curam penitus deposuisse videatur.

Vror, & immodicè] Quamquam amantes vri dicantur, vnde Amori faces tribuuntur; hic tamen verbum vri accipio pro zelotypia tangi, quomodo eo vsus fuit Terentius Eunucho, ibi. *Numquid hic vides, quod te vrat?* cur ita credam, facit, quod statim sequitur. *Lycidan ingrata reliquit Phyllis*: & reliqua.

qua, necnon illud alterum. *Hæc ego cùm vidi, fateor, sic intimus arsi; Vt nihil vlterius tulerim.*

Nouum post tot mea munera] Infelix fatum huius nominis, nam alius quispiam Mopsus malè etiã audit apud Maronem. *Mopso Nysa datur; quid non speremus amantes*: sunt qui legant *vulnera* ἀντὶ τοῦ *munera*, non ita bono sensu, quocirca non discedo à vulgata scriptura.

Mobilior uentis ò fœmina] Mulierum inconstantiam notat, eamq; ventis cõparat Horatij exemplo, cuius hæc sunt verba. *heu quoties fidem, Mutatosq; deos flebit, & aspera Nigris equora ventis Emirabitur insolens*. absolutè Virgilius, & absq; metaphora. *Varium, & mutabile semper Fœmina*.

Solus abesses] Vt omnes alij adessent, tui vnius absentiam molestè ferre consueuit.

Mella etiam sine te] Eodem fermè pacto dixit Nemesianus. *Te sine, veh misero mihi lilia nigra videntur, Pallentesq; rosæ, nec dulce rubens hyacintus, Nullos nec myrtus, nec laurus spirat odores; At tu si venias*. & reliqua.

Altius ista querar] A longiore capite querelas arcessens; vel efficacius, expressius, & magis ex animo.

Et læuas flecte sub ulmos] Demonstratio loci: sic Martialis. *Quæris iter? dicam. uicinum Castora canæ Transibis Vestæ, uirgineamq; domum*. & reliqua. ridicula est loci cuiusdam demonstratio apud Plautum.

Taurus amat] φιλεῖ, solet, vel facere delectatur exemplo Græcorum. Plato. οἷα δὴ ἐν πολέμῳ φιλεῖ. rursus. καὶ τῷ ὄντι τὸ ἄγαν τὶ ποιεῖν, μεγάλην φιλεῖ εἰς τοὐναντίον μεταβολὴν ἀνταποδιδόναι. Dionysius Halicarnasseus. οἷα δὴ φιλεῖ πάσχειν στρατιὰ νεοσύλλεκτος. Horat. *Quà pinus ingens, albaq; populus Vmbram hospitalem consociare amant Ramis*. rursus. *Aurum per medios ire satellites, Et perrumpere amat saxa potentius Ictu fulmineo*. item alibi. *Quid quòd libelli Stoici inter sericos Iacere puluillos amant*. Salust. *Terrebat eum clamore, uultu, sæpè impetu, atq; alijs omnibus, quæ ira fieri amat*. rursus. *Sed ubi illa formido mentibus decessit, scilicet ea, quæ secundæ res amant, lasciuia, atq; superbia incessere*. vel *amat requiescere*, id est libenter requiescit.

Gelidaq; iacet] Virgilius *frigidam* vocauit eodem consilio. *Frigida uix cœlo noctis decesserat umbra*. *spaciatus* autem, hoc est, postquam spaciatus est.

Et matutinas reuocat p. h.] τροφρασικῶς pro ruminat. & est allusum

lusum ad Græcum verbum μηρυκάζειν, siue μηρυκᾶν, cùm nihil aliud sit ruminatio, quàm cibi ex vẽtriculo in os attractio. rectè autem addit *gelidaq; iacet spaciatus in vmbra*; siquidem animalia cùm ruminant, vt plurimùm iacere consueuerunt auctore Plinio, qui porrò ex Aristotele sumpsit libr. 9. de Historia animal. Virgilius simpliciter dixit. *Ille latus niueum molli fultus hyacinto Ilice sub nigra pallentes ruminat herbas*: ad quem locum sic scriptum reliquit Seruius. *Reuomit, & denuo consumit: ruminatio autem dicta est à ruma eminente gutturis parte, per quam demissus cibus à certis reuocatur animalibus*: quibus verbis tueri possumus hunc Calphurnij locum à censura Iulij Cæsaris Scaligeri in Hypercritico, nã per *palearia* sumemus hîc rumam ipsam, vt sic verbum *reuocare* optimè sensui quadret, quocirca videat Scaliger, quid sibi illic voluerit nam certè Calphurnij consilium bellissimè procedit, si verba rectè intelligantur; conferunt huic loco percipiendo, quæ scripta leguntur apud Plinium lib. 10. vbi de himantopide, & onocrotalis, & de peregrinis auibus loquitur, ait enim. *Hũc omnia inexplebile animal* (onocrotalum accipe) *congerit, mira vt sit capacitas; mox perfecta rapina, sensim inde in os reddita, in veram aluum ruminantis modo refert.*

Tityre] ἀποστροφὴ ad eum, qui in proximo aderat. τὸ *solus* aliqui legunt *lætus* ex antiquis exemplaribus: indico, non determino.

Sed fractum referas h. m.] Hastam, in cuius extremitate aculeus affixus est ad armenta agenda, excitandaq;. Tibullus vocauit *stimulum*. *Aut stimulo tardos increpuisse boues*. Teocritus. λαγωβόλον. Ἐστί μοι ῥοικὸν τὸ λαγωβόλον. ὅς τυ πατάξω.

Tam magna tulere Iurgia] Distulerunt, disturbauerunt: per aphæresim, vt *temnere* pro *contemnere*.

Deus interuenit amori] Non damno scripturam, quam alicubi reperi, *quis vestrum Deus interuertit amorem?*

Phyllide contentus] Dicit se vna Phyllide semper contentũ vixisse spreta Calyrice, quo nomine apud eas, quas amant, plurimùm se gloriari, idq; ipsis identidem commemorare solent amatores. Propert. *Mi neq; amare aliam, neq; ab hac discedere fas est; Cynthia prima fuit; Cynthia finis erit.*

Quamuis cum dote rogaret] Pertinet hoc ad Lycidæ constantiam ostendẽdam, atq; amoris pariter abundantiam indicandam. Virg. *Teq; sibi generum Thetis emat omnibus vndis.*

Calamos intexere cera Incipit] Calamos cera, tamquã glutino iungere, atq; connectere. Virgil. *Pan primus calamos cera coniungere plures Instituit*. alibi. *aut numquam tibi fistula cera Iuncta fuit?*

Comitata sub ilice cantat] παθητικῶς. Virgil. *fido comitatus Achate*.

Intimus arsi] Ira percitus fui, est enim ira æstus circa cor, qui præcipuè amantibus etiã leuissimis de causis accidere solet, ac tunc præsertim, cùm sibi in amore non responderi sentiunt, existimant enim tunc se contemni, & pro nihilo duci, velut disertè tradit Aristoteles in Rhetoricis, itaq; cũ amore Virgilius iram coniunxit. *rursusq; resurgens Sæuit amor, magnoq; irarum fluctuat æstu:* possumus id etiam referre ad inuidentiam, quam riualis Mopsus in Lycida excitabat, nam zelotypia est quasi quædam inuidentia, quæ in amantibus facilè commoueri solet. Horat. *Cùm tu Lydia Thelephi Ceruicem roseam, cerea Thelephi Laudas brachia, veh meum Feruens difficili bile tumet iecur*.

Ambas deduxi tunicas] Interiorem, & exteriorem; de exteriore nil opus testes producere; de interiore sic est apud Propertium. *Interdum tunica duxit operta moram*. ibidem paulò post. *Quòd si pertendens animo vestita cubaris, Scissa veste meas experiere manus*. idẽ generatim. *Nec tibi periuro scindam de corpore vestes*.

Improbe te Lycida] Virg. *Improbus ille puer*.

Ego Thyllida reddi] Reconciliari, placari. Catullus dixit *restituere*. *Nã sanctæ Veneri, Cupidiniq; Vouit, si sibi restitutus essem*, & epigrammate ad Lesbiam. *Quòd te restituis Lesbia mi cupido. Restituis cupido, atq; insperanti ipsa refers te*.

Mopso iungetur anhelo] Suspirioso, spiritus angustia, & difficultate laboranti; ἀσθματικῷ, ὀρθοπνοϊκῷ. Virg. *Ora fouent illo, & senibus medicantur anhelis*.

A te ceperunt tua iurgia] Dixerat enim Lycidas. *nam protinus ambas Deduxi tunicas, & pectora nuda rescidi*.

Vinctas tende manus] Captiuorum more. Virgil. *manus interea iuuenem post terga reuinctum*. vel *iunctas*, vt exprimat supplicantium habitum. Virg. *duplices tendens ad sidera palmas*.

Vel cùm prima nocet] Etiam si rixarum origo ab ipsa incipiat, par est aliquid de suo iure puellæ concedere, & cùm vel prior dissidij causas præbuerit, ei tamen indulgere amãtes æquum est. Ti-

eſt. Tibull. *Blanditijs vult eſſe locum Venus ipſa, querelis Supplicibus, miſeris flentibus illa fauet.*

Quo Phyllida carmine placem] Tametſi non prece, aut carminibus, ſed auro placari puellas verè dixerit Tibullus. *Ad dominam faciles aditus per carmina quæro, Ite procul Muſæ, ſi nihil iſta iuuant:* ſed de vrbanis auaris loquebatur ille, nam agreſtes, & rura colentes carminibus capiuntur.

Ceraſi tua cortice verba notabo] Vide quæ adnotauimus ad illud Nemeſiani. *Accipe quæ ſuper hæc ceraſus, quam cernis ad amnem, Continet inciſo ſeruans mea carmina libro.* ſic etiam hic noſter. *Aſpicis, vt virides etiam nunc litera rimas Seruet? & arenti nondum ſe laxet hiatu?* rurſus. *Et cantus viridante licet mihi condere libro:* hic dixit *rutilanti* à colore corticis illius arboris.

Iam pallidus] Macie confectus. Ouid. *Fugerat ore color, maciesq; obduxerat artus.* Propert. *Perditus in quadam tardis palleſcere curis.*

Modulatur acerba] Alicubi ſcriptum reperi *amara*, tametſi *acerba* non reiecerim, quãtumuis argutetur Iulius Cæſar Scaliger in Hypercritico.

Dum flet] Amantes enim ad lachrymas procliues eſſe conſueuerunt teſte Luciano; itaq; ait Horatius. *humor & in genas Furtim labitur arguens, Quàm lentis penitus macerer ignibus.* ité alibi. *Sed cur, ehu Ligurine, cur Manat rara meas lachryma per genas?* Propert. *Quis te cogebat multos pallere colores, Et fletum inuitis ducere luminibus?* crebròq; noctes inquietas tranſigũt, quarũ duarum affectionum perpulchræ afferuntur rationes à Nicolao Leonico in Quæſtionibus amatorijs.

Non ſic deſtructa] Palàm eſt turdos olearum baccis plurimùm delectari, ipſarumq; eſu mirum in modum pingueſcere: inter cibos verò, qui eis præbentur, myrti, & lentiſci ſemina, itemq; oleaſtri, & hederaceæ baccæ, nec minus arbuti enumerat Columella, & Conſtantinus Cæſar in Selectis præceptionibus de agricultura. Porrò minimè prætermiſerim legi hîc in quibuſdam codicibus *diſtricta* pro *deſtructa*, quomodo locutus eſt Maro. *Sed tamen & quernas glandes tunc ſtringere tempus; Et lauri baccas, oleamq;, cruentaq; mora;* hinc *ſtrictores* apud Catonem.

Legulus cùm ſuſtulit vuas] Per *extremas vuas* intelligit aut omnium tardiſſimè matureſcẽtes, aut racemos ipſos poſt plenam vindemiam relictos; non aliter dixit Virgilius. *Iam ca-*

nit extremos effœtus vinitor antes. porrò vua ſaginari lepores omnibus eſt exploratum. *Legulus* autem dicitur ἀντὶ τοῦ *vindemiator*, nam ſic reperias apud Varronem de Lingua Latina: *vt legulus, & vindemiator, alter ab oleis, alter ab vuis.*

Domina ſine Phyllide.] Sic amantes amaſias vocare conſueuerunt. Tibull. *Ad dominam faciles aditus per carmina quæro.* alibi. *Sepè aliam tenui, ſed iam cùm gaudia adirem, Admonuit dominæ, deſeruitq; Venus.* Propert. *domina iudice tutus ero.* Horat. *Me dulcis dominæ muſa Lyciniæ Cantus, me voluit dicere lucidum Fulgentes oculos.* Puella in Idyllio Theocriti ſic inquit. Ναὶ μίαν φασὶ γυναῖκας ἑὰς τρομέειν παρακοίτας. cui reſpondet Daphnis. Μᾶλλον ἀεὶ κρατέουσι. quod apud noſtrum legitur hîc *turbidus*, alicubi ſcriptum viſebatur *tabidus*, id eſt macie confectus, vt ſuperius *Iam pallidus.*

Mihi lilia nigra videntur] Committo hunc locum cum illo altero Nemeſiani. *Pallidior buxo, violæq; ſimillimus erro: Omnes ecce cibos*, & reliqua: cui propè geminus videri poteſt hic alter Maronis. *Aret ager, vitio moriens ſitit aëris herba, Liber pampineas inuidit collibus vmbras: Phyllidis aduentu noſtræ nemus omne virebit; Iupiter & læto deſcendit plurimus imbri.* qui porrò de Theocrito mutuò ſumptus videtur, cùm ait. Παντα ἔαρ, πάντα δὲ νομοί: πάντα δὲ γάλακτος Οὔθατα πλήθουσιν, καὶ τὰ νέα τρέφεται, Ἔνθα καλὰ παῖς ἐπιδινίσεται, αἰδ' αὖ ἀφέρπῃ. Χ' ὡ ποιμὰν ξηρὸς τὴν ὅθι χ' αἱ βοτάναι. & reliqua.

Iam candida lilia fient] Videbuntur ita, vt re vera ſunt.

Cui dulcia ſæpè dediſti Oſcula] Ouid. *Cantabam, memini, meminerunt omnia amantes, Oſcula cantanti tu mihi rapta dabas.* neq; non alibi. *Quæ mihi dum referes, quamuis audire iuuabit, Multa tamen rapies oſcula, multa dabis.* Nemeſian. *Idas ego ille ſum, Donace, cui ſæpè dediſti Oſcula, nec medios dubitaſti rumpere cantus, Atq; inter calamos errantia labra petiſti.*

Torrida Mopſi Vox] Per analogiam à re, in qua ſiccitas ineſt: quomodo à coloribus λευκὴ, καὶ μελαίνα, quarum hãc *fuſcam* vocauit Suetonius in Nerone, illam *candidam* Celſus, vt puto, Horatius certè *liquidam* appellaſſe videtur, ibi, *cui liquidam Pater Vocem cum cythara dedit.* conferũt huic loco intelligendo Suidæ verba in μέγα. ὅτι λέγομεν φωνὴν λευκὴν ἢ μέλαιναν, κατὰ ἀναλογίαν καὶ ὁμοιότητα τὴν ἀπὸ τῶν χρωμάτων φαμέν. rurſus in λευκόν. ὁμώνυμον ὥσπερ τὸ ἀγαθόν. τὸ μὲν ἐπὶ τοῦ σώματος λεγόμενον, τὸ λευκὸν χρῶμα σημαίνει, ὅπερ ἐστὶν ὑπὸ τὴν ποιότητα. τὸ δὲ ἐπὶ τῆς φωνῆς, τὸ ποιόν.

ποιεῖν. λευκὴ γὰρ λέγεται φωνὴ, ἡ εὐήκοος. εὐήκοος δὲ ἐστὶν, ἡ τὴν ἀκοὴν σφοδρῶς καὶ ταχέως ἀλλοιοῦσα. ὁμοίως δὲ τὸ ὀξὺ δεικνύοιτ' ἂν ὁμώνυμον. Quintilianus quoq; de vocis qualitate ſcribens ita inquit. *Eſt candida, & fuſca, & plena, & exilis, & lenis, & aſpera, & contracta, & fuſa, & dura, & flexibilis, & clara, & obtuſa.* prætcrea conſulendus eſt Ariſtoteles lib. 1. Topicor. & Iulius Pollux in Onomaſtico, qua parte de Voce, aut his, quæ à voce deriuantur, diſputat: ſed & Demetrium Phaleræum adire præſtiterit.

Carmen inops] Nullis diuitijs poëticis locupletatum, ſunt autem inter cætera, diuitiæ poëticæ, pulchræ, atq; aptæ inuentiones, crebræ figuræ, lectiſſima verba.

Et acerbæ ſtridor auenæ] Virgil. *non tu in triuijs indocte ſolebas Stridenti miſerum ſtipula diſperdere carmen?* hic noſter. *Qui uix ſtillantes arida uoces Rumpis, & expellis malè ſingultantia uerba.*

Quem ſequeris?] Per comparationem Mopſi, & ſui.

Formoſior illo Dicor] Nemeſianus. *noſtro formoſior Ida Dicor, & hoc ipſum mihi tu narrare ſolebas:* tale quippiam reperias apud Theocritum.

Sum quoq; diuitior] Triplex bonorum genus commemorat Lycidas, quibus ſe præditum eſſe dicit; animi bona continentur eo verſu. *Ille ego ſum Lycidas, quo tu cantante ſolebas Dicere fœlicem.* bona corporis ibi. *formoſior illo Dicor.* deniq; bona fortunæ ſequentes duos verſus complectuntur. *Sum quoq; diuitior:* & cætera.

Numerantur ueſpere tauri] Imaginem refert cuiuſdam loci apud Theocritum, quem ſuperius indicaui: ex paſtorum autem more, & inſtituto dixit *numerantur ueſpere tauri*; ij ſiquidem gregem à pabulo redeuntem quotidie recenſere ſolent. Theocritus. Οὐ θησῶ πόκα ἀμνὸν, ἐπεὶ χαλεπὸς θ' ὁ πατὴρ μου χ' ἁμάτηρ. τὰ δὲ μᾶλα ποθέσπερα πάντ' ἀριθμοῦντι. quod deinde fuit imitatus Virgilius, vt notum eſt: idem Virgilius, inquit. *Cogere donec oues ſtabulis, numerumq; referre Iuſſit; & inuito proceſsit ueſper Olympo.* duo verò Lycidas opponit, tauros hœdis, numerum numero.

Gracili ſine te fiſcella ſalicto] Virgil. *Hæc ſat erit Diuæ ueſtrum ceciniſſe poëtam, Dum ſedet, & gracili fiſcellam texit hibiſco.* & in Georgicis. *Nunc facilis rubea texatur fiſcina uirga.* Nemeſian. *Dum fiſcella tibi fluuiali Tityre iunco Texitur.* de cauea Theocritus. Αὐτὰρ ὅγ' ἀνθερίκεσσι καλὰν πλέκει ἀκριδοθήραν, Σχοίνῳ ἐφαρμόσδων.

μόσχων. notat autem hîc Calphurnius ἐρωτομανίαν Lycidæ, de qua quidem animi affectione si quis plura scire desiderat, habet nostros Locos controuersos illic, vbi Horatij carmen hoc, *Miserarum est, neq; amori dare ludum*, interpretamur.

Et nulla tremuere] Produxit vltimam in *nulla* vel ob cæsurã, vel ob positionem sequentis verbi *tremuere* non sine exemplo veterum poëtarum.

Quòd si dura times] Respicit quod initio dixerat. *protinus ambas Diduxi tunicas, & pectora nuda rescidi.*

Tradimus ecce manus] Ouid. *Adde manus in uincla meas.* Plautus. *Quid me quæris? quid laboras? quid hunc sollicitas? ecce me: Num te fugi? num ab domo absum, num oculis concessi tuis? Nec tibi quidem supplico; uincire uis, hem ostendo manus, Tu habes lora, ego te emere uidi, quid nunc cessas? colliga.* libenter facio, vt quotiescumq; sese mihi occasio præbet, excellẽtissimi poëtæ Torquati Tassij testimonia producam, quare conferam locum ex ipsius grandiori poëmate, vbi Tancredus ita Clorindam alloquitur, est enim ab hoc Calphurnij non valdè alienus. *Ecco io chino le braccia, e t'appresento Senza difesa il petto, hor che nol fiedi? Vuoi ch'ageuoli l'opra? i son contento Trarmi l'usbergo hor'hor, se nudo il chiedi.* redeo propius ad hunc nostrum. facti pœnitentia ducitur Lycidas, seq; peccati pœnam subire velle profitetur, qui mos est amantium, vt puellas placent. Tibull. *sed uictor & ipse Flet sibi dementes tàm ualuisse manus.*

Vimine torto] Manuscriptus codex disertè præsegerebat *uerbere*, quomodo loquitur Maro. *illi instant uerbere torto.* rursus de eadem re loquens. *Ceu quondam torto uolitans sub uerbere turbo.* sed & vulgata huius loci scriptura eiusdem poëtæ auctoritate firmatur, qui dixerit. *Festinate fugam, tortosq; incidere funes Ecce iterum stimulat.*

Post tergum vite domentur] Vitis erat insigne Cẽturionum, qua ij in peccantes milites animaduertebant, inde generaliter ad omnes translata locutio.

Vt mala nocturni] Per transcursum in riualem inuehitur, cui furtum obijcit, quemadmodum sibi inuicem idem crimen exprobrant Menalcas, & Dametas apud Maronem: de furtorũ pœnis videndus est alicubi Gellius.

Medio suspendit ouili] Vt cunctis ludibrio esset.

His tamen, his inquam manibus] πάθος auget repetitio pronominis;

minis; eſt autem color rhetoricus in hac oratione ad pœnam depellendam, aut ſaltem minuendam valde accomodatus; conſimilis figura ſpectatur apud Liuium in P. Horatij verbis capitis ſupplicium à filio ſororis necis reo depellere conantis; pete inde, ſi vacat.

Sæpè etiam leporem] Eodem propemodùm pacto Nemeſianus, *Præterea tenerum leporem, geminaſq; palumbes. Nuper, quæ potui, ſiluarum præmia miſi.*

Primæq; roſæ] Quam vim habeat ὑποτίπωσις indicat omniũ ſermone tritum prouerbium, *Rarum carum*, ad quod reſpexit Plato in illis. τὸ γὰρ σπάνιον ὦ Εὐθύδημε τίμιον, τὸ δὲ ὕδωρ εὐωνότατον, ἄριστον ὂν ὥς ἔφη Πίνδαρος. Martialis ait. *Rara iuuant, primis ſic maior gratia pomis: Hybernæ precium ſic meruere roſæ.* rurſus alibi. *Dat feſtinatas, Cæſar, tibi bruma coronas, Quondam veris erant, nunc tua facta roſa eſt.* Ouid. *Et tenui primam deligere vngue roſam.* contra Horatius. *Perſicos odi, puer, apparatus, Diſplicent nexæ phylira coronæ. Mitte ſectari roſa quò locorum Sera moretur.* adi quæ copioſè congeſſimus in Commẽtarijs ad Senecam de Beneficijs.

Aurea ſed forſan] Non dubium, quin ad prouerbium *Montes aureos polliceri* ſit alluſum, de quo conſule Parœmiographũ. Terent. *Is ſenem per epiſtolam pellexit, modò non montes aureos pollicens.*

Ferales nocte lupinos] Valdè ἐμφατικῶς dicũtur hæc in Mopſi contemptum, perinde enim eſt, ac ſi ita loquatur Lycidas: iactet aurea munera, nihil non tibi polliceatur is, qui furtim alienos lupinos metit, qui viliſſimo pane victitat, qui deniq; cum extrema cunctarum rerum inopia colluctatur: vocat autem *ferales* lupinos, quos *triſtes* appellauit Maro. *Aut tenues fœtus viciæ, triſtiſq; lupini Suſtuleris fragiles calamos, ſiluamq; ſonantem.* Ouidius *pallentes* eoſdem nominauit. *Nec tu pallentes dubita præbere lupinos.*

Cocto pinſare legumina pane] Vel κατὰ τὴν ἱστερολογίαν panem coquere molitis leguminibus; vel confecto pane cibaria parare ex legumine freſſo, quo edulio plebei, tenuioriſq; fortunæ homines vtebantur, vt eſt apud Horatium. Lucanus in Panegyrico ad Calphurnium Piſonem. *Claraq; Piſonis tulerit cognomina prima: Humida calloſa cùm pinſeret hordea dextra?*

Manualibus hordea ſaxis] Cõtemptum auxit Lycidas ab eo, quòd Mopſum panem ex hordeo conficere dixit, eumdemq;

ſuis

suis manibus molere affirmauit, vtrumq; enim vilissimum est: serui nequam in pistrinum à veteribus cõijciebantur, vt molam versarent, asiniq; vice fungerentur, nã alioquin hoc animal ei muneri deseruiebat, vnde inquit Catullus, *Et non pistrino traditur, atq; asinus*; id est perinde, atq; asinus: hinc *asinus machinarius*, id est molas agens, de quo fit mentio à Iurisconsulto in l. quæsitum est. ff. de fundo instr. & in l. cum quæritur. ff. de legat. 3. *& molæ asinariæ, vel iumentariæ*; item *molæ manuariæ*, quæ & *trusatiles* de quibus in l. dolia. ff. de fundo instru. hîc igitur Lycidas vilitatem, ac mendicitatem Mopso exprobrat, quòd videlicet molas trusatiles verset; *saxa manualia* vocat Tacitus, quæ sola manu iaci possunt absq; vllius machinæ ope, atq; auxilio: contra de Romano milite ait; *congestas lapidum moles prouoluere*: de *manualibus lapidibus* hoc insuper Sisennæ testimonium reperitur apud Nonium. *Manuales lapides dispartit, propterea quod is ager omnis eiusmodi telis indigebat*. sed & Ammianus ait. *Et quamquam angusti calles difficiliorem aditum dabant ad muros, aptatiq; arietes ægrè promouebantur manualium saxorum, sagittarumq; metu arcente*, & reliqua. rursus alio libro. *Dimicabatur nihilominus vtrobiq; saxorum manualium nimbis*. contrà *saxa muralia* dixit idem auctor, cùm de arietis forma loqueretur libro 20.

Laqueum miseri] Desperatione adacti vitam suspẽdio finiemus ab illa ilice, de qua supra dictum est. *En sibi cum Mopso calamos intexere cera Incipit, & puero comitata sub ilice cantat*. ceterùm non desunt exempla eorum, qui præ amoris impotentia sibi laqueo collum obstrinxerunt, quod se facturam minatur Europa apud Horatium. *Vilis Europæ pater vrget absens: Quid mori cessas? potes hac ab orno Pendulum zona benè te secuta Lædere collum*. præsentissimum porrò ad amoris curas deponendas, atq; amoliendas remedium laqueus esse creditur testante id epigrammate Græco.

Mala figentur in arbore versus] *Malam arborem* vocat, quam T. Liuius non vno in loco *infœlicem* appellat. *I lictor caput obnube liberatoris vrbis huius, arbori infœlici suspende*. Cicero pro Rabirio. *I lictor colliga manus, infœlici arbori suspendito*. nescio an eòdem sit referendum Catullianum illud. *Infœlicibus vstulanda lignis*. pertinet autem ad inuidiam, ingratiq; animi notam Phyllidi impingendam carmen, quod de suo interitu scribi vult Lycidas: idem Hypermnestra, cùm propinquam
mortem

mortem à patre ſibi impendere ſciret, præſtari ſibi voluit. Horat. *ſecundo Omine, & noſtri memorem ſepulchro Scalpe querelam.* Ouid. *Inſcribere meo cauſa inuidioſa ſepulchro; Aut hoc, aut ſimili carmine notus eris. Phyllida Demophoon letho dedit; hoſpes, amantem; Ille necis cauſam præbuit, ille manum.* & in epiſtola Didonis. *Nec conſumpta rogis inſcribat Eliſa Sichæi; Hoc tamen in tumuli marmore carmen erit. Præbuit Aeneas & cauſam mortis, & enſem: Ipſa ſua Dido concidit vſa manu.* Franciſcus Petrarca. *E voglio anzi vn' ſepolchro bello, e bianco, Che'l voſtro nome à mio danno ſi ſcriua In alcun' marmo.*

Phyllida Mopſus amat] Pronunciatione hoc adiuuandũ eſt, vt admirationem exprimat; ſic fermè Virgilius. *Mopſo Nyſa datur?* ſed cuinam quæſo culpæ affinis iudicari debet puella, ſi à Mopſo ametur? habet enim hanc vim pulchritudo, vt ſtatim conſpecta omnium ſibi voluntatem, amoremq; conciliet, itaque ſapienter Græci pulchro ex eo indidere nomen, quòd omnes ad ſe alliciat; dixerunt enim καλὸν παρὰ τὸ καλεῖν, ὅτι πάντας ἐφ᾽ ἑαυτὸ καλεῖ. & veteri prouerbio circumfertur. ὅτι καλὸν, φίλον ἀεί. Theognis. Ὅττ᾽ καλὸν φίλον ἐστὶ, τὸ δ᾽ οὐ καλὸν οὐ φίλον ἐστί. Τοῦτ᾽ ἔπος ἀθανάτων ἦλθε διὰ στομάτων. cogitabam itaq; num legi oporteret. *Phyllida Mopſus habet.* id eſt ἔχει; niſi *amat* ita fortaſſe dictum ſit, vt oſtendere velit Lycidas, ne dignum quidem eſſe Mopſum, qui Phyllidem amet, nedum ab ipſa mutuò diligatur; eodem conſilio dixit Catullus; *Quàm ſic te ſineres ab iſto amari.* loquitur autem de ſuo puero. vel debet verbum *amat* cum effectu accipi, vt ſit, amore potitur, quod expreſſius innueret illa altera lectio *habet*, quamquã ne ſic quidem obſcurus eſt ſenſus, & alioqui verbum *habet* in hac ſignificatione ad turpiculum amorem, aut turpem ipſius vſum referri conſueuit; vt apud Terentium. *quis heri Chryſidem habuit?* hinc iocus ille Martialis. *Quare non habeat, Fabulle quæris Vxorem Themiſon: habet ſororem*: ſic dixit Demoſthenes. ἔχω Λαΐδα, οὐκ ἔχομαι. ſed nõ expedit in his rebus diutius immorari.

Habet vltima rerum] περίφραξις mortis, ſic enim ipſam definiuit Demoſthenes. πέρας μὲν γὰρ ἐστὶν ἅπασι ἀνθρώποις τοῦ βίου θάνατος. Horat. *Hoc ſentit, moriar; mors vltima linea rerum eſt.*

Si quicquam miſeris ſuccurris] Siquidem ſuccurris, meminit enim eius, quod pollicitus fuerat Idas. *Si quid mandare iuuabit, Sedulus iratæ contingam nuncius aures.* cæterùm ſic eſt apud Maronem. *Non ignara mali miſeris ſuccurrere diſco.*

Acuta carice tectus] Ita quoq; *caricem* vocauit Maro. *Frondibus hirsutis, & carice pastus acuta.*

Vicina sepe sub ara] Sub ara alicui Deo dicata; est autem hîc τὸ *sepe* nomen, non aduerbium; quamquam sine diphtongo scribi debet, vt sit manifesta differentia vel in auferendi casu, etiam si accentus prӕterea deesset in extrema syllaba.

Nam bonus à dextra] Omen quarundam rerum à dextra fœlix, à sinistra infœlix. Virg. *Sӕpè sinistra caua prӕdixit ab ilice cornix*. rursus. *Quòd nisi me quacumq; nouas incidere lites Ante sinistra caua monuißet ab ilice cornix.* Horat. *Teq; nec lӕuus vetet ire picus, Nec vaga cornix*. porrò de augurijs plura à nobis collecta sunt in ijs libris, quos de Vniuerso diuinationis genere confecimus, quӕ hîc repetere superuacaneum foret.

ECLOGA IIII.

Interlocutores.

MELIBOEVS, CORIDON, ET AMYNTAS.

ME. *VID tacitus Corydon, vultuq́ subinde minaci,*
Quidve sub ac platano, quà garrulus astrepit humor,
Infesta statione sedes? iuuat humida forsan
Ripa? leuatq́ diem vicini spiritus amnis?
CO. *Carmina iandudum, non quӕ nemorale resultent,*
Voluimus ò Melibœe, sed hӕc, quibus aurea poßint
Secula cantari, quibus & deus ipse canatur,
Qui populos, vrbemq́ regit, pacemq́ togatam.
ME. *Dulce quidem resonas: nec te diuersus Apollo*
Despicit ò iuuenis: sed magnӕ munera Romӕ
Non ita cantari debent, vt ouile Menalcӕ.
CO. *Quicquid inest, siluestre licet videatur acutis*
Auribus, & nostro tantùm memorabile pago:
Dum mea rusticitas si non valet arte polita

Carmi-

Carminis: at certè valeat pietate probari.
Rupe sub hac eadem, quam proxima pinus obumbrat,
Hæc eadem nobis frater meditatus Amyntas.
Quem vicina meis natalibus admouet ætas.
ME. *Iam puerum calamos, & odoræ vincula ceræ*
Iungere nunc cohibes, leuibus quem sæpè cicutis
Ludere conantem vetuisti fronte paterna?
Dicentem Corydon te non semel ista notaui:
Frange puer calamos, & inanes desere musas,
Et potius glandes, rubicundaq́; collige corna.
Duc ad mulctra greges, & lac venale per vrbem
Non tacitus porta: quid enim tibi fistula reddet,
Quo tutere famem? certè mea carmina nemo
Præter ab his scopulis ventosa remurmurat Echo.
CO. *Hæc ego, confiteor, dixi Melibœe; sed olim*
Non eadem nobis sunt tempora, non deus idem:
Spes magis arridet certè, ne fraga, rubosq́;
Colligerem, viridiq́; famem solarer hibisco,
Tu facis: & tua nos alit indulgentia farre.
Tu nostras miseratus opes, docilemq́; iuuentam,
Hiberna prohibes ieiunia soluere fago.
Ecce nihil querulum per te Melibœe sonamus;
Per te secura saturi recubamus in vmbra,
Et fruimur siluis Amaryllidis, vltima nuper
Littora terrarum, nisi tu Melibœe fuisses,
Vltima visuri, trucibusq́; obnoxia Mauris
Pascua Geryonis: liquidis vbi cursibus ingens
Dicitur occiduas impellere Bethis harenas.
Scilicet extremo nunc vilis in orbe iacerem,
Ah dolor: & pecudes inter conductus Hiberas,
Irrita septena modularer sibila canna:
Nec quisquam nostras inter dumeta camœnas
Respiceret: non ipse daret mihi forsitan aurem
Ipse deus vacuam, longeq́; sonantia vota
Scilicet extremo non exaudiret in orbe.
Sed nisi fortè tuas melior sonus aduocet aures,

Et nostris aliena magis tibi carmina rident:
Vis aliena tua subigatur pagina lima?
Nam tibi non solùm venturos noscere nimbos,
Agricolis qualemq́; ferat sol aureus ortum,
Attribuere dei: sed dulcia carmina sæpè
Concinis. & modo te Baccheis musa corymbis
Munerat, & lauro modò pulcher obumbrat Apollo,
Quòd si tu faueas trepido mihi, forsitan illos
Experiar calamos, here quos mihi doctus Iolas
Donauit: dixitq́;, Truces hæc fistula tauros
Conciliat, nostroq́; sonat dulcissima Fauno.
Tityrus hanc habuit, cecinit qui primus in istis
Montibus Hyblea modulabile carmen auena.
ME. *Magna petis Corydon, si Tityrus esse laboras.*
Ille fuit vates sacer, & qui posset auena
Personuisse chelim; blande cui sæpè canenti
Allusere feræ: cui substitit aduena quercus:
Quem modò cantantem rutilo spargebat acantho
Nais, & implicitos comebat pectine crines.
CO. *Est (fateor) Melibœe deus: sed si mihi Phœbus*
Forsitan abnuerit: tu tantùm commodus audi.
Scimus enim, quia te non aspernatur Apollo.
ME. *Incipe; nam faueo; sed prospice ne tibi forte*
Tinnula tam fragili respiret fistula buxo,
Quæ resonare solet, si quando laudat Alexis:
Hoc potius calamos, magis hoc sectare canales
Per me qui dignas cecinerunt consule siluas.
Incipe: nec dubita. Venit en & frater Amyntas.
Cantibus iste tuis alterno succinit ore.
Dicite: nec mora sit: vicibusq́; reducite carmen:
Tuq́; prior Corydon, tu proximus ibis Amyntas.
CO. *Ab Ioue principium, siquis canit æthera, sumat,*
Si quis Athlantiaci molitur pondus Olympi.
At qui nunc nostras præsenti numine terras,
Perpetuamq́; regit iuuenili robore pacem,
Lætus & augusto felix arrideat ore.

AM. Te quoq; facundo comitatus Apolline Cæsar
Respiciat, montes neu dedignetur adire,
Quos & Phœbus amat, quos Iuppiter ipse tuetur:
In quibus augustos visuri sæpè triumphos
Laurus fructificat, vicinaq; nascitur arbos.

CO. Ipse polos etiam quo temperat igne geluq;
Iuppiter, ipse parens quo tu iam proximus ipse
Cæsar abis: posito paulisper fulmine sæpè
Cressia rura petit: viridiq; recliuus in antro,
Carmina Dicteis audit Curetica siluis.

AM. Aspicis, vt virides audito Cæsare siluæ
Conticeant? memini quamuis vrgente procella
Sic nemus immotis subitò requiescere ramis.
Et dixi: Deus hinc certè Deus expulit Euros:
Nec mora, Pharsaliæ sonuerunt sibila cannæ.

CO. Aspicis, vt teneros subitus vigor excitet agnos?
Vtq; superfuso magis vbera lacte grauentur?
Et nuper tonsis exundent vellera fœtis?
Hoc ego iam (memini) semel hac in valle notaui;
Et venisse Palem pecoris dixisse magistros.

AM. Scilicet omnis eum tellus, gens omnis adorat:
Diligiturq; deis, quem sic taciturna verentur
Arbuta, cuius iners audito nomine tellus
Incaluit, floremq; dedit: cui silua vocato
Densat odore comas: stupefacta regerminat arbos.

CO. Illius vt primùm senserunt numina terræ:
Cœpit & vberior succis fallentibus olim
Luxuriare seges, tandemq; legumine plenis
Vix resonant siliquis: nec præfocata malignum
Messis habet lolium, nec inertibus albet auenis.

AM. Iam neq; damnatos metuit iactare ligones
Fossor, & inuento, si sors dedit, vtitur auro.
Nec timet, vt nuper, dum iugera verset arator,
Ne sonet offenso contraria vomere massa:
Iamq; palam presso magis ac magis instat aratro.
Ille dat, vt primas Cereri dare cultor aristas

Possit

Poßit, & intacto Bromium perfundere vino:
Vt nudus ruptas saliat calcator in vuas:
Vt quoq; turba bono plaudat saginata magistro,
Qui facit egregios ad peruia compita ludos.
Ille meis pacem dat montibus, ecce per illum
Seu cantare iuuat, seu ter pede læta ferire
Carmina: nonnullas licet & cantare choreas.
Et cantus viridante licet mihi condere libro.
Turbida nec calamos exurdant claßica nostros.
Numine Cæsareo securior ipse Lyæo.

CO. *Pan recolit siluas: & amœna Faunus in vmbra*
Securus recubat: placidoq; in fonte lauatur
Nais: & humanum non calcatura cruorem
Per iuga siccato velox pede currit Oreas.

AM. *Dij, precor, hũc iuuenem, quẽ vos (nisi fallor) ab ipso*
Aethere misistis, post longa reducite vitæ
Tempora, vel potius mortale resoluite pensum:
Et date perpetuo cœlestia fila metallo.
Sit deus, & nolit pensare Palatia cœlo.

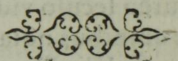
CO. *Tu quoq;, mutata seu Iuppiter ipse figura*
Cæsar ades, seu quis superûm sub imagine falsa
Mortaliq; lates: & enim hunc deprecor orbem,
Hos precor æternos populos rege: sit tibi cœli
Vilis amor, cœptamq; pater ne desere terram.

ME. *Rustica credebam nemorales carmina vobis*
Concesiße deos, & obæsis auribus apta.
Verùm quæ imparibus modò concinuistis auenis,
Tam liquidum, tam dulce canunt, vt non ego malim,
Quod Peligna solent examina, lambere nectar.

CO. *O mihi quàm tenero decurrunt carmina versu.*
Tum Melibœe sonent: si quando in montibus istis
Dicar habere larem: si quando nostra videre
Pascua contigerit. vellit nam sæpius aurem
Inuidia paupertas, & dixit vilia rura.
At tu, si qua modo non aspernanda putabis,
Fer Melibœe deo mea carmina, nam tibi fas est

Sacra Palatini penetralia visere Phœbi.
Tum mihi talis eris, qualis qui dulce sonantem
Tityron è siluis dominam deduxit in vrbem,
Ostenditq; deos; & spreto dixit ouili
Tityre rura prius; sed post cantabimus arma:
Respiciat nostros vtinam fortuna labores.
AM. *Pulchrior & meritæ faueat deus ipse iuuentæ.*
Nos tamen interea tenerum mactabimus hœdum,
Et pariter subitæ peragemus fercula cœnæ.
ME. *Nunc ad flumen oues deducite. iam fremit æstas:*
Iam sol contractas pedibus magis admouet vmbras.

COMMENTARIVS
In Eclogam Quartam.

B argumento poëmatij factus est huic Eclogæ titulus *Cæsar*; sic enim visitur in codicibus Florentiæ diuulgatis à Philippo Iuncta.

Quid tacitus Corydon] Cogitabundi habitũ, ac gestum exprimit: sic Horatius. *An tacitum siluas inter reptare salubres.*

Sub hac platano] Sic etiam dixit Nemesianus. *Atq; sub hac platano mœsti solatia casus Alternant.* fuit enim hæc arbor in delicijs habita ob amœnitaté vmbræ, quare crebra eius mentio æxtat apud poëtas. Moschus ait. Αὐτὰρ ἐμοὶ γλυκὸς ὕπνος ὑπὸ πλατάνῳ βαθυφύλλῳ, Καὶ παγᾶς φιλέοιμι τὸν ἐγγύθεν ἦχον ἀκούειν. Horat. *Cur non sub alta vel platano, vel hac Pinu iacentes sic temerè,* & cætera. sed & M. Tullius lib. 1. de Oratore. *Nam me hæc tua platanus admonuit, quæ non minus ad opacandum hunc locum patulis est diffusa ramis, quàm illa, cuius vmbram sequutus est Socrates.*

Garrulus astrepit humor] Nõ aliter fermè Lucretius. *Propter aquæ riuuum sub ramis arboris altæ.* Virgilius in Culice. *Riuum propter aquæ viridi sub fronde latentem.* Tibull. *Sed canis æstiuos*

ortus

ortus vitare sub vmbra Arboris ad riuos prætereuntis aquæ.

Infesta statione sedes] Cur *infesta* dixerit, docuit illis versibus; *garrulus astrepit humor*. sed & illis alteris versibus ratio reddi potest. *Namque sub exæso raucum mihi pumice lymphæ Respondent; & obest arguti glarea riui.* sunt qui legant *intecta*.

Leuatq; diem] Diei æstum: physicè autē locutus est, etenim ex fluminibus frigida quædam aura assiduè spirare solet, veluti scriptum reliquit Aristoteles in Problematis: sed & apud Arrianum in descriptione maris Euxini ita exaratum legas. ἐνθένδε ἐπλέομεν, τὰ μὲν πρῶτα ταῖς αὔραις ταῖς ἐκ τῶν ποταμῶν πνεούσαις ἕωθεν καὶ ἅμα ταῖς κώπαις διὰ χρώμενοι. ψυχραὶ μὲν γὰρ ἦσαν αἱ αὖραι, ὡς λέγει καὶ Ὅμηρος. auctor poëmatij, cui titulus Aetna, *Flumina parua ferunt auras*, inquit: quod Ammianus quoq; confirmat. Plinius narrat Nilum vnum omnium fluminum nullas expirare auras, id quod etiam apud Heliodorum Aethyopicorum libro 2. reperias: testatur etiam Diodorus libro 1. vbi causas inundationis Nili perscrutatur.

Nemorale resultat] Supra. *nihil armentale resultat.*

Secula cantari] De aureo seculo videndus est Hesiodus, & ex nostris Ouidius: res omnibus nota est, ac valdè puulgata.

Deus ipse] Imperator. sic Virgilius. *O Melibœe deus nobis hæc ocia fecit.*

Vrbemq; regit] Romam κατὰ τὴν ἀντονομασίαν, ἢ ἐξοχήν. Horat. *rubente Dextera sacras iaculatus arces Terruit vrbem.*

Pacemq; togatam] Toga proprium fuit Romanorum vestimentum, vnde Virgilius. *Romanos rerum dominos, gentemq; togatam.* ea vtebātur domi, cùm foris in militiam profecti chlamydem, aut sagum, aut lenam sumerent, hinc toga pro pace, sagum pro bello. Ouid. *Occidit exemplum iuuenis memorabile morum, Maximus ille armis, maximus ille toga.* Martial. *Clarum militiæ Fronto, togæq; decus.* M. Tullius Oratione in Pisonem. *Cedant arma togæ, concedat laurea linguæ.* idem secunda aduersus Catilinam. *Atq; hæc omnia sic agentur, Quirites, vt res maximæ minimo motu, me vno togato duce sedentur.* idem de sago Philippica. 5. *Iustitium indici, saga sumi dico oportere.* rursus octaua. *Delectus tota Italia deserti, sublatis vocationibus: saga cras sumentur.* rursus 13. *Te non intelligis, delecta tota Italia habito, Consulibus missis, Cæsare ornato, sagis deniq; sumptis, hostem iudicatū?*

Magnæ munera Romæ] Quid si legamus *mœnia*? & quidem oportere arbitror ob id, quod statim sequitur. *Non ita cantari debet,*

debet, vt ouile Menalcæ. natus eſt autem error ex antiqua ortographia *mœnera* pro *munia*. Romam verò *magnam* appellauit vel ob amplitudinem Imperij, vel ob murorum ambitus magnitudinem. Virg. *hic maxima porrò Accepit Roma.* & iterũ. *nunc maxima rerum Roma colit*. rurſus. *Et iuxta Aſcanius magnæ ſpes altera Romæ*. alibi *altam* nominauit. *Albaniq; patres, atq; altæ mœnia Romæ.* alibi quoq; poſtquam de Roma per comparationem locutus eſt, ita ſermonem claudit. *Verùm hęc tantum alias inter caput extulit vrbes, Quantum lenta ſolent inter viburna cupreſsi.*

Non ita cantari debet] Significat τὸ πρέπον ſeruandum eſſe, quomodo etiam inquit Horatius. *Nos, Agrippa, neq; hęc dicere, nec grauem Pelidæ ſtomachum cedere neſcij; Nec curſus duplicis per mare Vlyßei, Nec ſęuam Pelopis domum Conamur, tenues grandia*: & quæ ibi ſequũtur. ſic etiam Virgilius. *Cùm canerem reges, & prælia Cynthius aurem Vellit, & admonuit paſtorem Tityre pingues Paſcere oportet oues: deductum dicere carmẽ.* Columella. *Iſta canat maiore Deo, quem Delphica laurus Impulit*. & reliqua.

Acutis auribus] Aliter hîc accipiẽdæ ſunt *acutæ aures*, quàm fecerit Nemeſianus dicens. *aut digitis aures aſtringit acutas*: hîc enim attentas, & ad audiendum erectas, vel dociles intelligit poëta, quibus infra opponit *obęſas*: & *obęſis auribus apta*. illic verò ὀξείας, id eſt faſtigiatas, & in acumen collectas: Auſonius appellauit nares *acutas*, quæ ſagaciter odorarentur. *minus aptus acutis Naribus horum hominum*.

Valeat pietate probari] *Pietas* hoc loco idem pollet, quod apud M. Tullium, ibi. *Ego omni officio, ac potius pietate erga te cęteris ſatisfacio omnibus, mihi ipſe numquam ſatisfacio.*

Proxima pinus obumbrat] Cum platano pinum coniungit, ſupra enim dixerat: *quidue ſub hac platano, qua garrulus obſtrepit humor Infeſta ſtatione ſedes*? idq; rectiſſimè; certè Horatij exemplum ſecutus videri poteſt dicentis. *Cur non ſub alta vel platano, vel hac Pinu iacentes ſic temerè.*

Inter meditatus Amyntas] Blandè Amyntam appellat; ſic etiam ſupra. *Hoc potius frater Corydon nemus, iſta petamus Antra patris Fauni.*

Olorę vincula cerę] Mellis odorem adhuc ſeruantis; hæc enim præter cæteras nota eſt optimæ ceræ auctore Plinio.

Nunc colibes] Alicubi ſpectabatur *cogis*, ꝙ reijci nõ debet.

Fronte paterna] Seuera, vel ſimpliciter admonitoria, nam in priore ſenſu dixiſſet potius patrua, ſicut Horat. *aut ex- Animari metuentis patruæ verbera linguæ.* rurſus. *ſiue ego prauè, Seu rectè, ne ſis patruus mihi.* Catullus in Gellium. *Gellius audierat patruum obiurgare ſolere, Si quis delicias diceret, aut faceret.* M. Tullius pro Cælio. *Qui in reliqua vita mitis eſſet, fuit in hac cauſa pertriſtis quidam patruus, cenſor, magiſter.* idem ad Atticum. *Cura, amabo te, Ciceronem noſtrum, ei nos* θεῖοι *videmur.*

Frange puer calamos] Iuuenal. *Frange miſer calamos, vigilataque prælia dele.* ſic etiam Martialis. *Frange leues calamos, & ſcinde Thalia libellos, Si dare ſutori calceus iſta poteſt.* ſic apud Theocritum ſeipſum admonet Cyclops. Αἴκ' ἀνθὼν ταλάρως τε πλέκοις καὶ θαλλὸν ἀμάσας Τοῖς ἀρνεσιν φόροις, τάχα κεν πολὺ μᾶλλον ἔχοις νῶν. vnde ſumpſit Virgilius, quod ait. *Quin tu aliquid ſaltem potius, quorum indiget vſus, Viminibus, mollique paras detexere iunco?* de inani ſtudio poëtarum multæ extant querelæ apud ſcriptores, atq; Ouidius quidem ſe à patre obiurgatum fuiſſe narrat his verbis. *Sæpè pater dixit, ſtudium quid inutile tentas, Mæonides nullas ipſe reliquit opes.* Martialis ad Flaccum. *Pierios differ cantuſq;, chorosq; ſororum; Aes dabit exiſtis nulla puella tibi:* & cætera.

Rubicundaque collige corna] Virgil. *prunis lapidoſa rubeſcere corna.* Horat. *quid ſi rubicunda benignè Corna uepres, & pruna ferant?*

Lac venale per vrbem] Ex hac conſuetudine omen factum eſt Craſſo in Parthos proficiſcenti ab eo, qui ficus Cauneas inclamauit, auctore Plinio; eòdem referendum eſt Perſianum illud. *Dum ne deterius ſapiat pannucea Baucis, Cùm benè diſcincto cantauit ocyma vernæ.* Martial. *Quod fumantia qui tomacla raucus Circumfert tepidis coquus popinis.* rurſus. *Surgite iam pueri, clamat ientacula piſtor,*

Quo tutere famem] Claudian. *Extremam defende famem.*

Ventoſa remurmurat Echo] Cur *ventoſam* Echo appellauerit, curq; *remurmurat* dixerit, ſciri poteſt ex Ariſtotele in Problematis, vbi illius effectus cauſam reddit, ad quam rem videndus eſt etiam Plinius libro 2. cap. 44. & Lucretius libr. 3. de ea ſic ait Maro. *aut vbi concaua pulſa Saxa ſonant, vociſq; offenſa reſultat imago.* Horat. *cuius recinit iocoſa Nomen imago.* rurſus. *vt iocoſa Redderet laudes tibi Vaticani Montis imago.*

Non cadem nobis ſunt tempora] Sententia Terentiana. *Nunc hæc*

hæc tempora aliam vitam, alios mores postulant. *olim* autem tempus presens denotat.

Rubosq;] Mora in rubis nascentia; sic *quercus*, & *fagus* pro glande quandoq; ponitur.

Iam me solarer hybisco] Qui gregibus obijci consueuit, vnde extrema paupertas denotatur: verbo *solari* in hac re vsus est etiam Maro dicens. *Concussaq; famem siluis solabere quercu.*

Indulgentia farre] Pro fragis, moris, hybisco, atq; alijs huiuscemodi vilibus: opponit auté *alere* τῷ *solari*: quocirca statim dicet. *Per te secura saturi recubamus in vmbra.*

Ieiunia soluere fago] Virg. *Vuidus hesterna venit de glande Menalcas.* rursus. *Concußaq; famem siluis solabere quercu.* in aliquibus exemplaribus *pellere* legebatur: hinc nos dicimus *ascioluere*, quasi ieiunium soluere per subauditum intellectum.

Recubamus in vmbra] Virg. *Tityre tu patulæ recubans sub tegmine fagi.*

Siluis Amaryllidos] *Amaryllis* pro Roma, quomodo etiam Virgilius dixerat. *Postquã nos Amaryllis habet, Galatæa reliquit.*

Litora terrarum] Quæ sint hæc vltima terrarum litora statim expressius docebit, alioquin de Thule, aut Britannia intelligi potuisset, dicente Marone. *tibi seruiet vltima Thule.* atq; alibi. *Et penitus toto diuisos orbe Britannos.* caput autem Bethicæ extremum fuisse noti orbis terminũ tradit etiam Solinus; itaq; Silius ait. *Atq; hominum fidem Gades, Calpemq; secutus; Dum fert Herculeis Garamantica signa columnis; Occubuit sæuo Tytius certamine ductor.* hinc natum prouerbium τὰ πέρα Γαδείρων οὐ περατά.

Pascua Geryonis] Insula Erythria, siue Gadir, in qua propter soli fertilitatem Geryonem habitasse fabulantur poëtæ, cuius armenta Hercules abduxerit, de cuius vbertate videnda sunt, quæ scribit Strabo lib. 3. consule etiam, si libet, Dionysium de Situ orbis.

Liquidis cursibus] Horatius dixit *liquido pede*, cùm eandem rem exprimere vellet; nam *liquidum* etiam simpliciter de aqua enunciatur; vnde & ipsam nomine generis ita vocat Horatius ibi. *Vt tibi, si sit opus liquidi non amplius vrna, Vel cyatho, & dicas magno de flumine mallem, Quàm ex hoc fonticulo tantumdem sumere.* Græcè Plutarchus sic. καὶ οὐκ ἐφθόνει τῆς προσαγωγῆς τοῦ ὑγροῦ τῷ ὕδρωπι. *Liquidas vndas* dixit Catullus. *Dicuntur liquidas Neptuni nasse per undas.* Tibull. *liquida deleat amnis aqua.*

Tibullus ad Meſſalam. *Splendidior liquidis cùm ſol caput extulit vndis.* Nemeſ. Ecl. 2. *Nec tremulū liq̄dis ſplēderet lumine in vndis.*

Bethys arenas] Hiſpaniæ fluuius, qui regioni, quam interfluit, nomen dedit.

Conductus Hiberas] Mercennarius, alieni gregis paſtor, cuius notæ hominū conditio viliſſima erat, hinc Menalcas apud Maronem. *Hic alienus oues cuſtos bis mulget in horas:* vide Luciani Dialogum, qui ab hoc hominum genere nomen ſumpſit.

Irrita ſeptena] Fiſtulæ περίςρατις, quæ ſeptem cannis conſtabat. Virgil. *Eſt mihi diſparibus ſeptem compacta cicutis Fiſtula:* his Theocritus duas addit. Σύρυγγ' αὶ ἐπόντα καλαὶ ἐγὼ ἐἱαφωνον. cur autem fiſtula ſeptem cannis compingeretur, doctā, atq; abſtruſam rationem affert ſummus amicus meus, idemq; vir, ſi quis alius erudítiſſimus Fabius Paulinus in ſuo illo pręclaro opere, quod *Hebdomades* inſcripſit; eam illic inſpici velim, nam mihi in his Commentarijs non eſt propoſitum in iſthæc φιλοσοφίμῦχ digredi.

Camænas reſpicerent] Virg. *Libertas, quę ſera tn̄ reſpexit inertē.* de verbo *reſpicere* memini me quippiam ſuperius adnotaſſe.

Ipſe Deus] Amicus potentior, ſiue ipſe Imperator; diximus ſupra.

Non exaudiet] Et quod conſequens eſt, mihi non faueret, aut opem ferret: ſic Horat. *prece qua fatigent Virgines ſanctæ minus audientem Carmina Veſtam.*

Tibi carmina rident] Pro arrident κατὰ ἀφαίρεσιν, quæ figura crebrò occurrit in bonorum poetarū ſcriptionibus; talia ſunt & illa; *temnere, ruere, ſtare, mittere*, atque alia his ſimilia pro *contemnere, eruere, obſtare, omittere*.

Vis aliena] Loquitur Corydon de ſuis carminibus, quæ *aliena* vocat; vel legendum eſt *hodierna*, quod docti viri admonuerunt, & eſt in codicibus Florentiæ impreſſis à Philippo Iuncta anno ſalutis. 1504.

Nam tibi non ſolùm] Quod paſtores interdum facere conſueuerunt, itaq; Ecloga inſequenti Mycon pater ſigna futuræ pluuiæ Cantum filium docet, eademq; tradit Virgilius in Georgicis; ſed & Aratus in Phœnomenis aliqua cōmemorat.

Sol aureus] Virgilius de hac re ſic cecinit. *Sol quoq; & exoriens, & cùm ſe condet in vndas, Signa dabit; ſolem certiſſima ſigna ſequuntur, Et quæ mane refert, & quæ ſurgentibus aſtris.* quæ ſententia Aratum auctorem agnoſcit in illis. Ἠελίοιο δέ

τοι μελέτω ἑκάτερθεν ἰόντος, Ηελίῳ καὶ μᾶλλον ἐοικότα σήματα κεῖται, Αμφότερον, δύνοντι, καὶ ἐκ περάτης ἀνιόντι. consule Plinium. lib. 18.

Baccheis Musa corymbis] Hedera, qua nimirum poëtæ coronari solent, vnde ab Horatio *præmium doctarum frontium* vocatur. *Me doctarum hederæ præmia frontium Dis miscent superis:* & alibi. *seu condis amabile carmen, Prima feres hederæ victricis præmia.* Virgil. *Pastores hedera crescentem ornate poëtam;* ad quod carmen consule Seruium: *corymbus* dicitur hederæ fructus in modum racemorum vuæ conformatus; meminit Propertius. *Pelle hederam tumulo, mihi quæ pugnante corymbo Mollia contortis alligat ossa comis.* de lauro etiam res notissima est, itaq; plura dicere supersedeo.

Here quos] *Here* (inquit Sestus Pompeius Festus) *id est aduerbium temporis heri dictum à Græco* χθὲς. & Quintilianus. *Heri nunc i litera terminatur, at veterum Comicorum adhuc libris inuenitur Here ad me venit.* eo Iuuenalis vsus est. *Spes hodie minor est, here quàm fuit.* sic etiam Martialis. *Et positum est nobis nil here, præter aprum.* rursus alibi. *Vnguentum, fateor, bonum dedisti Conuiuis here, sed nihil scidisti.* item alibi. *Cur here, quod dederas, hodie puer Hyle negasti?* rursus ibidem. *here qui puer Hile fuisti.* per Iolam fortasse Nemesianum intelligit, cui hæc Idyllia dicata esse voluit.

Dixitq; truces] Muneris commendatio ex Terentij præcepto. *Munus, quantum potes, verbis adorna.* sic Virgilius. *Est mihi disparibus septem compacta cicutis Fistula, Damœtas dono mihi quam dedit olim; Et dixit moriens, te nunc habet ista secundum.* ac rursus alibi. *Floribus, atq; apio crines ornatus amaro Dixerit: hos tibi dant calamos (en accipe) Musæ; Ascræo quos ante seni, quibus ille solebat Cantando rigidas deducere montibus ornos.* quibus allusum videtur ad fabulam Orphei: fistulæ verò cantu feras bestias cicurari plures tradiderunt, & notat Victorius Varijs Lectionibus: de ceruis quidem sic ait Aristoteles de Historia animalium libro 9. ἁλίσκονται δὲ θηρευόμεναι αἱ ἔλαφοι συριττόντων καὶ ᾀδόντων, ὥστε καὶ κατακλίνονται ὑπὸ τῆς ἡδονῆς. δύο δ' ὄντων, ὁ μὲν φανερῶς ᾄδει, ἢ συρίττει, ὁ δὲ ἐκ τοῦ ὄπισθεν βάλλει.

Tityrus hanc habuit] Virgilius, qui sub ficta Tityri pastoris persona canere introducitur sua prima Ecloga: is verò apud Latinos primus Bucolicum carmen cecinit imitatus Theocritum; itaq; de se ipso ait. *Prima Siracusio dignata est ludere versu Nostra, nec erubuit siluas habitare Thalia.* per *Hyblæam auenam*

nam Siracuſanam intelligit, & per hanc Theocritum ipſum, quem ſecutus eſt Maro, vt diximus.

Perſonuiſſe chelym] Qui fiſtulam, quę paſtorum propria eſt, ad heroum, deorumq; laudes concinendas adhibere poſſet. Horat. *teq; teſtudo reſonare ſeptem Callida neruis, Nec loquax olim, neq; grata, nunc & Diuitum menſis, & amica templis*. vel qui fiſtulam adeò ſcitè tractaret, vt lyræ ſonum propemodũ referret, atq; ipſi quàm proximè accederet. Horat. *Tibia non vt nunc oricalcho vincta, tubæq; Aemula*. Quintil. lib. 10. cap. 1. *Steſicorus quàm ſit ingenio validus, materiæ quoq; oſtendunt maxima bella canentem, & Epici carminis onera lyra ſuſtinentem, & ſi tenuiſſet modum, videtur æmulari potuiſſe Homerum*.

Aduena quercus] Qui canendi artificio celebres cluent, Orpheo pares eſſe dicuntur, de quo multa fabulantur poëtæ, atq; inter cætera de ipſo narrare ſolent, quòd feras cantu alliceret, arboreſq; radicitus euulſas ſono teſtudinis quòcumq; vellet, ſequi cogeret, ita enim præter cæteros, ſcribit Philoſtratus Iunior in Imaginibus. νεανιεύεται δέ τι καὶ μεῖζον ὁ ζωγράφος, δένδρα γὰρ ἀνασπάσας τῶν ῥιζῶν, ἀκροατὰς ἄγει ταῦτα τῷ Ὀρφεῖ καὶ περιΐστησιν αὐτῷ πεύκη τέ οἱ, καὶ κυπάριττος, καὶ κλῆθρος, καὶ αἴγειρος αὐτή, καὶ ὅσα ἄλλα δένδρα συμβαλόντα τοὺς πτόρθους, οἷον χεῖρας, περὶ τὸν Ὀρφέα ἕστηκε. Sed & Ouidius Metam. 10. copioſius hoc argumentum proſequitur ab illo verſu. *Vmbra loco venit, non Chaonis abfuit arbor*. item Horatius. *Vnde vocalem temerè inſecutæ Orphea ſiluæ, Arte materna rapidos morantem Fluminum lapſus, celereſq; ventos, Blandum & auritas fidibus canoris Ducere quercus*. hic noſter in illis. *Affuit omne genus pecudum, genus omne ferarum, Et quæcumq; vagis altum ferit aëra pennis*.

Rutilo ſpargebat acantho] Virgilius *croceum* appellauit. *Et circumtextum croceo velamen acantho*.

Commodus audi] In hoc commodus, ſi audiueris. Horat. *Donarem pateras, grataq; commodus Cenſorine meis æra ſodalibus*. ſic Tibullus. *Et magnas meſſes terra benigna daret*.

Si quando laudat Alexim] Manifeſtò alludit ad ſecundam Maronis Eclogam.

Conſule ſiluas] Et hic verſus illum Virgilij reſpicit. *Si canimus ſiluas, ſiluæ ſint Conſule dignæ*. atq: vniuerſam denique illam Eclogam.

Alterno ſuccinit ore] Alterum ab hoc carmẽ vim aperit verbi *ſuccinere*, ſignificat enim cantum alterius excipere, & poſt

alium

alium easdem partes sumere, vnde tibia *succentiua* dicitur, quemadmodum *incentiua* ea appellatur, qua caẽdi fit principium; docet Varro lib. 1. de Re rustica. porrò Amyntam *fratrem* vocat, vel quia verè frater esset, vel ob amoris erga ipsum abundantiam, sic supra Ecloga prima. *Hoc potius frater Corydon nemus, ista petamus Antra patris Fauni.*

Vicibusq; reducite carmen] Virgilius dixit; *Alternis dicetis, amant alterna Camænæ.*

Tuq; prior] Non aliter ferè Maro. *Incipe Dameta, tu deinde sequere Menalca.*

Ab Ioue principium] Sic etiam Virgilius. *Ab Ioue principium Musæ, Iouis omnia plena:* in quo Aratum imitari voluisse crediderim, qui dicat. Ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα τὸν οὐδέποτ᾽ ἄνδρες ἐῶμεν Ἄῤῥητον. sed & Theocritus quoq; inquit. Ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα, καὶ εἰς Δία λήγετε μοῖσαι.

Pondus Olympi] Vocat *pondus* alludens ad fabulam Atlantis, qui cœlum humeris sustinuisse fingitur: figmentum est peruulgatum.

At qui nunc nostras] Non longè diuersus abit Horatius dicens. *Cælo tonantẽ credidimus Iouem Regnare, presens diuus habebitur Augustus adiectis Britannis Imperio, grauibusq; Persis.*

Quos & Phœbus amat] Vel κυνικῶς, propterea quod Apollo pauerit Admeti greges, vt alibi admonuimus, vel Palatiũ intelligit, vbi erat bibliotheca Apollini ab Augusto dicata: per *montes* verò, *quos Iupiter ipse tuetur*, Capitolium intellige, in quo Iouis pheretrij templum construxerat Romulus opima spolia de Acrone referens, vt narrat Plutarchus, & Liuius.

Laurus fructificat] Qua nimirum fronde triumphaturi duces coronabantur: sumebatur autem ea laurus non ex Capitolio, quemadmodum hîc subindicare videtur Calphurnius, sed ex Cæsarum villa, cui nomen ad Gallinas fluuio Tiberi imposita iuxta nonum lapidem Flamminia via, qua de re consulendus est Plinius libro 15. nisi fortè malumus intelligere de laureto, quod erat in monte Auentino teste eodem Plinio; quamquam vniuersè ante Cæsarum, ac Pontificum domus ea arbor seri cõsueuit, sicut ibidem tradit idem auctor: sed quod ait Calphurnius *fructificat* ad rem amplificandam pertinet, nã cùm laurus omnis sua vi sterilis sit, triumphalis certè infœcunditatis vitio præ cæteris notatur à Plinio eo ipso libro. per *vicinam* verò *arborem* quercum intelligit, quam ciuis ciui, à

quo

quo seruatus erat in prælio, testem vitæ, salutisq; acceptæ dabat, auctore Gellio, ea verò è fronde querna fiebat, quoniā cibus, victusq; antiquissimus querceus capi solitus sit: reliquùm *vicinam* hîc appellat Calphurnius ad Palatinam quercum, ni fallor, alludens, antè ædes enim Augusti fuit ingens quercus, quam ob ciues seruatos positam fuisse tradunt: eius meminit Ouidius dicens. *Causa suppositæ scripto testata coronæ Seruatos ciues indicat huius ope. Et Iouis hęc dixi, domus est, quod vt ipse putarem Augurium monti querna corona dabat*. necnon Iuuenalis in illis. *Cùm farre, & vino Ianum Vestamq; rogabat, An Capitolinam deberet Pollio quercum Sperare, & fidibus promittere quid faceret plus*. Martialis quoq; ad illam respexit dicens. *O cui Tarpeias licuit contingere quercus, Et meritam prima cingere fronde comam*. possumus etiam de querceto Montis Cælij dictum accipere, constat enim Cælium montem *Querquetulanum* fuisse nūcupatum à multiplici quercu, qua cōseptus erat.

Posito paulisper fulmine] Sæpè grauioribus curis omissis mitiori aliquo studio se oblectat; tale quippiam reperitur apud Horatium de Apolline ibi. *quondam cythara tacentem Suscitat Musam, neq; semper arcum Tendit Apollo*. & in carmine Seculari. *Condito mitis, placidusq; telo Supplices audi pueros Apollo*.

Curetica siluis] A Curetis, seu Corybantis decantata: fuerūt autem Curetes Deorum administri, qui propterea Iouem in Creta aluisse crediti sunt: de ipsis longa sanè, atq; prolixa extat narratio apud Strabonem κογραφεμένων lib. 10. sed prætereà Diodorus, & Hyginus videndi sunt, neq; non item Lucretius ab illo versu. *Dictæos referunt Curetas, qui Iouis illum Vagitum*: & reliqua.

Conticeant] Quæ paulò antè ventorum vi agitatæ strepitū, ac murmur edebant, Cæsaris mentione iniecta statim conticuerunt; est autem hoc solemne poëtis, cùm Dei aduentum significare volūt. Lucret. *Te Dea, te fugiunt venti, te nubila cœli, Aduentumq; tuum; tibi suaues dædala tellus Summittit flores, tibi rident æquora ponti, Placatumq; nitet diffuso lumine cœlum*.

Subitò] Magno consilio additur hoc, videlicet, vt res monstri similis efficiatur; alioqui enim paulatim ventum desistere naturaliter consueuit: suprà inuenias eamdem ferè sententiam. *Desistunt tremulis incurrere frondibus Euri, Altaq; per totos fecere silentia montes*.

Pharsaliæ sonuerunt sibila cannæ] Iudicij comprobatio ab

eventu

euentu; *Pharsalias* verò cannas vocat rustica simplicitate prò Arcadicis, vt ad Syringæ fabulam sit allusum; huic affine propemodum est Maronianum illud. *Amphion Dircæus in Actæo Aracintho.* quidam per *Pharasalias cannas* accipiunt fistulas ex auletico calamo confectas, qui in stagnantibus Orchomenij Thessaliæ fluuij aquis copiosè proueniunt, de quo plura scribit Plinius lib. 16. in quibusdam codicibus legebatur *soluerunt* ἀντὶ τοῦ *sonuerunt*, id est continuò Numeriano applaudentes sonitum dederunt.

Subitus vigor] Eodem epitheto exornauit agnos Virgilius. *Sepè tener nostris ob ouilibus imbuet agnus.* est autem vniuersus hic locus ex Virgilio nescio quo pacto expressus, ille enim sic inquit. *Errantes hederas passim cum baccare tellus, Mistaq; ridenti colocasia fundet acantho.*

Exudent vellera fœtis] Conieci olim esse legendum, *exundent vellera setis*, à qua coniectura ne nunc quidem valdè abhorreo, præsertim cùm in quibusdam libris disertè spectetur illud *exundent*, verumtamen, quoniam scribit Varro tonsuræ esse tempus inter æquinoctium vernum, & solstitium, cùm sudare oues incipiunt, à quo sudore recens lana tonsa succida est appellata, ἀπεύω: ad totius huius loci sententiam faciunt verba Plutarci in Commentario, quo causam quærit, Cur Pythia carminibus oracula reddere desierit inquiens. οἱ μὲν οὖν περὶ τὸ Γαλάξιον τῆς Βοιωτίας κατοικοῦντες, ἤσθοντο τοῦ θεοῦ τὴν ἐπιφάνειαν, ἀφθονίᾳ καὶ περιουσίᾳ γάλακτος, πρὸ πάντων γὰρ ἐκ πάντων κελαρύξεν ὡς ἀπὸ κρηνίων φέρτατον ὕδωρ θήλειον γάλα. τοὶ δὲ ἐπιμπλῶν ἐσσύμενοι πίθους, ἀσκὸς δὲ οὔτε τις ἀμφορεὺς ἐλίννυε δόμοις πέλλαι δὲ ξύλινοι πίθοι πλῆσθεν ἅπαντες. Deos verò hominum cœtibus quandoq; se inserere consueuisse cecinit Homerus dicens. Καί τε θεοὶ ξείνοισιν ἐοικότες ἀλλοδαποῖσι, Γαντοῖοι τελέθοντες ἐπιςρωφῶσι πόληας.

Semel hac in valle notaui] Tenuis coniectura ex non admodum firma obseruatione, itaq; suspicabar fuisse scriptum *semel haud*, id est persæpè: verumtamen, vt alij id sæpè obseruauerint, Corydoni sanè non nisi semel vsu venit, vt idem inspiceret, vel semel in illa valle, persæpè fortasse alibi, quare nil est immutandum.

Taciturna verentur Arbuta] Aut vocis expertia, aut ventorum spiritu minimè agitata, dixerat enim paulò antè. *Aspicis, vt virides audito Cæsare siluæ Conticeant?* atq; hoc quidem pacto accipi malo epithetum illud, quod alioquin ineptum es-

ſet, propterea quod non dicatur quippiam eo carere, quod ad id ſuſcipiendum non ſit accomodatum, veluti docet Alexander Aphrodiſienſis in Commentarijs ad tertium librum Topicorum Ariſtotelis.

Iners tellus] Sic etiam tellurē appellauit Horatius. *Qui terram inertem, qui mare temperat Ventoſum.* & *brutam* alio loco eodem ſenſu. *Quò bruta tellus, & vaga flumina.* ſimili ratione dictum eſt & illud. *Pone me pigris vbi nulla campis Arbor æſtiua recreatur aura.* per *pigros* enim *campos* incultos intelligit, horridos, ac deniq; ſteriles, & infrugiferos.

Incaluit] Reddita eſt apta generationi, quæ nimirum à calido ſit, & ſicco, tamquam à cauſis conficientibus, cùm terra igitur ſua vi, ac natura frigida ſit, ſi flores, aut aliud paritura eſt, neceſſe eſt, vt extrinſecum calorem aſſumat, atq; adeò ſolis radijs intepeſcat, alioqui iners manebit, & infęcunda: ſentit Galenus libr. 1. de Naturalibus facultatibus in animalibus, ac ſtirpibus calidum, ac frigidum præcipuè agere, ſiccum verò, & humidum pati, id quod Ariſtoteles multò ante ſcriptū reliquerat tùm alibi, tùm initio quarto Meteorologic. dum loquitur de quatuor primarum facultatum numero, earumq; coniugationibus his verbis. ὧν τὰ μὲν δύο, ποιητικὰ, τὸ θερμὸν, καὶ τὸ ψυχρὸν, τὰ δὲ δύο παθητικὰ, τὸ ξηρὸν, καὶ τὸ ὑγρόν. & quæ ibi ſequuntur, nam quod illic Ariſtoteles dixerat, ſtatim ratione confirmare aggreditur.

Cui ſilua vocato] Alicubi ſpectabatur *quo:* *vocato* autem poſitum eſt pro aduocato.

Succis fallentibus olim] Spei agricolæ non reſpondentibus, aliter dictum eſt à Marone; *& fallax herba veneni.* idem ait. *Grandior & fœtu ſiliquis fallacibus eſſet.* quidam ſuſpicantur legi debere *ſulcis* pro *ſuccis*.

Vix reſonant ſiliquis] Cùm ſiliquæ plenæ ſunt, legumen, quod intus abſconditur, nuſquam ſe commouere poteſt, itaq; nec ſonum reddit, hoc enim conſequens omninò eſt. Virgilius inquit. *Vnde prius lætum ſiliqua quaſſante legumen, Aut tenues fœtus viciæ, triſtiſq; lupini Suſtuleris fragiles calamos, ſiluamq; ſonantem:* *vix* autē abſolutè inficiatur, quomodo etiam ſummi debet in illo Terentij. *vix apud me ſum:* ac ſic antea dixerat Lucilius. *Carcer vix carcere dignus.* notant grammatici.

Meßis habet lolium] Eadem ratione infœlix appellauit Maro. *intereunt ſegetes, ſubit aſpera ſilua, Lappæq;, tribuliq;, interq;*

terq; nitentia culta Infœlix lolium, & steriles dominantur auenæ.

Metuet iactare ligones] Si quis hunc locum planissimè sibi aperiri cupit, adeat Luciani Timonem, vnde exemplo ante oculos posito Calphurnij φανταςία mirificè illustratur, neque enim dubito, quin eò respexerit poëta, cùm hæc scriberet; sed interim tamen Horatium audiamus, qui & ipse quoque huic loco intelligendo non minimùm affert adiuméti, ibi. *O si vrnam argenti fors qua mihi monstret, vt illi Thesauro inuento qui mercennarius agrum Illum ipsum mercatus arauit, diues amico Hercule.* vnde Persius illud suum mutuatus est. *O etsi Sub rastro crepet argenti mihi seria dextro Hercule.*

Vtitur auro] Neq; amplius ex noua principis liberalitate cum domino conferre cogitur tamquam in alieno solo inuentum, quod antè Adrianum passim obtinebat, sicut colligimus ex.l.fructus.ff.solut. matrim. sed hoc Calphurnius ad Numerianum transtulit adulatione quadam: ea de re nõnulla reperies Institutionibus Imperialibus de Rer. diuis. vel simpliciter auro potitur, si in id fortè inciderit, dum agrum fodit: cæterùm thesauros humi abscondi consueuisse notú est, & Plautinus Euclio suo exemplo docet: sic etiã Horatius. *Nullus argento color est, auaris Abditæ terris inimice lamnæ Crispe Sallusti.* Ausonius in Epigrammate. *At qui, quod terræ abdiderat, non repperit aurum, Quem laqueum inuenit, nexuit, & perijt.* hinc thesaurum difinitur, vt sit, *vetus quædam depositio pecuniæ, cuius non extat memoria, vt iam dominum non habeat.* Paulus Iurisconsultus.

Ne sonet offenso] Iam non loquitur amplius de thesauris, vt quidam falsò interpretantur, sed exequitur sententiam, quam Ouidius quoq; expressit in Epistola Penolopes ad Vlyssem his verbis. *Semisepulta virum curuis feriuntur aratris Ossa*: neq; non item Lucanus in illis. *Pluraq; ruricolis feriuntur dentibus ossa*: quamquam per contrariam massam galeas, ocreas, thoracas, cæteraq; arma occisorũ militũ possumus intelligere.

Instat aratro] Innititur aratro ipsum altius in terram adigens, ne præuaricetur, vt loquitur Plinius, à quo habitu *curuus arator* dicitur à Marone. *Tempora quę messor, quę curuus arator habere.*

Cultor aristas] Primitias Cereri offerre ex agricolarum instituto. Virgil. *In primis venerare deos, atq; annua magnę Sacra refer Cereri lætis operatus in herbis.* auctor epigrammatis in

 Priapum.

Priapum. *Contentus modico Bacchus solet esse racemo, Cùm capiant alti vix sua musta lacus: Magnaq; secundis cùm messibus area desit, In Cereris crines vna corona datur* de primitijs verò, quę in Sacrosancto veteri instrumento sacerdotibus offerri Deus iubebat, piæ, doctæque extant sententiæ apud Philonem Hebræum libro de Sacrificijs Abeli, & Caini, necnō de Sacerdotum honoribus; sed ea non sunt huius loci, & temporis.

Bromium perfundere vino] Bacchi cognomen à verbo βρομέω, vel ἀπὸ τοῦ βρόμου, qui, cùm Bacchus in lucē ederetur, exauditus est teste Diodoro, & Eusebio: Phornutus de Natura Deorum à voce calcantium vuam in torculari nominis originationem deducit, quæ si vera est, huic loco maximè quadrat; eius meminit Ouidius inter multa Bacchi cognomina dicens. *Thuraq; dant, Bacchumq; vocant, Bromiumq;, Lyæumq;, Ignigenamq;, satumq; iterum, solumq; bimatrem.*

Vt nudus ruptis] Ita fermè Nemesianus. *celeriq; illudere planta Concaua saxa super properant; vindemia feruet Collibus in summis, crebrò pede rumpitur vua: Nudaq; purpureo sparguntur tempora musto.*

Saginata magistro] Nisi hic versus vno spatio sit productior, cuiusmodi ille apud Lucretiū. *Præter.n.quàmquòd morbi est, cùm corpus ægrotat*: media syllaba in voce *saginata* corripitur contrà eius naturam, quod notari volo; Propertius rectè. *Parua saginati lustrabant compita porci.* rursus. *Qui dabit immundæ venalia farta saginæ.* vel foras abijcienda est secunda vocalis, vt sit *sagnata*, veluti illud eiusdem poëtæ, Propertij inquam; *Spectaclum ipsa sedens primo temone pependit.* ac rursus. *Spectaclum capta, nec minus vrbe fuit.* sic etiam dixit Horatius. *Nullus argento color est auaris Abditæ terris inimice lamnæ, Crispe Salusti.* Virgilius. *Ac primùm laxos tenui de vimine circlos Ceruici subnecte.* quorū exemplo nos in nostro Nereo, quod poëmation in nuptias Serenissimorum Principum Ferdinandi Medices, & Christinæ Lotharingiæ non ita diu confecimus, & publicauimus, vt nosti, hunc in modum scripsimus. *semtis quid pluribus hortos Distinctos.* pro *semitis*, quod ineruditi quidam non videntes temerè, atq; imprudenter nos de ea re carpere non sunt veriti, in quo inscitiam suam manifestò detexerunt. cæterùm per *magistrum* vel conuiuij principem intelligems, hoc est συμποσίαρχον, veluti apud Catullum. *Vt lex Posthumiæ iubet magistræ*: vnde *magisteria*. Cicero. *Me verò & magisteria*

delectant

delectant à maioribus instituta, & is sermo, qui more maiorum à summo adhibetur magistro in poculo. vel ipsum vinum, quo nullus magister melior inueniri potest: aut etiam magistrum vici rustici, ad quem pertinuerit cura Compitalitiorum.

Ad peruia compita ludos] Festa intelligit in honorem Bacchi celebrari solita, quæ τὰ ἀσκώλια vocabant Athenienses, propterea quòd in medio theatri super vtres, id est ἀσκοὺς inflatos, obunctosq; vno pede subsilirent, vt delabentes risum spectatoribus excitarent: hos ludos ita describit Varro. *Etiam pelles bubulas oleo perfusas percurrebant, ibiq; cernuabant, à quo vetus est ille versus in carminibus. Ibi pastores ludos faciunt corijs Consualia*. Virgilius verò sic. *Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris Cæditur, & veteres ineunt proscenia ludi; Præmiaq; ingentes pagos, & compita circum Theseidæ posuere; atque inter pocula læti Mollibus in pratis vnctos saliere per vtres; Nec non Ausonij Troia genus coloni Versibus incompti ludunt, risuq; soluto, Oraq; corticibus sumunt horrenda cauatis; Et te, Bacche, vocãt per carmina læta, tibiq; Oscilla ex alta suspẽdũt mollia pinu.*

Pacem dat montibus] Nõ damno vulgatam scripturam, sed indico alteram, quæ erat *motibus*.

Ter pede ferire] Trimetros canere qui quamquã senis ictibus, tribus tamen insignioribus constant. sic Horatius. *Pollio regum Facta canit pede ter percusso*. quidam codices præseferebant *lenta*, quod senarij iambici naturam respicit, in quibus spondei frequentes collocabantur, vt tardius incederent, veluti docet Horatius Epistola ad Pisones.

Cantare choreas] Artificiosa dicendi ratione & cantum; & tripudium coniunxit poëta, nam veteres saltantes canebant. Virg. sic. *Pars pedibus plaudunt choreas, & carmina dicunt*.

Condere libro] Inscribere in cortice arboris, vt morem fuisse pastoribus supra demonstrauimus. Nemesian. *Continet inciso seruans mea carmina libro*. hic noster. *Dic age; nam cerasi tua cortice verba notabo; Et decisa feram rutilanti carmina libro*. Glaucus in Epigrãmate. Ναὶ ναὶ Πὰν συριγκτὰ, καὶ ἐς αὔγειρον ἐκεῖναν Σοί τι κατὰ φλοιοῦ γράμμ' ἐκόλαψε λέγειν.

Exurdent classica] Tubæ suo ingenti strepitu nostrorum calamorum exiguum sonũ offuscant, neq; exaudiri permittunt; hoc enim naturale est, vt magnus aliquis fragor impedimento sit, quominus tenuior sonitus exaudiatur, quocirca qui ad Nili catadupas inhabitant seinuicem loquentes exaudire nequeunt.

queunt ob præcipitantis aquæ fragorem: porrò cùm prælium esset committendum, litui, tubæ, cornua, cæteraq; huiusmodi bellica instrumenta clangebant, quod bellicum, seu classicum canere dicebatur, qua de re videndus est Vegetius de Re militari. lib. 2.

Securior ipse Lyæo] Magis securus ob numen Cæsaris, quàm ob numen Bacchi: est autem Lyæus Bacchi cognomen παρὰ τὸ λύω, quòd curis videlicet hominum mentes soluat, vt ait Ouidius. *Cura fugit, multo diluiturq; mero.* Horatius ad Græcum nomen alludens inquit. *Curam, metumque Cæsaris rerum iuuat Dulci Lyæo soluere.* per *Lyæum* vinum accipiens, quod est liquor Bacchi.

Faunus in vmbra] Quàm libenter captare cõsueuit. Horat. *Velox amœnum sæpè Lucretilem Mutat Lycæo Faunus, & igneam Defendit æstatem capellis Vsq; meis, pluuiosq; ventos.*

Per iuga siccato] Hic noster. *Affuerunt sicco Dryades pede, Naiades vdo.* cur verò *pedem siccatum* appellauerit declarat dicens. *humanum non calcatura cruorem:* nimirum ob sanguinem occisorum. Ouid. *Iam seges est, vbi Troia fuit, resecandaq; falce Luxuriat Phrygio sanguine pinguis humus.* Petronius Arbiter. *horrida tellus Extulit in lucem nutritas sanguine fruges.* cæterùm Oreades Nymphæ montium nuncupantur παρὰ τοῦ ὄρους. Virgil. *quam mille secutæ, Hinc, atq; hinc glomerantur Oreades.* mihi placet vulgata scriptura. fuit tamen, cùm legerem *soccato* ἀντὶ τοῦ *siccato*, hoc est soccis induta. Propertius. *Cui sæpè immundo sacra conteritur via socco.* sic Virgilius. *atq; altè suras incincta cothurno.* Hesiodus in Theogonia vocat Iunonem χρυσοπέδιλον: sed hîc nihil mutandum, vt præmonui.

Post longa reducite] Votum longæuitatis. Horat. *Serus in cœlum redeas, diùq; Lætus intersis populo Quirini:* vel totidem (inquit) annos eidem rependite.

Cœlestia fila metallo] Curate ne Parcæ stamen aureum vmquam intercidant, hoc est, efficite ipsum immortalem: nota autem sunt, aut saltẽ passim obuia, quæ de Parcis ab antiquis traduntur: earum nomina commemorantur hæc, Clotho, Lachesis, Atropos; Clotho quidem παρὰ τὸ συγκλώθειν τὰ ἀνθρώπινα; Lachesis παρὰ τὸ λαχάνειν τὸ πεπρωμένον; Atropos παρὰ τὸ ἀμετάτρεπτον τῆς μοιριδίου ἀνάγκης. earum pulcherrima extat descriptio apud Catullum de Nuptijs Pelei, & Thetidis ab illo versu. *His corpus tremulum complectẽs vndiq; vestis:* & reliqua.

per

per metallum perpetuum fila ex ſolido auro confecta accipe, ſi quidem aurum nullà rubigine tangitur, nec vllum intertrimentum patitur, vel nuſquam interruptum.

Tu quoq; mutata] Μίμησις Horatiana, ſic.n.ille *tandem venias precamur Nube candentes humeros amictus Augur Apollo*. & reliqua.

Etenim hūc deprecor] Hic verſus in omnibus codicibus mendosè legebatur, itaq; meritò aſteriſco fuit notatus, ſed eum ipſe ita corrigo ex vetere exemplari: *viuas*, vel *venias, atq; hunc precor orbem*.

Aeternos populos rege] Vel æternùm rege, vel *æternos populos*, hoc eſt Romanos ipſos, quorum imperium perpetuum fore auguratur Iuppiter apud Virgilium dicens. *His ego nec metas rerum, nec tempora pono; Imperium ſine fine dedi:* Roma porrò dicta eſt *Vrbs æterna* eamdem ob cauſam.

Ceptamq; pariter] Vel quia Iouem paulò antè ipſum appellauit, qui hominum, deorumq; pater dictus eſt, vt alibi adnotauimus, vel tacitè ad honorem illum reſpexit, qui ciuibus de Rep. benè meritis, atq; adeò Imperatoribus ipſis tribuebatur, vt Patres patriæ dicerentur.

Nemorales deos] Agreſtes, qui lucos habitant, cuius generis ſunt Faunus, Pan, Syluanus, Satyri, Pomona.

Obæſis auribus apta] Rudibus, & indoctis à corporis habitudine; ſiquidem mores animi (teſte Galeno) corporis tēperamento vt plurimùm reſpondent; hinc Homerus Beotos pingues appellauit, eius gentis tarditatem ingenij, ac ſtupiditatem notans. πὰρ δὲ (inquit) οἱ ἄλλοι Ναῖον Βιωτοὶ μάλα πίονα δῆμον ἔχοντες: niſi ſi ſoli fertilitatem reſpexit potius, quod mihi fit veriſimile ob id, quod de Oresbio ſtatim dixerat. Horatius. *Pingue pecus domino facias, & cætera præter Ingenium*. rurſus alibi. *Ne rubeam pingui donatus munere*, ideſt verſibus indoctis, & ineptis: hinc dicimus *pingui Minerua*, &, *pingui ingenio* fieri, quæ inſulsè, & ineptè fiunt: reſpondet autem Menalcas ei, quod initiò dixerat Corydon. *Quicquid ineſt, ſilueſtre licet videatur acutis Auribus, & noſtro tantùm memorabile pago*. & rel.

Imparibus concinuiſtis auenis] Quarum ſunt aliæ alijs maiores. Virgil. *Eſt mihi diſparibus ſeptem compacta cicutis Fiſtula*. vel *imparibus*, id eſt minimè aptis ad heroum laudes concinendas, qua de re ſuperius Menalcas Coridonem admonuerat: vel dictum eſt, vt illud; *ſed impar Voce ſonans*.

Tàm

Tàm liquidum] Cantus liquidus in laude ponitur, significat enim clarum, & distinctum. Lucret. *Et variæ volucres nemora auia peruolitantes Aëra per tenerum liquidis loca vocibus opplēt.* Virg. *Tùm liquidas corui presso ter gutture voces, Aut quater ingeminant.* est autem Græca phrasis pro liquidè, & dulciter canere. sic Horatius. *Dulcè ridentem Lalagen amabo, Dulcè loquentem.* rursus alibi. *aderat querenti Perfidum ridens Venus, & remisso Filius arcu.* Catullus ad Lesbiā. *qui identidem te Spectat, & audit Dulcè ridentem.* & in Endecasyllabo. *illam, quam videtis Turpè incedere.* Nemesianus, vnde hic locus desumptus videtur. *qua dulcè locutus Tityrus è siluis dominam peruenit ad vrbem.*

Quod Peligna solet] Pelignos fauos tamquam cera spectabiles commendat Plinius, sed Calabri mellis nobilitas ab Horatio celebratur ibi. *ego apis Matinæ More, modoq; Grata carpentis thyma per laborem Plurimùm circa nemus, vuidiq; Tiburis ripas operosa parcus Carmina fingo.* nam Matinus mons est Calabriæ: hic locus expressus est ex Theocrito, ibi. Ἀδύ τι τὸ στόμα τοι καὶ ἐφίμερος ὦ Δάφνι φωνά: Κρέσσον μελπομένω τεῦ ἀκουέμεν, ἢ μέλι λείχειν.

Qui dulce sonantem] Περιφραστικῶς C. Cilnium Mecœnatē intelligit, qui aditum Virgilio ad Cæsaris Augusti beneuolentiam sibi colligendam patefecit, quod argumentum tractat idem Maro Eclo. 1. Nemesianus verò inquit. *cantamus auena, Qua diui cecinere prius, qua dulcè locutus Tityrus è siluis dominam peruenit ad vrbem.*

Dominam deduxit ad vrbem] Romam vocat *vrbem dominam*, hoc est μητρόπολιν, sic Horatius. *ò tutela presens Italiæ, dominæque Romæ.* idem *principem vrbium* appellat, ibi. *Romæ principis vrbium.* sed Calphurnius imitatus est Nemesianum, qui dixerit. *Dominam perducat ad vrbem.* sic etiam Martialis. *Plus sanè placeat, domina qui natus in vrbe est.*

Ostenditq; deos] Augustos: principes enim deos vocabant veteres, vt docet Ioannes Tzetzes non vno in loco; Virgilius ait. *O Melibœe deus nobis hæc ocia fecit.*

Cantabimus arma] Alludit ad libros Georgicorum, & Aeneidos, quos post Bucolica conscripsit Virgilius; eorum ordinē ipsemet ita fuit executus in proëmio Aeneidos, antequā illos versus Tucca, & Varro inde amouerent. *Ille ego qui quondam gracili modulatus auena Carmen, & egressus siluis vicina coegi;*

Vt quam-

Vt quamuis auido parerent arua colono, Gratum opus agricolis; at nunc horrentia Martis Arma, virumq; cano.

Respiciat] Et per hoc faueat. Sic vsus est hoc verbo Virgil. *Candidior postquam tondenti barba cadebat, Respexit tamen, & longo post tempore venit.* hic noster superius hac ipsa Ecloga. *Nec quisquam nostras inter dumeta camœnas Respiceret.*

Decurrunt carmina] Bene *decurrunt*, nam carmina pedibus constãt, id est modulis quibusdam incedunt, sicut animalia pedibus. Horat. *nec cito pede currere versus*. & iterum. *& euntes mollius*; ab eo, quod est in animalibus. Propert. *Et canit, vt soleant molliter ire pedes*. nisi fortè legendum sit *mensu*, quod tamen non crediderim.

In montibus istis] Quos Roma suo ambitu complectitur.

Vellit nam sæpius aurem] Auris memoriæ dicata fuit, hinc *aurem vellere* pro admonere. Virgil. *Cùm canerem reges, & prælia, Cynthius aurem Vellit, & admonuit*. & in epigrammate. *Mors aurem vellens, viuite ait, uenio*. Seneca de Beneficijs. *loquar mecum, & aurem mihi vellam*. item alibi. *Nec tamquam munus dabo, sed verba mea redimam, & aurem mihi peruellam, damno castigabo promittentis temeritatem*.

Inuida paupertas] Quia inuidet ditioribus. Ouid. *Inuidus alterius rebus macrescit opimis*.

Vilia cura] Cuiusmodi sunt, quæ initiò huius Eclogæ com memorauit Menalcas. *Et potius glandes, rubicundaque collige corna; Duc ad mulctra greges, & lac venale per vrbem Non tacitus porta*.

Penetralia visere Phœbi] Vel Cæsaris intimum cubiculum, quem etiam superius Deum vocauit, vt dixi, vel sacrariũ templi, quod Augustus in Palatio Apollini excitauit, vt auctor est Suetonius: in eo erat bibliotheca: vnde Horatius. *Scripta Palatinus quæcumq; recepit Apollo*.

Nos tamen interea] Non longè discedit hic noster à Virgilij vestigijs, ille enim sic inquit. *Namq; erit ille mihi semper deus, illius aram Sæpè tener nostris ab ouilibus imbuet agnus*. verùm hîc hœdus occidi videtur in cœnæ vsum.

Iam fræmit æstas] Breuiores vmbras emittit, sol enim cùm mediam cœli plagam peruadit, magis ex perpendiculo nos aspicit, itaq; vmbras contrahit, ex aduerso mane, cùm exoritur, vel cùm vesperi occidit, productiores efficit, propterea quod nostrum hemisperium ex transuerso illustrat, sicuti do-

cet Ariſtoteles in Problematis. Virgil. *Maioreſq; cadunt altis de montibus vmbræ.* Ouid. *Fecerat exiguas tùm ſol altiſſimus vmbras.* vide Strabonem γεωγραφ. extremo libro ſecundo, vbi περὶ τῶν περισκίων καὶ ἀμφισκίων καὶ ἑτεροσκίων loquitur.

ECLOGA V.

Mycon Pater, Et Canthvs Filivs. Didascalica.

ORTE Mycon ſenior, Canthuſq; Myconis alumnus
Torrentem patula vitabant arbore ſolem.
Tum iuueni ſenior præcepta daturus alumno,
Talia verba refert tremulis titubantia labris.

My. *Quas errare vides inter dumeta capellas,*
Canaq; laſciuo concidere gramina morſu
Canthe puer, quos ecce greges à monte remotos
Cernis in aprico decerpere gramina campo:
Hos tibi do ſenior iuueni pater: ipſe tuendos
Accipe: iam certe potes inſudare labori:
Iam pro me gnauam potes exercere iuuentam.
Aſpicis vt nobis iampridem mille querelas
Afferat, & baculum premat inclinata ſenectus?
Sed qua lege regas & amantes luſtra capellas,
Et melius pratis errantes mollibus agnas,
Percipe. Vere nouo, cùm iam tinnire volucres
Incipient, nidoſq; reuerſa lutabit hirundo:
Protinus hiberno pecus omne mouebis ouili.
Tunc etenim toto vernanti gramine ſylua
Pullat, & æſtiuas reparabilis inchoat vmbras.
Tum florent ſyluæ: viridiſq; renaſcitur annus.
Tum Venus, & calidi ſcintillat feruor Amoris:
Laſciuumq; pecus ſalientes accipit hircos.

Sed non ante greges in pascua mittito clausos,
Quam fuerit placata Pales. Tu cespite viuo
Pone focum: Geniumq́ loci, Faunumq́, Laremq́
Salsô farre voca. tepidos tunc hostia cultros
Imbuat: atq́ etiam, dum viuit, ouilia lustra.
Nec mora: tunc campos ouibus, dumeta capellis
Orto sole dabis, simul hunc accedere montem
Cœperit, & primæ spatium tepefecerit horæ:
At si forte vaces dum matutina relaxat
Frigora sol, tumidis spument tibi mulctra papillis.
Implebis quod messe fluat. Rursusq́ prementur
Mane quod occiduæ mulsura redegerit horæ;
Parce tamen fœtis: neu sint compendia tanti,
Destruat vt niueos venalis caseus agnos.
Nam tibi præcipuo fœtura colatur amore.
Te quoq́ non pudeat, cùm serus ouilia vises,
Si qua iacebit ouis partu resoluta recenti,
Hanc humeris portare tuis, natoq́; parenti
Ferre sinu tremulos & nondum stare paratos.
Nec tu longinquas procul à præsepibus herbas,
Nec nimis admotæ sectabere pabula syluæ,
Dum peragit vernum Iouis inconstantia tempus.
(Veris enim dubitanda fides) modò fronte serena
Blandius arrisit: modò cùm caligine nimbos
Intulit, & miseras torrentibus abstulit agnas.
At cum longa dies sitientes afferet æstus,
Nec fuerit variante deo mutabile cœlum:
Iam syluis committe greges: iam longius herbas
Quære: sed ante diem pecus exeat; humida dulces
Efficit aura cibos, quotiens fugientibus Euris
Frigida nocturno tanguntur pascua rore,
Et matutinæ lucent in gramine guttæ.
Vt simul argutæ nemus increpuere cicadæ:
Ad fontem compelle greges: nec protinus herbas,
Vel campos permitte sequi. sine, protegat illos
Interea veteres quæ porrigit esculus vmbras.

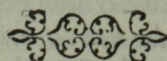
Verùm vbi decliui iam nona tepescere sole
Incipiet, seræq; videbitur hora merendæ,
Rursus pasce greges, & opacos desere lucos.
Nec prius æstiuo pecus includatur ouili,
Quàm leuibus nidis somnos captare volucris
Cogitet, & tremuli tremebunda coagula lactis.
Succida iam tereti constringere vellera iunco
Cùm iam tempus erit, maternas demere lanas,
Hircorumq; iubas, & olentes cædere barbas,
Ante tamen secerne pecus: gregibusq; notatis,
Consimiles include comas: ne longa minutis,
Mollia ne duris coeant, ne candida fuscis.
Sed tibi cum vacuas posito velamine costas
Denudabit ouis, circunspice: ne sit acuta
Forfice læsa cutis: tacitum ne pustula virus
Texerit occulto sub vulnere: quæ nisi ferro
Rumpitur, in miserum fragili rubigine corpus
Corrodet sanies, & putrida contrahet ossa.
Prouidus (hoc moneo) viuentia sulfura tecum,
Et scyllæ caput, atq; intacta bitumina porta,
Vlceribus laturus, opem nec brutia desit
Dura tibi; liquido picis vngere terga memento,
Si sint rasa, linas viui quoq; pondera melle
Argenti coquito, lentumq; bitumen aheno,
Impressurus oui tua nomina; nam tibi lites
Afferet ingentes lectus possessor in aruo.
Tunc etiam, dum siccus ager, dum feruida tellus,
Dum rimosa palus & multo torrida limo
Aestuat, & fragiles nimius sol puluerat herbas.
Lurida conueniet succendere galbana septis;
Et tua ceruino lustrare mapalia fumo.
Obfuit iste malis odor anguibus; ipse videbis
Serpentum cecidisse minas: non stringere dentes
Vlla potest vncos: sed inani debilis ore
Marcet, & obtuso iacet exarmata veneno.
Tunc age vicinæ circunspice tempora brumæ

Qua ratione geras aperit cum vinea ſepes,
Et portat lectas ſecurus vinitor vuas:
Incipe falce nemus, viuaſq; recidere frondes.
Tunc opus eſt teneras ſummatim ſtringere virgas.
Tum debes ſeruare comas dum permanet humor,
Dũ viret; & tremulas non excutit Africus vmbras.
Aſt vbi conueniet tepidis fœnilibus olim
Promere, cum pecudes extremus clauſerit annus:
Sic tibi nitendum eſt. labor hoc in tempore noſter,
Gnauaq; ſedulitas venit, & paſtoria virtus.
Nec piegat ramos ſiccis miſcere recentes,
Et ſuccos adhibere nouos. Neu torrida nimbis
Inſtet hyems, nimioq; gelu, niuibuſq; coactis:
Incuruare velis nemus, & conſtringere frondes.
Tum tamen aut leues hederas, aut molle ſalictum
Valle premes gelida. Sitis eſt penſanda tuorum
Canthe gregum viridante cibo. nihil aridus illis
Ingenti poſitus quamuis ſtrue proſit aceruus:
Virgea ſi deſint liquido turgentia ſucco:
Et quibus eſt aliquid plenæ vitale medullæ.
Præcipuè gelidum ſtipulis, & fronde caduca
Sterne ſolum, ne forte rigor penetrabile corpus
Vrat, & interno vaſtet pecuaria morbo.
Plura quidem monuiſſe velim; nam plura ſuperſunt.
Sed iam ſera dies cadit: & iam Sole fugato,
Frigidus æſtiuas impellit noctifer horas:.

COM.

COMMENTARIVS
In Eclogam Quintam.

DITIO Florentina a Philippo Iuncta procurata huic Eclogæ titulum præfigit *Mycon* à pastore, qui in ea loqui introducitur.

Torrentem patula] *Patulam fagum* vocauit etiam Virgilius. *Tityre tu patulæ recubans sub tegmine fagi*. sic M. Tullius de platano. *Nam me hæc tua platanus admonuit, quæ nō minus ad opacandum hunc locum patulis est diffusa ramis, quàm illa, cuius vmbram secutus est Socrates. Homerus* τανύφυλλον ἐλαίαν dixit. Moschus βαθύφυλλον πλάτανον. illud *torrentem solem* conuenit cū illo Catulli. *Sole sub ardenti flauentia demetit arua*: quod & in Virgilio reperias. Propertius ait. *Venit enim tempus, quo torridus æstuat aër, Incipit, & sicco feruere terra cane.*

Tùm iuueni senior] Comparatiuum pro positiuo. Ouid. *Diua potens, seniorq; pater, pia sarcina nati*. rursus. *Iamque vale seniorq; pater, germanaq; Gorge*.

Tremulis titubantia labris] Pulchrè exprimit senectutis incommodum in verbis enunciandis, quod Græci vocant ἰσχνοφωνίαν, cùm quis nequit expeditè syllabam syllabæ contexere pronunciando, quo vitio senes præcipuè laborant, vnde ab Horatio *balba senectus* nūcupatur. *Occupet extremis in vicis balba senectus*: Tibullus. *Balbaque cum puero dicere verba senem*. quamquam propriè *balbus* est ψελλὸς. sed ad mentem huius nostri dixit Iuuenalis. *Vna senum facies, cum voce trementia labra*. Tibullus etiam. *Et sibi blanditias tremula componere voce*. huiusce verò effectus causam exquirit Aristoteles in Problematis, apud quem videre poteris.

Quas errare uides] Errando pasci. Virgil. *Ille meas errare boues, ut cernis, & ipsum Ludere quæ uellem calamo permisit agresti*.

Canaq; lasciuo] *Gramina cana* dixit ob pruinam. Virgil. *Frigora nec tantum cana concreta pruina*. rursus. *dum mane nouum, dum gramina canent*. item alibi. *gelidus canis cùm montibus humor*

Liquitur.

Liquitur. Horat. *Nec prata canis albicant pruinis*. eadem ratione *Soractem niue candidum*, & *Thracem* appellauit. cæterùm *lasciuo morsu* dixit pro voluptuoso, & desidioso, ita enim interpretatur Seruius grammaticus illud Maronis. *Florentem cythisum sequitur lasciua capella*. & Constantinus sanè de Agricultura scribit capras gregatim pasci, sed maximè inuicem discedentes, saltantesq;, ac lasciuientes: sed & Columella de capro inquit. *quòd si uberius alatur, matrem stupro superuenit, & ideo ante sex annos consenescit, propterea quod immatura Veneris cupidine primis pueritiæ temporibus exaustus est, itaq; quinquennis parùm idoneus habetur fœminis implendis*.

In aprico] Sic *apricos colles*, & *aprica saxa* vocauit Maro. & quò *Duceret apricis in collibus uua colorem*. ac rursus alibi. & *altè Mitis in apricis coquitur uindemia saxis*. *apricum campum* dixit Horat. *cur apricum Oderit campum patiens pulueris, atq; solis*.

Tuendos accipe] Virgil. *Quæ cura tuendo Sit pecori*.

Insudare labori] Qui plurimus exhauriendus est pecori magistro, etenim, vt inquit Columella; *Magister huius pecoris debet esse acer, durus, strenuus, laboris patientissimus, alacer, atq; audax, ut qui per rupes, per solitudines, per uepres facilè uadat, & non ut alterius generis pastores sequatur*.

Mille querelas] Ob multos, variosq; morbos senes identidem infestantes, μακρὸς γὰρ αἰὼν συμφορὰς πολλὰς ἔχει, inquit Euripides. Iuncus in libro de Senectute apud Stobæum in Collectaneis hac de re plura scripta reliquit, quibus recensendis, vt breuitati studeam, consultò supersedeo. Apollodorus tamen senectutem ipsam morbum esse pronunciauit, τὸ γῆρας (inquit) ἐστὶν αὐτὸ νόσημα. & Aristoteles in libris de Animalibus senectutem appellat νόσον φυσικὴν.

Baculum premat] Senes inualidi baculo se sustentare cõsueuerunt; hinc ait Iuuenalis. *& pedibus me Porto meis, nullo dextram subeunte bacillo*. Cornelius, cui pater luminibus captus pro baculo inniteretur, Scipio cognominatus est, & nomen ex cognomine posteris dedit, auctore Macrobio; dicitur enim *Scipio* bacillus ille, cui senes innitũtur. Heliodorus Aethiopicorum lib. I. οὐκ ἐπὶ τοιαύταις μὲν ἐλπίσιν ὦ Ἀθηναῖοι τόνδε ἀνέτρεφον ἔλεγεν. ἀλλὰ τοῦ γήρως τοῦ μοῦ βακτηρίαν ἔσεσθαι προσδοκῶν. auctor ille, qui à nõnullis Cornelius Gallus esse perhibetur. *Hinc est, quod baculo incumbens ruitura senectus Assiduo pigram uerbere pulsat humum*. notum etiam est Sphyngis œnigma. Ἔστι δίπουν ἐπὶ γῆς,

καὶ τὸ

καὶ τέτραπον, οὐ μία φωνὴ, Καὶ τρίπον. idem Latinus poëta, quem modò nominaui. *Fitq; tripes, rursus quadrupes, ut paruulus infans.* sed & Hesiodum audire operæpreciũ fuerit dicentem in Opere ἦμα καὶ ἡμέραι. τότε δὴ τρίποδι βροτῷ ἶσοι, Οὗτ' ἐπὶ νῶτα ἔαγε κάρη δ' εἰς οὖδας ὁρᾶτι. cæterùm *inclinatam senectutem* vocat à rei natura, senes enim terram spectare consueuerunt, vnde *silicernium*, quòd silices videlicet intueantur, vt dixit Hesiodus. Nonius tamen aliunde originationem deriuat; hinc quoq; Plautinus iocus Curculione. *ecce autem bibit arcus, pluet, Credo, hercle, hodie.* uetulam enim, quòd incurua esset, & inflexa, *arcum* nominauit. Propertius sic: *cùm sis Ipsa anus; haud longa curua futura die*. Ouid. *Iam uenit tacito curua senecta pede*. prestantissimus noster poëta Torquatus Tassius de Raimundo loquens, cùm Argantes Christianos iterum ad singulare certamen prouocasset. *Et io, ben' ch' à gir' curuo mi condanni La graue età, non sia, che ciò ricusi.* vel *inclinata* ad occasum respiciens.

Et amantes lustra capellas] Iam præcepta Cantho promere incipit Mycon; admonetq; vt capras in mõtibus, oues in pratis pastum ducat, quod & rei rusticæ scriptores obseruari iubent; itaq; Varro inquit. *Caprinum pecus habet sua propria quædam, quòd potius siluestribus saltibus delectatur, quàm pratis, studiosè enim de agrestibus fructibus pascuntur, atq; in locis cultis uirgulta carpunt, itaq; à carpendo capræ nominatæ.* Columella quoque in hanc sententiam. *Id autem genus* (de caprino pecore loquitur) *dumeta potius, quàm campestre situm desiderat, asperisq; etiam locis, ac siluestribus optimè pascitur, nam nec rubos auersatur, nec uepribus offenditur, & arbusculis frutetisq; maximè gaudet.* Macrob. *Capræ uerò consuetudo hæc in pastu uidetur, ut semper altum pascendo petat.* Virgil. *Pascuntur uerò siluas, & summa Lycæi, Horrentesq; rubos, & amantes ardua dumos.* idem quoq; tradit Constantinus de Agricultura libro 8. hic noster paulò infra dicet. *tùm campos ouibus, dumeta capellis Orto sole dabis.*

Pratis errantes mollibus] Ex Virgilio. *Mollibus in pratis vnctos saliere per utres.*

Vere nouo] Imitatio Virgiliana tum in verborum coniunctione, tum in præcepto ipso. sic ille. *Quantùm uere nouo uiridis se subijcit alnus.* item. *Vere nouo gelidus canis cùm montibus humor Liquitur.* id est vere ineunte; quoad præceptum sic inquit idem summus poëta. *At uerò Zephyris cùm læta uocantibus æstas, In saltus utrumq; gregem, atq; in pascua mittes.* itidem

Horatius

Horatius. *Soluitur acris hyems grata uice ueris, & Fauoni, Trahuntq; siccas machinæ carinas; Ac neq; iam stabulis gaudet pecus, neq; arator igni.*

Lutabit hirundo] Quod statim in vniuersum dixerat, nunc particulatim hirundinis exemplo posito magis declarat; siquidem vere aduentante solet hirundo ex ignotis regionibus ad nos remeare, vnde *veris prænuncia* nuncupatur. Philemon. Ἡ μὲν χελιδὼν τὸ θέρος ὦ γύναι λαλεῖ. Ouid. *Fallimur, an ueris prænuncia uenit hirundo, Et metuit, ne qua uersa recurrat hyems?* rursus. *Tunc blandi soles, ignotaq; redit hirundo, Et luteum celsa sub trabe figit opus*. Horat. *Nidum ponit Itym flebiliter gemens Infœlix auis*. & alibi. *te dulcis amice, reuiset Cum Zephyris, si concedas, & hirundine prima.* Virgil. *Hoc geritur Zephyris primùm impellentibus undas, Ante nouis rubeant, quàm prata coloribus, ante Garrula quàm stagnis nidum suspendat hirundo*. Aristophanis interpres admonet nos de prouerbio, νέα χελιδὼν ἐστιν ἔαρος ἀρχή; itaq; ipsam Rhodij publicis votis quotannis inuitabant sub tempus vernum his verbis. ἦλθε ἦλθε χελιδὼν καλὰς ὥρας ἄγουσα, καὶ καλοὺς ἐνιαυτούς; alterius adagionis ab hac aue ducti meminit Aristoteles in Ethicis; μία χελιδὼν ἔαρ οὐ ποιεῖ. deniq; Aristophanes, Homerus, Hesiodus, multi præterea alij tùm Græci, tùm Latini poetæ huius auis in hanc sententiam meminerunt, quorum testimonia nihil est opus recésere; de voce *lutare*, quod ad rem ipsam attinet, sic est apud Aelianũ. ἡ χελιδὼν, ὅτε οὐ πορίζοι πηλοῦ, τοῖς ὄνυξι φέρει καὶ συμπλάττει τὴν καλίαν, εἰ δὲ ἀπορία, βρέχει ἑαυτήν, ὡς Ἀριστοτέλης λέγει, ἑαυτὴν, καὶ εἰς κόνιν φύρει τὰ πτερὰ ἐμπεσοῦσα, καὶ τοῦ πηλοῦ περιπαγέντος, ἐντεῦθεν ὑπὸ τὸ ψήχουσα τῷ ῥάμφει τὴν προκειμένην οἰκοδομίαν χειρουργεῖ. Aristoteles quoq; initio libri sexti de Histor. animal. hirundines ex luto nidos construere scribit; sed & lib. 9. eiusdẽ operis id fusius deinde explicat, velut ibi perspici põt, docet ẽt ex ipsomet Aristotele Antigonus in Cõgerie mirabiliũ narrationũ. Plinius de hac re ita inquit, *Gellio Doxius Cœli filius lutei ædificij inuentor placet, exemplo sumpto ad hirundinum nidis*. Ouid. *Tùm blandi soles, ignotaq; prodit hirundo, Et luteum celsa sub trabe figit opus* Tertullianus de auibus generatim inquit libro primo de Opificio Dei. *nidos enim aut luo ædificant, aut virgultis, , & frondibus construunt, & ciborum expertis incumbant ouis*. de verbo ipso sciendum est Catonem eo vsum fuisse dicentem; *conspergito amurca omne, quod lutaueris*. Spartianus in Heliogabalo. *Misit, qui in castris*

statuarum eius titulos luto tegerent, & cætera; deinde subdit. *Sed vbi primùm lutati sunt tituli statuarum, milites omnes exarserunt.* hinc *delutare* pro eodem, quod apud Catonem reperi, ibi. *Si habitationem delutare vis, terram quàm maximè cretosam, vel rubicosam sumito, & amurcam infundito, paleas indito.* aliud verbum hinc formatur, quod est *lutesco*. Furius. *Sanguine diluitur tellus, caua terra lutescit.*

Pecus omne mouebis ouili] Horat. *soluitur acris hyems*; & cætera: posui non multò antè.

Pullat] Pullulat. Ouidius in hanc sententiam dixit. *Omnia tunc florent, tunc est noua temporis ætas, Et noua de grauido palmite gemma tumet. Et modò formatis operitur frondibus arbos, Prodit, & in summum seminis herba solum.*

Reparabilis] Horat. *redeunt iam gramina campis Arboribusque comæ*. siluam ceduam accipe.

Tùm florent siluæ] Veris descriptio à consequentibus, ita fermè Virgilius. *Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos, Nunc frondent siluæ, nunc formosissimus annus*. item alibi. *Vere tument terræ, & genitalia semina poscunt*. Horat. *Diffugere niues, redeunt iam gramina campis, Arboribusq; comæ*. Ouid. *Omnia tunc florent, tunc est noua temporis ætas; Et noua de grauido palmite gemma tumet: Et modò formatis operitur frondibus arbos, Prodit, & in summum seminis herba solum.*

Tùm Venus] Lucret. *Nam simul ac species patefacta est verna diei, Et reserata viget genitabilis aura Fauoni; Aëriæ primùm volucres te, diua, tuumq; Significant initum percussæ corda tua vi, Inde feræ pecudes persultant pabula læta*, & quæ sequuntur.

Salientes accipit hircos] De caprarum admissura aliter omninò Varro de Re rustica, *Quod ad fœturam pertinet* (inquit) *desistente autumno exigunt à grege in campos hircos in caprilia; item vt in arietibus dictum, quæ concepit post quartum mensem, reddit tempore verno*. neq; non item Columella his verbis. *Tempus admissuræ per autumnum ferè ante mensem Decembrem præcipimus, vt propinquãte vere gemmantibus frutetis, cùm primùm siluæ noua germinant fronde, partus edatur:* verùm Calphurnius non de admissura loquitur, sed de Veneris desiderio, qđ excitat vernũ tempus in animãtibus, atq; Aristoteles quidem de Histor. animalium scribit animalia propè omnia propensiora esse ad coitum verno tempore; porrò voce *salire* in hũc sensum vtitur etiam Varro, ibi. *deterrent ab saliendo fiscellas è iunco, aliave qua re, quod*

adligant ad naturam. Ouidius quoque inquit. *Læta ſalitur ouis.*

Sed non antè greges] Primũ preceptũ ad religionem pertinet, ſic Heſiodus in Carmine ἔργα καὶ ἡμέραι. Ἀλλὰ σὺ τῶν μὲν πάμπαν ἔεργ' ἀεσίφρονα θυμόν, Καδδύναμιν δ' ἔρδειν ἱέρ' ἀθανάτοισι θεοῖσιν Ἁγνῶς καὶ καθαρῶς, ἐπὶ δ' ἀγλαὰ μηρία καίειν: & quæ ibi ſequunt.

Ceſpite viuo] Horat. *Nunc viuum mihi ceſpitem hîc Verbenas pueri ponite, thuraq; Bimi cum patera meri*. rurſus alibi. *poſituſq; carbo in Ceſpite viuo*. etenim aræ ex ceſpite fiebant. hoc ſacrificium erat luſtrale; ipſius meminit Horatius, ibi. *Nunc & in vmbroſis Fauno decet imolare lucis*.

Salſo farre voca] Mola, quæ in ſacrificijs adhibebatur; Virg. *Sparge molam, & fragiles incende bitumine lauros*. auctor obſcœmi carminis in Priapum. *Illuſit mihi pauper inquilinus, Qui libum dederat, molamq; fuſam*. aliqui putant *molam* fuiſſe farinam ex hordeo torrefacto; quòd ſi ad Græcos ritus referamus, verũ eſt, ſed in Romanorũ ſacris ex farre, ſale, & aqua cõficiebatur.

Imbuat] Virgil. *illius aram Sæpè tener noſtris ab ouilibus imbuet agnus*. Ouidius autem ſic. *percuſſaq; ſanguine cultros Inficit in liquida præuiſos forſitan vnda*.

Ouilia luſtra] Infrà. *Nam dum lentus abes, luſtrabit ouilia Thyrſis*. nil opus eſt hîc repetere, quę fuſius à nobis perſcripta ſunt in Commentarijs de Ritibus ſacrorum Ethnicorum, quos Senecæ exemplo confecimus.

Campos ouibus] Ὑπαλλαγή, velut apud Maronem. *Linquere pollutum hoſpitium, & dare claſſibus Auſtros*. ad ſententiam facit, quod ſcripſit ſuperius hic noſter. *Sed qua lege regas & amantes luſtra capellas, Et melius pratis errantes mollibus agnos*. Macrobius quoq; ait in Saturnalibus. *Capræ verò cõſuetudo hæc in paſtu videtur, vt ſemper altum paſcendo petat*. rurſus de capra loquẽs. *quæ dum paſcitur ab imis partibus, ſemper prominentiam ſcopulorum alta depoſcit*: quæ verba, ſi Ariſtotelis locum, de Hiſtoria animalium, quem infrà ponam, reſpiciunt, videndum eſt an rectè à Macrobio reddita fuerint: Ariſtoteles ait libro 8. πρόβατα δὲ καὶ αἶγες, εἰσὶ μὲν ποηφάγα, τὴν δὲ νομὴν ποιοῦνται τὰ μὲν πρόβατα, προσεδρεύοντα καὶ μονίμως, αἱ δ' αἶγες, ταχὺ μεταβάλλουσαι, καὶ τῶν ἄκρων ἐπιλαμβάνουσαι μόνον. Sed tamen adire præſtiterit Columellam, Conſtantinũ Cæſarẽ, quem vocãt, & alij rei ruſticæ ſcriptores.

Simul hunc] Simulatq;. Horat. *Et domus exilis Plutonia, quò ſimul mearis, Nec regna vini ſortiere talis*. item alibi. *qui ſimul Strauere ventos æquore feruido Deprœliantes*. rurſus. *quorum ſimul alba*

mul alba nautis Stella refulsit. atque alibi non semel. Catullus quoq; ibi. *Nam simul id factum est, multis diluta labella Guttis abstersisti omnibus articulis*. deniq; M. quoq; Tullium ita quandoq; locutum fuisse, deprehendi veluti cùm ait. *& simul à Cæsare ei literæ, quas expectaret, remissæ essent, auctorem etiam daturum*. de hora pascendi gregis vide Columellam, qui Maronis etiam testimonium citat.

Spument tibi mulctra papillis] Verbo *spumare* vsus quoq; fuit Virgilius de eadem re loquens. *Quàm magis exhausto spumauerit vbere mulctra, Læta magis pressis manabant vbera mammis:* hîc tamen pro *papillis* alicubi *capellis* visebatur.

Quod messe fluit] Non minus obscurè eamdem sententiam expressit Virgilius. *Quod surgente die mulsere, horisq; diurnis, Nocte premunt, quod iam tenebris, & sole cadente Sub lucem exportant calathis, adit oppida pastor, Aut parco sale contingunt, hyemiq; reponunt:* est autem vtriusq; poëtæ hic sensus: caseus, qui ex lacte benè manè expresso fingitur, intra paucos dies absumi debet, neque enim fert diuturnitatem, qui verò ex lacte, quod vesperi emulgetur, conficitur, non ita facilè corrumpitur, itaq; in sequentem annum conseruari poterit: sed vt caseum à muribus, & à vetustate incorruptum serues, cerebrum mustelæ coagulo addito: de casei confectura vide (si vacat) præter cæteros, Columellam lib. 7. cap. 8.

Parce tamen fœtis] Hoc etiam Varro præcipit dicens. *Interea matres eorum his temporibus* (intellige tu, quibus vterũ gerunt) *non mulgent quidam, qui melius, omninò perpetuò, quod & lanæ plus ferunt, & agnos plures:* idem quoq; significare voluit Columella hoc sermone. *Quippe singuli agni binis nutricibus summittuntur, nec quicquam subtrahi summissis expedit, quo saturior lactis agnus celeriter confirmetur, & parta nutrici consociata minus laboret in educatione fœtus sui*. sed & Virgilius hûc est intuitus in illis. *Et succus pecori, & lac subducitur agnis*. sed & Georgic. 3. *nec tibi fœtæ More patrum niuea implebunt mulctralia vaccæ, Sed tota in dulces consument vbera natos*. tradit autem Africanus omnia pecora immensum lac dare, vnàq; fœtum enutrire, si cythissum comederint, aut dictamum ventribus ipsarum alligaueris; refert Constantinus Cæsar, quem vocant: verùm non omne lac animalium vterum gerentium vtile esse tradit Aristoteles de Historia animalium.

Venalis caseus] Supra. *& lac venale per vrbem Non tacitus porta.*

porta. Virgil. *Pinguis, & ingratę premeretur caseus urbi*.

Hanc humeris portare tuis] Virgil. *hanc etiam uix Tityre duco; Hic inter densas corilos modò namq; gemellos, Spem gregis, ah silice in dura connixa reliquit*. cæterùm consule Varronem de Re rustica: porrò illud *parenti* lego *tepenti* ex antiquis libris.

Ferre sinu] Tibull. *Non agnamue sinu pigeat, fœtumue capellæ Desertum oblita matre referre domum*. & quidam summus amicus meus carmine quopiam ludens ita olim cecinit. *O hœde fœlix paruule, ad cancellulos Quem debilem sinu refert uirgo pia, Nec fert carere te parente simula Desertum, & ill..m conuocantem questibus, Et uix trahentes languidos uia pedes*.

Procula præsepibus] Huius quoq; rei admonuit nos Virgilius. *Ipse pater statuit, quid menstrua luna moneret; Quo signo caderent Austri, quod sæpè uidentes Agricolæ propius stabulis armenta tenerent*. itaq; in hoc nostro lego deinde *amotæ* non *admotæ*.

Iouis inconstantia] Tunc enim crebri, repentiniq; imbres decidunt, quos Iouem immittere creditum est; hinc Virgilius. *Etiam maturis metuendus Iupiter uuis*. ob frequentes pluuias, quæ per id tempus decidere solent Virgilius ver *imbriferum* nuncupauit.

Cum caligine nimbos] Βροντάς. cur autem verè plurimùm tonet, minimùm hyeme in causa putat esse Plutarchus inæqualitatem temperiei: sed Lucretius purissimis, eisdemq; suauissimis versibus hoc ipsum fusius explicat dicens. *Autumnoque magis stellis fulgentibus alta Concutitur cœli domus undiq;, totaq; tellus, Et cùm tempora se ueris florentia pandunt, Frigore enim desunt ignes, uentiq; calore Deficiunt, neq; sunt tàm denso corpore nubes; Inter utrumq; igitur cùm cœli tempora constent, Tùm uarię causæ concurrunt fulminis omnes, Nam fretus ipse anni permiscet frigus, & æstum; Quorum utrumq; opus est fabricanda ad fulmina nobis Vt discordia sit rerum, magnoq; tumultu, Ignibus, & uentis furibundus fluctuet aër: Prima caloris enim pars, & postrema rigoris, Tempus id est uernum, quare pugnare necesse est Dißimilis inter se se, turbareq; mixtas*.

Torrentibus abstulit agnas] Tale quippiam visitur apud Maronem. *Sæpè etiam immensum cœlo uenit agmen aquarum, Et fœdam glomerant tempestatem imbribus atris Collectæ ex alto nubes, ruuit arduus æther, Et pluuia ingenti sata læta, boumq; labores Diluit*. & reliqua. propius tamen ad hunc locum accedunt, quæ scripta reliquit Ouidius in hæc verba. *Expatiata ruunt per*

apertos

apertos flumina campos, Cumq; satis arbusta simul, pecudesq;, riuosq;. Tectaq; cumq; suis rapiunt penetralia sacris. verumtamen prætereundum non est, quibusdam legendum uideri in Calphurnio *tondentibus* pro *torrentibus*, hoc sensu; adeò quandoq; inualescunt tempestates turbulentę, vt agnas è manibus auferant eas tondentium.

At cùm longa dies] Aestas, quo tẽpore dies longissimi sunt, sicut hyeme breuissimi. Virgil. *Atq; ubi iam breuiorq; dies, & mollior æstas*. porrò quod sequitur *sitientes* alicubi scriptum reperi *sitientibus* auferendi casu; nil tamen muto, intelligoque æstus inducentes. Alcæus. πὰντα δὲ δίψᾳ ὑπὸ καύματος. Virgil. *Inde ubi quarta sitim ueniens collegerit hora*. Horat. *Adduxere sitim tempora Virgili*.

Variante Deo] Cœli iuconstantiã, quã vocat Maro, iutelligit.

Humida dulces] Hac de re sic scribit Varro de Re rustica. *Cùm inter hæc bina loca, ut iugum continet scirpiculos, sic colles publicè distantes pastiones, eæq; ibi, ubi pascuntur in eadem regione, tamen temporibus distinguunt, ut æstate quòd tunc plurima luce exeunt in pastum, propterea quod tunc herba roscida, meridianę, quę est aridior, iucunditate præstat.* ac paulò post. *Ab occasu paruo interuallo interposito ad bibendum appellunt, & rursus pascunt, quoad contenebrauit, iterum enim tunc iucunditas in herba redintegrauit.* idem quoq; confirmat Columella Virgilij testimonio scribẽs; *De temporibus autem pascendi, & ad aquam ducendi per æstatem non aliter sentio, quàm ut prodidit Maro. Luciferi primo cùm sidere frigida rura Carpamus, dum mane nouum, dum gramina canent; Et ros in tenera pecori gratissimus herba.* Nemesianus verò sic. *Incipe dum salices hœdi, dum gramina uaccæ Detondent, uiridiq; gregem permittere campo, Et ros, & primi suadet clementia solis.* sed & Constantinus, & alij Rei rusticæ scriptores idem vno ore testantur.

Fugientibus Euris] Flare desinentibus, quod euenit circa solis occasum tali de causa. Cùm vaporis copia è terra excitata amplior est, quàm vt solis radijs absumi, atq; resolui queat, tunc ipse humor siue halitus in altum euectus solis radijs cietur, qui quantò sunt vehementiores, tantò validius ipsum impellunt, itaq; exoriente sole venti spirant vehementissimè, occidente verò conflaccescunt, quòd eorũ motio vlterius non adiuuetur, nec quemadmodum antea, cieatur, quæ fuit Theophrasti sententia in libris de Ventis; consule etiam Aristote-

lem

lem in libris de Rebus, quæ in aëre gignuntur, & in Problem.

Tanguntur pascua rore] Sic est in duobus meis exéplaribus, & ita concipio, in tertio legebatur *tinguntur*, quod nec valdè respuerim, nam sic fermè loquitur Varro de Re rustica. *supra terram aëre frigidiore tinguntur*: vbi tamen Victorius exscribi debere suspicatur *tanguntur*, quod me in sententiam confirmat. ros verò *nocturnus* appellatur, quia noctu decidat, vnde ipsum *Lunæ filium* vocauit Alcman. Διὸς θύγατηρ ἔρσα τρέφει καὶ σελάνας δίας.

Et matutinæ lucent] Poëtica descriptio eius, quod statim dixerat. sic Ausonius Elegia de Rosa. *Vidi concretas per gramina flexa pruinas Pendere, aut olerum stare cacuminibus: Caulibus & patulis teretes colludere guttas, Et cœlestis aquæ pondere tum grauidas*. cur autem *matutinæ* dixerit, sciri potest ex Aristotele in Meteoris. itidem canit Propertius. *Sidera sunt testes, & matutina pruina*.

Vt simul argutæ] Videtur proba lectio *at*: cæterùm hoc præceptum reperias etiam apud Varronem, Columellam, cæteros, sed ego Virgilij testimonio contentus ero, qui dicat. *Inde ubi quarta sitim cœli collegerit hora, Et cantu querulæ rumpent arbusta cicadæ, Ad puteos, aut alta greges ad stagna iubeto Currentem ilignis potare canalibus undam: Aestibus at medijs umbrosam exquirere uallem, Sicubi magna Iouis antiquo robore quercus Ingentes tendat ramos, aut sicubi nigrum Ilicibus crebris sacra nemus accubat umbra*. Horat. *Velox amœnum sæpè Lucretilem Mutat Lycæo Faunus, & igneam Defendit æstatem capellis Vsq; meis, pluuiosq; uentos*.

Ad fontem compelle gregem] Hic noster. *Nunc ad flumen oues deducite*.

Interea ueteres] Virgilius dixit. *ut altæ Castaneæ, nemorumq; Ioui, quæ maxima frondet Esculus*. atq; alibi. *Esculus in primis, quæ quantum uertice ad auras Aethereas, tantum radice in tartara tendit:* quibus verbis veterem, annosamque esculum intelligit.

Iam nona] Hora scilicet.

Seræq; uidebitur hora merendæ] Meréda iccirco sera dicitur, quia sole iam ad occasum properante parabatur ante cœnam, vt est auctor Nonius: plura nos de hac re diligenti obseruatione collegimus in ijs libris, quos de Cœnis antiquorum conscripsimus.

Rursus

Rursus pasce greges] Et hîc omissis alijs Virgilium audire oportet dicentem. *Tùm tenues dare rursus aquas, & pascere rursus Solis ad occasum, cùm frigidus aëra uesper Temperat, & saltus reficit iam roscida luna, Litoraque alcyonem resonant, & acanthyda dumi.*

Leuibus nidis] Ex leui materia confectis.

Tremuli tremebunda coagula lactis.] Ἐκλιπτικῶς, nam *sunt*, vel *fiunt* intelligi debet; de lacte *tremulo* hic noster. *& nulla tremuere coagula lactis*. rursus eodem sensu. *Sumo tamen calathos nutanti lacte coactos.*

Succida iam tereti] *Tonsuræ tempus* (inquit Varro) *inter æquinoctium uernum, & solstitium, cùm sudare cæperint oues, à quo sudore recens lana tonsa succida est appellata.* quæ Varronis verba illorum sententiam coarguunt, qui *succida vellera* hoc loco accipiunt pro lana, quæ succũ imbibit, cùm coloratur. cæterùm *constringere tereti iunco* significat lanam tonsam in fasciculos quasi quosdam, & globos iunco iniecto comprimere, scribit enim idem Varro non multò post. *quam* (lanam) *demptam, & conglobatam alij vellera, alij velumina appellant.* & reliqua. nonnulli tamen de canistro ex iuncis facto, & contexto intelligere malunt.

Cùm iam tempus erit] Tonsuræ tempus esse scribit Didymus neque frigore adhuc existente, neq; æstate, sed medio vere, idem fermè prodit Varro, vt supra vidimus; nec longè inferius ab illo loco; *oues hirtas* (inquit) *tondent circiter hordeaceam messem, in alijs locis ante fœnisicia; quidam has in anno bis tondent, vt in Hispania citeriore, ac semestres faciunt tonsuras, duplicem impendunt operam, quòd sic plus putant fieri lanæ, quo nomine quidam bis secant prata.* hic noster *à tepidis fiet tonsura calendis.*

Hircorumq; iubas] Varro vbi supra. *Vt fructum ouis è lana ad uestimentum, sic capra pilos ministrat ad vsum nauticum, & ad bellica tormenta, & fabrilia vasa; neq; non quædam nationes harum pellibus sunt vestitæ, vt in Getulia, & Sardinia.* & reliqua. Columella quoq;, *caper* (inquit) *optimus habetur longissimo pilo, nam & ipse tondetur Vsum in castrorum, ac miseris velamina nautis.* Virgilij locus, quem citat Columella, positus est Georgic. 3. atq; integer ita se habet. *Nec minus interea barbas, incanaq; menta Cyniphei tondent hirci, setasq; comantes Vsum in castrorum, & miseris velamina nautis.* quod etiam confirmat Aelianus de Histor. anim. dicens. ἐν Λυκίᾳ λέγει Καλλισθένης ὁ Ὀλύνθιος κείρεσθαι

κείρεσθαι καὶ τὰς αἶγας, ὥσπερ οὖν πανταχῆ τὰ πρόβατα. γίνεσθαι γὰρ ὀξυ- τάτας καὶ τὰς τρίχας δεινῶς τὰς αἶγας, ὡς εἰπεῖν βοστρύχους, ὥς τινας ἕλικας κόμης ἐξηρτῆσθαι αὐτῶν. καὶ μέντοι καὶ τοὺς τεχνίτας τῆς τῶν νεῶν ἐργασίας καταχρῆσθαι αὐταῖς τὰς σειρὰς συμπλέκοντας, ὡς καὶ τοὺς κάλως ἄλλοι.

Olentes cædere barbas] Ob tetrum odorem hircorum, & caprarum. Ouid. *Nec malè odorati sit tristis anhelitus oris, Nec lædat nares uirq; paterq; gregis*, hinc extat Catulli iocus in Rufum. *Læditte quædam mala fabula, qua tibi fertur Valle sub alarum trux habitare caper*. Aristophanes. Ὄζων κακὸν τῶν μασχαλῶν πατρὸς τραγασαίου.

Consimiles include comas] De qua similitudine intelligat, statim dicet. *ne longa minutis*. & cætera.

Forfice læsa cutis] *Vulnera, quæ inter tondendum quandoq; imprimuntur, pice liquida illinantur*, inquit Constantinus ex interprete.

Quæ nisi ferro] De medicina pecoris ouilli multa reperias apud Columellam lib. 7. sed & Virgilius quoq; inter præstantissima remedia vulnerũ abscissionem enumerat. *Non tamẽ ulla magis presens fortuna laborum est, Quàm si quis ferro potuit rescindere summum Vlceris os, alitur uitium, uiuitq; tegendo.* qui locus ibidem à Columella pro testimonio adducitur. tu verò hîc cõsidera, an per *tacitum uirus* vermiculum illum intelligat poëta, quem tuberculis subesse scribit Columella.

In miserum] Antiqui codices aliquot: *ab miserum* per interiectionem.

Et putrida contrahet ossa] Pusulam accipe, de qua videndus est Columella; is pecudem, quæ tali morbo correpta est, *pusilosam* vocat.

Viuentia sulphura] Hanc quoq; medicinam agnouit Maro, cùm inquit. *Aut tonsum tristi contingunt corpus amurca, Et spumas miscent argenti, ac sulphura uiua, Idæasq; pices, & pingues unguine ceras, Scyllamq;, helleborosq; graues, nigrumq; bitumen.* alicubi scriptum reperi *liuentia*; sed & illud *prouidus* explicatione indiget; quare intelliges, vel *ego prouidus*, vt de se loquatur Mycon ob experientiam propter ætatem; vel *tu prouidus*, id est in hoc prouidus, si tecum portaueris viuentia sulphura; & cætera: sic loquitur interdum Horatius, *Magneßam Hippoliten dum fugit abstinens*. &. *Illic matre carentibus Priuignis mulier temperat innocens*. &. *Quòd uiro clemens misero pepercit*. &. *Donarem pateras, grataq; commodus, Censorine, meis æra*

sodalibus. atque alibi sæpè, vt etiam superius adnotaui.

Scyllæ caput] Bulbos: de scylla in hunc vsum meminit etiã Virgilius, vt ostendi. per *intacta* verò *bitumina* noua accipit, & innullum præterea vsum vocata.

Nec brutia desit] Pix omnium probatissima auctore Plinio, est enim pinguissima, & resinosissima: *Gignitur*, inquit, *& pinguis, liquorisq; oleacei in Sicilia Agragantino fonte inficiens riuum: Incolæ id harundinum panniculis colligunt citißimè sic adhęrescens: vtuntur eo ad lucernarum lumina olei vice, item ad scabiem iumentorum*. quamquam iumentorum appellatione minutum pecus non intellexerim.

Liquido picis vngere] Frustrà repetitur vox picis, quæ in illo per subauditum intellectum continetur, *nec Brutia desit Dura tibi*. quocirca sequemur veterum codicum scripturã, in quibus esset. *liquido simul vnguine*, vt de axungia dictum accipimus, quam inter medicinas pecoris ouilli connumerat quoq; Columella eodem libro; illam tamen alteram scripturam confirmare videtur Varro his verbis. *Si quam in tonsura plagam acceperit, eum locum oblinunt pice liquida*. & alioqui structura poscit infinitum *vngere*, ne illud *memento* sit ociosum, & vacans.

Viui argenti] *Et spumas miscet argenti*, inquit Virgilius. *argentum viuum* nominat etiam Ausonius in illo. *Miscuit argenti lætalia pondera viui*. plura tamen Plinius libro 33.

Impressurus oui] Hunc morem tetigit etiam Maro, cùm de equis loqueretur. *Continuòq; notas, & nomina gentis inurunt*. Festus Pompeius, *Signare* (inquit) *significat modò scribere, modò anulo signa imprimere, modò pecora signis notare*. Anacreon ode quapiam. Ἐν ἰσχίοις μὲν ἵπποι, Πυρὸς χάραγμ' ἔχουσι. Arrianus de Expeditione Alexandri. ἐν αὐτῇ τῇ Ἰνδῶν γῇ βοῦς ἰδόντας ἐγκεκαυμένας ῥόπαλον, τεκμηριοῦσθαι ἐπὶ τῷ ὅτι Ἡρακλῆς ἐς Ἰνδοὺς ἀφίκετο. & de Rebus Indicis. καὶ γὰρ καὶ σκυτάλην φορέουσί τε οἱ Σίβαι, καὶ τοῦς βουσὶν αὐτῶν ῥόπαλον ἐπικέκαυται, καὶ τοῦτο ἐς μνήμην ἀναφέρουσι τοῦ ῥοπάλου τοῦ Ἡρακλέους. à quibus signis equi alij καππατίαι, alij σύμφοραι, alij φατιανοὶ, alij βουκέφαλοι, atq; alij alijs nominibus dicti sunt, prout quisq; aliquod signum impressum gestaret, auctoribus in primis Athenæo, & Suida: verumtamen consule nostros libros Locor. controuers. & Assertionem, quã pro ipsis conscripsims aduersus Yuonem illum stramentitiũ, qui in nos petulantissimè stilum distrinxit: Porrò instrumentum, quo huiusmodi signum imprimebatur à Latinis vocatum

est cha-

est *character*, vt admonet Isidorus in Originibus.

Afferet ingentes] Hunc versum in libris Locor. controuers. olim ita castigaui. *Auferet ingentes lectus possessor in armo.* quãquam si legatur *in aruo*, non improbarim; certè quod aliqui in vetustis exemplaribus testantur se reperisse *ouili*, subdititium est, & minus probæ notæ, quare prorsus reijciendũ autumo.

Et multo torrida limo] Quid si legamus *turbida*, quomodo erat in vno manu descripto codice? mihi sanè ferri posse videtur; sed fortasse tamen sincerius fuerit, si exscribatur. *Dum rimosa palus emulso torrida limo. rimosa* rimis abundans, quod potissimum euenit æstiuo tempore solis vehementia; Virgil. *Hoc, vbi hiulca siti findit canis æstifer arua.* Catull. *Cùm grauis exustos æstus hiulcat agros.* Tibull. *Qualis & arentes cùm findit Sirius agros*. ad vocabulum quod attinet, sic legas apud Propertium. *Aut per rimosas mittere verba fores*. & apud Virgilium. *& multam accepit rimosa paludem.*

Puluerat herbas] Vel ita aridas efficit, vt fermè in puluerem redigat; vel puluere conspergit: vtitur hoc verbo Plinius.

Lurida conueniet] Hic tractus pulchra imitatione sumptus est ex Virgilio. *Disce & odoratam stabulis accendere cedrũ, Galbaneoq; agitare graui nidore chelydros: Sæpè sub immotis præsepibus aut mala tactu Vipera delituit, cœlumq; exterrita fugit: Aut tecto assuetus coluber succedere, & vmbræ, Pestis acerba boum, pecorique aspergere virus, Fouit humum.* Florentinus hæc præterea medicamenta ponit ad venenatas bestias à stabulis arcendas; *pili mulierum* (inquit) *in ipsis mandris suffumigentur, aut galbanum, aut cornu cerui, aut caprarum vngulæ, seu pili, aut bitumen, aut casia, aut conyza, aut aliud quippiam graue olens, singula per se, aut plura etiam per se, aut simul omnia*: refert Constantinus Imperator libro 18. idem quoque tradiderat Columella, & Plinius.

Mapalia] Peregrina vox, & Afrorum propria ex Carthaginiensi solo ad nos translata, ea tamen vsus est Virgilius dicés. *& raris habitata mapalia tectis*. idem pollet vox *magalia*, sed est differentia in modulo syllabæ mediæ. Virgil. *Miratur molem Aeneas, magalia quondam*. & alibi. *Vt primùm alatis tetigit magalia plantis*.

Malis odor anguibus] Respondet ei, quod suprà citauimus ex Virgilio. *aut mala tactu Vipera.*

Serpentum cecidisse minas] Virgilius sic. *cape saxa manu, cape*

robora pastor, *Tollentemq; minas, & sibila colla tumentem Deijce.* Lucretius verò sic. *Quin etiam tibi si lingua vibrante minantem Serpentem.* & cætera.

Exarmata veneno] Siquidem venenum serpentibus loco armorum à natura tributum est; exarmantur igitur, cùm veneno priuantur; Silius. *Necnon serpentes diro exarmare veneno Doctus.* contrà Virgilius dixit. *ferrumq; armare veneno.* Iustinianus in proœmio Institutionum ad ciuilem prudentiam; *Imperatoriam maiestatem* (inquit) *non solum armis decoratam, sed etiam legibus oportet esse armatam.*

Aperit cùm vinea sepes] Autumni descriptio à consequentibus. Virgil. *tibi purpureo grauidus autumno Floret ager, spumant plenis vindemia labris.* & in fine. *& varios ponit fœtus autumnus, & altè Mitis in apricis coquitur vindemia saxis.* Sed hinc autumnus aperit sepes dominis agrorum, & vinearum ad asportandas vuas; Cimon verò omni tempore aperiebat sepes suorum prædiorum plebi, & populo, vt omnes inde suo arbitratu vuas, & poma sumere possent; Aemilius Probus.

Securus vinitor] Tunc demum securus, cùm vuas in lacus conijciet; vinitor autem est vineæ cultor, siue etiam vindemiator. Virg. *Iam canit extremos effœtus vinitor antes.*

Incipe falce nemus] Hac de re hæc sunt Columellæ verba. *At contra penuriæ hyemis succurritur obiectis intra tectum per præsepia cibis; aluntur autem commodissimè repositis vlmeis, vel ex fraxino frondibus, vel autumnali fœno, quod cordum vocatur.* sed & Maro inquit. *Post hunc digressus iubeo frondentia capris Arbuta sufficere, & fluuios præbere recentes.* quod etiã intellexit ibi. *Hinc alta sub rupe canet frondator ad auras.* *viuas* autem *frondes* appellat virentes: intelligit autem *herbitum*, vt vocat Isidorus in libris Ethymologiarum.

Stringere virgas] Virgil. *hinc, vbi densas Agricolæ stringunt frondes.* rursus. *Tunc stringe comas, tunc brachia tonde.* *summatim* autem ex summa parte, ex cacumine; alias aliter; vt. *summatim dicere conor.*

Seruare comas] Frondes arborum. Horat. *Vos lætam fluuijs, & nemorum coma.* item alibi. *Et spissæ nemorum comæ.* rursus. *redeunt iam gramina campis, Arboribusq; comæ.* Catull. *Cythorio in iugo Loquente sæpe sibilum edidit coma.* de re sic ait Horatius. *Deuinctum curas, & strictis frondibus exples.*

Non excutit Affricus vmbras] Cur *vmbras tremulas* vocauerit hic Vir-

hic Virgilij versus declarare potest. *Siue sub incertas Zephyris motantibus vmbras:* excutit autem folia, & per hoc vmbras.

Extremus clauserit annus] Hyems, quo tempore pecus intra præsepia clausum haberi solet; Horatius, cùm ver describeret, inquit. *Ac neq; iam stabulis gaudet pecus, aut arator igni.* incidit autem extremitas anni in mensem Decembrem, quo mense Terminalia festa celebrabantur in honorem anni vertentis.

Gnauaq; sedulitas] Superius ita. *Iam pro me gnauam potes exercere iuuentam.*

Miscere recentes] Quæ sint frondes, quas siccis misceri oporteat, statim exprimet. ibi. *Tu tamen aut læues hederas, aut molle salictum Valle premes gelida.* Columella de atinia, quæ vlmi est species, loquens, ita habet lib. 5. *est vlmus longè lætior, & procerior, quàm nostras, frondemq; iucundiorem bobus præbet: qua cùm assiduè pecus alueris, & postea generis alterius frondem dare institueris; fastidium bobus affert:* & quæ plura deinceps illic sequuntur.

Torrida nimbis] Superius *torridam æstatem* nominauit, & rectè: sic etiam Virgilius. *iam uenerit æstas Torrida.* eodem pacto nunc hyemem vocat summa ratione, siquidem frigus vrendi facultatem habere non quidem per se, ac sua vi, sed κατὰ συμβεβηκὸς, certum est, dum caloré videlicet ad interiora contrahit, qui demum ita coactus κατὰ τὴν ἀντιπερίστασιν vehementius agit, atq; interdum ita sanè, vt etiam penitus exurat, alioqui minimè vsturus, si circa externa solummodò versaretur; fuit hęc Aristotelis sententia in libris Meteorologic. his verbis expressa, ποιητικὸν τὸ ψυχρὸν ὡς φθαρτικὸν ἢ ὡς κατὰ συμβεβηκὸς, καθάπερ εἴρηται πρότερον ἐνίοτε δὲ καὶ κατακαίειν λέγεται καὶ θερμαίνειν τὸ ψυχρὸν, οὐχ ὥστε θερμὸν ἀλλὰ τῷ συνάγειν ἢ ἀντιπεριϊστάναι τὸ θερμόν. id quod paulò post magis adhuc aperit dicens. Ξηραίνεται δὲ πάντα, ἢ θερμαινόμενα, ἢ ψυχόμενα, ἀμφοτέρως δὲ θερμῷ, καὶ τῆς ἐντὸς θερμότητος, ἢ τῆς ἔξω. & quæ ibi plura sequuntur in eam sententiã, nam satis est, arbitror, digitum ad fontem intendisse; itaq; legas apud Marronem. *aut Boreæ penetrabile frigus adurat.* Lucanus sic. *vrebant montana niues.* hic noster paulò infra. *ne forte rigor penetrabile corpus Vrat.* Cornelius Tacitus. *Ambusti multorum artus vi frigoris, & quidam inter excubias exanimati sunt.* Iustinus. *quamquam continuis frigoribus vrantur, pellibus tamen ferinis, aut murinis vestiuntur.* hinc *pruinam* dictam volunt, quòd fructus, & virgulta perurat.

Incur-

Incuruare velis nemus] Pro locorum qualitate frõdes citius, seriusue decidunt, & multæ præterea arbores reperiũtur, quæ tota hyeme folia seruant, itaque non est absurda sententia, si medijs frigoribus frondes stringere prohibet: aliqui codices habebant *vimen* pro *nemus*: sed tunc versus ratio non constabit, nisi legatur, *& stringere frondes*, vt vltima syllaba in *vimen*, extendatur ob cæsuram, quod non est nouum apud probatos auctores.

Leues hederas] Expolitas, lubricas; Plinius quoq; hederæ folia *læuia* appellauit; qua de causa nix ex eis citò defluit, tametsi non desunt, qui ob humiditatem foliorum id accidere putent, vt docet Plutarchus in Quæstionibus Conuiuialibus: rectè verò Calphurnius hederæ meminit ob perpetuitatem foliorum, huic enim plantæ folia non decidunt, vt notum est, quod ex Empedocle obseruauit etiam Plutarchus loco statim indicato.

Molle salictum] Flexibile, & lentum, cui notioni haud omninò crediderim vsquequaq; respondere Græcum ῥάδινον, de qua voce ne te pigeat adire nostros libros Locor. controuers. & Assertionem, quam edidimus aduersus Yuonem quemdam Villiomarum impurum hominem, & nullius iudicij.

Valle premes gelida] Vbi nimirum fœlicius hederæ proueniunt, auctore Theophrasto de Causis eorum, quæ oriuntur è terra.

Nihil aridus] Aceruus foliorum aridorum, cuiusmodi multa enumerat Columella lib. 7.

Liquido turgentia succo] Plena, tumẽtia; hoc enim valet verbum *turgere*, sicut apud Græcos ὀργᾶν. Virgil. *iam læto turgent in gramine gemmæ.* vnde vox ὀργὴ duci potuit, quod aliquo pacto confirmare videtur M. Tullius in Quæstionibus Tuscul. ibi. *Corq; meum penitus turgescit tristibus iris*. sic etiam Horatius. *væ meum Feruens difficili bile tumet iecur*. Plutarchus συμποσιακῶν lib. 3. ἱστοροῦσι γὰρ ὅτι καὶ σκιὰ σμίλακος ἀποκτείνει τοὺς ἐγκαταδαρθέντας, ὅταν ὀργᾷ μάλιστα πρὸς τὴν ἄνθησιν.

Præcipuè gelidum] Hac de re sic inquit Columella. *Detur opera, ne quis humor subsistat, vt semper quàm aridißimis filicibus, vel culmis stabula constrata sint, quò purius, & mollius incubent fœtæ.* Virgil. *Incipiens stabulis edico in mollibus herbam Carpere oues, dum mox frondosa reducitur æstas, Et multa duram stipula, filicumq; maniplis Sternere subter humum, glacies ne frigida lædat*

Molle

Molle pecus, scabiemq; ferat, turpesq; podagras.

Sed iam sera dies] Honesta discessionis causa; velut apud Nemesianum. *Sed iam sol demittit equos de culmine mundi.* &. *Frigidus è siluis donec descendere suasit Hesperus.* consule nostros libros Locor. controuers. illic, vbi Maronis illud emendamus, atque explicamus. *Surgamus, solet esse grauis cantantibus vmbra.*

Noctifer horas] Expressit Græcã vocem *Hesperus*, vt sic Latinè respondeat huic contrariæ *Lucifer*: eadem vsus est Catullus in illo. *Nimirum æthereos ostendit noctifer ignes.* est autem vtraq; eadem Veneris stella, quæ manè oriens *Lucifer*, serò apparens *Hesperus* appellatur: de his apud Isidorum in libris Originum ita scriptum reperias. *Lucifer dictus, eò quòd inter omnia sidera plus lucem ferat; lucifer enim est vna ex planetis; hæc propriè & iubar dicitur, eò quòd iubar lucis ex se fundat; sed & splendor solis, & lunæ, ac stellarum iubar vocatur, quòd in modum iubæ radij ipsorum extendantur. Vesperus stella occidentalis, quam cognominatam perhibent ab Hespero rege Hispaniæ: est autem & ipsa ex quinq; stellis planetis noctem ducens, & sequens solem: fertur autem, quòd hæc stella oriens Luciferum, occidens Hesperum facit; de qua Statius. & alterno deperditur humor in ortu:* quòd autem eadem stella manè luceat, & serò apertè osttendit Catullus in Carmine Nuptiali dicens. *Nocte latent fures, quos idem sæpe reuersus Vespere mutato comprendis nomine eosdem.* porrò *frigidus* à Calphurnio vocatur ex rei natura; sic etiam Nemesianus. *Frigidus è siluis donec descendere suasit Hesperus.* qua ratione *frigidam* noctis vmbram appellauit Virgilius. *Frigida vix cœlo noctis decesserat vmbra.*

ECLO-

ECLOGA VI.

ASTILVS, LYCIDAS, ET MNASYLLVS.

AS. *ERVS ades Lycida; modò Nyctilus, & puer Alcon*
Certauere sub his alterno carmine ramis
Iudice me: sed non sine pignore. Nyctilus hœdos
Iuncta matre dedit: catulum dedit ille: Leæna
Iurauitq́ genus. sed sustulit omnia victor.
LY. *Nyctilon vt cantu rudis exuperauerit Alcon,*
Astile credibile est, vt vincat Acantida cornix.
Vocalem superet si dirus Aëdona bubo.
AS. *Te patiar Crotale, qua nunc ego maceror vna,*
Si magis aut docili calamorum Nyctilus arte,
Aut cantu magis est, quam vultu, proximus illi.
LY. *Iam nunc decipior te iudice. pallidus alter*
Venit, & hirsuta spinosior histrice barba.
Candidus alter erat, leniq́ decentior ouo,
Et ridens oculis, crinemq́ simillimus auro:
Qui dici posset, si non cantaret, Apollo.
AS. *O Lycida, si quis tibi carminis vsus adesset,*
Tu quoq́ laudatum posses Alcona probare.
LY. *Vis igitur, quoniam nec nobis improbe par es,*
Ipse tuos iudex calamos committere nostris?
Vis conferre manum, veniat licet arbiter Alcon?
AS. *Vincere tu quenquàm: vel te certamine quisquàm*
Dignetur? qui vix stillantes arida voces
Rumpis, & expellis male singultantia verba?
LY. *Fingas plura licet nec enim potes improbe verba*
Exprobare mihi, sicut tibi multa Lycotas.
Sed quid opus vana consumere tempora lite?
Ecce venit Mnasyllus. erit (nisi forte recuses)
Arbiter. Insta nunc non credulus improbe verbis.

Maluer am, fateor, vel preda nactus abire,
Quàm tibi certanti partem committere vocis.
Nec tamen hoc impune feres. En aspicis illum,
Candida qui medius cubat inter lilia ceruum.
Quanuis hunc Petale mea diligat, accipe victor.
Scit frenos, scit ferre iugum, sequiturq́ vocantem
Credulus: & mensæ non improba porrigit ora.
Aspicis vt fruticet late caput? vtq́ sub ipsis
Cornibus, & tereti lucent redimicula collo?
Aspicis, vt niueo frons irretita capistro
Lucet? & à dorso quæ totam circuit aluum
Alternat vitreas lateralis cingula bullas?
Cornua subtiles, ramosaq́ tempora molles
Implicuere rosæ, rutiloq́ monilia torque
Extrema ceruice notant: vbi pendulus apri
Dens sedet, & niuea distinguit pectora luna.
Hunc ego, qualemcunq́ vides, in valle paciscor
Pendere: dum sciat hic se non sine pignore vinci.
LY. *Terreri Mnasylle suo me munere credit.*
Aspice, quàm timeam. genus est (vt scitis) equarum
Non iugale mihi: quarum de sanguine ponam
Velocem Petason, qui gramina matre relicta
Nunc primùm teneris libauit dentibus. Illi
Pes leuis, adductum latus, excelsissima ceruix:
Terga sedent: micat acre caput: sine pondere ceruix:
Et tornata breui substringitur vngula cornu,
Vngula qua viridi sic exultauit in aruo,
Tangeret vt fragiles, sed non curuaret aristas.
Hunc dare, si vincar, siluestria numina iuro.
MN. *Et vacat: & vestros cantus audire iuuabit.*
Iudice me sanè contendite, si libet. Istic
Protinus ecce torum fecere sub ilice Musæ.
Sed ne vicini nobis sonus obstrepat amnis,
Gramina linquamus, ripamq́ volubilis vndæ.
Namq́ sub exseso raucum mihi pumice lymphæ

Respondent: & obest arguti glarea riui.
As. Si placet, antra magis vicinaq; saxa petamus,
Saxa, quibus viridis stillanti vellere muscus
Dependet, scopulisq; cauum sinuantibus arcum
Imminet exesa veluti testudine concha.
Mn. Venimus, & tacito sonitum tutabimur antro.
Seu residere libet, dabit ecce sedilia tophus.
Ponere seu cubitum, melior viret herba lapillis.
Nunc mihi seposita reddantur carmina lite.
Nam vicibus teneros malim cantetis amores,
Astile tu Petalen, Lycida tu Phyllida lauda.
Ly. Tu modò (nos ipsi iam nuc Mnasylle precamur)
Auribus excipias, quibus hunc & Acantida nuper
Diceris in sylua iudex audisse Thalea.
As. Non equidem possum, cùm prouocet iste, tacere.
Rumpor .n. merito. nihil hic nisi iurgia quærit.
Audiat, aut dicat, quoniam cupit. hoc mihi certe
Dulce satis fuerit, Lycidam expectare trementem
Dum te stante palàm sua carmina pallidus audit.
Ly. Me puto vicinus Stymicon, me proximus Aegon
Hos inter frutices tacitè risere volentem
Oscula cum tenero simulare virilia Mopso.
As. Fortior ò vtinam nondum Mnasyllus adesset.
Efficerem, ne te quisquam tibi turpior esset.
Mn. Quid furitis? quæ vos insania tendere iussit,
Si vicibus certare placet? Sed non ego vobis
Arbiter, hoc alius possit discernere iudex.
Et venit ecce Micon: venit & vicinus Iolas.
Litibus hi vestris poterunt imponere finem.

COM-

COMMENTARIVS
In Eclogam Sextam.

ITIGIVM hæc Ecloga inſcribit in libris, qui è Iunctarum typographia prodierunt; ſumitur autem titulus ab argumẽto Idyllij.

Serus ades] Pro ſerò: hic noſter. *Cùm ſerus ouilia viſes*. Horat. *tamen ehu, ſerus adulteros Crines puluere collines.* ſic alibi. *Nec veſpertinus circumgemit vrſus ouili*. item. *Si veſpertinus ſubitò te oppreſſerit hoſpes:* & alibi. *vrbis auentes Mœnia nocturni ſubrepere.* Virgil. *Nocte natat cæca ſerus freta*. quod loquendi genus à Græcis originem traxit. Homerus. Χθιζὸς ἔβη μετὰ δαῖτα. rurſus. Ὠ'ς κε πανημέριοι συνεροῷ κρινόμεθ' Ἄρηϊ. ac rurſus. Οὐ χρὴ παννύχιον εὕδειν βουληφόρον ἄνδρα. Heſiod. Παννύχιος δ' ἄρ' ἔλεκτο παρ' αἰδοίῃ παρακοίτι. Euripides. μεσονύκτιος ὠλλύμαν.

Alterno carmine] Ita enim ſibi inuicem reſpondere paſtores, ac pignora perſæpe deponere introducuntur, vt vidimus alicubi ſuperius: de amœbeo carmine adeundus eſt Seruius ad illud Maronis. *Vis ergo inter nos, quid poßit vterq; vicißim Experiamur*?

Iuncta matre] Vnà cum ipſa eorum matre.

Catulum dedit ille] Hic verſus ita legebatur in vno manu deſcripto codice: *catulum dedit ille, Laconum Iurauitq; genus*: quod cur improbem nulla eſt cauſa; commendat enim Aſtilus Alconis catulum pro pignore poſitum à generis nobilitate, ſiquidem ex agro Spartano generoſiſſimi canes afferebantur. Virgil. *Armaq; Amycleumq; canem, Creßamq; pharetram*. rurſus ibidẽ. *ſed vna Veloces Spartæ catulos, acremq; Moloſſum.* Nemeſianus Cynegetico. *Elige tunc curſu facilem, facilemq; recurſu Seu Lacedæmonio natam, ſeu rure Moloſſo, Non humili de gente canem*. ita tamen hanc ſcripturam amplector, vt vulgatar alteram non reijciam, cui ſenſum hunc ſubeſſe arbitror: depoſcit Alcon catulum, quem ex cane grauida facta leæna peperit, vt ſic ferociſſimum fuiſſe intelligamus; porrò notum

eſt ex tigribus, lupis, vulpeculis, cæteriſq; huius generis diuerſis animalibus canes quandoq; concipi, vt auctor eſt Plinius lib. 8. & Xenophon de Venatione; Gratius quoque idem prodit his carminibus. *Tunc & manſuetis tutò ferus errat adulter Inſtabulis, vltròq; grauis ſuccedere tigrim Auſa canis, maiore tulit de ſanguine fœtum*. hinc apud Maronem Lyciſcæ factum nomen, λύκος enim lupus dicitur, σκύλαξ vero catulus. *Excipere inſidijs multum latrante Lyciſca*. videndus tamen omninò eſt Aelianus de Animalib. lib. 8. cap. 1.

Acanthyda cornix] Sæpè huiuſmodi quopiam ſimili vtũtur poëtæ, cùm inæqualitatem, ac diſcrimen aliquod longè intercedere inter aliquos oſtendere volunt. Lucret. *quid enim contendat hirundo Cygnis?* Virg. *ſed argutos inter ſtrepere anſer olores*. Lucanus in Panegyrico. *Sed nec olorinos audet Pandionis ales Parua referre ſonos, nec ſi velit improba, poſſit; Sic & Aëodonia ſuperantur voce cicadæ, Stridula cùm rapido faciunt conuicia ſoli*. Auſonius ad Paulinum. *Si vitulum tauro, vel equũ committis onagro, Si confers fulicas cycnis, & aëodona parræ, Caſtaneis corylos æques, viburna cupreßis*. Pindarus. σοφὸς ὁ πολλὰ εἰδὼς φυᾷ. Μαθόντες δὲ λάβροι Παγγλωσσίᾳ, κόρακες ὡς ἄκραντα γαρύετον Διὸς πρὸς ὄρνιχα θεῖον. Theocrit. Ὅσις νικασεῖν τὸν πλατίον, ὡς τὺ πεποίθεις, Σφὰξ βομβέων τέττιγος ἐναντίον. rurſus in fine. Οὐ θεμιτὸν Λάκων ποτ' ἀηδόνα κίσσας ἐρίσδεν, Οὐδ' ἔποπας κυκνοισι, τὺ δ' ὦ ταλανεῖς φιλεχθής. rurſus alibi. βάτραχος δὲ ποτ' ἀκρίδας ὥς τις ἐρίσδω. neq; non alibi. Ὅσον ἐλαφρότερος μόσχω νεβρός, ὅσον ἀηδὼν Συμπάντων λιγύφωνος ἀοιδοτάτη πετεηνῶν. ſæpè enim poëtæ auibus cõparantur ob cantus ſuauitatem. Horat. *Iam iam reſidunt cruribus aſperæ Pelles, & album mutor in alitem Supernè*. & reliqua. item alibi. *Multa Dircæum leuat aura cygnum, Tendit, Antoni, quoties in altos Nubium tractus*. eſt autem *acanthis* auis, quam Latini *acredulam*, ſiue *luſciniam* vocant, ita enim exponit Seruius ad illud Maronis. *Litoraq; alcyonem reſonant, & acanthida dumi*. huius auiculæ meminit Aelianus, eiq; à ſpinis, in quibus nidulatur, nomen fuiſſe inditum ſcribit his verbis. ἄκανθον τὸν ὄρνιν, ἐκ τῶν τρεφουσῶν ἀκανθῶν λαβεῖν τὸ ὄνομα οἱ σοφοὶ τὰ ὀρνίθων φασὶ. φθέγγεται δ' ἄρα εὐμελῶς, καὶ μάλιστα δεινῶς.

Vocalem ſuperet] Luſciniam dulce canẽtem, hoc enim modò pollet dictio *vocalis*, velut apud Nemeſianum. *Vocalem longos quæ ducit aëdona cantus*. Heſiodus eamdem appellauit ποικιλόδειρον καὶ ἀοιδόν. ſed mirum eſt Ariſtophanem in Ranis ἀηδό-

νιον

νον non luſciniæ, ſed hirundinis cantum appellare: Bubo auis eſt funebris, & infauſta, nec cantu aliquo vocalis, ſed gemitu, vt ſcribit Plinius: itaq; Virgilius ait. *Solaq; culminibus ferali carmine bubo Sæpe queri, & longas in fletũ ducere voces*. & Ouid. *Fœdaq; fit volucris venturi nuncia luctus Ignauus bubo, dirum mortalibus omen*. plura de hac aue tradit Aelianus libro octauo de Hiſtoria animalium.

Te patiar] Duram, aduerſam, iratam ἐκλειπτικῶς, vel etiam ἁπλῶς, quandoquidem τὸ *pati* per ſe moleſtiam præſefert; eſt autem ἀποστροφὴ ad Crocalem abſentem.

Maceror vna] Vox amantium, cùm ſe impotenti amore teneri ſignificant. Horat. *me libertina nec vno Contenta Phryne macerat*. rurſus. *Quàm lentis penitus macerer ignibus*.

Proximus illi] Negat id, quod conſequitur, vt, quod antecedit, inficietur: non magis (inquit) cantu ſimiles ſunt Alcon, & Nyctilus, quàm ſint ipſo vultu: verùm hoc diſſimillimi omninò ſunt, namq; Alcon pulcher, Nyctilus turpis, ac deformis habetur; ergo canendi quoq; artificio valdè inter ſe diſcrepant.

Pallidus alter Venit] Fuit; ſicut apud Maronē. *An Deus immenſi venias maris*. rurſus. *Hinc populum latè regem, belloq; ſuperbum Venturum excidio Lybiæ*. vel *venit*, id eſt in certamen deſcendit.

Spinoſior hiſtrice] Habens barbam, vel pilos horridiores hiſtrice; eadem figura ſubeſt Horatiano illi. *Nube candentes humeros amictus Augur Apollo*. *hirſutum ſupercilium* dixit Virgilius. *Hirſutumq; ſupercilium, promiſſaq; barba*. & *frontem hiſpidam*. ibi. *cui laterum tenus hiſpida nanti Frons hominem præfert*. & Horatius *faciem hiſpidam*. *Mutatus Ligurinum in faciem verterit hiſpidam*. ſed hic noſter rem auxit per comparationem hiſtricis, de quo animali conſulendi in primis ſunt Ariſtoteles, Plinius, Aelianus, & Solinus.

Candidus alter erat] Argumenti vires, quo Aſtilus vſus fuerat, conuertit Lycidas in aduerſarium, affirmans Nyctilũ formoſiſſimum eſſe, Alconem verò inſigni turpitudine præditũ; quòd autem Alcon candidus eſſe dicitur, opponitur illi. *pallidus alter Venit*: quòd leni decentior ouo illi, & *hirſuta ſpinoſior hiſtrice barba*: & eſt alluſum in comparatione oui ad prouerbium *Ouo nudior*, quod vſurpauit Nicia in Epigrammate.

Τὴν κεφαλὴν βάπτων τις ἀπώλεσε τὰς τρίχας αὐτὸς Καὶ δασὺς ὢν λίαν, ὠὸν ἅπας γέγονεν.

Et ri-

Et ridens oculis] Hilaritatem quandam oculis præseferens, sic etiã dictus est *oculus ridens* à Musæo. εἷς δέ τις ἥρως Ὀφθαλμὸς γελόων ἑκατὸν χαρίτεσσι τεθήλει. hilaritatem igitur Nyctili, & auream ipsius comam dilaudat Lycidas: color enim flauus, & auro similis in puerorum comis valdè commendatur. Horatius de quorumdam sententia. *Cui flauam religas comam Simplex munditys?* Ouid. *At mihi flauentes diriguere comæ.* idem epistola Medeæ ad Iasonem. *Cur mihi plus æquo flaui placuere capilli?* Hesiodus Theogonia. Χρυσοκόμης δὲ Διόνυσος ξανθὴν Ἀριάδνην, Κούρην Μίνωος θαλερὴν ποιήσατ' ἄκοιτιν. Anacreon de Batyllo. Λιπαρὰς κόμας ποίησον, Τὰ μὲν ἔνδοθεν, μελαίνας, Τὰ δ' ἐς ἄκρον, ἡλιώσας. idem Amorem χρυσοχαίταν nuncupauit.

Vis igitur] Huiusmodi quæpiam prouocatio extat apud Maronem, ibi. *Vis ergo inter nos, quid poßit vterq; vicißim Experiamur?* vox *improbus* respondet Græcæ voci κακός. Theocrit. τὺ δ' ὦ κακὲ καὶ τοῦτο ἐπάκους Βασκαίνων. Virgilius *laborem improbum* appellauit. *labor omnia vincit Improbus, & duris vrgens in rebus egestas.* idem. *improbus iste Exultat fidens.* Horat. *improbus vrget Iratis precibus.* alibi. *Viuet vter locuples sine gnatis, improbus vltrò Qui meliorem audax uocet in ius.* item alibi. *negat improbus, & te Negligit, aut horret.* Valerius Flaccus, *Ille iterum in clypei septemplicis improbus orbem Arietat.* quibus in locis vox *improbus* valet peruicacem, & indefessæ pertinaciæ. Virgilius conuitij loco *fædissimum* quempiam nominauit; *aut quisquam meritò fædissime pulsum Arguet?* loquitur Turnus Drancem increpans. sed quod in nostro deinde legitur *par es,* alicubi scriptum erat coniunctim *pares,* id est obtemperas.

Veniat licet arbiter Alcon] Quem tu tantopere dilaudas, quiq; iccircò iure mihi suspectus esse deberet: non aliter Virgilius. *Audiat hæc tantùm vel qui venit, ecce, Palæmon.* hic enim Dametæ vicinus fuisse fingitur, quæ res in propinqua amicitiæ parte deputanda est auctore Terentio.

Vincere tu quemquam?] ἔκληψις. Virgil. *Cantando tu illum?*

Vel te certamine quisquam] Insignis contemptus inest huic orationi; sic etiam reperias apud Virgilium. *atq; idem fugientem haud est dignatus Orontem Sternere.* in hunc sensum exaudienda sunt, quæ scribit Ouidius sub Aiacis persona, ibi. *Præmia magna peti, fateor, sed demit honorem Aemulus Aiaci: non est tenuisse superbum, Sit licet hoc ingens, quicquid sperauit Vlyßes, Ipse tulit pretium iam nunc certaminis huius; Qui, cùm victus*

erit, mecum certasse feretur. quem locum aut superauit, aut saltem commodissimè expressit magnus ille noster Tassius, cùm de Gernando loquitur de Rinaldi fama cōtumeliosissimis verbis detrahente; ibi. *Vinca egli, ò perda homai, che vincitore Fù insino allhor', che emulo tuo diuenne: Che dirà il mondo (e ciò fia sommo honore) Questi già con Garnando in gara venne: Poteua à te recar gloria, e splendore Il nobil grado, che Dudon pria tenne; Ma già non meno esso da te n'attese; Costui scemò suo pregio allhor, che'l chiese.* multa præterea in hanc sententiam colligere possem ex Græcorum, Latinorumque monumentis; verùm non omnia persequi in animum induxi.

Stillantes arida voces] Superius dixit. *& post hæc placuit tibi torrida Mopsi Vox, & carmen inops, & acerbæ stridor auenæ?* confer cum hoc loco illum alterum Nemesiani. *Sed pro carminibus malè sibila dissona reddit. Tum Pan excussus sonitu stridentis auenæ.* quod Virgilio acceptum ferri debet dicenti; *num tu in triuijs indocte solebas Stridenti miserum stipula disperdere carmen?* Virgilius porrò à Theocrito mutuò sumpsit, qui scripserit. Ταὶ ποίαν σύριγγα, τὸ γὰρ πόκα δῶλε Συβαρίτα Ἐκτάσω σύριγγα, τὶ δ' οὐκέτι τὺ Κορύδωνι, Ἀρκεῖ τοι καλάμας αὐλὸν ποππύσδεν ἔχοντι.

Singultantia verba] Intercisa, quasi per singultus emissa. Horat. *Singultim pauca locutus.*

Improbe verba] Crediderim legi debere *vera*, vt opponatur illi, *Fingas plura licet*: nam statim sequitur per contrarium. *sicut tibi multa Lycotas.* nec dubito de sinceritate huius lectionis, tametsi refragentur omnia ad vnum exemplaria: *improbum* etiam vsurpauit Maro eodem significatu. *ille asper, & improbus ira Sæuit in absentes.* sed & de monte idem dixit. *Fertur in abruptum magno mons improbus actum;* quod est ex Homero. ἀναιδὴς αἶχμα τα πέτρης. vide quæ paulò supra de hac voce annotauimus; sed & apud Nemesianum quippiam me obseruasse memini.

Ecce venit Mnasyllus] Hoc nomen reperias etiam apud Maronem. *Chromis, & Mnasyllus in antro Silenum pueri somno videre iacentem.* vbi Seruius vtrumq; Satyrorũ nomen esse tradit.

Vel predam nactus] Id est, etiam si probè sciam me predam quasi quandam adeptum esse, mallem tamen abire ea dimissa, quàm te meo congressu dignari; aut est legendum, quomodo vnus liber vetustissimis typis excussus habebat, *vel preda victus abire*, id est maluissem equidem discedere victus, quoad

pignus

pignus attinet, quàm tecum certare, neque enim is es, vt te quiſquam certamine dignetur, maluiſſem igitur pignus amittere, & hac parte quaſi me victum fateri, *Quàm tibi certanti partem committere vocis.* pignus autem quaſi predam futurum fuiſſe Lycidæ aſſirmat, quoniam immeritò ipſum auferret.

Non impune feres] Quominus & ipſe quoq; aliquid contrà deponas, vnde inferius dicet. *dum ſciat hic ſe non ſine pignore vinci.*

Candida qui medius] Epithetum perpetuum, ſunt enim lilia eo colore maximè conſpicua, vtpotè ex Iunonis lacte prognata; velut fabulantur poëtæ. Virgil. *albaq; circum Lilia, verbenaſq; premens, veſcumq; papauer.* rurſus. *& candida circum Lilia fundantur.* item. *vel miſta rubent mihi lilia multa Alba roſa.* Propert. *Et circum irriguo ſurgebant lilia prato Candida purpureis miſta papaueribus.* &. *Lilia non domina ſint magis alba mea.*

Scit frenos] Cemmendatio pignoris à ceruæ manſuetudine, indicat enim ipſam cicurem eſſe, quales Amatæ, Scipionis, Sertorij, Mithridatis, aliorum ceruæ fuiſſe memorantur; facile autem hoc animalis genus cicurari ſolere docet Plinius, quod verò addit; *ſequiturq; vocantem*, pertinet ad id, quod de hoc animante ſcriptum eſt ab Aeliano de Hiſtoria animal. in hæc verba. τῷ Πτολεμαίῳ τῷ δευτέρῳ, ὃν καὶ Φιλάδελφον καλοῦσι, βρέφος ἐλάφου δῶρον ἐδόθη. καὶ τῇ φωνῇ ἀνετράφη τῇ Ἑλλάδι, καὶ λαλούντων συνίει. ἐπεπίστευτο δὲ πρὸ τούτου τοῦ ζώου, καὶ Ἰνδῶν μόνης φωνῆς ἐπαίειν τοὺς ἐλάφους.

Vt fruticet latè caput] Latè cornua diffundat inſtar fruticũ, vnde paulò poſt *ramoſa tempora* appellabit, quomodo Virgilius. *Et ramoſa Mycon viuacis cornua cerui.* & in Maiori opere. *Ductoreſq; ipſos primùm capita alta ferentes Cornibus arboreis ſternit.* vel iccircò *fruticat* dixit, quia ſæpè obſeruatum eſt inter cornua ceruorum hederam adnaſci, auctore Plinio; cuius verba adſcripſi. *Captiq; iam ſunt hedera in cornibus viridante ex attritu arborum, vt in aliquo ligno teneris, dum experiuntur innata.* idem antea ſcripſerat Ariſtoteles, vnde Plinius ſumpſit, de Hiſtoria animal. & in Commentario de Admirandis narrationibus.

Lucent redimicula collo] Propriè ornamenta, & vincula capitis muliebria. Iuuenal. *accipient te Paulatim qui longa domi redimicula ſumunt Frontibus, & toto poſuere monilia collo.* ſed nunc his ceruum, quem in delicijs habebat Aſthacus, exornatum fuiſſe dicit, quod ex Ouidio ſumptum opinor, vbi de Cypariſſi ceruo neſcio quid huic ſimile ſcriptum reliquit dicens.

cens; *Ingens ceruus erat, latèq; patentibus altas Ipse suo capiti præbebat cornibus vuas; Cornua fulgebant auro, demissaq; in armos Pendebant tereti gemmata monilia collo: Bulla super frontem paruis argentea loris Vincta mouebatur; parilesq; ætate nitebant Auribus è geminis circum caua tempora baccæ*. & reliqua: sic de tauro Europæ. *Paulatimq; metu dempto, modò pectora præbet Virginea palpanda manu, modò cornua sertis Impedienda nouis*. non omiserim etiam Virgilianum illud. *Aurea pectoribus demissa monilia pendent*.

Niueo frons irretita capistro] Purpureũ capistrũ Cyparissi ceruo tribuit Ouidius. *Mollia purpureis frenabas ora capistris*.

Vitreas bullas] Huiusmodi sanè conueniunt pastoribus; at Cyparissus argenteas indidit suo ceruo, vt vidimus ex Ouidio.

Cornua subtiles] Rosæ possunt dici subtiles ab earum natura, & qualitate, nam Plinius de rosa loquens, libro 21. inquit. *Emplastris, atq; collyrijs inseritur mordaci subtilitate*. sed quæ mens fuisset Calphurnij, si huiusmodi epithetum hoc quidem in loco vsurpasset? erunt igitur *subtiles rosæ*, tenues, & exiles ad differentiam centifoliæ, quæ non nisi in extremis coronarum cardinibus addi consueuit: in perueteri exemplari scriptum reperi *sutiles*, quam lectionem, nisi syllaba repugnaret, libentissimè reciperem, dicuntur enim *rosæ sutiles* ad differentiam pactilium, quæ è surculis, vel ramulis plectuntur, cùm *sutiles* fiant ferè è mero rosæ folio, aut floribus. Plinius loquitur in hanc sententiã. *Summa auctoritas pactili coronæ; sutiles aliorum sacris inuenimus, & solemnes cœnis: transiere deinde ad rosaria, eòq; luxuria processit, ut non esset grata nisi mero folio: sutilibus mox petitis ab India, aut ultra Indos*. Martial. *Pinguescat nimio madidus mihi crinis amomo, Lassenturq; rosis tempora sutilibus*. rursus alibi. *Sutilis aptetur decies rosa crinibus, ut sit Qui posuit sacræ nobile gentis opus*. quid de hoc Calphurnij loco insuper dicam, non habeo, quocirca lectori rem dubiam incertam relinquo.

Rutiloq; monilia torque] Rubi species reperitur, quæ baccas oblongas, easdemq; rutilas ferat, has rustici in lineas componunt, eisdemq; puellarum colla exornant, sicq; minore molestia parta sua & ipsæ corallia gestant; de his modò Calphurnius intelligit, vt pastorum seruet decus, & quod Græci vocãt τὸ πρέπον, nam ad aurum minimè retulerim: Propertius ait. *Et dare puniceis plena canistra rubis*. sic fermè Gratius de Venatione. *collaribus ergo Sunt qui lucifugæ cristas inducere mælis*

Iussere, aut sacris conserta monilia conchis. Ouidius quoq; de conchis in hunc vsum meminit ibi. *Munera fert illi conchas, teretesq; lapillos.* quò Plautinum illud libenter retulerim. *Caue tu harum conchas spreueris.*

Et niuea] Dens enim apri albus est, itaq; ipsum vocat Homerus ibi. Θήξας λευκὸν ὀδόντα: & reliqua. huic loco simillimus est, ac tantùm non idem ille alter Statij: *nemorisq; notæ sub pectore primo Iactantur, niueo lunata monilia dente:* quod in suam Arcadiam transtulit deinde Iacobus Sannazarius.

Qualemcumq; uides] Tot, tantisq; dotibus insignitum.

Dum sciat hic] Hoc est, quod superius dixerat; *Nec tamen hoc non impune feres.* sic Virgilius. *tu dic mecũ quo pignore certes.*

Non iugale] Iugo ferendo assuefactum, per quod equarum prestantiam denotat, siquidem minus generosæ currui subijciuntur; vel quæ per ætatem nõdum iugo subiectæ sunt. Horat. *Nondum subacta ferre iugum valet Ceruice; nondum munia comparis Aequare.* sed cùm loquatur de toto genere, hæc expositio huic loco minimè conuenit; ac fortasse intelligit poëta de equabus, quibus nullus adhibetur maritus ad sobolem procreandam, perinde ac Fauonio spirante grauidæ fieri soleant, vt de equabus in Lusitania scriptum reliquit Plinius: Tuus, idemq; meus Tassus, quod hũc pertinet, sic inquit. *Questo* (Aquilinus, nomẽ equi Raimundi à pernicitate sic dicti, nam paulò ante sic legas: *e preme il dorso Del suo Aquilino, à cui diè'l nome il corso*) *su'l Tago nacque, oue talhora L'auida madre del guerriero armento, Quando l'alma stagion, che n'innamora Nel cor l'instiga il natural talento, Volta l'aperta bocca incontra l'ora Raccoglie i semi del fecondo uento, E de' tepidi fiati, ò merauiglia, Cupidamente ella concipe, e figlia.* consule Aristotelem in libris de Histo. anim. & de Admirandis narrationibus.

Velocem Petason] Nomen proprium equi, cuius nominis originationem epitheto expressit Calphurnius; πεταννύω enim, & πετάομαι, & πετάω ad velocitatem cursus referuntur.

Matre relicta] Quoniam haud amplius lacte nutritur. Horat. *Me tener soluet vitulus relicta Matre, qui largis iuuenescit herbis In mea uota.*

Pes leuis] Diuertitur in laudes equi, vt par pari referat; indicia verò boni equi enumerat Virgilius inter cætera hæc. *Continuò pecoris generosi pullus in aruis Altius ingreditur, & mollia crura reponit, Primus & ire viam, fluuios tentare minaces*

Audet,

Audet, & ignoto sese committere ponto. & reliqua. vide præ terea (si vacat) Columellam lib. 6. & Xenophonté περὶ ἱππικῆς.

Tangeret vt fragiles] Miram equi pernicitatem narrat imitatione Virgilij, cuius hæc sunt. *Illa uel intactæ segetis per summa volaret Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas: Vel mare per medium fluctu suspensa tumenti Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas:* quæ porrò ad Homerum auctorem sunt reuocanda, apud quem ita scriptum legimus de equis Ericthonij. Αἱ δὲ ὑποκυσάμεναι ἔτεκον δυοκαίδεκα πώλους. Αἱ δ᾽ ὅτε μὲν σκιρτῷεν ἐπὶ ζείδωρον ἄρουραν, Ἄκρον ἐπ᾽ ἀνθερίκων καρπὸν θέον, οὐδὲ κατέκλων, Ἀλλ᾽ ὅτε δὴ σκιρτῷεν ἐπ᾽ εὐρέα νῶτα θαλάσσης, Ἄκρον ἐπὶ ῥηγμῖνος ἁλὸς πολιοῖο θέεσκον. eamdem propemodum descriptionem reperias penes Apollonium illic, vbi de Polyphemo loquitur lib. 1. allusum autem arbitror ad Iphicli, & Orionis fabulam, quorum alteri datum esset, vt per summas aristas adeò leuiter excurreret, vt ne summa quidem aristarum culmina inflecteret: Orioni verò Neptunus pater indulserit, vt suspésis vestigijs ita fluctus inambularet, vt ne summos quidem pedes allueret, auctore præter cæteros Hesiodo, quod & Tzetzes deinde commemorat in Varia historia. consimile propemodum est, quod penes eundem Maronem legitur, ibi. *ac per aperta volans ceu liber habenis Aequora vix summa vestigia ponat arena.* in quo historiam Ladæ respexit Alexandri Magni cursoris, qui tanta pedum celeritate fuisse perhibetur, vt vestigia eius in arena non apparerent: sic etiam Manilius. *Vixq; rotis leuibus summum contingere campum Vincentem pedibus ventos.* item non multò inferius. *Cui cœlum campus fuerat, terræq;, fretumq; Sub pedibus non vlla tulit vestigia campus.*

Protinus ecce torum] Locum, vbi residentes, aut cubantes percommodè canere possimus: torus dicitur à tortis herbis, quæ accumbentium humeris supponuntur, teste Seruio Maronis interprete, & Isidoro.

Sed ne vicini] Ita fermè Nemesianus. *Sed nobis ne vento garrula pinus Obstrepat, has vlmos potius, fagosue petamus.* hic noster. *Quidue sub hac platano, quà garrulus astrepit humor, Infesta statione sedes?*

Volubilis vndæ] Horat. *iam volucrem sequor Te per gramina Martij Campi, te per aquas, dure, volubiles.* rursus. *Rusticus expectat, dum defluat amnis, at ille Labitur, & labetur in omne volubilis æuum.*

Arguti glarea riui] Ouidius *riuum lapidosum* appellauit. *Defluit incerto lapidosus murmure riuus*.

Antra magis] Sic propemodum Ecl. 1. *Hoc potius frater Corydon nemus, ista petamus Antra patris Fauni, gracilis vbi pinea densat Silua comas, rapidoq; caput leuat obuia soli*.

Stillanti vellere muscus] Lanugo, quæ ab antris dependet, quasi vellus quoddam esse videtur, per quod humor guttatim fluit; Græci vocant βρύον καὶ σπλάγχνον, teste Dioscoride.

Exesa veluti testudine concha] Instar conchæ striatæ, vel imbricatim vndatæ, siue rugatæ, aut aliter quoquomodo celatæ. Virgil. *Et tophus scaber, & nigris exesa chelidris Creta*.

Sonitum tutabimur] Proba lectio, & nullo modo reijcienda, nam quòd docti viri admonent in aliquibus codicibus legi *sonitus ructabimus*, idq; interpretantur ex intimo pectore expromemus fictitium puto, aut in pingui aliqua, & fumosa popina ortum, altumq; crediderim, itaq; nihil muto.

Ponere seu cubitum] In cubitum recumbere, qui iacentium habitus quandoq; esse cõsueuit. Horat. *Et cubito remanete presso*.

Teneros malim cantetis amores] Molles, & lasciuos, &, vt Græci loquuntur, ἁπαλὰς. Ouid. *Me Venus artificem tenero præfecit Amori*. item alibi. *Quære nouum vatem tenerorum mater Amorum*. auctor Elegiarum Cornelij Galli nomine vulgatarum. *Vnguibus, & morsu teneri pascantur amores*. cur autem *Amor tener* dicatur ostendit Agatho apud Platonem in Conuiuio, & nos etiam alibi docuimus.

Astile tu Petalen] Proponit vtriq; materiam ad canendum.

Acanthidanuper] Pastorem dulcè canentem, de hac aue dictum est à nobis initio huius Eclogæ.

In silua Thalæa] Nomen proprium siluæ, de qua nihil mihi compertum est, nam quod quidam de taleis hariolantur, risum mihi mouet, multis enim modis ineptum est.

Audiat, aut dicat] Ex hac scriptura hũc sensum eliciunt eruditi quidam, *audiat*, me scilicet incipientem cantilenam, aut *dicat*, id est ipse canere incipiat, vt optionem Lycidæ Asthacus offerat, vt aut ipse canendi initium faciat, aut se incipientem patienter audiat: ego verò libro vetere auctore lego, *audiat, & dicat*, ob id, quod statim sequitur, *quoniam libet*, id est, quandoquidem magis placet altercari, quàm vicibus carmina dicere; proponitur igitur æqua iurgandi conditio ex noto prouerbio, *Qui quæ vult dicet, quæ non vult, audiet*. Terent. *Si*

mihi

mihi pergit quæ vult dicere, quæ non vult, audiet. poëta neſcio quis, cuius verſiculum tamquam vulgò iactatum citat Quintilianus, inquit. *Nec malè reſpondit, malè enim prior ille rogarat*. Eſt autem ab Homero ſumptus, qui dicat. Ὁπποῖον δ᾽ εἴπῃσθα ἔπος, τοῖον δ᾽ ἐπακούσαις. ſic Heſiodus in Opere ἔργα καὶ ἡμέραι. Εἰ δὲ κακόν τ᾽ εἴποις, τάχα καὶ αὐτὸς μεῖζον ἀκούσαις. vide parœmiographum in *Qui quæ vult dicit, quæ non vult audiet*.

Sua carmina] Sinceriores codices, ac minus deprauati habebant crimina: *pallidus* autem dicitur ob timorem, qui pallorem, tremoremq; inducere ſolet, quam vtramq; affectionem expreſſit hic noſter: earum cauſam prodit Alexander Aphrodiſienſis, vel quicumq; tandem auctor fuit earum Quæſtionum, quæ ſub eius nomine paſſim circumferuntur, cuius verba apud ipſum inſpici velim.

Me puto] Seruius Honoratus ad illud Maronis. *Tùm credo, cùm me arbuſtum videre Myconis*. & cætera, notat; & ruſticè, & naturaliter reſponſum eſſe, non enim antè purgari obiecta, ſed alia obijci: id ipſum modò in hoc noſtro obſeruare licet.

Tacitè riſere] Lucret. *Quam famulæ longè fugitant, furtimq; cachinnant*.

Simulare virilia] Cùm tamen eſſent Venerea, & qualia amantes amaſiis ſuis libare conſueuerunt.

Tibi turpius] Iccircò additum eſt *tibi*, quia ſuperius Lycidas alienæ pulchritudinis quaſi iudicem ſe conſtituerat dicēs. *Iam nunc decipior te iudice, pallidus alter Venit, & hirſuta ſpinoſior hiſtrice barba; Candidus alter erat, leniq; decentior ouo: Et ridens oculis, crinemq; ſimillimus auro*. inquit igitur Aſtylus. Ni Mnaſyllus adeſſet, ita pugnis, calcibuſq; te acciperem, ac male mulcarem, vt tu, qui alienarum formarum adeò egregius æſtimator videri vis, neminem te turpiorem iudicares. Cicero ad Atticum. *Nihil me turpius apud homines fuiſſet, neq; verò ad iſtam ipſam ἀσφάλειαν quicquam alienius*.

Tendere iuſſit] Ἀφαίρεσις pro cōtendere, niſi fortè legendū ſit, *quò*. Virg. *Quis furor iſte nouus? quò nunc, quò renditis, inquit?*

Si vicibus certare placet] Ἔκλειψις, ſiue ἀποσιώπησις, ſi placet inuicem cantu certare, ego ero inter vos arbitrer: ſequitur ſtatim correctio ſui; *Sed non ego vobis Arbiter*.

Litibus hi veſtris] Virgilius locutionem ſemel variauit, ita. *Non noſtrum inter vos tantas componere lites*. rurſus ita. *Limes agro poſitus litem diſcerneret agris*.

ECLO-

ECLOGA VII.

Interlocutores.

LYCOTAS, ET CORYDON.

LY. LENTVS ab vrbe venis Corydon; vigesima certe
Nox fuit, vt nostræ cupiunt te cernere siluæ,
Et tua mærentes expectant iubila tauri.
CO. O piger, ò duro iam durior axe Lycota,
Qui veteres fagos, noua quàm spectacula, mauis
Cernere, quæ patula iuuenis deus edit arena.
LY. Mirabar, quæ causa foret tibi tanta morandi:
Cur tua cessaret taciturnis fistula siluis:
Et solus Stimicon caneret pallente corymbo:
Quem sine te mæsti tenero donauimus hædo.
Nam dum lentus abes, lustrauit ouilia Thyrsis,
Iussit & arguta iuuenes certare cicuta.
CO. Scilicet inuictus Stymicon & præmia diues
Auferat; accepto non solum gaudeat hædo;
Verum tota ferat, quæ lustrat ouilia Thyrsis:
Non tamen æquabit mea gaudia: nec mihi siquis
Omnia Lucanæ donet pecuaria siluæ,
Grata magis fuerint, quàm quæ spectamus in vrbe.
LY. Dic age, dic Corydon: nec nostras inuidus aures
Despice. Non aliter certe mihi dulce loquere,
Quàm certare solent, quotiens ad sacra vocantur,
Aut fœcunda Pales, aut pastoralis Apollo.
CO. Vidimus in cœlum trabibus spectacula textis
Surgere Tarpeium prope despectantia culmen:
Immensosq; gradus: & diuos lene iacentes.
Venimus ad sedes, vbi pulla sordida veste
Inter fœmineas spectabat turba cathedras.

Nam

Nam quæcunq; patent sub aperto libera cœlo,
Aut eques aut niuei loca densauere Tribuni.
Qualiter hæc patulum contendit vallis in orbem;
Et sinuata latus resupinis vndiq; siluis.
Inter continuos curuatur concaua montes:
Sic tibi planitiem curuæ sinus ambit arenæ,
Et geminis medium se molibus alligat ouum:
Quid tibi nunc referam, quæ vix sufficimus ipsi
Per partes spectare suas? sic vndiq; fulgor
Percussit. stabam defixus, & ore patenti:
Cunctaq; mirabar. nec dum bona singula noram.
Tum mihi, dum senior lateri qui forte sinistro
Iunctus erat, quid te stupefactum rustice, dixit,
Ad tantas miraris opes? qui nescius auri
Sordida tecta casas, & sola mapalia nosti?
En ego tam tremulus, tam vertice canus, & ista
Factus in vrbe senex, stupeo tamen; omnia certe
Vilia sunt nobis quæcunq; prioribus annis
Vidimus, & sordet quicquid spectauimus olim.
Balteus en gemmis, en illita porticus auro
Certatim radiant, nec non vbi finis arenæ
Proxima marmoreo peragit spectacula muro,
Sternitur adiunctis ebur admirabile truncis,
Et coit in rutilum, tereti quà lubricus axem
Impositos subita vertigine falleret vngues,
Excuteretq; feras. auro quoq; torta refulgent
Retia: quæ totis in arenam dentibus extant,
Dentibus æquatis: & erat (mihi crede Lycota,
Si qua fides) nostro dens longior omnis aratro.
Ordine quid referam? vidi genus omne ferarum
Hîc niueos lepores, & non sine cornibus apros.
Manticoram siluis etiam, quibus editur Alcem
Vidimus, & tauros, quibus aut ceruice leuata
Deformis scapulis torus eminet: aut quibus hirta
Iactantur per colla iubæ: quibus aspera mento
Barba iacet, tremulisq; rigent palearia setis.

Nec

Nec solum nobis siluestria cernere monstra
Contigit. æquoreos ego cum certantibus vrsis
Spectaui vitulos, & equorum nomine dignum,
Sed deforme pecus, quod in illo nascitur amni,
Qui sata riparum venientibus irrigat vndis.
Ah trepidi quotiens nos descendentis harenæ
Vidimus in partes: ruptaq; voragine terræ
Emersisse feras: & eisdem sæpe latebris
Aurea cum croceo creuerunt arbuta libro.

LY. *O fœlix Corydon, quem non tremebunda senectus*
Impedit. ò fœlix, quòd in hæc tibi secula primos
Indulgente deo dimittere contigit annos.
Nunc tibi si propius venerandum cernere numen
Sors dedit, & referens vultumq; habitumq; notasti:
Dic age, dic Corydon quæ sit modò forma deorum.

CO. *O vtinam nobis non rustica vestis inesset:*
Vidissem propius mea numina; sed mihi sordes,
Pullaq; paupertas, & adunco fibula morsu
Obfuerant; vt cunq; tamen conspeximus ipsum
Longius; At nisi me decepit visus: in vno
Et Martis vultus, & Apollinis esse putaui.

ECLO-

COMMENTARIVS
In Eclogam Septimam.

VR *Templum* Ecloga hęc inſcribatur in exẽplaribus Florentiæ publicatis probabilem cauſam fortaſſe afferre poſſem, at res mihi tanti non videtur.

Vigeſima certè] Vigeſima dies, reſpicit.n. diuiſionem quam Romani de die faciebant; de qua hęc M. Varronis verba leguntur in libro Rerum humanarum. *Homines, qui ex media nocte ad proximè mediam noctem his horis uigintiquatuor nati ſunt, uno die nati dicuntur*. ſi qui verò de varia dierũ diuiſione apud diuerſas gentes vſurpata plura noſſe cupit, habet Gellium, & Macrobium, qui id copioſè proſequuntur.

Expectant iubila tauri] Sic ſupra. *Non montana ſacros diſtinguunt iubila uerſus.*

O piger] Hebes, ſtulte, ita enim exponit Seruius vocem *tardus*, quæ idem prorſus valet ad illud Virgilij. *Venit, & upilio, tardi uenere bubulci.* iam quod ſequitur, *ò durior axe Lycota*, ſunt qui teſtentur in aliquibus codicibus ſcriptum ſe reperiſſe *oſſe*, quod ſicut facilè tolerari poteſt, ita nõ neceſſariò fuit excogitatũ, vulgatior enim ſcriptura commodam habet ſententiam, ſiquidem *axis* hoc loco ponitur pro materia aliqua dura, ac ſolida, cuiuſmodi ferè eſſe conſueuit, quæ ad curruum axes conficiendos adhiberi ſolet, de qua Plinius ait. *Secatur in laminas prætenues & ilex, colore quoq; non ingrata, ſed maximè fida ijs, quæ terantur, & rotarum axibus, ad quos lentore fraxinus utilis, ſicut duritia ilex, & utroque legitur ulmus*. perinde igitur eſt, ac ſi dixiſſet Calphurnius, ò durior ilice, & quercu, quod in rudi, agreſtique ingenio præditos iaci conſueuit. Homerus. Οὐ γὰρ ἀπὸ δρυός ἐσσι παλαιφάτου, οὐδ' ἀπὸ πέτρης. & Pallada epigrammate quopiam. Οὐ γὰρ ἀπὸ δρυός εἶ, οὐδ' ἀπὸ πέτρης, φασίν. Plato in libris de Republ. ἢ οἴει ἐκ δρυός ποθεν ἢ ἐκ πέτρας τὰς πολιτείας γίγνεσθαι. ἀλλ' οὐχὶ ἐκ τῶν ἠθῶν τῶν ἐν ταῖς πόλεσιν. Virgil. *Cenſq;*

uirum truncis, & duro robore nata, Queis neque mos, neque cultus erat.

Qui ueteres fagos] Annosas: ἀντίθεσις in verbis, non in sententia, *ueteres fagos, noua spectacula.* Virgilius. *Seq; nouo ueterum deceptum errore locorum Agnouit.* &. *Voluitur ille uomens calidum de pectore flumen Frigidus.*

Iuuenis deus] Carinus, quem & alibi quoq;, vt vidimus, deum nominauit.

Mirabar] Virgil. *Mirabar, quid mesta deos Amarylli uocares.*

Taciturnis fistula siluis] Ideo *taciturnis*, quia tua fistula cessaret, neq; eas, vt antea, resonare faceret.

Et solus Stymicon] Vel incomitatus, & qui sine te alternatim canere nequiuerit, vel qui te excepto primas canendi partes obtinet.

Pallente corymbo] Hederacea corona redimitus; vide quæ adnotauimus supra ad illud. *& modò te Baccheis Musa corymbis Munerat.*

Sine te mæsti] *Mæsti*, quia sine te, non quia donauerimus hœdo; intelligit autem hœdum recens natum, qualem significat Horatius ibi. *Cras donaberis hædo, Cui frons turgida cornibus Primis & Venerem, & prælia destinat Frustrà.*

Lentus abes] Securus, ociosus. Virgil. *Nos patriam fugimus, tu Tytire lentus in umbra Formosam resonare doces Amaryllida siluas*. superius initio Eclogæ *lentus* valet tardus; hoc est serò; est enim ibi positum adiectiuum pro aduerbio more Græcorum, de quo alibi nõnihil attigimus aliquot exemplis allatis.

Lustrauit ouilia Thyrsis] Gregem de more purgauit; hic noster in Didascalica. *tu cespite uiuo Pone focum, geniumq; loci, Faunumq;, Laresq; Salso farre uoca; tepidos tunc hostia cultros Imbuat, atq; etiam dum uiuit ouilia lustra.*

Et præmia diues Auferat] Futurus diues, si præmia auferat; de hac locutione dictum est à nobis superius.

Quæ lustrat ouilia Thyrsis] Id, quod continet, pro eo, quod continetur, *ouilia* scilicet pro gregibus, qui ouilibus includuntur; sic dixit Virgilius. *Triste lupus stabulis*, nota figura: sed & ouilia ipsa, sicut & vrbs lustrabantur: de classis lustratione vide, quæ refert Appianus Bellorum ciuilium libro 5.

Omnia Lucanæ] Armenta, quæ in Lucanis saltibus pascuntur, in quibus ob lautissima pascua ex omni parte pastores cũ armentis conuenire solent. Horat. *Pecusue Calabris ante sidus*

feruidum

feruidum Lucana mutet paſcua. idem. *Quid uici proſunt, & horrea, quidue Calabris Saltibus adiecti Lucani, ſi metit Orcus?*

Inuidus aures Deſpice] In hoc futurus inuidus, ſi deſpexeris, eiuſdem generis eſt locutio, quæ modò anteceſſit, *& præmia diues Auferat.* notaui ſuperius non vno in loco.

Quàm certare ſolent] Paſtores nimirum inter ſe, cùm Palis, & Apollinis ſacra celebrantur, non quòd certent Pales, & Apollo.

Paſtoralis Apollo] Νόμιος à paſtione, quòd Admeti greges quandoq; pauerit: ſic Nemeſianus. *O montana Pales, ò paſtorabus Apollo:* ſed Ecloga prima *ruralem* appellat eo verſu: *Munera dat, lauros carpens ruralis Apollo.* conſule Macrobium Saturnal. libro primo.

Trabibus ſpectacula textis] Deſcriptio amphitheatri ex materia confecti; nam lignea quoq; ea fuiſſe non ſolùm temporaria, ſed perpetuò etiam manſura conſtat tùm ex alijs, tùm præſertim ex Cornelio Tacito, qui Fidenatis, & Placentini lignei amphitheatri meminit, & M. Scauri Plinius: dicuntur autem à Calphurnio cuncta per hyperbolem, ſicut multa in eamdem ſententiam à Martiale de Amphitheatro Cæſaris.

Et diuos lenè iacentes] Carinum, & Numerianum: in nonnullis excuſſis libris cernere eſt *cliuos* pro *diuos*, quod quàm aliquorum guſtui ſuauiter ſapit, tàm meum offendit, itaq; vocem illam non iniuria, ni fallor, ex noſtra editione reiecimus.

Pulla ſordida ueſte] Pullus color videtur proprius fuiſſe vilis plebeculæ, vnde infrà hac eadem ipſa Ecloga *pullam paupertatem* appellabit. Suetonius. *Sanxitq; ne quis pullatorum media cauea ſederet.* eſt verò pullus color niger, vt docet Seruius Grammaticus ad illud Virgilij. *ne maculis infuſcet uellera pulis Naſcentum.* vel eſt color, qualem dorſum leporinum oſtendit, aut terra recens aratro proſciſſa, ac neſcio an ſit, quem Græci vocant ὀνάργιον, ſiue etiam κίλλιον, nos *bigio* ſiue *bertino* appellamus; aut potius niger cum aliquo rubore admiſtus, etenim Ouidius mori fructus pullos vocat; conſule tamen Antonium Thyleſium in libro de Coloribus.

Inter fœmineas] Permiſtim mares, & fœminas in theatro ſediſſe indicare propemodum videtur Ouidius dicens. *Sed tu præcipuè curuis uenare theatris, Hæc loca ſunt uoto fertiliora tuo: Illic inuenies, quod ames, quo ludere poſſis, Quodq; ſemel tangas, quodq; tenere uelis.* quem imitatus Iuuenalis inquit. *cuncis an*

habeant spectacula totis Quod securus ames, quodq; inde excerpere possis?

Niuei loca densauere tribuni] Cùm antea Pop. Romanus nullo discrimine in theatro sedens spectaculis interesset, legem tulit L. Roscius Otho, qua certum cuiq; locum præscripsit, & equitibus sanè quatuordecim proximos gradus assignauit, sicque nobiles à plebe distincti sunt; eius legis crebra mentio extat apud scriptores. M. Tullius Philipp. 2. *illud tamen audaciæ tuæ, quòd sedisti in quatuordecim ordinibus, cùm esset lege Roscia decoctoribus certus locus constitutus, quàmuis quis fortunæ uitio, non suo decoxisset*. Horat. *Sedilibusq; magnus in primis eques Othone contempto sedet*. Iuuenal. *Sic libitum uano, qui nos distinxit, Othoni*. rursus alio loco. *effice summam Bisseptem ordinibus, quàm lex designat Othonis*. ad hanc ordinum distinctionem Flaccum respexisse arbitror, ibi. *Læthum theatris ter crepuit sonum*. intelligit enim plausum à tribus spectatorum ordinibus per cuneos fuisse redditum, id est à Senatoribus, Equitibus, & Plebe, ac proinde ab vniuersis, qui spectaculis interessent; neque aliter Virgilius plebem à nobilitate seiunxit in illis. *hûc plausus hiantem Per cuneos, geminatus enim plebisq;, patrumq;, Corripuit*. cæterùm *Tribunos niueos* vocat, quia spectatores in theatris candidis vestibus vtebantur; hinc iocus ille Martialis de Horatio quopiam. *Spectabat modò solus inter omnes Nigris munus Horatius lacernis, Cùm plebs, & minor ordo, maximusq; Sancto cum duce candidus sederet, Toto nix cecidit repente cælo*. sed in primis Magistratus. Iuuenal. *niueosq; ad frena Quirites*. nam togam albi, seu candidi coloris fuisse notat Aldus iunior in libris de Quæsitis per epistolam.

Resupinis undiq; siluis] Accliuibus, quomodo Horatius *Tybur supinum* appellat. *seu Tybur supinum. Seu liquidæ placuere Baiæ*.

Et geminis medium] Binis hemyciclis connectitur in oui formam, id est in circulum non omninò perfectum, ac adamussim rotundatum, sed aliquantùm longiorem; hæc autem amphitheatri forma fuit auctore Cassiodoro, & Dione de amphitheatro Cæsaris, ad quam rem videnda etiam sunt, quæ scribit Plinius lib. 36. de theatro M. Scauri. dicitur autem amphitheatrum ab ἀμφι καὶ θέατρον, quia scilicet omni ex parte subsellijs clausum fuerit absq; scena. Dio de Cæsare loquens. Θέατρόν τι κυνηγετικὸν ἰκριώσας, ὃ καὶ ἀμφιθέατρον, ἐκ τοῦ πέριξ πανταχόθεν ἕδρας

ἕδρας αἰδῶν ἐκ κύκλῳ ἔχειν, προστιθέξιθεν. Ouidius sic. *structoq; utrinq; theatro Vt matutina ceruus periturus arena*. facit hûc quod legitur apud Statium. *Et geminam molem rudi, tectiq; theatri.* adi (si libet) Dionem Prusiensem in eo Sermone, cui titulus Venator. alicubi scriptum reperi *mollibus* per duplex ll, & *oui* pro *ouum*, vt de oui albumine intelligere sit opus.

Quid tibi nunc referam] Hoc κατὰ παρασιώπησιν dicitur, siue παράλειψιν.

Sic undiq; fulgor] Ab omni parte theatri ob trabes inauratas; vel ab ore Imperatorum, & Senatus circumstantis.

Stabam defixus] Habitus est admirantis. Virgil. *obtutu defixus in uno*.

Stupefactum rustice] Qui rura colis, neq; enim ignominiæ causa hoc modo nũc senex ille Corydonem compellat, sic alibi. *Rusticus est, fateor, sed non est barbarus Idas*. vel *rusticè*, id est ignare. Ouid. *Forsitan & narras quàm sit tibi rustica coniux, Quæ tantùm lanas non sinit esse rudes*.

Sordida tecta] Per appositionem; sunt autem *casæ* humiliora pastorum habitacula: Isidorus *Casa est* (inquit) *agreste habitaculum palis, atq; uirgultis, arundinibusq; contextum, quibus possunt homines tueri se à vi frigoris, vel caloris iniuria*. item *mapalia*. Idem. *Magalia edificia Numidarum agrestium oblonga incuruis lateribus tecta, quasi nauium carinæ sint, siue rotunda in modum furnorum, & magalia dicta, quasi magaria, quia magar Punici nouam uillam dicunt una litera commutata l pro r magaria tuguria*. vtrumque à Virgilio vsurpatum reperio. *O tantùm libeat mecum tibi sordida rura, Atq; humiles habitare casas, & figere ceruos*. &c. *quid pascua versu Prosequar? & raris habitata mapalia tectis*? rursus. *Miratur molem Aeneas, magalia quondam*: rursus. *Vt primùm alatis tetigit magalia plantis*. hic noster. *Et tua ceruino lustrare mapalia fumo*. vtrumq; enim dicimus & *mapalia*, & *magalia* syllabæ tantum modulo variato, sicut propositis exemplis apertè constat.

Tàm tremulus] Senex, ac ferè decrepitus à consequenti. sic infrà. *O fælix Corydon, quem non tremebunda senectus Impulit*. Iuuenal. *cum voce trementia membra*. confer cum hoc locum illum Nasonis ex 4. Fastor. *Tertia lux (memini) ludis erit; hac mihi quidam Spectanti senior, contiguusque loco; Hæc ait illa dies*. & reliqua.

Vertice canus] Alterum consequens eorum, qui senectute premun-

præmuntur. Ouid. *cadunt à vertice cani.* Tibull. *Dicere nec cano blanditias capit.* vnde verò canities proueniat, docet Aristoteles in Problematis.

Baltheus en gemmis] Baltheus, quem zonam quoq; nuncupant, inter partes, seu membra ædificiorum à Vitruuio connumeratur, quo sensu vox hæc modò accipi debet, ne fortè de zona, qua præcingi consueuimus, intelligamus.

Illita porticus auro] Quæ ante theatrum cõstructa erat, nam theatri ichnographia cum porticu ex Vitruuio colligitur: *illita* verò *auro* dictum est sicut ab Horatio: *aurum vestibus illitum Mirata.* necnon ab Ouidio. *Neue malè optato maneat circumillitus auro.* rursus alibi. *Culta placent, auro sublimia tecta linuntur.* Seneca iunior in Hyppolito. *Remouete famulæ purpuram, atq; auro illitas Vestes.*

Ebur admirabile truncis] Tesserulis cõmissis, & coagmẽtatis.

Subita vertigine] Hinc theatrum, siue theatri partem aliquam versatilem fuisse intelligimus, cuiusmodi C. Curionis, & M. Scauri theatrum à Plinio describitur.

Auro quoq; torta refulgent Retia] Quæ in theatro explicantur ad feras excipiendas. Heliogabalus scobre auri porticum strauit, & argenti, dolens quòd non posset ex electri. Nero blatteis, seu purpureis funibus piscatus est auctoribus Lampridio, Suetonio, Orosio, Eutropio, alijs, sed vt hæc, quæ hîc ex senis illius sententia refert Nemesianus, non ita lõgè à vero abesse intelligatur, transferam hûc vniuersam illam Flauij Vopisci particulam ex Carino, quæ ad ea melius intelligenda confert, ita igitur apud ipsum scriptum extat. *Memorabile maximè & Carini, & Numeriani hoc habuit imperium, quòd ludos Romanos nouis ornatos spectaculis dederunt, quos in Palatio circa porticum stabuli pictos vidimus: nam & neurobatem, qui velut in ventis cothurnatus ferretur, exhibuit: & tichobatem, qui per parietem vrso eluso cucurrit, & vrsos mimum agentes, & item centum salpistas vno crepitu concinentes, & centum campaulas, choraulas centum, etiam pithaulas centum, pantomimos, & gymnicos mille, pegma præterea magnificentiorem reddidit; mimos præterea vndiq; aduocauit: exhibuit & ludum Sarmaticum, quo dulcius nihil est: exhibuit Cyclopẽ adornatum, Græcis artificibus, & gymnicis, & histrionibus, & musicis aurum & argentum donata, & vestis serica.*

Dens longior omnis aratro] De elephantinorum dentiũ magnitudine hæc scripta reliquit Plinius. *Magnitudo dentium videtur*

detur quidem in templis præcipua, ſed tamen in extremis Africæ, quâ confinis Aethyopiæ eſt, poſtium vicem in domicilijs præbere, ſepeſq; in ijs, & pecorum ſtabulis pro palis elephantorum dentibus fieri Polybius tradit auctore Guluſſa regulo. aratri porrò longitudo præſcribitur à Marone hac fini. *Huic à ſtirpe pedes temo protentus in octo Binæ aures, duplici aptantur dentalia dorſo.*

Niueos lepores] Peregrina recenſet animalia, quę ſe magna cum admiratione vidiſſe teſtatur ſenex ille: ſciendum autem eſt ſummo ſtudio omnis generis feras conquirere ſolitos, quicumq; ſpectacula eſſent edituri; hinc M. Tullius non vno in loco pantheras, aliaſq; feras peregrinas ad ludos, quos edere in animo habebat, ſibi mitti ab amicis poſtulat: de Commodi ſpectaculis Populo editis pręter cętera hæc commemorat Herodianus. τὰ δὲ πανταχόθεν ζῶα ἠθροίζετο αὐτῷ. τότε γοῦν εἴδομεν ὅσα ἐν γραφαῖς ἐθαυμάζομεν. ἀπό τε γὰρ Ἰνδῶν καὶ Αἰθιόπων ἐν τι πρότερον ἄγνωστον ἦν, μεσημβρίας τε καὶ τῆς ἀρκτῴας γῆς ζῶα πάντα φονεύων, Ῥωμαίοις ἔδειξε. τὸ δ' εὔστοχον τῆς χειρὸς αὐτοῦ πάντες ἐξεπλήττοντο. & reliqua. porrò candidi lepores ingenti miraculo ſpectantur, neque enim paſſim reperiuntur; Plinius certè miraculi inſtar refert in Alpibus huius coloris lepores quandoque viſos fuiſſe: quidam hunc Calphurnij locum de cuniculis accipiunt, ſed falluntur; nam quæ raritas in eorum venatione, ac ſpectaculo conſiderari poteſt? certè nulla.

Et non ſine cornibus apros] Cornutos apros mittit India, vt ſcribit Plinius dicens. *In India cubitales dentium flexus gemini ex roſtro, totidem à fronte, ceu vituli cornua exeunt.* hoc idem tamen de Aethiopia memoriæ prodit Aelianus de Hiſtoria animal. ſed in India etiam Aethiopia continetur: Aeliani verba ſunt hæc. λέγει δὲ Δίνων ἐν Αἰθιοπίᾳ γίνεσθαι τούτῳ ὄρνιθας τοὺς μονοκέρως, καὶ ὗς τρικέρως.

Manticoram ſiluis] Ex Cteſia Cnidio hunc in modum hoc animal deſcribit Plinius. *apud Aethiopas naſcitur fera, quam manticoram appellat, triplici dentium ordine pectinatim coeuntium, facie, & auriculis hominis, oculis glaucis, colore ſanguineo, corpore leonis, cauda ſcorpionis modo ſpicula configentem; vocis, vt ſi miſceatur fiſtulæ, & tubæ concentus, velocitatis magnæ, humani corporis vel præcipuè appetentem.* eiſdem coloribus eam depinxit Solinus in Polyhiſtore, vterq; enim ab Ariſtotele hauſit, qui porrò Cteſiam & ipſe quoque ſecutus Manticoræ formam, & naturam nobis aperuit lib. 2. de Animalib. Photius autem ipſius

Cteſiæ

Ctesiæ verba refert in Excerptis: quòd verò ad nominis originationem attinet, postquam ipsam feram eisdem notis spectandam nobis exhibuit Aelianus, quibus Plinius, & Solinus ipsam descripserat, ita inquit. ὅτι δὲ κρειῶν ἀνθρωπείων ἐμπιπλάμενον τόδε τὸ ζῷον ὑπερήδεται, κατηγορεῖ καὶ τὸ ὄνομα. νοεῖται γὰρ τῇ Ἑλλήνων φωνῇ ἡ Ἰνδῶν, ἀνθρωποφάγον αὐτὸ εἶναι. ἐκ δὲ τοῦ ἔργου καὶ κέκληται. sed & κῆπον eandem vocari comperio à Strabone, μαρτιόραν à Pausania, μαρτιχόραν à Philostrato, μαντιχόραν ab Aristotele, Plinio, & alijs: hanc non aliam esse putat Pausanias, quàm quæ tigris alio nomine dicta est.

Alcem vidimus] Hanc vulgò appellant *la gran bestia*, cuius vngulam varijs morbis opitulari existimant; omissa Plinij, & Solini huiusce feræ descriptione, appingam Cæsaris verba, quibus Alces forma, & natura fusius, atq; exactius explicatur, tametsi ne huic quidem cum alijs valdè conueniat. Cæsar igitur de Bello Gallico scribit hunc in modum. *Sunt item quæ appellãtur Alces; harũ est consimilis capris figura, & varietas pellium, sed magnitudine paulò antecedunt, mutilæq; sunt cornibus, & crura sine nodis, articulisq; habent, neq; quietis causa procumbunt, neq; si quo afflictæ casu conciderunt, erigere sese, aut subleuare possunt; his sunt arbores pro cubilibus; ad eas se applicant, atq; ita paulum modò reclinatæ quietem capiunt, quarum ex vestigijs cùm est animaduersum à venatoribus, quò se recipere consueuerunt; omnes eo loco aut à radicibus subruunt, aut abscendunt arbores tantùm, vt summa species earum stantium relinquatur; hûc cùm se consuetudine reclinauerunt, infirmas arbores pondere affligunt; atq; vnà ipsæ concidunt*; eãdem Pausanias describit in Bœoticis ab illis verbis. Ἔστι δὲ Ἄλκη καλούμενον θηρίον, εἶδος μὲν ἐλάφου καὶ καμήλου μεταξύ: & reliqua. Gordianus, qui deinde imperatorem gessit, dum Aedilis esset, splendidissima, ac magnificentissima munera Populo exhibuit, namq; cerui palmati ducenti mixtis Britannis in eis visi sunt: equi feri triginta; oues feræ cẽtum; alces decem; tauri Cybaritici centum: struthiones Mauri miniati tercenti; onagri triginta; apri centumquinquaginta. ibices ducentæ: damæ totidem auctore Iulio Capitolino; vide eumdem in Gordiano Iuniore.

Ceruice leuata] Hæc descriptio tauris Syriacis conuenit ex Plinio, aut etiam camelis, aut fortè camelopardali, de qua consule Dionem lib. 43. Plinium lib. 8. cap. 18. Strabonem libro 16.

Iactantur

Iactantur per colla iubæ] Vros accipe, quorum deſcriptionem ex Cæſare petere licet; ſunt tamen, qui bonaſum deſignari putent; ſed falluntur.

Barba iacet] Hîc de brutis barba dicitur vnius numero, ſecus atq; Seruius Honoratus obſeruauit, quem iccircò pluribus in hanc rem exemplis collatis carpit Beroaldus Annotationibus in eum ipſum Grammaticum: ſed hîc pro *iacet* quidam legendum admonent *riget*: ad vniuerſum verò hunc tractum melius adhuc percipiendum videnda ſunt, quæ ſcribit Ioannes Baptiſta Pius Annotationibus Poſterioribus. c.39. De animalibus autem, quæ hîc commemorantur, vide Cardanum in libris de Subtilitate; Geſnerum, & Petrum Belloniũ.

Spectaui vitulos] Vituli marini ſunt, quos alio nomine phocas vocant, ſic dicti, quia vocem edant bouis voci perſimilem, teſte Ariſtotele, & Plinio. fecit autem ſummo conſilio Calphurnius, vt inter innumera propemodum æquoris animalia, phocas delegerit, quas cum vrſis in theatro fuiſſe commiſſas dicat, neq; enim ita facilè aliud inuenias, quod in mari ſimul, & in terra degat, id quod Ariſtoteles, Plinius, atq; Aelianus memoriæ prodiderunt; atque Ariſtotelis quidem verba ſunt hæc de Hiſtoria animal. ἡ γὰρ φώκη ἐστὶ μὲν τῶν ἐπαμφοτεριζόντων, δέχεται μὲν γὰρ τὸ ὕδωρ, ἀλλὰ ἀναπνεῖ καὶ καθεύδει, καὶ τίκτει ἐν τῇ γῇ μὲν, πρὸς τοῖς αἰγιαλοῖς δὲ, ὡς οὖσα τῶν πεζῶν. hinc à Virgilio dictum eſt. *Sternunt ſe ſomno diuerſo in litore phocæ.*

Equorum nomine dignum] Hippopotamum ſcilicet, quem ita delineat Plinius. *vngulis bifidis, quales bubus, dorſo equi, & iuba, & hinnitu, roſtro reſimo, cauda, & dentibus aprorum, aduncis, ſed minus noxijs, tergoris ad ſcuta, galeiſq; impenetrabilis, præterquam ſi humore madeat, depaſcitur ſegetes deſtinatione antè, vt ferunt, determinatas in diem, & ex agro ferentibus veſtigijs, ne quæ reuertenti inſidiæ comparentur*. hûc primùm Romæ viſum fuiſſe idem auctor ſcribit Aedilitate M. Scauri, qui, cùm ludos celebraret, vnum hippopotamum, & quinque crocodilos temporario euripo oſtendit; ipſos autem appellat *pecus* Calphurnius alludens ad fabulam Protei: ſic Plautus. *Non vides referre me vuidum rete ſine ſquamoſo pecu?* Næuius. *Tùm autem laſciuum Nerei ſimum pecus Ludens ad cantum claßium luſtrat.* Horat *Omne cum Proteus pecus egit altos Viſere montes.* Eſt autem hippopotamus aquatilis & terreſtris beſtia, vt docet Diodorus lib. 1. ſed equi fluuiatilis deſcriptionem inuenias etiam apud Achilem Statium Alexandrinum libro 4. De amore Clitophon-

tis, & Leucippes haud ita longè ab initio, inde pete, quiſquis es lector horum Commentariorum.

Qui ſata riparum] Nilũ intelligit, cuius τρόφιμας hippopotamos appellat Aelianus, propterea quod hæc bellua nuſquam ferè alibi reperiatur; in deſcriptione autẽ Nili ad eius fluminis inundationem ingenij aciem direxit Calphurnius, quoniã hoc præcipuè miraculo flumen illud nobile ſit, ac inter cętera valde celebre, cuius tamẽ effectus cauſa magno adhuc in profundo demerſa latet, atq; adeò variæ ea de re opiniones circumferuntur, vt pigeat ſingillatim eas recenſere, plura tamen ſi quis fortè parùm hîc ſibi ſatisfactum doleat, inueniet in noſtris Commentarijs ad Senecæ libros de Beneficijs, ad quos ſtudioſos adoleſcentes, vt temporis compendium hîc fiat, libenter reijcio: ſed & hîc etiam Cardanum conſulere potes: item Nogarolam, Bellonium, & ex noſtris Borrium.

Ruptaq; voragine terræ] Specu ſubterraneo, qui quaſi quidam terræ hiatus aperiebatur diuerſa animalium genera in apertum euomens.

Aurea cùm croceo] Emerſit ſilua: nam modo flumen, modò nemus, modò vrbs aliqua, aut mons, prout ſpectaculi qualitas exigebat, in theatro de improuiſo apparere conſueuit, cuius rei aliquot exempla hiſtorici prodiderunt, qui Imperatorum vitas conſcripſerunt, eorum inquam Imperatorum, quos Roma, cum iam in præceps labi inciperet, paſſa eſt: ea hic fuſius proſequi nil eſt neceſſe.

Tremebunda ſenectus] Per μετωνυμίαν eò, quòd homines tremebundos reddat; diximus ſuperius: ſic Horatius *mortem pallidam* appellauit. *Pallida mors æquo pulſat pede Pauperum tabernas, regumq; turres.*

Secula primos] Hoc ſanè pacto ſcriptum reperi ſummo conſenſu omnium tùm editorum, tùm manu deſcriptorum exemplariorum; verumtamen non ſatis diſpicio, quomodo dicti ſint *primi anni* eius, qui iam præ ſenectute vix incedere poſſet, itaq; vt hanc difficultatem vitarem, arbitratus aliquando ſum legi oportere *primo* non *primos*, hoc ſenſu: tibi vni inter paſtores, nec prætereа alij: ſed, ne quid mentiar, non omnis mihi ſcrupulus penitus euellitur, & alioquin cogito defendi poſſe vulgata illa ſcriptura, vt de ſua, non de Corydonis ſenectute loquatur Lycotas; nam Corydon fingitur hic iuuenis: eſt igitur ſenſus; *quem tremebunda ſenectus non impedit*, ſicut me impedit. Sic plana omnia manẽte ſcriptura; atq; hoc verũ puto

Cernere

Cernere numen] Carinum appellat numen: sic Virgilius. *Nec tàm præsentes alibi cognoscere diuos.* hic locus nonnullã imaginem præsegerit illius Horatiani. *ò bone (nam te Scire, deos quoniam propius contingit oportet) Numquid de Dacis audisti?*

Et referens] Alicubi legebatur *presens* non omninò perperàm: sed illud; *vultumq; habitumq;* est ex Horatio, ibi. *adde Vultum, habitumq; hominis.*

Pullaq; paupertas] Dixi superius hac eadem Ecloga tenues homines, neque aliqua nobilitate conspicuos pulla veste vsos fuisse: Suetonius in Augusto. *ac visa quondam pro concione pullatorum turba, indignabundus, & clamitans*, & reliqua. alicubi legebatur *nudaq;*.

Fibula morsu] Fibula in vestimentis fuisse videtur, quam nunc vulgò *vncinello*, siue *ganghero* nuncupamus; nisi si potius vocetur *fibbia*, quod magis puto. Virgil. *Horum vnum ad medium, teritur qua sutilis alueo Balteus, & laterum iuncturas fibula mordet.*

Et Martis vultus] Hoc dicit: & ferociam, & mansuetudinem simul præseferebat, atq; ita vtrumq; contrarium temperauerat, vt neq; nimis sæua asperitate, neq; nimis dissoluta lenitate præditus videretur: tale quippiam reperias apud Ouidium in illis. *Sume fidem, & pharetram, fies manifestus Apollo, Accedant capiti cornua, Bacchus eris.* sic etiam dixit Propertius. *Indue me loris, fiam non dura puella, Atq; virum sumpta quis neget esse toga?* & Claudianus. *potuitq; videri Pallas, si clypeum ferret, si spicula Phœbe.* neq; fortasse aliena sunt ab hoc loco, quæ scribit Plutarchus de Fortuna Alexandri. Ὅμηρος μὲν γὰρ οὐ πρέπον οὐδὲ πιθανῶς τὸ Ἀγαμέμνονος κάλλος ἐκ τριῶν συνήρμοσεν εἰκόνων, ὁμοιώσας, Ὄμματα καὶ κεφαλὴν ἴκελος Διῒ τερπικεραύνῳ, Ἄρεϊ δὲ ζώνην, στέρνον δὲ Ποσειδάωνι. & quæ deinceps ibi sequuntur.

OMISSA SVIS QVÆQVE locis reponenda.

PAucula hæc, quæ poſt operis impreſſionem in alijs meis ſchedis ſeorſim notata reperi, addi velim ſuis quæque locis. pagina 18. linea 24. noſtro. adde. vel *veſtitus freto*, hoc eſt fluctibus intectus: iam quòd hîc excudi curauimus *naſcentur*, alicubi ſpectabatur *paſcentur*: quomodo locutus eſt Virgilius. pag. 23. lin. 13. libro 3. a. hic Aſtacus dicitur etiam Idas, vt apparet, nam quidam paſtores duplici nomine interdum vocabantur, ſicut alicubi admonet Ianus Parrhaſius, ni fallor; niſi ſi *Aſtacus* in *Idas* conuertatur, quo ſanè pacto difficultas omnis auferetur: natus fortaſſe error ex conſimili initio ſecundæ Eclogæ Calphurnij. pag. 31. l. 9. reperias. a. ſic Plinius. *Humor, & cortici arborum eſt, qui ſanguis earum intelligi debet*. ac deinceps. *Atq; in totum corpore arborum, vt reliquorum animalium, cutis, ſanguis, caro, nerui, venæ, oſſa, medullæ*. pag. 67. ἔκειτο. a. Conſule Ianum Parrhaſium ad illud Claudiani ex libro 1. de Raptu Proſerpinæ. *Arcano defenſa gelu*. pag. 79. lin. 9. excuſſis. a. quamquam *Crocale* non *Crotale* in eis ſpectetur. pag. 112. lin. 13. cōfirmat. a. Appianus quoque in fine propemodum libri Bellorum Parthicorum idem prodit. pag 125. lin. 22. conſtant a. Terentianus de iambo loquens. *ipſe ſex enim locis manet: Et inde nomen inditum eſt ſenario; Sed ter feritur, hinc trimetrus dicitur, Scandendo binos quòd pedes coniungimus*. pag. 126. lin. 30. Quirini. a. Martialis. *Eſſe velis (oro) ſeruis conuiua tonantis*. mitto aliorum plura teſtimonia in hanc ſententiam. pag. 127. lin. 15. cauſam. a. Tibullus. *Romulus æternæ nondum fundauerat vrbis Mœnia*. Ouid. *Iam modò, quæ fuerant ſiluæ, pecorumq; receſſus, Vrbs erat, æternæ cùm pater vrbis ait*. Auſonius. *Ignota æternæ ne ſint tibi tempora Romæ*. &c. *Vrbis ab æternæ deductam rege Quirino*. pag. 145. lin. 12. & cætera. a. Iam *fuſcis* dictum eſt pro nigris: Cornelius Fronto. *Fuſcum, & nigrum: fuſcum albo opponitur, nigro candidum*. pag. 165. lin. 37. Arbiter. a. ſic Baccus apud Ariſtophanem in Ranis. Ἄνδρες σοφοί, κἀγὼ μὲν αὐτὸ οὐ κρινῶ: Οὐ γάρ δὴ ἐχθρὰς οὐδετέρῳ γινήσομαι.

Errata

Errata corrigenda.

Relegi hoc opus cursim, ac ualde properanter in magnis meis occupationibus; inueni quædam mendose descripta, quà ad ortographiam, quà ad interpunctiones attinet, quædam etiam perperàm omninò concepta animaduerti, propterea quod, vt apparet, typorum coagmentator non fuerit probè assecutus mei characteris formam; & ego deinde conniuentibus oculis in cursu editionis ea præterierim: nunc huiusmodi erratorum aliquot hic emendare visum est, vt eorum exemplo reliqua, si quæ supersunt, studiosus lector pro sua benignitate castigare possit: omitto autem illa, in quibus nõ semper eadem seruata est scribendi ratio, veluti sylua, silua, arena, harena; sydus, sidus, secutus, sequutus, & ab hoc composita, Asthacus, Astacus, Sylenus, Silenus, & reliqua: nam omnia hæc, atque his similia perleuia omninò sunt, atq; huiusmodi sanè, vt putidum videri possit, si operam, ac diligentiam adhibere velim in illis emendandis: hoc in vniuersum dixerim, omnia hæc, atq; his similia semper uuo, eodemq; pacto scribi oportere: iam *felix* in *fœlix* conuertendum esse norunt omnes: verùm hæc pluribus non prosequar. pag. 1. linea 3. CHARTAGINIENSIS emenda. CARTHAGINIENSIS. p. 5. l. 18. summum diei. e. anni. ibi. l. 21. die. e. anno. ibid. l. 23. tua rura. e. arbusta. ibid. l. 32. utitur. e. usus est. pag. 17. l. 22. ἀνδυπλωσις. e. αναδιπλωσις. pag. 21. l. 17. quæ nostri. e. quæ nosti. pag. 23. l. 36. Phryas. e. Phrygas. pag. 25. l. 4. πλεςμῦοις. e. πεπλεςμῦοις. ibid. ἆρχεπαίπ. e. ἆρχεπαι. ibid. l. 26. custodire. e. custodiri. pag. 29 l. 36. ἶροτομανία. e. ἶρωτομανίας. p. 38 l. 20. Hesternosq;. e. Hesternoq;. pag. 40. l. 22. ortus. e. orsus. l. 22. p. 48. l. 31. metuendæ. e. metuendæ. p. 56. l. 30. Iam fortiora, e. Tàm fortia. p. 78. l. 5. prestent. e. prestant. p. 121. l. 8. ἆγτὶ. e. ἆντί. pag. 129. l. 36. frœmit. e. fremit. pag. 131. l. 18. natoq;. e. natosq;. pag. 133. l. 15. Tum. e Tu. pag. 137. l. 34. ad hirundinum, e. ab, ibid. l. 37. luo, e. luto. ibid. l. 38. incumbant, e. incubant. l. 35. Tertullianus, e. Lactantius Firmianus, pag. 147. l. mediæ, e. primæ, pag. 148. l. 14. sed hinc, e. hic. pag. 155. l. 31. deposcit, e. deponit. pag. 156. l. 2. concipi, e. concipere.

F I N I S.

EPISTOLA
R. D. HVGOLINI
MARTELLII
EPISCOPI GLANDATENSIS,

In qua loci aliquot horum Poetarum vel declarantur, vel emendantur.

HVG: MARTELL:

ROBERTO TITIO S. P. D.

VNVS mihi à te percommodè redditum fuit, Titi mi, neq; aliud suauius pro tempore, vel magis animo meo salutare potuisse accidere, comperio. In luctu iacebam, eoq; consternatus luctu eatenus, vt quando me, vel qua ratione ab acerbissimo dolore, ac mœrore vindicare possem, non cernerem. Carissimum, atque amantissimum fratrem nuper amiseram CAROLVM, virum optimum; Heu quem exitum lachrimarum, & squalloris in hac vita vnquam inuenero? Amores, ac deliciæ meæ omnes vno ictu conciderunt: fratrem amabilissimum amisi; sed cur fratrem voco, & non potius mei, suorumq; reliquorum fratrum vere parentem, qui nos cunctos, ac singulos, (& vero permulti generis vtriusq; fueramus germani) tanquam diligens, prouidens, & studiosus pater alter (viuentibus adhuc optimis parentibus) rexit ille, instruxit, adiuuit, atq; ad vitę normam, ad quam quisq; destinatus erat, cura, sedulitate, labore, opibus etiã suis illexit, impulit, ac propè collocauit? fuit enim CAROLVS MARTELLIVS frater, vt in omnes quos norat, vel quibus cum agere quicquã aut priuatim, aut in aliquo publico munere posceret vsus, ingenio perquam amabili, & fide integerrima, sic aduersus fratres ac sorores admirabili, & plusquam paterna caritate, beneuolentia, prouidentia, liberalitate. Cæterùm laudes eius persequi hoc loco non est animus, tantum te, munusque gratissimum tuum his verbis ornatum, & dilaudatum velim, quo desiderium meum, tãquam diuino, immissoq; diuinitus pharmaco vel abstersum, vel certe mirum in modum delinitum, atq; imminutum sentio. Nam statim atq; Nemesianum tuum cum parte Calphurnij (tui enim iure; qui per te reuiuiscunt poetæ boni) eiusq; primores versus legi, de fratris dormitio-

ne in

ne in domino bene ominari placuit, in hos autem omnium primos incurrit oculus.

,, *Quem nunc emeritæ permensum tempora vitæ*
,, *Secreti pars orbis habet, mundusq; piorum*

In fratris etenim dulcissima memoria atque amore defixus animus de fratre Vatem Vaticinatum sibi persuasit: Vti quæ paulo post sequuntnr, fratri CAROLO perbelle cōueni-re censebamus, & lætabamur.

,, *--Plenum tibi ponderis æqui*
,, *Pectus erat, tu ruricolûm discernere lites*
,, *Assueras, Varias patiens mulcendo querelas,*
,, *Sub te iuris amor, sub te reuerentia iusti*
,, *Floruit.* Hæc atq; id genus plurima de illo verissime pronūciata in ea prima Ecloga, quantopere tristem animum, mœroreq; planè confectum releuarint, explicari vix potest? Quid enim lugentibus carissimos, & amicissimos accidere iocundius potest, quàm laudes illorum recolere, quæ si per laudatos viros celebrentur, Tum illæ demum cum voluptate mestitiam temperantes, luctus tristissimi acerbitatem frangunt & mitigant. Itaq; vt dicere inceperam, valde opportunus, ac propemodum necessarius mihi tuus libellus allatus est, qui preterquam ꝙ fęlici, & auspicata quadam fratris recordatione ex antiqui, & nobilis Vatis Carmine me non mediocriter recreauit, Tuis quoq; doctissimis, ac suauissimis Commentarijs planè exhilarauit: Animus namq; semper discendi & noua percipiendi cupidus, dum tua perlustrando multa sibi hactenus incognita docetur, plura iamdudū oblita reminiscitur, in nonnullis etiam, vt fit, in diuersa abeundo subsistit paululum, & à luctuosis tantisper cogitationibus feriatur, ad sese tandem redit, & secnm habitare incipit. Verumenimuerò in tuis perlegendis, quia tantum leuaminis nactus sum: age experiamur, num in ijsdem illis tuis meditandis, & perscrutandis, stylo etiam prosequendis opis tantumdem, & solatij, vel etiam aliquāto amplius auferre detur. Vt enim scriptio maiorem aliquāto intentionem animi, q̃. lectio requirit, ita sperandum est in scribendo multo plus, quàm in legendo cunctos sensus & vniuersam mentem ab omni ægritudine, & tristibus cogitatis posse auerti, & si animum intendas acrius, diutiusq; etiam radicitus euelli. Ergo per singula Eidyllia quæ meditabar cursim, annotabo sigillatim.

AD ECLOGAM PRIMAM NEMESIANI.

ANNOTATIO PRIMA.

N foribus aiunt, ſed ego in ipſas fores incurrebam, atque anceps ibi ſubſidebam. Nam cum rura Tityri cicadis reſonare dicantur (hoc iam ſole in caleſcente fieri compertum eſt) non ſat conuenire bene id videbatur cũ eo quòd ros, & primi clementia ſolis greges ad paſtionem inuitarent. Sed non ad Clepſydram metiuntur poëtæ momenta temporum, oratorum inſtar vel Aſtrologorum, ſat illis ſit (præſertim ſi ruri habent) diẽ quem vocamus artificialem in tres partes diuiſiſſe, matutinã, meridianam, veſpertinam; totam illam matutinam, quæ ſuos habet gradus, primum ſolem vocari rectè, quis neget? at in vltimo primæ huius partis gradu cicadis arbuſta reſonare, nullam ſolis inclementiam adhuc ſentiri, roſcida gramina ſupereſſe alicubi, nullus vetat. Eâdem itaq; ipſa hora, quæ noſtram dictam tertiam paulo antecedit, & primum ſolem, nec inclementem ferimus, & Cicadarum ſtrepitu noſtræ obſurdeſcũt aures: pingui namq; minerua hæc tractant poetæ (vti dicebamus) præſertim ruſtici, quemadmodum pingue, & illud naſutis hominibus foret, dum ſemihoræ ſpatium vix conſumitur in his cantandis, quæ in laudem Mœlibei afferuntur, integrum diem à prima hora vſq; ad extremam poſuiſſe, concluditur enim

,, *Sed iam ſol demittit equos de culmine mundi*
,, *Flumineos ſuadens gregibus præbere liquores.*

ANNOTATIO II.

VRSVS hæſitandi, atq; ab erudito Poeta requirendi cauſa erat, quid Orpheus afferret plus ſuis modulatibus, quam Phæbus ſuis carminibus in illis verſibus.

,, *Namque fuit dignus ſenior quem carmine Phœbus*

Pan

,, *Pan calamis fidibusq; Linus modulatibus Orpheus*
,, *Concinerent.*

Nam si modulari canere est, & carmina dicuntur cantus, quia cantatur. quid Pan faciat calamis, quid Linus fidibus, & quomodo studia inuicem illorum differāt, videmus, cæterum quomodo carmina Phœbi à modulatibus Orphæi discernantur, in dubio restat. Sed tes non habet obscuritatem, & Nemesiani non vulgarem doctrinam & diligentiā illustrat. Aliud namq; est fungi officio Poetæ, aliud partes tractare Musici: illi carmina pangunt, hoc est cogitata certa verbis numero certo astrictis effingunt: hi carminibus sic compactis sonum accommodant, & canendi modum hoc est vocis tenorem siue accentum moderantur, vt libet, tum elatione, vel depressione, tum celeritate vel tarditate, quod nos vernacule *dare aerem*, vel *notas facere* vocamus. Diuersa carmina modulatu eodem cantari fas est, & diuerso modulatu carmina eadem item cantari, non dedecet: sic rectissimè dictum fuit, Phebum tanquam Poetarum Deum carminibus; Orpheum tanquam Excellentissimum musices artificem modulatibus.

,, --*Acta viri laudesq; sonare*

ANNOTATIO III.

,, *Hæc tenuit tales communis causa querelas*

IFFICILIS locus, & prout hactenus iacet, mihi planè desperatus, nam nec quid sit *tenere querelas* intelligo neq; quî sensus vllus pulcherrimo superiori aptus eliciatur video; ac sanè codices antiquiores impressi *nec* retinent, vbi recentiores omnes legunt *hæc*. vnde tantilla mutatione, & sententia planissima legendum duxi. *Nec renuit* hoc est, fleuimus quidem nos amici, atq; alumni obitum nostri Mœlibei, & meritò quidem flemus adhuc & suspiramus dilectum nostrū, quandoquidem populus ipse Romanus lachrimas nostras suspiriaq; nostra probauit, tanti, ac talis interitu viri magnam in Repub. iacturam esse factam arbitratus. Hæc est *causa cōmunis.* Legemus itaq; posthac.

,, *Nec renuit tales communis causa querelas*

ANNOTATIO IIII.

,, *Sub te ruris amor, sub te reuerentia iusti*
,, *Floruit.*

VAMQVAM relligio mihi est innouare quicquam, ex quo sensus alioquin promatur minime absurdus, Tamen quando *Ius iusto* paulo magis affine cernitur, quàm *rus*, & nihilominus Te, Titi, video in explicãdo *ruris amore* in diuersas sententias discedere, quasi certissimus non esses. Addo ꝙ antecedentia, & consequentia iurisditionem sapiunt, non rusticationem, legi mallem, *sub te iuris amor*. Tuum sit iudicium, quo plurimum valles.

ANNOTATIO V.

Iam illud quod statim sequitur.
,, *Blanda tibi vultus grauitas, & mite serena*
,, *Fronte supercilium.*

ONCEDAS mihi velim: quæ tua humanitas est, & in antithetis pulcherrimis dignoscendis acumen ingenij, *serena* mutandum omnino esse in *seuera*. Nam hoc pacto *blanda grauitas in vultu* & *seuera frons cum mite supercilio* venustissimã compositionem, & Oppositionem efficient.

AD ECLOGAM SECVNDAM NEMESIANI.

ANNOTATIO VI.

N primo versu, imò certe in ipso epigrammate personarum introducendarum mendum insedisse in omnibus vulgatis exemplaribus pro comperto habeo. Nam vbi *Astacus* legitur; *Idas* adscribendus. errorem emanasse putamus à primo item versu, Eclogætem secundæ Calphurnij.

ANNOTATIO VII.

,, --*Venerisq; immitis vterq;*.

ON video cur titubandum sit, si legatur *immitis*. aptissimo sensu, nimirũ immaturæ. Nam vt matura quæ fiunt, mitescunt, & tandem (nos vernaculo nostro sermone dicimus mezzi) quasi mitia euadunt, ita quæ immatura adhuc immitia dici meritò possunt. Supersedeo bonorum auctorum exemplis, quæ tibi suppetunt affatim, & domi nascuntur tuæ. Si verò legamus *imbutus*, quod tamen minus probarem, exponeremus tinctus, & aspersus, quasi tunc primum Veneris adolescentes ij gaudia delibassent.

ANNOTATIO VIII.

,, --*Improba Ceruix*.
,, *Suffususq; rubor crebro, venæq; tumentes*

IMPLICITER hæc intelligamus, amabo te, neq; ad amoris indicia gratis confugiamus. Eandem rẽ quàm instituerat magis adhuc, & magis physice, ac poetice vrget pingendo. Pubescentes Τραγᾶν ad verbum *hircire* nullus nostrũ ignorat. Ergo tenuiori de filo non amplius vox illorum resonat. Quid (sodes) inde consequitur? non ne linguis eorum, hoc est instrumentis omnibus vocalibus maius onus, & magis sollicitum incumbit, si clariorem vocem exerere cordi sit? in hoc nixu non ne ceruix improba nobis fit? hoc est pertinax, contumax, inobediens, denique minus respondens claritati vocis quam meditamur? hæc est (ni mens improba sit) pura & germana loci huius intellectio: dum autem improbitatem & con tumaciam ceruicis domare, & peruincere cõtendimus, & vim facimus animæ & laringi tum venæ tument in gutture, & (quod necesse est) eo accurrente sanguine colli partes omnes rubent.

AD ECLOGAM TERTIAM NEMESIANI.

ANNOTATIO IX.

,, *Hanc pueri tanquam predam pro carmine possent*
,, *Sumere, fasq; esset calamos tractare deorum*
,, *Inuadunt furto*

RCVTE tu quidem mi Roberte atque ingeniose *prædem* cõuenire huic loco pro *predam* cẽsuisti, atq; ego tibi subscribam libens, mõdo idem Nictilos atque Micon habuissent in animo apud Nemesianum, quod intenderũt Chromis, & Mnasylus apud Virgilium. Simile quiddam, non verò prorsus idem aucupati sunt vtrumq; illorum par. A Sileno Virgiliano poposcerunt agrestes pueri carmina, quæ ipse Deus illis exponeret. In Pane Nemesiano simplices, atq; ignari adolescentes carmina quidem exquirebant, sed quæ ipsimet effingere ad libitnm nossent, rustica.n. quadam persuasione crediderat, si fistulam Panos modo nanciscerentur, carmina quæ vellent continuo suo marte edituros, itemq; fistulam diuinam perinde atq; illum nullo negocio tractaturos. Expressum hoc fit ex illis quæ sequuntur.

,, *Sed nec resonare canorum*
,, *Fistula quæ suerat, nec vult contexere carmen.*

Audacter enim lego *suerat* pro sueuerat, & non *fuerat*, quod cum accusandi casu in relatiuo quomodo societur, non ariolor. Vt autem noster hic sensus apertius intelligatur subdit Poeta.

,, *Sed pro carminibus male sibila dissona reddit*

Ergo poscebãt ij pueri carmina non à Pane, sed a fistula panica si quis obiciat. Pan dixisse illis

,, *Pueri si carmina poscitis*
,, *Ipse canam.*

Respondeo ipsum hoc mirum quantum nostræ sententiæ faueat. Nam illud *ipse canam* sat arguit Pana hoc voluisse, si carmina cupitis, carmina quidem habebitis pueri, sed à me ipso, non à mea fistula, vel à vobis. Itaq; vtroq; in cupidine

vestro

vestro decepti fuistis, nam fistulam Dei non licet tractare mortalibus & carmina non suppeditat mutum, & brutum instrumentum Dei, sed diuina inspiratio accedente humana industria, & labore.

ANNOTATIO X.

,, *Hæc fatus cæpit calamis sic montiuagus Pan*

ÆREBAM hoc loco dubius quomodo Pan potuisset cantare calamis si fistulam Panos inuaserant furto pastores, nec redditam illam Pani, sicut par erat, legebamus. At diuine cognouit & cognitam diuine expressit Poeta Deorum vim longe aliam ab humana: Homines à nolente, & repugnante sine vi aliqua nequeunt extorquere quicquam; Deus contra à nolente & quantum vis renitente quicquid libeat, tanquam à volente, & permittente elicit, immò nolentem vi nulla adhibita reddit volentem, & auentem. Ignari pueri dum Syringã Panicam apud se esse putant. ecce à Deo illam inflari percipiunt, & mirantur.

AD ECLOGAM QVARTAM NEMESIANI.

ANNOTATIO XI.

,, *Non possum nolle negantem.*

ENSVS qui ex hac scriptura eligitur valde contrarius est ardori Mopsi, atq; eius cupidini, itaq; dum nititur demulcere & ad suos affectus procliuem Meroem reddere, ea pronunciat, quæ in sua duritia persistere illam inuitent. Nam si dicat Mopsus non possum non amare quæ negat, & me refugit, Puella, quæ adolescentularum more nil magis affectabat quam amari, statim intra se dicet, si quicquam sapis Meroe, nega semper tuo Mopso, nam ille amabit vsq; & vsq;. Itaq; abiecta scriptura quæ contraria sit sententiæ dictantis; legam (si tibi & alijs viris doctis non displiceat) *possum non velle negantem*, vt in aliquibus exemplaribus adnotatum in margine memini,

memini, quæ lectio & superiori sententiæ valde consona est, & non modo suadet, sed quasi vim affert Puellæ. Ne Meroe, ne vana spe lactes amantem, dic aperte velis, nolis, nam etsi perdite amo, vir tamen sum, nec patiar diutius me illudi, liberari me arbitratu meo ab amore possum, Vide ergo quid agas, & quocum tibi res fiet. Hæc sententia (ni fallor) digna est erudito Poeta, & polito.

ANNOTATIO XII.

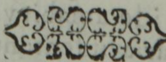
,, *Et genus aereum, Volucres & squammea turba,*
,, *Et montes silueq; suos habet arbos amores.*

T si quæ tu, docte Titi, de arborum inter se amicitia mutuoq; affectu affers, pulchra sũt, & verissima, tamen ego simplici Minerua sic intelligo; Amoré inesse rebus omnibus omniaq; ad amorem esse natura procliuia, nam non solum animantium genus omne in quibus discrimẽ sexus apparet, mutuo se mas amant, & fœmina, sed animantia quoque, stirpes, & plantæ, in quibus eiusmodi discrimen non sic apparet, imò vero etiam quæ inanima sunt, vt montes ipsi, & quæ intra montes includuntur lapides, metallaq; suos habent amores, nam omnia quæ natura constant suos fœtus habent, & amant. mare ipsum, & bruta tellus concipit hyeme quod turgeat Vere, maturet æstate, pariat Autumno.

ANNOTATIO XIII.

,, *Hæc eadem, nobis quæ versicoloria fila*
,, *Et mille ingnotas Michale circuntulit herbas.*
,, *Cantauit.*

Ic ego interpunctionem ponere post *nobis* malim quam post *eadem* quod & si multi momenti non sit sententiam tamen reddit pulchriorem, liquidiorem.

AD

AD ECLOGAM PRIMAM CALPHVRNII.

ANNOTATIO XIIII.

,, --*Gracilcis vbi pinea densat*
,, *Sylua comas, rapidoq; caput leuat obuia soli*

ISI nos obuij simus nobis ipsis, locus peruius est, nec vllis vmbris densatur, modo *caput* pro humano capite, vt vox capitis à primo sonat, accipiamus. Nam cum de *Ore torrido* defendendo, hoc est capite ne torreatur à sole imposito Galero Corydon mentionem fecisset, subito in eadem sententia; Ornytus infert, quod sylua pinea adeo vmbrosa erat, ac ramis inter se cõplexis ita dẽsabatur, vt *obuia facta soli rapido*, id est, inter nos, & solem se se obijciens *caput leuaret* nempe efficeret sua opacitate, ne radijs solaribus caput nostrũ grauaretur. *leuare* enim contrariam actionem significare ei, quæ per verbum onerare vel grauare notatur, ambiguum nõ est. Ergo tantumdem valet *leuare caput* atq; non onerare vel solarium radiorum repercussione grauatum non efficere. Sententia Hercle planissima, nec vlla in parte salebrosa.

ANNOTATIO XV.

,, *Medioue sub æthere seruit.*

ILIGENTER locus hic attendendus, nam (ni falsus sim) non fuit mens Poetæ complecti hac descriptione vniuersum terrarum orbem, vel saltim totum nostrum hemispherium. quarta orbis parte contentus fuit atq; etiam angustiore, neq; de quinque zonis vllam cogitatiooem suscepit in hisce carminibus Calphurnius, nec decebat, cum re vera tunc temporis ad omnes mundi plagas Imperij Romani, neq; maiestas neq; arma peruenissent; tantum intendit comprehendere partem nostri orbis habitatam, & Imperio Romano parentem, videlicet quæ intra tropicum Cancri, & polum nostrum articum hinc inde solem orientem versus, & occidentem interiacet.

Itaque quinq; nationum genera attingit lætariq; & exultare, iubet. primo quæ ad austrum sunt, & ad circulum solstitialem spectant, has vocat *gentem imam* intuitu septentrionalis, quæ secundo loco ponitur, quam vocat *Boream erectum*, Nam *hic vertex nobis semper sublimis*. tertio, & quarto loco populi orientales, & occidentales inseruntur. tandem, & quinto loco nos annumeramur qui medij inter has quattuor tunc Imperio Romano seruiebamus, vnde dicit

,, *Medioue sub æthere seruit*.

Qui zonam torridam habitabant nōdum Romanis fascibus colla submiserant, imo neq; à Romanis hi populi noscebātur, cū (vt tu rectissime doces) à Veteribus inhabitabilis (quamquam falsò) creditus fuit totus tractus zonæ torridæ dictæ.

ANNOTATIO XVI.

,, *Scilicet ipse Deus Romanæ pondera molis*
,, *Fortibus excipiet sic inconcussa lacertis*
,, *Vt neq; translati sonitu fragor intonet orbis*,
,, *Nec prius ex meritis defunctos Roma penates*
,, *Censeat, occasus nisi cum respexerit ortus*.

Dignvs locus, qui diligenter excutiatur, perdifficilis sanè, verum pulchritudine, ac claritate pensabitur omnis difficultas, & labor; vna distictionis notula importune collocata asperitatis tantum, & salebrarum in duobus vltimis hisce versibus infundebat, vt venustatem illorum vniuersam penitus eliminaret. laudat, vel palpat Augustum Poeta, quicunque ille tunc esset Imperator, nostra nil modo refert; At nihil aptius, luculentiusq; dici poterat in laudem noui Principis, quàm tantam fuisse eius vel fortunam, vel gratiam, vel prouidentiam, vel etiam potentiam, vt in translatione tanti Imperij, nouisq; habenis tam vasti Regni suscipiendis nulla omnino commotio vel facta iam, vel futura mox foret in Republica, cunctosque populos tot, tamq; diuersarum Prouinciarum, & nationum æquissimo animo se se patentes atq; obedientes nouo Regi vel præbuisse, vel præbituros esse. Hic est totius huius complexionis sensus verus probus politissimus: Ordinem autem, & explicationē verborum non pigebit attexere: *scilicet ipse Deus*. Intelligimus hæc de Carino, non de

Nume-

Numeriano, qui quidē Numerianus Carini frater germanus fuit non filius; Numerianum autem ab hoc loco dimouemus, & Carinum substituimus, quia post obitum patris Cari Imperatoris, hi duo eius filij ab ipso pridem Cæsares dicti susceperunt simul & animis concordibus Imperium, sed Numerianus in Oriente, vbi non multo post occisus fuit, nec Romam Imperator vnquam venit; Carinus in Occidente, circa nostræ salutis annos 284. & de eo, qui Romæ potuit fuisse cum Imperio, sine magno errore omnia hæc dicta esse arbitramur. Dioclitianum vero nō moramur, cum is non sine magna contentione, & Reipublicæ perturbatione, multisq; & ancipitibus prælijs aduersus Carinum susceptis, Imperium adeptus sit. Ergo hic *Deus Romanæ pondera molis fortibus lacertis* tam suauiter molliterq; excipiet, vt ne tantillum quidem ingens hæc machina, dum quasi loco mouetur, & de manibus patris Cari in vlnas Carini filij transfertur concussa vel concutienda, aut ex allisu crepitum vllum, nedum fragorem ediderit, vel editura sit. Explicat magis adhuc. Ita sanè in nouo adipiscendo Imperio tranquilla, quieta, & pacata fuerunt omnia, vt non prius Romæ suspicio vlla de obitu Imperatoris Cari penetrauerit, quam simul lætissimus nuncius de Imperio suscepto à Carino quidem in occidente, à Numeriano autem in oriente iunctis in vnum fratrum, voluntatibus afferretur, itaq; Roma non prius resciuit penates *defunctos ex meritis*.i. patrem Carum, qui in Imperio administrando functus, vel defunctus erat *ex meritis*.i. probe se gesserat, valet enim *defunctos ex meritis* idem prorsus ac si dixisset *emeritos*. Non prius inquam Roma censuit hos *emeritos penates* esse *occasus*.i. resciuit occidisse Carum patrem, quam respexerit, & cognouerit quasi solem orientem emersisse nouum Imperatorem Carinū. Quid hac sententia pulchrius elegātius acutius excogitari potuit? verba etiam significantissimè illam præseferunt; Nam alludens ad ortum solis, & occasum (metaphora sat nota in recenti & vieto Regibus significandis) dicit nō prius Roma resciuit *occasus*, idest defecisse vnum, quam respexerit *ortus*, idest nouerit creatum nouum Imperatorem alterum. Et artificio mirabili non dixit *occidisse*, sed *occasus*, quoniam Deorū occidere nō est. At ,, *soles occidere, & redire poßunt*, inquit ille, itaq; vt inuidiæ plena de Augusto, vel de Deo vox erat *occidere*, ita contra plausibilis vox, & metaphora fuit *ortus &*

occasus. Notam autem distinctionis, quæ primo erat post verbum *censeat* transtulimus post nomen *occasus*, quæ vox cum respondere debuisset illi *ortus* & propterea in numero pluriũ censenda fuisset, cum vocabulo vnitatis conuenire quî possit, vides. Si nostra hæc viris doctis, ac tibi præsertim, Roberte Titi, non displicebunt, operæ precium aliquod his lucubrationibus me fecisse putabo.

AD ECLOGAM SECVNDAM CALPHVRNII.

ANNOTATIO XVII.

,, *Formosus vterq; , sed impar*
,, *Voce sonans*

EX ista quidẽ tu scriptura, Titi, sensum mulges, quantũ pote sit, suauem, sed palatui meo non nondũ sapit. Nam Conceptio illiusmodi poeta digno sat digna nõ videtur, quorsum enim pastores cãtu decertantes inuicẽ, impares voce fingere? Melius Nemesianus qui in simili certamine cõgruẽter.

,, *Ambo æuo cantuq; pares, nec dispare forma*

Melius vtriusq; magister optimus Virgilius.

,, *Et cantare pares, & respondere parati*

Quid? quod sibimet ipse Calphurnius contradiceret, qui in calce huius eidylli eosdem hosce pastores æquales cantu pronunciat, inquit enim.

---Nam Vos

,, *Et decor, & cantus, & amor sociauit, & ætas.*

Nam distinxisse cantum à Voce, & de Voce bona, vel improba sollicitum fuisse Poetam, persuadere mihi nõ possum. Itaq; lego, vt res ipsa docet legendum.

,, *Formosus vterq; , neq; impar*

,, *Voce sonans*. Secus autem, quattuor illis collectis, quæ tu optimè obseruasti, non omnibus paria reddidisset, certè non meminisset in propositione peritiæ canendi, & in collectione omisisset vocis imparitatem; Itaq; quattuor posita in Epilogo, maximè probant correctionem nostram factam in proœmio.

ANNO-

ANNOTATIO XVIII.

,, *Nam potes irriguis mutare canalibus hortos*

LLVD *mutare* admonuisti repertum alicubi à te *nutrire*, sed vtræ lectioni magis adhæreas iudicare non possum, iudicium enim tuum in ambiguo mihi est. Nos *mutare* nequaquam mutandum censemus, nisi si *ortus* tuos probãdo magis quam *hortos*, *maturare* malimus quam *mutare* non inepta sententia, & voce; sed *mutare* sensum reconditum, & olitoribus valde gratum reddit, virtus enim horti, & olitoris compendium est, posse eodem anno, atq; eadem in area horti diuersas ac diuersas Sationes, & plantationes facere, vbi duduur fuerant lactucæ, bletas inde vel cępas exempli causa colligere, hoc sine aquarum & canalium liberali beneficio iugique irrigatione fieri nequit.

ANNOTATIO XIX.

,, *Et figere liba Priapo*.

LACET mihi mirandum in modum correctio, quam in vno manuscripto codice repertã à te ais, *fingere* vbi erat *figere* vel *fundere*. Nam vt *fundere* locum non habet in re minime liquida, vel non pro liquida sumpta, & vt liba quæ in vsum cibarium veniunt non bene affiguntur vt pictæ tabulæ reliquaq; anathemata parietibus sacris affigi vel suspendi consueuerũt, ita *fingere* in libis, quæ Priapo dicarẽtur, dici vix potest quantum mihi arrideat, ac sanè cum libum (M.Catone Magistro) potissimum fiat ex farina similacea, de libo (sicut in placentis nostris vsu venit) effingere quicquid volumus, & in quãcũq; formam volumus, procliue est. Quæ vero hortorum, ac deliciarum Deo forma vel effigies maximè grata foret intelligi malo ab alijs, quam explicari à me. Itaq; venustissimè dictum fuit,

,, *Nos quoq; pomiferi laribus consueuimus horti*
,, *Mittere primitias, & fingere liba Priapo.*

ANNO-

ANNOTATIO XX.

SEQVITVR statim ,, *Rorantes fagos damus, & liquētia mella.* Ne cogamur vaticinari, potius quam interpretari non *fagos* legimus, sed *fauos*, numeri autem ergò, quod alioquî ductus verborum exposcebat, addita copulatiua, legimus *rorantesq; fauos*. Quantũ verò leuissima isthæc mutatio habeat venustatis & congruentiæ (etiam tacente me) nouerunt omnes.

ANNOTATIO XXI.

,, *Mille renidenti dabimus tibi cortice Chias*

NON persuadent tibi, mi Titi, qui retinent hic libentius *renidenti* quã *renitenti*. Sed persuasissent (puto) si tibi succinuissent ilico, quod ipse nunc (te non dubito applaudente facio) optimæ & oportune lectæ fici notas, quarum vna est, nec in postremis

,, *Gocci di pianto, & scoppi delle risa*

Significare hinc poetæ voluerunt. tunc laudantissimas esse ficos cum scissa pellicula quasi renidêre videantur. At corticem habere *renitentem* præsefert duritiam, & immaturitatem ingratam, & lautioribus labris viscosam, odiosamq;.

ANNOTATIO XXII.

,, *Fontibus in liquidis quoties me conspicor esse*

PRo *esse*, quod sanè superuacaneum, & insuaue est, Aio me ijs ipsis in exemplaribus tuis, vnde tu multas varietates & correctiones eruisti, legisse *ipse* & verò bene. Tu iudicabis. legatur itaq; posthac.

,, *Fontibus in liquidis quoties me conspicor ipse.*

AD

AD ECLOGAM TERTIAM CALPHVRNII.

ANNOTATIO XXIII.

,, *Sæpe etiam Leporem decepta matre pauentem*
,, *Misimus in gremio, per me tibi lilia prima*
,, *Contigerant, primæq; rosæ*

E grammaticæ normæ gratis labefactentur libentius distinctiouem apponerem post illud *misimus* continuo & alioquin dulcissima resonat illa sententia in gremio tibi per me contigerunt lilia prima, rosæq; primæ, sed hoc leuiusculum, id quod sequitur nequaquam leue.

ANNOTATIO XXIIII.

,, *Qui metere occidua ferales nocte Lupinos*
,, *Dicitur & cocto pinsare legumine panem.*

IDISTI tu vir docte, atque oculate difficultatem huius loci, proinde in commentarijs nulla tantæ variationis mentione facta *cocto pinsare legumina pane* descripsisti, Atq; id duobus modis laboras explicare, quasi neutrum acri, & purgatissimo iudicio tuo satisfaciat: Antiquam & vulgatam scripturam nos retinendam censuimus, ingenue fatentes nisi longo rerum vsu edoctos, quo pacto in difficultate annonæ, sterilibusq; annis egentes rustici sibi consulere soliti sint, & familiæ, nunquam intellecturos fuisse quid sit *cocto legumina panem pinsare*.

Nam duæ res valde inter se distantes videntur, coquere legumen, & pinsare panem, vel pinsere, illud coquinarium est, hoc pistorium. At subtile commetum fuit, & ad rem familiarem vel augendam, vel tuendam, vel etiam per compēdij rationem ad familiam sustentandam valde vtile, coctis leguminibus cuiuscunq; generis suppetant, vel ijs quoque frugibus, quæ leguminum instar elixata eduntur, vt oryza præser-

presertim, & milium decorticatum, id proprie forsitan latine dicebatur pisitum, nos vulgo *brillatum*, Item Lupini aqua prius macerati, & edulcati, quod egentissimorum hominum, extremum refugium est, & alia huius nominis plus minus: Vtile inquam, & oppido quam compendiosum commentum fuit, coctis leguminibus, & ijs in pultem redactis admixto certo farinæ triticeæ pondo, adhibitoq; fermento panem conficere: quod subigendo & pinsando diu, atq; diu fit: Cum itaq; Lycidas exprobare riuali suo vellet cum furti nota summam mendicitatem, contra id quod ille montes aureos iactabat, dicit. Mopso in more esse per noctem metere, scilicet in campis alienis, *lupinos*, quos ob amaritudinem vocat *ferales*, quasi execrandos & inuisos: & ex hoc legumine (ponit enim poetico ritu genus hoc frugis in leguminibus) probè atq; per ocium cocto, & per coctionem plurimum aquæ absorbente, atq; inde plurimum excrescente, farina, quantum sit satis ad panificium, adscita, & tota illa massa susq; deq; bene, ac bene subacta, panem sibi quo misere sustentaretur parare. Res modo facta est, vt arbitror, aperta, & indubitabilis.

ANNOTATIO XXV.

,, *Perfer & exora modulato Phyllida Cantu.*

RIMVM illud constat in antiquioribus illis libris impressis, qui propterea minus corrupti ab improbis correctoribus censendi sunt, dilucide haberi.

,, *Perfer & ore tuo modulabor Phyllida Cantu.*

Sententia præclara sine controuersia: Nam etsi bonus Iolas sedulum se nuncium Lycidæ apud Phyllida fore pollicitus esset, dicens

,, *--Si quid mandare iuuabit*
,, *Sedulus iratæ contingam nuncius aures.*

Lycidas tamen ab Iola nil aliud quæsiuit, ac voluit, nec è re sua futurum sperabat aliud, quam fideliter recitari Phyllidi sua Carmina. in his à se ipso compositis omnem spem suam collocarat, reliquorum & verba, & voces, & cantus nil pensi habebat: Deinde huius etiam suæ persuasionis causam reddit, itaq; respondet

,, *Iam dudum meditor, quo Phyllida carmine placem,*
,, *Forsitan audito poterit mitescere cantu*

,, Et

,, *Et solet illa meas ad sydera ferre Camenas* .

Ergo perfer tantum ò , Iola mea Carmina in libro Cerasi à te notata , & descripta , sedulo perlege illa meæ Phyllidi; sic nanq; fiet , *Vt ore tuo*.i.per Organa vocis tuæ , ego *moduler* i.ad modum, mansuetudinem , miseriq; amantis & languentis commiserationem adducam dominam meam : Et vero si ethymon Verbi *modulor* attendamus , modulari nil aliud esse comperiemus, quam modum.i.mensuram adhibere, Vnde modulari proprie est mensurare,sed translare (vti superius de modulatu obseruabamus) modum & rationem vocis in cantu præscribere; itaq; *modulari Phyllida* erit modum, & mensuram aliquam præbere Phyllidi in me amando , vel despiciendo . potuisset Poeta nullo carminis , vel politissimæ sententiæ detrimento dicere *mulcebo*, sed optimo cantori & modulatori arrisit magis vox propria, quã aliena : Et alioquîn illud *exora modulato cantu*,multũ officeret amentiũ amantiũ studio , qui non aliena virtute , sed meritis proprijs in gratiam redire amicarum expetunt : Quid ? quòd illud *modulato carmine* inane esset, cum sat foret exorasse Phyllida , vel sine modulatione , Carminibus Lycidianis scilicet modo lectitandis, & simplici voce pronunciandis .

AD ECLOGAM QVARTAM CALPHVRNII.

ANNOTATIO XXVI.

,,--*Sed olim*
,, *Non eadem nobis sunt tempora non Deus idem* .

VM particula *olim* præsens tempus aliquando denotet, meum non est iudicare contra iudicium tuum , mi Titi , sed hoc loco vereor, vt tempus anteactum , longissimoq; interuallo antea præteritũ potius significet, vt solet,ac sanè debet: Verũtamen post illud *olim* extemplo notam separationis apponendam iudicarem, & elucebit actutum sententia clara , præclara , percelebris. In re perspicua non abutar ocio , & litteris .

ANNOTATIO XXVII.

,, *Est, fateor, Melibæe Deus, sed si mihi Phœbus*
,, *Forsitan abnuerit.*

Ic rursus beneficio tempestiuæ distinctionis pulcherrimi sensus aperiendi datur occasio. post illud *Melibæe* virgula consueta ponatur, deinde legatur iunctim

,, *--Deus sed si mihi Phœbus*
,, *Forsitan abnuerit.*

Hoc sensu. Verum est, quod dicis Melibæe, me scilicet nimis audacem esse, vel etiam temerarium, qui mihi persuadeã, quasi nouũ Virgiliũ, posse me meis Musis in Amicitiam Imperatoris præsentis Augusti venire: Verissima sunt certe quæ dicis, sed non propterea desperabo, vel ab inceptis desistam; Nam si non possum meis meritis ad aures Cæsaris deuenire, possum tuo saltem fauore, ac gratia. ergo si *Deus meus Phœbus*, ipse nempe Augustus *Forsitan abnuerit*, id est dedignabitur audire mea Carmina. *Audi* illa tu Nemesiane, siue quicunq; alius sis, qui ad instar Mæcenatis studia Poetarum foueas, & gratia multum valeas apud Cæsarem Augustum.

ANNOTATIO XXVIII.

,, *Ille dat vt primas.*

Alde suspicor ne in cunctis exemplaribus impressis librariorum incuria omissa sit hoc loco notatio ad marginem personæ Corydonis, & paulo etiã post, alijs quinq; versibus interiectis, psonæ Melibæi ad illud *Ille meis*, quinis.n.& quinis alterna illorum concertatio progrediebatur. Hinc rursus ab illo *Pan recolit syluas*, notam quæ denuo Corydonem indicet, retrahendã esse iudicaui ad superiorem versum qui incipit, *Numine Cæsareo.* Hæc admonuisse sat est, probare nõ est necesse. Neglecta isthæc discretio nebulas offuderat sententiæ amœnissimæ, & eruditissimæ: Nã quis sit ille *securior Lyæo.* & cui referatur illud *ipse*, nullus, credo, audeat affirmare, si teneamus ineptam vulgatorum omnium

codicum

codicum de personis introductis notationem: Verum de nostra perquam necessaria distinctione, sensus emergit perspicuus, & elegans. *Pan ipse*.i.rura: quiq; extra vrbes habitant ruricolæ omnes, genus hominũ maximè latrocinijs, rapinis, & armorũ licentiæ obnoxiũ, *Numine Cæsareo*.i.pace & tranquillitate vbiq; oonstituta per Imperij noui & Augusti maiestatem, *Securiores* iam sunt ipso *Lyæo* quasi dicat Securiores sunt securitate ipsa. Elegantissime profectò Pana committens cum Baccho, intelligit Pana esse magis liberum Libero ipso, ab animi namq; securitate, libertate, ac solutione Lyæum fuisse nuncupatũ Liberum patrem, notius est, q̃ vt hoc loco mihi dicendum sit. Securissimam autem pacem, & totius reipublicæ ocium desideratissimum significaremus sine dubio, si diceremus agricolas omnes esse magis liberos ipsomet Libero, vel libertate ipsa: vbi paulo post vulgati codices habent

,, *Hos precor æternos populos*. mihi dubium nullum fit, longe elegantius, & ad mentem Poetæ congruentius fuisse olim in codicibus non corruptis *æternus*. res parui momenti, sed multæ puritatis.

ANNOTATIO XXIX.

,, *At si forte vaces, dum matutina relaxat*
,, *Frigora sol, tumidis spument tibi mulctra papillis*
,, *Implebis, quod messe fluat, rursusq; premetur*
,, *Mane quod occiduæ mulsura redegerit horæ*.

T rectissimè doces, Titi, hic locus eamdem sententiam gestiebat repræsentare, atque ille alter quem de Virgilij Georgicis attulisti. Verum Virgilio (ni aberrat animus) longe alius sensus fuit, quam tu arbitraris: neq; enim sũmus Poeta, ac Philosophus egregius, rerumq; rusticarum experientissimus intellexit, caseum, qui de lacte mane expresso formetur intra paucos dies absumendũ fore, & hunc nõ ferre diuturnitatem; qui vero de vespertino contra in sequentem annum conseruari posse: hanc distinctionem caseorum eò loci Virgilius ne somniauit quidem meo iudicio, immò uero, si res agatur summo iure, opposita senten tia ex verbis Poetæ deduceretur? Nam proprie matutinum lac ad casei diuturnitatem deseruit, Lac Vespertinum etiam sine casei, vel confor-

 matione,

matione, vel diuturnitate suos vsus habet. Sed verus, & lacte ipso Candidior sensus horum Carminum Virgilianorum est.

,, *Quod surgente die mulsere, horisq; diurnis*
,, *Nocte premunt; quod iam tenebris, & sole cadente*
,, *Sub lucem exportant calathis, adit oppida pastor:*
,, *Aut parco sale contingunt, hyemiq; reponunt.*

Lac emulsum mane vel interdiu caseum tantum præstat nempe qui arescat, solidescat, & durus perduret: Lac emulsum vesperi, non modo caseum item durum, & ad ferendam vetustatem idoneum præbet, sed dat præterea nobis facultatem efficiendi lactea diuersi generis edulia, quæ postridie mane diuendantur: hoc tibi præsentis pecuniæ emolumentum dare non potest lac matutinum, quia dum coaguli tempus expectatur, æstus diei increbrescit, ipsum acescit, lucem crastinam videre non quit, ergo quod dixit Virgilius, lac mane mulsum nocte premi, intelligendum est aptum fore ad integram pressuram, vt inde caseus aridus, & asseruandus euadat, quoniam lacteæ illæ tenellæ deliciæ, quæ subito venumdentur, integrum & solidum pressum non ferunt. Lac autem Vespertinum ad vtrumq; vsum valet; nam vel *sub lucem exportatur Calathis* hoc est. Sũmo mane intra vimina iuncea, vnde nos id genus lactis, *giuncate* dicimus, vel etiam coagulatũ tantummodo in vasis pressorijs ad oppida defertur recens vendendum; vel salitur (si lubet) perinde atq; matutinum, & pressatur, vt inde caseus solidus, & diuturnus euadat. Et hęc de loco Virgiliano, quem præ oculis (non dubito) noster Calphurnius habuit, Verumtamẽ ad amussim ab illo non fuit expressus, nam de lacticinijs quæ vulgus nostrum vocat, siue de lacte recenti, nulla cogitatio apud ipsum. Tantum præceptũ dat pastoricium triuiale. Lac mulsum mane ad vesperam premendum & in casei quamuis formam effingendũ, cõtra quod mulgetur vesperi, interposita scilicet noctis parte ad coagulũ, mane pressandum, & in casei figuram tum temporis repręsentandum. Vnde facile, imò necessariò adducor, illud *messe* corruptum esse, & ex ipso loco Virgilij reponendum *nocte*. Implere autem, quod *nocte fluat* est lac interdiu per ocium coagulatum, tandem vespere in formis illis ligneis ab inferiore parte terebratis, ita pressare manibus, vel imposita re aliqua grauiore adeo coarctare, vt nocte serosũ illud excoletur, & de-

& defluat. *mulsuram* autem actionem illam mulgendi notare, notum est. Hoc pacto plana & perspicua redduntur omnia.

ANNOTATIO XXX.

,, --*Neu torrida nimbis*
,, *Instet hyems, nimioq; gelu niuibusq; coactis*
,, *Incuruare velis nemus, & constringere frondes,*
,, *Tum tamen*

ET vox *torrida* in hyeme, & sententia, quod frigoribus medijs frōdium strictura prohibeatur, & cæteroquî totus ambitus horum carminum mihi valde suspectus est, itaq; lego

,, *Licet horrida nimbis*
,, *Instet hyems, nimioq; gelu niuibusq; coactis*
,, *Incuruare velit nemus, & constringere frondes*
,, *Tu tamen, &c.*

Minima quidē iactura vulgatæ scripturæ, sed maximo forsan emolumento sententiæ. Præceptum dat valde pastorale, & gregibus salubre. Ad sustentandas per asperitatem hyemis ouiculas tuas, aut capellas sedulus in hoc eris, & gnauus: nondum absoluto autumno virgultorum, & ramusculorum struem (deputatis arboribus) tibi comparabis, hanc asseruabis diligenter & gregibus tuis paulatim, vbi libera pascua deficient, subministrabis, ita tamen vt cum hoc pabulo nimis arido, & exucto noui semper aliqui virides rami, vel frondes admisceantur. Sed dices. quomodo ingruente seueriore hyeme, dum omnia niuibus obsita, dum earum pondere, & grauitate rami arborum curuantur, dum nimio gelu arescunt omnia, quomodo, inquam, ramos viuidos, aut frōdes succiplenas colligere potero? Respondet Poeta, in hoc elucet gnaui pastoris omnis virtus, in hoc nerui omnes egregij Opilionis intendendi sunt, labores in hoc nullos detrectare debet sedulus & diligens pastor; Nam hæderæ, vel salices, nonnullæq; aliæ semper virentes arbores tibi deesse nequeunt, modo non pigeat valles imas penetrare in quarum angulis non vbiq; semper incumbit nix. Quis neget sensum hunc esse pulcherrimum, & huic sensui lectionem nostram mirifice consentire? Ad duas postremas Eclogas Sextam, & Septimam Calphurnij, quid annotem sanè non habeo doctissimis, & luculentissimis Commentarijs tuis desti-

destitutus: sub prelo enim adhuc sunt. At ego (fateor ingenue) non prælucente mihi lumine tuo cæcutirem in tenebris. Expectabimus tua quæ restant, & si qua videro in luce conspicienda tua, tua potius dicenda (vt ista hæc) erunt, quam mea. Vale.

HVGOLINO MARTELLIO EPISCOPO GLANDATENSI

Salutem dico.

RGET me typographus compendij sui causa mirandum in modum, & de cunctatione assidue mecum queritur: nam spem bonam concepit rei suæ augendæ distractione exemplariorum ab interitu quasi quodam vindicatorum poetarum; itaq; non licet mihi tuis eruditissimis literis in presentia pluribus respondere; ac fiet fortasse, vt aliàs, cum plus otij nactus fuero, ex asse tibi satisfaciam: interim visum mihi est è re studiosorum tuam Epistolam huic meo operi attexere, quod æqui, boniq; consulas velim: cursim, ac valdè properanter hæc scripsi, cùm in officina cum operis typographicis colluctarer. Vale.

ROB. TIT.

FINIS.

REGISTRVM.

* ABCDEFGHIKLMNOPQR
STVXYZ.

Aa Bb Cc.

Omnes ſunt Quaterniones.

FLORENTIAE,

Apud Philippum Iunctam.
MDXC.

